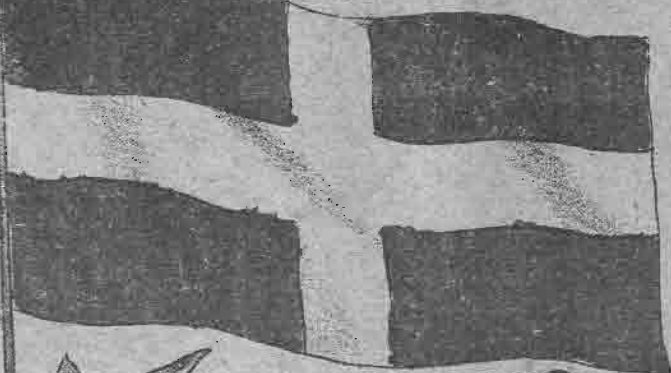

3954

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΥΠΟ ΘΕΜ. Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

1821

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Η ΔΟΞΑ ΞΕΦΕΙ
ΑΜΑΡΑΝΤΟ,
ΞΕΦΑΝΟ, ΤΟΥΣ
ΥΠΕΡ
ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ
ΠΑΤΡΙΔΟΣ
ΑΓΟΝΙΣΑΜΕΝΟΥΣ

Ε.Δ.

3594

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΥΠΟ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Ο
ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

ΗΤΟΙ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΗΡΩΟΣ

ΥΠΟ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΙ

ΕΜΜΕΤΡΟΝ ΔΡΑΜΑ

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

ΥΠΟ

Π. ΣΟΥΤΣΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1909

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐγεννήθη τῷ 1782 εἰς Σκουληκαρύαν (ἢ Σκωλυκοκαρυάν) τῆς ἐπαρχίας Ἀρτης, ἐκ μητρὸς μοναχῆς. Τίς ἦτο ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἄδηλόν· ἡ δὲ μήτηρ ἀνήκεν εἰς καλὴν οἰκογένειαν, διότι ἦτο ἀδελφὴ μὲν τοῦ Κώνστα Διμησκῆ, πρώτη δὲ ἐξ ἀδελφῶν τοῦ ὀνομαστοῦ Γώγου Μπακόλα, περὶ οὗ οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι προέδωκε κατὰ τὴν δευτέραν ἐν Πέτα μάχην, οἱ δὲ ὅτι ἐν μὲν τῇ μάχῃ ἐπραξέ τὸ καθήκον του, ἔπειτα δὲ ἀηδιάσας διὰ τὴν κατάστασιν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων, συνεβιβάσθη πρὸς τοὺς Τούρκους· πάντες ὅμως ὁμολογοῦσιν ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους περὶ τὸ χωρίον τοῦτο ἄθλους, τοσοῦτον ἠρίστευσεν, ὥστε φίλοι καὶ ἐχθροὶ ἔλεγον ἕκτοτε : ὅπου Γῶγος ἐκεῖ νίκη. Ἡ μοναχὴ ἐκείνη δὲν ἔκρυπτε τὸ ἁμάρτημά της· ἐξ ἐναντίας πασίγνωστος ἀπέβη εἰς πολλὰς ἐπαρχίας διὰ τὴν περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν τρόπον τόλμην, ἐξ οὗ πρωῒμώτατα ἔλαβε μὲν ὁ παῖς τὸ ἐπώνυμον τοῦ υἱοῦ τῆς καλογραίας, ὅπερ βραδύτερον ἐκ διαλειμμάτων ἀπεδίδετο αὐτῷ, προσέλαβε δὲ καὶ τὴν ἄκρατον ἀθυροστομίαν, ἣν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς διετήρησεν. Ἐκ τούτων δὲ ἐννοεῖται ἤδη ὅτι οὐδ' ὁ Καραϊσκάκης

ήρνεϊτο τὴν καταγωγὴν του. Ἐκαυχᾶτο μάλιστα ἐπ' αὐτῇ καὶ ἔλεγεν ὅτι «καθὼς τὰ ἐμβολιασμένα δένδρα εἶναι καλλίτερα τῶν κοινῶν, οὕτω πολλάκις οἱ νόθοι εἶναι ἀξιώτεροι τῶν γνησίων».

Ἦτο δὲ παῖς ἔτι ὅτε τῷ 1788 ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὁ τῆς Θεσσαλίας πρῶτον σατράπης, προσέλαβε καὶ τὴν τῶν Ἰωαννίνων ἡγεμονίαν, καὶ ἐπεχείρησε τὴν ἐκ παντὸς τρόπου συμπύκνωσιν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὅλης τῆς κατὰ τὴν Ἠπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν λοιπὴν στερεάν Ἑλλάδα ἐξουσίας, διὰ τῆς ἐξοντώσεως ἀπάντων τῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις μικροτέρων τοπάρχων καὶ ἀπάντων τῶν κλεπτῶν, ἔργον ὅπερ ἤδη σχεδὸν εἶχε συμπληρωθῇ, ὅτε τῷ 1821 ἀνετράπη ὑπὸ τῆς Υ. Πύλης, ἥτις ἤθελε μὲν τὴν κατατρόπωσιν τῶν ἀναρχικῶν τούτων στοιχείων, ἀλλ' ἤθελεν αὐτὴν ἵνα αὐξήσῃ τὴν ἰδίαν δύναμιν, οὐχὶ ἵνα δημιουργηθῇ δύο αἰμις ἑτέρα καὶ πολὺ ἐκείνων μᾶλλον ἐπικίνδυνος.

Ὁ Καραϊσκάκης γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τῷ μένῳ τῶν χωρῶν, ἐν αἷς διεδραματίσθη ὁ μικρὸς οὗτος ἀγὼν, φυσικῶς τῷ λόγῳ μετέσχεν αὐτοῦ· καὶ ἀπὸ τῆς ἡλικίας καθ' ἣν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ ὅπλα μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπικρατείας διήγαγε τὸν βίον συνήθως μὲν ὡς πολέμιος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς κλέπτης, ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς ὑπηρέτης αὐτοῦ, ὡς μισθοφόρος.

Δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς πότε καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα συνετάσσετο μετὰ τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων καὶ πότε περὶ τῶν χρόνων τούτων τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰδήσεις τινὲς, ἀξιοσημεῖωτοι κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀπὸ τίνων εὐτελῶν ἀφισμῶν καὶ περιστάσεων ἤρχισε τὸ στάδιον αὐτοῦ.

Φαίνεται π. χ. ὅτι ἠκολούθησε τὸν Ἀλῆ πασᾶν ὅτε οὗτος τῷ 1798 συνεξεστράτευσε μετ' ἄλλων ὀθωμανικῶν στρατευμάτων κατὰ τοῦ ἀποστατήσαντος σατράπου τῆς Βουλγαρίας Πασβάνογλου.

Ἐκεῖ ὁ Καραϊσκάκης ἠτομώθηκε πρὸς τὸν ἀποστάτην καὶ ἔμεινεν εἰς Βιδίνιον μῆνας τρεῖς· βεβαιοῦσι μάλιστα ὅτι ἐπειδὴ ὁ Πασ-

βάνογλου δὲν ἐδέχετο Χριστιανοὺς ὁ αὐτόμολός μας διὰ νὰ μὴ γνωρισθῇ ὅτι ἦτο Χριστιανὸς μετωνομάσθη Καραλῆς. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ, ὅστις ἐτιμώρησεν αὐτὸν πικρῶς, διότι ἔστρωσεν αὐτὸν εἰς τὸν φάλαγγα καὶ ἔδωκεν αὐτῷ εἰς τοὺς πόδας πληγὰς χιλίας.

Ἄλλοτε πάλιν διάγων ὡς κλέπτης συνελήφθη ὑπὸ ἀλβανικοῦ τινος σώματος καὶ προσήχθη εἰς Ἰωάννινα ὅπου καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας περιέμενεν αὐτὸν οἰκτρὸς θάνατος· ἀλλ' ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὁ ὁποῖος ἐγνωρίζε τὴν μητέρα του, ἐφείσθη τῆς ζωῆς του, χαρίζομενος εἰς ἐκείνην. Ἐρρίψεν ὁμως αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν ὅπου ὁ Καραϊσκάκης ἔμεινεν ἀλυσιδέτως ἐπὶ δύο ἔτη, μέχρις ὅτου ἐπέτυχεν νὰ διαφύγῃ καὶ ταχθεὶς ὑπὸ τοὺς περιφήμες κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον Κατζαντωναίους, διέπρεψε τάχιστα ἐν τῇ τόλμῃ αὐτοῦ καὶ τῇ φιλοτιμίᾳ καὶ διεθρυλήθη ὡς πρωτοπαλλήκαρον.

Αὐτὸς λέγεται ὅτι ἐφόνευσεν τὸν ἀγαπητὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Ἀλβανὸν ὀπλαρχηγὸν Βελῆ Γκέκαν, ἡ τοῦλάχιστον ὅτι ἦτο εἰς τῶν τριῶν εἰς τοὺς κατ' αὐτοῦ πυροβολήσαντες ἐπήνεγκον τὸν θάνατον. Ἀλλ' οἰκδήποτε καὶ αὐτὸς ἦτο ἡ ἀνδρεία τῶν ἀντιπάλων τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, δυσκόλως ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃ τῆς πονηρίας καὶ τῆς καθ' ἑκάστην προαγεμένης αὐτοῦ ἰσχύος. Αἱ κεφαλαι, αἱ οἰκογένειαι, αἱ περὶ οὐσας τῶν τοπάρχων ἀλληλοδιαδόχως ἐξηφχνίζοντο, οἱ κλέπται ἀντίστησαν πλεόντερον, ἀλλ' οὐδέποτε κατεδιώχθησαν πεισματωδέστερον.

Καὶ λαμπρὰ μὲν ὑπῆρξαν τῶν Κατζαντωναίων τὰ κατερθώματα, ἀλλὰ τῷ μὲν 1811 συνελήφθη διὰ προδοσίας ὁ Κατζαντιώνης καὶ ἔλαβεν εἰς Ἰωάννινα σκληρότατον θάνατον, σφυρηλατηθέντων πάντων τῶν ὀστέων αὐτοῦ, τῷ δὲ 1815 ἐδόλορονεθ ὁ ἐφάμιλλος αὐτοῦ ἀδελφὸς Λεπενιώτης.

Τότε τὸ σῶμα αὐτῶν συγκεῖμενον ἐν 300 καὶ πλέον ἀνδρῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμεῖνῃ ἐπὶ πλέον συνηνομένων. Οὐδὲ τὰ διάφορα ἀ-

ποσπάσματα, εἰς τὰ ὅποια διηρέθη, καταδιωκόμενα πανταχοῦ ἀντί-σχον ἐπὶ πολὺ, ἐκ τούτων ἄλλα μὲν ὀλοτελῶς κατεστράφησαν, ἄλλα ἠναγκάσθησαν νὰ διαλυθῶσι, ἡ δὲ συμμορία εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Τζόγκας, καίτοι ἦτο τῶν ἄλλων μεγαλειτέρα καὶ ἐξ ὀλοκλήρου συνέκειτο ἐκ φυγάδων ἀνδρῶν, βλέπουσα ἐπίσης ἀναπόδραστον τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, ἀπεφάσισε νὰ προσκυθῇ.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἐνόμισε συμφέρον νὰ πεισθῇ τῶν μαχη-τῶν ἐκείνων, τὸν μὲν Τζόγκαν διώρισε καπιτάνον τῆς Βονίτζης, τὸν δὲ Καραϊσκάκην μετ' ἄλλων πολλῶν συγκατέλεξε μεταξύ τῶν σω-ματοφυλάκων αὐτοῦ, λησμονήσας ἢ προσποιηθεὶς ὅτι ἐλησμόνησε τὰ παρελθόντα.

Πάντοτε δὲ ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔδειξεν εὐμένειάν τινα πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, εὐμένειαν δηλαδὴ ὅπως ἦτο δεκτικὴ ἡ μίλαινα αὐ-τοῦ ψυχῇ.

Λέγεται ὅτι ἠρώτησεν αὐτόν ποτε, εἴτε εἰς τὴν προκειμένην εἴτε εἰς ἄλλην περίστασιν :

«Τί θέλεις νὰ σὲ κάμω, μωρὲ Καραϊσκάκη;», ὁ δὲ μετὰ τῆς πε-ποιθήσεως τὴν ὁποίαν ἀνέκαθεν εἶχε πρὸς τὴν ἰδίαν ἀξίαν ἄλλα καὶ μετὰ τῆς εὐλαβείας, ἣν δὲν ἐλησμόνει ὅτι ὤφειλε νὰ δεικνύῃ πρὸς δεσπότην δύσπιστον : «ἂν μὲ γνωρίζῃς ἀξίον δι' αὐθέντην, κά-με με αὐθέντην· ἂν μὲ γνωρίζῃς ἀπεκρίθη, ἀξίον διὰ χουσμεκιάρην (ὕπηρετὴν) κάμε με χουσμεκιάρην· ἂν μὲ γνωρίζῃς ἀνάξιον τοῦ παν-τός, ρίψε με εἰς τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων τὸν γιालόν».

Ἀλλ' ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐμελλε νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ ἀγρίου τυράννου καὶ ἀπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ κλεπτικοῦ βίου, ἀποδυόμενος εἰς ἕτερον εὐγενέστερον ἀγώνων στά-διον.

Ὅτε τῷ 1820 ἐξεργάγη ὁ τελευταῖος μεταξύ τοῦ σατράπου καὶ τοῦ Σουλτάνου πόλεμος, ὁ Καραϊσκάκης κατ' ἀρχὰς ὑπῆρέτησε

τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἔπειτα μετέβη εἰς τὸ βχαιλικὸν στρατοπέδον, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐδραπέτευεν, ὡς πολλοὶ ἄλλοι Ἕλλη-νες· ὁ δὲ τρόπος καθ' ὃν ἠδυνήθη τότε νὰ διασώσῃ τὴν ἐν Ἰωαν-νίνοις γυναῖκά του ἠύξησεν ἔτι μᾶλλον τὴν πρὸ καιροῦ περὶ τῆς τόλ-μης τοῦ ἀνδρὸς ἐπικρατήσασαν μεταξύ τῶν συναγωνιστῶν τοῦ ὑ-πόληφιν.

Ἦτο ὁ Καραϊσκάκης πάντοτε προσηλωμένος εἰς τὴν γυναῖκα αὐ-τοῦ καὶ θεωρεῖ αὐτὴν ὡς ἐν τῶν πλουτιμότερων ἀγαθῶν τῆς ζωῆς του· διότι ἐρωτηθεὶς ποτε τί ἀπῆλαυσεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἀ-πῆντησεν, καθ' ὃ πολλὰκις εἶχεν ἦθος, διὰ τῶν ἐξῆς στίχων :

Νεὸς ὑπανδρεύθηκα, ὥραϊαν γυναῖκα πῆρα
Ζεύκια πολλὰ ἐτράβηξα, δόξαν μεγάλην πῆρα
Καὶ γρόσια ἐκαζάντισα ὅσα μοῦ ἦτον χρεῖα.

Εἶναι ἀληθές ὅτι περὶ τὰ μέγα τῆς Ἐπαναστάσεως διατελῶν ἐξ ἀνάγκης μακρὰν τῆς οἰκογενείας του, προσέλαβε παρ' ἐαυτῷ νεοφώ-τιστόν τινα νέαν ἐν τοῖς στρατοπέδοις περίφημον γενομένην Μαργι-κῇ, ἥτις φέρουσα τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν ὀπλισμὸν τοῦ στρατιώτου, πα-ρηκολούθησεν αὐτὸν καθ' ὅλας τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του ἐκτρα-ταίας. Ἀλλὰ δὲν ἠλάττωσε τὴν πρὸς τὴν σύζυγον στοργὴν ἢ τῆς προσκαίρου ἐκείνης συντρόφου παρουσίας, ἥτις ἄλλως τε κατῆντησεν ἀναπόφευκτος εἰς αὐτόν, διὰ τὴν ἀνάγκην ἣν εἶχεν ἰδιαζούσης διη-νεκοῦς περιποιήσεως, ἐνεκα τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς υἱείας του.

Ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ κρίσιμον ἔτος 1821. Ἀποχωρηθεὶς διὰ παντός τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοπέδου καὶ διασώσας τὴν σύζυγον, ταύτην μὲν ἐπεμψεν εἰς Κάλχμον, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς Βόνιτζαν.

Πᾶσαι τῆς Ἑλλάδος αἱ χώραι ἐκυμαίνοντο τότε καρχδοκῶσαι τῆς ἐπαναστάσεως τὸ σύνθημα, ἀλλ' ἡ ἐπαρχία τῆς Βονίτζης καθὸ πλησιεστάτη οὔσα εἰς τὰ πολυάριθμα ὀθωμανικὰ στρατεύματα τὰ ὁποῖα ἐπολιόρκουν τὸν Ἀλῆ πασᾶν, δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ κινηθῇ ἐκ τῶν πρώτων· ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης μεταβὰς εἰς Τζουμέρκα, ἀπέφυ-

γεν ἐκεῖ ὅ,τι δὲν ἡδυνήθη νὰ πράξῃ εἰς Βόνιτσαν καὶ ὕψωσεν αὐτόθι τῆς ἐπαναστάσεως τὴν σημαίαν, ὅτε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς προσεβαλέν εἰς Τα-άραϊαν Ὀθωμανοὺς τινὰς ταχυδρόμους μεταβαίνοντας εἰς Ἰω-άννινα.

Κοί μετ' ὀλίγον συγκινεῖται ἅπασα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς. Ὁπλαρχηγοὶ καὶ προστώτες ἀποφασίζουσι νὰ καταλάβωσι μὲν τὰ στενὰ τοῦ Μαρ-υόλους, νὰ κινήσωσι δὲ καὶ τὴν Βόνιτζαν, νὰ ἐκστρατεύσωσι δὲ κατὰ τοῦ Βραχωρίου καὶ τοῦ Ζαπαντίου.

Ὁ Καραϊσκάκης ἔδραμε τότε εἰς Μακρυνόρος καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς 1821 μετέσχε τῆς περὶ τὸ Κομπότιον πρὸς τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν Πλιάσαν γενεμένης συμπλοκῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἠρξέσθη νὰ ἀγωνισθῇ ἐκθύμως, ἀλλ' ἔδω καὶ περιττόν τι ἀνδρείας δείγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα, εἰμὴ διότι εἶναι χαρακτηριστικώτατον τοῦ ἀνδρός. Τῷ ὄντι τραπέντων τῶν πολεμίων εἰς φυγὴν ὁ Καραϊσκάκης ἀιέθη εἰς ὕψωμά τι καὶ ἤρχισεν ἐκεῖθεν ὑβρίζων μεγαλοφώνως, δὲν περιωρίσθη δὲ εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἵνα δείξῃ μεγαλειτέραν πρὸς αὐτοὺς περφρόνησιν, ἀπογυμνωθεὶς ἔστρεψεν πρὸς αὐτοὺς τὰ ὀπίσθια. Τότε ὅμως Γκέκας τις, κεκρυμμένος ἐκεῖ περὶ πλυσίον, πυροβολήσας ἐπλήγωσεν αὐτὸν εἰς τοὺς δύο μηρούς καὶ εἰς ἐτι καιριώτερόν τι μέρος· πρὸς ἱασιν δὲ τῆς πληγῆς ταύτης ἠναγκάσθη ὁ θρασὺς πολεμιστὴς νὰ μεταβῇ εἰς Λουτράκιον.

Τοιοῦτοτρόπως εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ὁ Καραϊσκάκης.

Τὰ ἡθικὰ καὶ ὕλικὰ κεφάλαια αὐτοῦ δὲν ἦσαν μεγάλα. Πλησιοζων εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος εἶχε διατελέσει πρότερον ἢ μισθοφόρος ὀλεθρίου τυράννου ἢ κλέπτης. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο ἀπέβη μαχητὴς γενναῖος, ἀλλὰ δυσκόλως ἡδύνατο νὰ διδασχθῇ τὰ ἄλλα ποικίλα καθήκοντα καὶ αἰσθήματα, ὅσα ἀπῆται ὁ προκείμενος νέος ἄγων.

Περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ βίου τῶν λεγομένων κλεπτῶν δὲν ἔχομεν σήμερον ἀρκετὰ σοφεῖς ιδέας. Ὅτι ὑπῆρξαν ἐν τῶν σωστι-

Τὸ ζῶν φυλλάδιον θὰ κυκλοφορήσῃ τὴν δευτέραν, καὶ τακτικὰ πλεόν καθ' ἐκάστην πλὴν τῆς Κυριακῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

κωτέρων στοιχείων τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, εἶναι ἀναμφισβήτητον, διστάζομεν ὅμως ἂν, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, εἶχαν καὶ τὴν συνείδησιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποίου ἐργάζοντο.

Οἱ κλέπται ἦσαν ἄνθρωποι ἔχοντες σφοδρότατον τὸν αὐτοματισμὸν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' εἰς τοὺς πλείστους αὐτῶν μάτην ἠθέλομεν ἀναζητήσει τὸ αἶσθημα τῆς πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ὁ δ' αὐτοματισμὸς ἐκεῖνος τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας εἶναι μὲν συνδεδεμένος ἀναποσπάστως μετ' ἀρετῶν μεγάλων, ἀλλὰ καὶ ἐλαττωμάτων οὐ μικρῶν εἶναι δεκτικώτατος.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἀπαλλάξη ἑαυτὸν τοῦ δεσμοῦ τῆς τυραννίας ἀνευ ἀνδρείας καὶ φιλοτιμίας, ἀγωνιζόμενος ὅμως ἐπὶ τῷ σκοπῷ μόνῃς τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ ἀπελευθερώσεως, σπανῶς κέκτηται καὶ τὰς μεγάλας ἀρετάς, τὰς ὁποίας παράγει μόνον τὸ εὐρύτερον, τὸ εὐγενέστερον, τὸ ὑψηλότερον αἶσθημα τῆς ὅλης πατρίδος καὶ ἡ συνείδησις ὅτι ἐργάζεται οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ συμπάσχοντος ὅλου ἔθ.ους μᾶλλον ἢ ὑπὲρ ἑαυτοῦ· τὸ αἶσθημα τοῦτο, ἡ συνείδησις αὕτη ἐνέπνευταν καὶ ὠδήγησαν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως τινὰς τῶν ἀνδρῶν ὅσοι ἀνῆκον πάλαι ποτὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἄρματιωλῶν καὶ τῶν κλεπτῶν, ἀλλ' ὅχι ὅλου.

Ἡ ἀνάπτυξις, ἡ πρόοδος, ἡ διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ παράδειγμα τῶν ἐξαιρέσεων ἐκείνων, τὸ κλέος, τὸ ὅποιον οἱ ἄνδρες αὗτοι ἀπέκτησαν, αἱ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαδοθεῖσαι ἰδέαι καὶ πεποιθήσεις περὶ τῆς ὅλης πατρίδος, ἔμελλον ἐπὶ τέλους νὰ καταστήσωσι τὰ αἰσθημάτων ταῦτα γενικώτερα καὶ νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς περιωπὴν ὑψηλοτέραν ἀνθρώπους, εἴτινες κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπέλαβαν τὴν ἐπανάστασιν εἰμὴ ὡς μίαν ἐκ τῶν πολλῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκ διαλειμάτων ἀνεφαίνοντο συντελεστικαὶ εἰς τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας τελουμένου ἀγῶνα. Ὁ δὲ Κ-

ραϊσκάκης ἀνῆκεν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην τῶν ἀνθρώπων τάξιν καὶ οὗτος ὑπῆρξεν εἰς τῶν λογῶν, δι' οὓς εἶδομεν αὐτὸν ἄλλον μὲν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως, ἄλλον δὲ περὶ τὰ τέλη.

Εἶπομεν εἰς τῶν λόγων, διότι ὑπῆρχον τῷ ὄντι καὶ ἄλλοι τῆς κατὰ πρῶτον ἀποτυχίας αὐτοῦ. Ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ καὶ μάλιστα ἐν τῷ στρατιωτικῷ, αἱ ἀτομικαὶ ἀρεταὶ δὲν ἀρκοῦσι πρὸς ἐπιτυχίαν· προσαπαιτοῦνται ἐπὶ τούτῳ καὶ πόροι καὶ ὄργανα. Τακτικῆς ὑπαρχούσης κυβερνήσεως, κυβερνήσεως δηλαδὴ ἐγούτης προπαρασκευασμένους τοὺς πόρους προκατηρτισμένα τὰ ὄργανα, ἀρκεῖ ἡ κυβέρνησις αὕτη νὰ ἔχῃ τὴν σύειν νὰ παραδώσῃ ταῦτα εἰς χεῖρας δεξιὰς καὶ εἰς κεφαλὴν εὐφυῆ, ὅπως παραγάγῃ τὰ αἰσιώτερά τῶν ἀποτελεσμάτων· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως, καὶ μάλιστα ἐν ἀρχαῖς αὐτῆς, προμήθεια τοιαύτη οὔτε ὑπῆρχεν, οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ προητοιμασμένη· καὶ ἀφοῦ δὲ μετὰ τινα χρόνον συνεκροτήθη κυβερνήσις γενική, πάλιν ἡ κυβέρνησις αὕτη δὲν εἶχε δύναμιν ἀποχρῶσαν, ὥστε νὰ ἐπενεργήσῃ εἰς ἀπάσας τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας τὰς χώρας, καὶ ἀπασῶν τῶν χωρῶν τούτων νὰ συμπυκνώσῃ εἰς χεῖρας αὐτῆς τὰς ἠθικὰς καὶ ὕλικας δυνάμεις· ὥστε οἱ ἄνδρες οἱ ἀναλαβόντες τὸ δυσχερές τῆς κατατροπώσεως τῶν πολεμίων ἔργοι, ὥφειλον πρὸ πάντων νὰ δημιουργήσωσιν οἷοθεν τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν ἔμελλον νὰ διεξαγάγωσι τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ ἐπὶ τούτῳ μὴ δυνάμενοι νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ κεντρικῆς τινος δυνάμεως ὥφειλον νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῶν μερικῶν, τῶν ἐπαρχιακῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων.

Καὶ μὲν ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συ.έλευσις διὰ ψηφίσματος τῆς 9 Ἰανουαρίου 1822 ἐπεχείρησε νὰ συμπυκνώσῃ εἰς χεῖρας τῆς κεντρικῆς διοικήσεως τὴν στρατιωτικὴν ἱεραρχίαν καὶ δύναμιν ὁρίσασα ὅτι οἱ πολεμικοὶ ἀξιωματικοὶ παντός βαθμοῦ θίλουσιν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν διοίκησιν καὶ κανονίσματα τοὺς βαθμοὺς τούτους καὶ προσδιορίσασα τὸν μισθὸν ἐκάστου. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ ψηφίσματος τούτου ἡ

Γερουσία της Δυτικής Ελλάδος δι' απόφασεως αὐτῆς τῇ 22 Φεβρουαρίου 1822 ἀπεφάνετο μὲν ὅτι τὰ ἀρματωλίκια διαλύονται καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀντικαθίστανται τακτικῶς τὰ ἀξιώματα τὰ διαλαμβανόμενα εἰς τὸ εἰρημένον ψήφισμα· ἀνήγγειλε δὲ ὅτι ἐσύστησεν εἰς τὴν ἐθελικὴν διοίκησιν ὡς στρατηγὸν μὲν τῆς Δυτικῆς Ελλάδος τὸν κ. Γεωργάκην Νικολοῦ, εἴκοσι δὲ καὶ ἓνα κυριάρχους, ἐν οἷς εὐρίσκομεν συγκαταλεγόμενον καὶ τὸν ἡμέτερον Γεώργιον Καραϊσκάκην.

Ἀλλ' ἡ πράξις αὕτη, ἂν καὶ προϋπεγράφη ὑφ' ὅλων τῶν καπιτάνων, πρεσβύτων καὶ πληρεξουσίων τῆς Δυτικῆς Ελλάδος, δὲν ἐξετελέσθη ποτέ, καθὼς οὐδὲ τὸ ψήφισμα τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἔλαβε ποτὲ ἐπὶ τῆς Ἐπαναστά· εἰς πρακτικὸν κύρος.

Δὲν ἤρκει τῷ ὅ·τι νὰ ψηφισθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς συγκροτήσεως τοῦ Ἐθνικοῦ στρατοῦ, νὰ ὁρισθῶσιν οἱ βαθμοὶ καὶ νὰ προσδιορισθῶσιν οἱ μισθοί, ἀλλ' ἔπρεπε καὶ νὰ συγκροτηθῇ ὁ ἐθνικὸς στρατός, ὃ ἐστὶ νὰ ἐκτελεσθῶσιν ὁ τε περὶ στρατολογίας καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ συσχετιζόμενοι νόμοι· ἔπρεπε δὲ καὶ νὰ συντηρηθῇ ὁ στρατὸς ἐκείνου, ὃ ἐστὶ νὰ ἐκτελεσθῶσιν οἱ περὶ φερολογίας νόμοι, οὐδεμίᾳ δὲ κυβέρνησις τῆς ἐπαναστάσεως ἔσχε τὴν πρὸς πάντα ταῦτα ἀπαραίτητον ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν δύναμιν. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἐπιρροῶν καὶ πόρων, πρῶτιστον δὲ προσὸν παντὸς πολεμικοῦ ἀνδρὸς ἦτο νὰ ἔχῃ ἰδίαν ἐπαρχίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐρείδόμενος νὰ κατασκευάζῃ τὴν δύναμιν ἢ τὸν πυρῆνα τῆς δυνάμεως δι' ἧς ἐμελλε νὰ ἐνεργήσῃ.

Ἡ ἐπαύστασις εὐρέτινας ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν κατέχοντας ἐπαρχίας, ὡς ἀρχηγούς τῶν ἀρματωλικῶν ὀπλῶν· ἕτεροι κατῴρθωσαν, εἴτε ἐξ ἀρχῆς, εἴτε τοῦ χρόνου προϊόντος, νὰ καταλάβωσι τοιαύτας. Καὶ ὁ Καραϊσκάκης αὐτὸς βλέπων ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ εὐδοκιμήσῃ ἄλλως ἐν τῷ σπαδίῳ, ὅπερ δὴ νοήγαστο, πρῶτον μὲν ἐζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ τοιούτου τινὲς ὁρμητηρίου, ἀλλὰ, ὡς θέλομεν ἰδῆ, διὰ παραδόξων περιστάσεων συγκυρίας, αὐτὸς, ὅστις ἐπὶ τέλους ἐμελλε νὰ

ἀρχιστρατηγήσῃ τῇ στερεᾷ ἀπάσῃ, οὐδέποτε κατῴρθωτε νὰ καταστῇ διευκὴς κύριος ἰδίας τινὸς ἐπαρχίας. Ἐν τούτοις ἐπεζητήθη τοιαύτην καὶ ἀπέβλεψεν ἰδίως εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγράφων.

Τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἤργον κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μπουκουβάλα. Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Μπουκουβάλα, ὁ ὁποῖος ἀπέβλεπε τῷ 1872 εἰς Πάργαν, καὶ ἐκεῖ δεῦθε ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν;

Ἀκόμη εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ρούμελης ἀντηχεῖ τὸ ᾄσμα τὸ ἐξιστοροῦν διὰ τίνων κατορθωμάτων, εἶχε λάβει οὗτος τὸ καπιτανᾶτο, τῶν Ἀγράφων.

Νάμουν μιὰ πετροτέρδικα, ὅτ' ἀπλάγια τοῦ Πετρίλου
Νὰ σκῶνουμου, ταποταχὺ, δυὸ ὧρες νὰ ξημερώσῃ
Ν' ἀκούρμαινα (νὰ ἤκουον) τὸν πόλεμον, πῶς πολεμοῦν οἱ
κλέφτες

Οἱ κλέφτες, οἱ ἀρματωλοὶ καὶ ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας!
Γεώργο Χαϊτούτης χούγιαξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι.
Βάλετε φωτιά στὴν ἐκκλησιά νὰ κάψατε τοὺς Τούρκους,
Χύλι φλουριά νὰ τῇ, χρωστῶ καὶ πεντακόβια γρόσια·
Κι' ὁ Μπουκουβάλας χούγιαξε μὲ τὸ σπῆχι ὅτ' ὁ χέρ,
Πάρτε τοὺς Τούρκους ἐμπροστά, ὅτ' ἄρτα νὰ τοὺς πᾶμε
Πίσω νὰ μὴ γυρίσωμε καὶ ὁλου; νὰ τοὺς φάμε.
Πίρκει κεφάλια τῶν Τούρκων, τὰ βάνουν ὅτ' ἀπλοῦσια,
Κι' ὁ Μπουκουβάλας σύναξεν ὅλιν τὸν ταῦρά του,
Μεσ' ὅτ' ὁ Ὀξίξ ξημέρωσε τὰ κόλιχ νὰ μοιράσῃ.
Κ' οἱ Ἀγραφιῶτες ἔστειλαν δέκα κοτζαμπασῆδες
Τῷ φέραν τὸν Μορσαλέ (τὸ Καπιτανᾶτον) σ' ὅλον τὸ βλαέτι.

Τοιοῦτοτρόπως εἶχε λάβει τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἀγράφων, ὁ Ἰωάννης Μπουκουβάλας.

Ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἥρωος ἐκείνου δὲν ἦσαν ἐφάμιλλοι αὐτοῦ,

οὐδέ ἐφάνιντο ἄξιοι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς νέας τοῦ Ἔθνους περιστάσεις. Ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης ἅμα ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς τὴν περὶ τὸ Κομπόλιον συμπλοκὴν, συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ κατασταθῇ αὐτὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἀγράφων καὶ συγκροτήσας σὺμα ἰσχυρὸν Βαλτινῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Γιαννάκη Ράγκου, μετέβη εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην καὶ ἐπέτυχεν τὸ πρῶτον τοῦ σκοποῦ, ἀναγνωρισθεὶς καπιτάνος οὐ μόνον ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Ἀκρίσῃ πασσάδων· διότι, οἱ μὲν τελευταῖοι οὗτοι, κυρίως ἔτι θεωροῦντες ἐστίας τῆς ἐπαναστάσεως μόνον τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸ Σοῦλι, ἀπέφευγον ὅσον ἔνεστι νὰ ἐξερεθίζωσι διὰ τῶν ἐπεμβάσεων αὐτῶν ἄλλας ἐπαρχίας, ὁ δὲ Καραϊσκάκης κατέχων χώραν κειμένην εἰς τὰ μεθόρια τῶν δύο ἀντιπάλων μερῶν, ἐπροσπάθει νὰ οἰκονομήσῃ ὅσον ἐνδέχεται ἀμφοτέρω τὰ μέρη, εἰ καὶ ἐκ διαλειμμάτων δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν προφανῶς πρὸς τοὺς Τούρκους.

Τοιοιουτρόπως, ὅτε μετὰ τὴν κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1822 διάλυσιν τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ὁμέρ πασσάς καὶ ὁ Κιουταχῆς ἔφθασαν κακῶς ἔχοντες εἰς τὸ Βραχώριον, τρισχίλιοι δὲ ἄνδρες ἐκ τοῦ ἐν ἐσχάτῃ ἀμνηχανίᾳ περιελθόντος τούτου στρατοῦ ἀπεφάσισαν, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ Πλιάσα, τοῦ Ἰσμαήλ Χατζῆ Μπέντου καὶ τοῦ Ἄγαν, νὰ διέλθωσι κατὰ τὴν 15 Ἰανουαρίου διὰ τῶν Ἀγράφων, ὁ Καραϊσκάκης προκαταλαβὼν τὴν διάβασιν κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάσην μετὰ 1000 περίπου ἀνδρῶν, ἠνάγκασεν τοὺς πολεμίους νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν εἰς τὸ Βραχώριον ἀφοῦ ἀπώλεσαν ὑπὲρ τοὺς 200, ἐν οἷς καὶ τὸν Χατζῆ Μπέντον.

Ἄλλ' ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ ἔπεσεν ὁ Βακογιάννης, ὁ ὁποῖος ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἶχε συντελέσει εἰς τὸ νὰ λάβῃ καὶ διατηρήσῃ τὰ Ἀγραφα ὁ Καραϊσκάκης, καὶ τὸν ὁποῖον οὗτος ἠγάπα καὶ ἐσέβετο διὰ τε τὴν φρόνησιν καὶ τὴν περὶ τοὺς τρόπους καὶ τὸ λέγειν πρᾶτῃα.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀφοῦ ἡ ἀπὸ τὸν Ἅγιον Βλάσην ἀποκρουσθεῖσα ἐκείνη τῶν πολεμίων μοῖρα ἠναγκάσθη νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Βραχώριον ὅπου εὑρεν ἔτι τοὺς λοιποὺς τοῦ κατὰ τὸ Μεσολόγγιον πταίσματος συνεταίρους, ἀνεχώρησαν ἅπαντες κατὰ τὴν 28 Ἰανουαρίου καὶ ριφθέντες εἰς τὸν Ἀχελῷον κατὰ τὸ μέρος τῆς Λεπενούς, ἔπαθον τὰ πάνδεινα πρὶν οἱ ὀλίγοι ἀντὶ πολλῶν φθάσωσιν εἰς τὸν Καρβασαράν, ὅθεν διέπλευσαν εἰς τὴν Πρέβεζαν τὴν 8 Φεβρουαρίου.

Ταύτης τῆς στρατηγίας οἱ ἀρχηγοὶ πολλὰ ὑπέβαλον εἰς τὴν Ἀάρισσαν παράπονα κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη. Ἄλλ' ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ ὀθωμανικὴ ἀρχὴ μὴ ἔχουσα προχείρους ἱκανὰς δυνάμεις νὰ καταβάλλῃ τὸν πολεμιὸν τοῦτον ἐξηκολούθει προσωποποιουμένη ὅτι διάκειται εὐμενῶς πρὸς τὸν ἄνδρα, ἡ δὲ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων διήρκεσε μέχρι τῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1823 ἐκστρατείας τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας.

Μετὰ τὴν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος διάλυσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη ἡ Υ. Πύλη ἐπεχείρησε τρεῖς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐφόδους.

Καὶ κατὰ μὲν τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐξέπεμψε τὸν Ἰσοῦρ πασᾶν Περκόφτζαλην, ἄλλοτε πασᾶν τῆς Ἰβραίλας, κατὰ δὲ τῆς δυτικῆς τὸν ἀγέρωχον τῆς Σκόδρας ἡγεμόνα Μουσταῖν πασᾶν. Τὸν δὲ ἐν Πάτραις Ἰσοῦρ πασᾶν πρὸς ἡγήγειλεν ἐπίσης νὰ στρατολογήσῃ ἐν Ἀλβανίᾳ, μεταφέρον διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ἐκ τούτων ὁ Περκόφτζαλης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατατρόπωσιν τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπεχώρησεν εἰς Λαμίαν ἄπρακτος κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον. Ἀπέτυχεν δὲ καὶ τοῦ Ἰσοῦρ πασᾶ ἡ στρατεολογία διὰ τὴν ἀντίπρξιν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη, ἀλλ' ὑπελείπετο ἡ στρατιὰ τοῦ Μουσταῖν τῆς Σκόδρας, ἥτις ἦτο ἡ πικρὴν φρενοτέρα, διότι συνέκειτο ἐκ 16,000 μαχητῶν, ἀπάντων Ἀλβανῶν φυγᾶδων.

Ὁ Μουσταῖν, ὅστις ἐσκόπευεν νὰ διαβῇ διὰ τῶν Ἀγράφων, ἅμα

φθάσαι· εἰς Λάρισσαν ἀπήτησεν νὰ προσέλθῃ, αὐτοπροσώπως εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος πρότερον ἔπεμπεν ἀνθ' ἐκυτοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἄλλους, δῆθεν συγγενεῖς, ἅ, καὶ ἀληθῶς οὐδεμίαν ἔχοντας πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα.

Ὁ Καραϊσκάκης περίεστη τότε εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν, διότι ἔβλεπεν ὅτι ἀπερχόμενος μὲν πρὸς τὸν Μουσταῖν ἢ διέτρεχε τὸν ἔσχατον περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ κίνδυνον, ἢ τοῦλάχιστον ὤφειλεν ἀναφανδὸν νὰ συταχθῇ μετὰ τῶν πολεμίων τοῦ Ἔθνους. Ἀποποιούμενος δὲ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν πρόκλησιν, ἢ ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ πρῶτος καὶ μόνος ὅλοιο βάρος τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου, διότι ἔνεκα τῆς κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπαρχούσης διαίρέσεως, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐλπίσῃ ἄμεσον παρὰ τῶν λοιπῶν ὀπλρχηγῶν ἐπικοουρίαν, ἢ ὑποχωρῶν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν μετὰ τσαύτης δυσκολίας διετήρησε καὶ ἡ ὁποία ἀπετέλει τὸ κυριώτατον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ στοιχεῖον. Ἠύξησε δὲ τὴν ἀμηχανίαν αὐτοῦ ἡ κακὴ τῆς υἱείας του κατάστασις.

Ὁ Καραϊσκάκης ἔπασχεν ἀπὸ χρόνιον νόσημα ὃπερ ἐχαρακτηριζέτο ὡς φθίσις καὶ ἐκ διαλειμάτων, δεινούμενον ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ διατελῇ κλινήρης. Τότε δὲ ἐπῆλθε τριαύτη τις ἐπίτασις τοῦ νοσήματος, καὶ ἡ συνδρομὴ ὅλων τούτων τῶν περιστάσεων ἔξηγει ἀποχρώντως πῶς, ἀφοῦ ἔπεμψεν πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν στρατάρχην τετραστικὸν ἀρνητικὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν τολμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα διὰ τὸ ἄσεμνον αὐτῆς, ἀπεφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἀπὸ τὰ Ἄγρια, ἵνα συναγωνισθῇ ἐνδοτέρῳ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλρχηγῶν.

Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο κατέρθωσεν αὐτοπροσώπως, διότι προηγουμένου ἔτι μᾶλλον τοῦ νοσήματος τὸν μὲν μικρὸν αὐτοῦ στρατὸν, ἐκ 300 συγκεείμενον, ἔπεμψεν εἰς Καρπενήσιον, ὅπου συνεκροτήθη πρὸς τὸν πασᾶ τῆς Σιῶδρας ἡ μάχη, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ καταστήσῃ αἰμυνηστον τὸ τοῦ Μάρκου Βότσαρη ὄνομα, αὐτὸς δὲ ἀφοῦ διέτριψεν

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ ΤΕΠΕΝΑΕΛΗΣ

Σατοάπης τῆς Ἡπείρου.

ὀλίγον εἰς Προυζόν, ἠναγκάσθη ἔπειτα μετὰ τὴν μάχην νὰ μεταβῇ εἰς Ἰθάκην, ὅπως ὑποβλήθῃ εἰς ἐπίσκεψιν ἰατρῶν ἐμειροτέρων καὶ λάβῃ πλείοτέραν τινὰ περιποίησιν.

Οἱ ἐν Ἰθάκῃ ἱατροὶ ἐξετάσαντες τὸ νόσημα τοῦ ἀνδρός, ὀλίγως, ὡς φαίνεται, ἔδωκαν αὐτῷ ζωῆς ἐλπίδας, ἀλλ' αὐτὸς εἶτε μὴ πιστεύων εἰς τὰς προρρήσεις τῶν ἰατρῶν, εἶτε μὴ ὑποφέρων τὴν ἀργίαν, κατῆλθεν αὐθις, ἅμα ἀναλαβὼν ὅπως οὖν τὰς δυνάμεις του, εἰς τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος.

Ἐν τῷ μετοξὺ ὁ πασᾶς τῆς Σκῶδρας μετὰ τὴν περὶ τὸ Καρπενησίον μάχην, ἐπιχειρήσας τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀπέτυχε καὶ ἔφυγε πανστρατιᾷ τὴν νύκτα τῆς 30 Νοεμβρίου 1823, ἀποβαλὼν κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην οὐκ ὀλίγον τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ μέρος.

Συγχρόως δὲ ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγιον ἐπίτροπος πληρεξούσιος κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Ὁ Καραϊσκάκης ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐζήτησε νὰ διορισθῇ παρ' αὐτοῦ ἀρχηγὸς τῶν Ἀγροφῶν, ἀλλ' ἡ αἵτησις τοῦ δὲν εἰσηκούσθη καὶ οὕτε ἦτο δυνατόν νὰ εἰσακουσθῇ.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἰδίαν τινὰ κυβερνητικὴν δύναμιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας νὰ στηριχθῇ οὐδεμίαν εἶχε τότε. Τὴν κυρίαν αὐτοῦ δύναμιν ἀπετέλουν οἱ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας κατέχοντες ἀρχηγοί, οἵτινες καὶ αὐτοὶ δὲν ὑπετάσσοντο πάντοτε εἰς τὸν γενικὸν διοικητὴν. ἀλλ' ἔνεκα μικροτάτων ἐνίοτε ἀφορμῶν ἀντεπολιτεύοντο αὐτόν.

Τῆς ἐπαρχίας Ἀγροφῶν ἀρχηγὸς εἶχεν ἐγκατασταθῇ, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Καραϊσκάκη, ὁ Γιαννάκης Ράγκος, ὃν ὁ διευθυντὴς οὐδένα εἶχε λόγον ν' ἀποστερήσῃ τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου, ἀποδίδων αὐτὸ εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Μὴ λησμονήσωμεν δὲ ὅτι τότε δὲν εἶχον εἰσέτι ἀναδειχθῇ αἱ μεγάλας τοῦ τελευταίου τούτου ἀνδρός ἀρεταὶ καὶ ὅτι ἐξεναντίας δι' αὐτὴν ὀλεθρίαν τῆς υἱείας αὐτοῦ κατάστασιν, οὗτος δὲν ἐφαίνετο δυνάμενος νὰ χρησιμεύσῃ πολὺ εἰς τὸν ἀγῶνα.

Τούτου ἕνεκα, εἰ καὶ τινες τῶν ἀντεπολιτευομένων εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ὀπλάρχῃων ὑπεστήριζον τὰς ἀξιώσεις τοῦ Καραϊσκάκη ὁ γενικὸς διευθυντὴς ἐπέμεινε ἀποποιούμενος μὲν νὰ ἐνδώσῃ εἰς αὐτάς, ὑποστηρίζων δὲ τὸν Ράγκον. Ἐπέμεινε δὲ καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ τὰ μάλιστα πολυπράγμων ὢν, ἠθέλησε νὰ ὠρελῇ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀπὸ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπικρατήσασαν τότε πολιτικὴν διχέρειν καὶ τὴν ἀντίθεσιν, τὴν ὁποίαν ἐγίνωσκεν ὑπάρχουσαν μετὰ τὸν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.

Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν ταύτην δὲν ἔδειξε τὴν συνήθη αὐτοῦ εὐφυΐαν, διότι ἔγραψε πρὸς τὸν γορτύνιον στρατάρχην ὅτι ἅπαντες μὲν σχεδὸν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, σύμφωνοι ὄντες πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνδρός, ἐπιθυμοῦσι νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειάν του, ἀλλ' ὅτι παρακωλύονται ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ ὀλίγων τινῶν ἄλλων ὁπαδῶν αὐτοῦ, προσέθετε δὲ ὅτι, ἐὰν σταλῇ αὐτῷ ἐπικουρία 300 μόνον Πελοποννησίων στρατιωτῶν θέλει κατορθώσῃ νὰ ἀποβάλλῃ τὸν Μαυροκορδάτον ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ θέλει ἔπειτα ἔλθῃ ἐν τῷ ἅμα εἰς τὴν Πελοπόννησον μεθ' ὅλων τῶν ἀρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Τοιαύτην πρότασιν δὲν ἠδύνατο νὰ παραδεχθῇ ὁ πολυμήχανος τῆς Πελοποννήσου ἀρχηγός, διότι ἀνσμφισβόλως ἐφάνη αὐτῷ παράδοξον, πῶς ὁ ἐπικουρίαν ὑποσχόμενος νὰ ζητῇ πρὸ πάντων ἐπικουρίαν, καὶ ὁ ἐπαγγελλόμενος ὅτι θέλει μεταβῇ μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ ὁμολογῇ ὅτι οὕτε εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι ἔνεκα τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν ὀλίγων αὐτοῦ ὁπαδῶν.

Ὁ Κολοκοτρώνης λοιπὸν οὐδεμίαν ἐπεψεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην βοήθειαν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Καραϊσκάκης ἐξηκολούθει ἀπαιτῶν τὰ Ἀγραφα, ἔχων εἰς τοῦτο συνεργούς τοὺς Τζαβελαίους καὶ ἱκανῆς ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν ἄρχων δυνάμειος ἐν Μεσολογγίῳ τε καὶ ἐν Ἀνατολικῷ, πολλὴν προέκυψεν ἐντεῦθεν ἀνωμαλία πραγμάτων.

Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πλέον ἀξιοκατάκριτον μέρος τῆς ζωῆς τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη, διότι καὶ ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ ἦτο ἄδικος καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπεδίδωκεν αὐτὴν εἰς πολλὰ ἄγνοια, εὐλογον δ' ἐδίδωκεν ἀφορμὴν κατηγορίας κατ' αὐτοῦ, παρκαγαῶν παρὰ πολλοῖς ἀμφιβολίας περὶ τῶν εἰλικρινῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καὶ ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παλινωδῇ εἰς τὴν ἐκτρώϊν. Διότι, καίτοι οὐδεμίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη ἐπικουρίαν, ἐπεχείρησεν ἐν τούτοις νὰ παραλύσῃ διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἐξουσίαν τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ διαγωγὴ τοῦ αὐτοῦ ἦτο τοσοῦτο μᾶλλον ἀξέομιμπος, ὅσῳ ὁ Ἀλέξανδρος Μυροκορδάτος εἶχε προσκαλέσει καὶ αὐτὸν εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἥτις εἶχε συγκροτηθῇ ἐν Μεσολογγίῳ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου 1823, ἡ δὲ συνίελευσις αὐτοῦ εἶχε προσπλήσῃ νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτόν, ἐπιτρέψασα εἰς τὴν Διοίκησιν νὰ παρέχῃ αὐτῷ μισθοῦ δι' ὠρισμένον τινα ἀριθμὸν στρατιωτῶν, τὸν ὅποιον μετ' ὀλίγον ἡ Διοίκησις καὶ ἠῤῥησεν.

Ἀλλ' αὐτὸς μισθώσας πολὺ πλεονέκτους τῶν ὑπὸ τῆς διοικήσεως καὶ τῆς συνεισυτέως ἐπιτροπέντων, μέρος μὲν εἶχεν εἰς Ἀνατολικόν, ὅπου διέτριβε, μέρος δὲ ἐξέπεμψεν εἰς τὰ σύνορα τοῦ Καρπενησίου καὶ συνεννοημένος ὧν, ὡς προείρηται, μετὰ τῶν Τζαβελαίων, οὐδαμῶς περιέστελλε τὰς καταχρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐξώκειλον οἱ στρατιῶταί του.

Οὕτω δὲ εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπεμψεν ἀπὸ τὸ Αἰτωλικὸν εἰς Μεσολόγγιον τὸν ἀνεψιὸν του ἕνεκα ὑποθέσεώς τινος, ὁ δὲ θέλων νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀνατολικὸν τὴν 19 Μαρτίου, περιήλθεν εἰς ἐριδας πρὸς τοῦς ναύτας τοῦ μονοξύλου, δι' οὗ προετίθετο νὰ ἐπανέλθῃ, καὶ ἐπληρώθη εἰς τὴν κεφαλὴν ὑπ' αὐτῶν. Δὲν ἤξεύρομεν ἂν ἡ Διοίκησις κατέβαλε πάντα τρόπον ἵνα ἀνεύρῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς ἐνόχους, ὡς λήγει ἡ ἐπίσημος αὐτῆς ἐφημερίς τὸ βέβαιον

εἶναι ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἐπεμψεν εἰς Μεσολόγγιον 150 στρατιώτας αὐτοῦ, οἵτινες συλλαβόντες τὴν 21 δύο ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐξαπέστειλαν αὐτοῦς εἰς Ἀνατολικὸν πρὸς τὸν ἀρχηγόν των, συγχρόνως δὲ ἕτερον αὐτοῦ ἀπόσπασμα ἐξεληθὲν ἀπὸ τοῦ Ἀνατολικῷ ἐπὶ μονοξύλων, κατέλαβεν αἰφνης τὸ Βασιλάδιον.

Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐτάραξαν τοσοῦτον μᾶλλον τὰ πνεύματα, ὅσῳ, κατὰ σύμπτωσιν, περὶ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐπὶ μὲν πλεῖστα ἐχθρικά ἦσαν ἠγκυροβολημένα ἐξωθεν τοῦ Βασιλαδίου, ἐπιφάνη δὲ πρὸς τὰ μέρη τοῦ Μεσολογγίου διευθυόμεναν καὶ τι σῶμα τουρκικόν, τὸ ὁπτιόν ἐξῆλθε ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν πολεμίων κατεχομένης Ναυπάκτου.

Ἡ διοίκησις ἐδειξεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀξιεπαῖνον δραστηριότητα. Εἰσῆγαγεν ἐκ τοῦ προχείρου δύναμιν ἱκανὴν εἰς Μεσολόγγιον, συνέλαβε τοὺς αὐτόθι ἀνθρώπους τοῦ Καραϊσκάκη, κατέλαβεν αὐτοὺς δι' ὀπλισμένων ἀκατίων τὸ Βασιλάδιον καὶ προσεκάλεσε συγχρόνως τοὺς ἀρχηγούς τοῦ μεγαλειτέρου στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο εἰς Ἐπρόμερον, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Ἀνατολικόν, ὅπερ καὶ ἐγένετο τὴν ἑσπέραν τῆς 29 Μαρτίου.

Πρὸ τούτου ὁ Καραϊσκάκης βλέπων τὰ κατ' αὐτοῦ ἐντόνως ἐνεργούμενα, εἶχεν ἀπολύσει τοὺς δύο προκρίτους Μεσολογγίτας, καὶ τότε ἡ Διοίκησις ἀρῆκεν ὁμοίως τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἐν Βασιλαδίῳ ἀνθρώπους αὐτοῦ ἐλευθέρους νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὸ Ἀνατολικόν. Οὐδὲν ἦττον ὁ γενικὸς διευθυντὴς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ εἰσγάγῃ τὸν Καραϊσκάκην εἰς δίκην ἕνεκα τῆς ἀθεμίτου ταύτης διαγωγῆς του καὶ νὰ προκαλέσῃ εὐλογόν τινα κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν. Κατὰ δυστυχίαν ἕως τὸ πρᾶγμα δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο· ἀλλ' ἡ ὁμολογοιμένως ἀξιεπαῖνος ἐκείνη διαγωγὴ τοῦ Καραϊσκάκη περιπλάκη μετ' ἄλλων τινῶν περιστάσεων, δεκτικῶν πολλῆς ἀμφισβήτησεως καὶ ἀμφιβολίας.

Τρόντι, ἅμα ἐπανελθόντων εἰς Μεσολόγγιον τῶν δύο προκρίτων, τοὺς ὁποίους εἶχε συλλάβει οἱ στρατιῶται τοῦ Καραϊσκάκη, ἐρυ-

λκλήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὴν ἐσπέρην τῆς 24 Μαρτίου ὁ Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης καὶ διεθρυλήθη ὅτι ὁ ἄθλιωτος αὐτὸς εἶχε μεταβῆ εἰς Ἰωάννινα πρὸς τὸν παῖδα Ὁμέρ Βρυώνη, φέρων αὐτῷ τὴν υπόχρεσιν τοῦ Καραϊσκάκη ὅτι θέλει τῷ παραδώσει τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Ἀνατολικόν ὥστε ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος Μυροκορδέτο; μετέβη τὴν 27 Μαρτίου εἰς Ἀνατολικόν, καὶ συνεινοηθεὶς μετὰ τῶν αὐτόθι μετ' ὀλίγον ἐπελθόντων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ, ἀπεφάσισε τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς, τόπον ἐπεχούσης στρατιωτικοῦ δικαστηρίου, ἵνα δικάσῃ τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκη, ἡ δὲ κατὰ τοῦτου κινηθεῖσα κατηγορία ἔλαβε τὸν δεινὸν χαρακτῆρα τῆς ἐσχάτης προδοσίας.

Ὑπῆρχεν ἄρα γὰρ ἀφορμὴ εὐλογος πρὸς τοιαύτην κατηγορίαν;

Ὁ Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης εἶχε τῶντι μεταβῆ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἰς Ἰωάννινα πρὸς τὸν αὐτόθι Ὁμέρ παῖδα, καὶ φαίνεται ὅτι ἐμελέτα νὰ ἐπιχειρήσῃ μετ' ὀλίγον νῆαν μετὰ τοῦτου συνέντευξιν.

Φαίνεται ὁμοίως ὅτι ὑπῆρχε μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Βουλπιώτη συνεννόησις ἢ τοῦλάχιστον σχέσις τι, διότι, ἐὰν πιστεύσωμεν τὴν ἐφημερίδα τῆς διοικήσεως, εἰς χεῖρας τοῦ φυλακισθέντος Βουλπιώτου εὐρέθησαν γράμματα πρὸς τὸν Καραϊσκάκην τοῦ τε γενικοῦ διευθυντοῦ καὶ τινων πολεμικῶν ἀρχηγῶν. Ἀλλ' ὅτι ὁ Βουλπιώτης ἔφερεν ἐπιστολὴν τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, ὑποσχόμενον αὐτῷ τὴν παράδοσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, ὡς λέγει ὁ παλαιὸς τοῦ πολέμαρχου ἡμῶν βιογράφος, εἶναι, νομίζομεν, ἀνυπόστατον, διότι οὔτε ἡ ἐφημερίς τῆς διοικήσεως, ἥτις βεβαίως δὲν ἐφείδετο τοῦ ἀνδρὸς οὔτε ἡ κατ' αὐτοῦ σφενδαλισθεῖσα ἀποκήρυξις, ἀναγέρουσι τι ρητῶς περὶ τοιαύτης ἐπιστολῆς.

Ἡ ἀποκήρυξις αὕτη βεβαίως ἀπλῶς καὶ ἀορίστως ὅτι ἡ τόπον δικαστηρίου ἐπέχουσα Ἐπιτροπὴ εὗρεν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κρυφὴν ἀνταπόκρισιν μετὰ τοὺς ἐχθρούς τῆς Πίστειος καὶ τῆς Πατρίδος;

Ἦεν ἀπὸ τὸν Ὁμέρ παῖδα νὰ ἀναγνωρισθῇ καπιτάνος τῶν

Ἀγράφῳ, ὅτι ὑπέσχετο εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ καταλάβῃ τὴν Τατάριναν μετὰ 1000 στρατιωτῶν καὶ συνεβύλετο νὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀποστάτης Βρονχιώτης μετὰ 1000 εἰς τὸ Ξηρόμερον, ὅτι ὑπέσχετο εἰς τὸν ἐχθρὸν νὰ παρασύρῃ μεθ' ἐκείνου στρατηγούς καὶ χιλιάρχους Ἕλληνας ἐναντίον τῆς Πατρίδος, καὶ εἰς πᾶσιν ἀξιοὶ οὐδὲν ἤττον ἀορίστως, ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ ἔλαβε πολλὰ διδόμενα διὰ νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν ἐπίβουλον τῆς Πατρίδος καὶ προδότην.

Ἀλλὰ παρεκτός τοῦ ἀορίστου τῶν κατηγοριῶν τούτων ἐνταῦθα παράγεται καὶ ἄλλο ζήτημα.

Ἐξεδόθη ἄρα γὰρ ποτε ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐπιτροπῆς, εἰς ἣν ἀναφέρεται ἡ ἀποκήρυξις; Καὶ ποῖον τὸ δικαστικὸν ἢ ἱστορικὸν κύρος; τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀποκηρύξεως;

Ὁ γενικὸς διευθυντὴς ἔρθανεν εἰς Ἀνατολικὸν ὡς προείπομεν τῇ 27 Μαρτίου, οἱ δὲ ἀπὸ Ξηρομέρου μετακληθέντες ἀρχηγοὶ τὴν 29, καὶ τὴν ἐπομένην, ἡτοι 30 Μαρτίου, ἐξεδόθη διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ οἱ στρατηγοὶ Γεώργιος Τζόγκας, Δῆμος Σιαλτσᾶς, Ἀλεξάνδης Βλαχόπουλος καὶ οἱ χιλιάρχοι Γρηγόριος Δισκατιάς καὶ Ἀναγνώστης Καραγιάννης διωρίθησαν αἰεὶ ἐπιτροπὴν, τόπον ἐπέχουσαν πολεμικοῦ δικαστηρίου, ἵνα ἐξετάσωσι τὰς κατὰ τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη κατηγορίας καὶ ἀποφασίσωσιν. Τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐξεδόθη καὶ ἑτέρα διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ ὁ Πνιερ. Ἀγ. Ἀρτης κ. Πορφύριος, ὁ στρατηγὸς Ν. Στουρνάρης καὶ οἱ κ. κ. Πάνος Γαλάνης, Τάτσης Μυγγίνας καὶ Σωτήριος Γιώτης διωρίθησαν συνήγοροι ἐκ μέρους τῆς Διοικήσεως, ὁ ἔστι δημόσιοι κατήγοροι «ἵνα παρουσιάσωσιν ἐνώπιον τῆς εἰρημένης ἐπιτροπῆς τὰ δικαιώματα τοῦ ἔθνους ἐναντίον τοῦ καπιτάν Γεωργίου Καραϊσκάκη καὶ ὅσων ἄλλων ἤθελον φανῇ ἐνοχοὶ ἐπιβουλῆς κατὰ τῆς Πατρίδος, κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐπιδαύρου».

Τελευταῖον τῇ αὐτῇ ἐπίσης ἡμέρᾳ ἐξεδόθη πρὸς τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ δηλοποίησις, προσκαλοῦσα ὅλους τοὺς πατριώτας, «ὅσοι

ἡξυρουν τοὺς ἐνόχους καὶ τὰ ἐπιτηδεύματά των νὰ παρυσιοθῶσιν αὐτοθελήτως εἰς τὸν Ἅγιον Ἀρτίς καὶ νὰ φανερῶσιν τὰ ὅσα τ.ὺς εἶναι γνωστά, πρὸς ὀδηγίαν τῶν Κ.ι.τῶν.

Ὅλα τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι δημοσιευμένα ὑπὸ τῆς ἐφημερίδος τῆς Διοικήσεως, ἐν ᾗ εὐρίσκομεν καὶ τὴν προαναφερθεῖσαν προκήρυξιν τῶν ἐγκλημάτων τοῦ Καραϊσκάκη, ἐκδοθείσαν τὴν 2 Ἀπριλίου, προκήρυξιν, ἣτις διαλαμβάνει μὲν, ὡς πρεῖρηται, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος Ἐπιτροπὴ εὔρει ἐνοχόν τὸν Καραϊσκάκην, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι ἀπόφασις τῆς Ἐπιτροπῆς, διότι φέρει ἐν ἐπικεφαλίδι τὸν τίτλον: «Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος» ἀπευθύνεται «πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικούς ἀρχηγ.ὺς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος» ὁμιλεῖ ἐπ' ὁ ὅματι τῆς Διοικήσεως, ὑπάρχει ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου καὶ φέρει, ἐν λόγῳ, ὅτι οὗς τ.ὺς τύπους ἔγγραφου διοικητικοῦ. Ἡ μόνη διαφορὰ ἣν εὐρίσκομεν, μεταξὺ τοῦ ἔγγραφου τούτου καὶ πάντων τῶν ἄλλων, ὅσα ζήρχοντο τότε ἀπὸ τοῦ γραφείου τῆς γενικῆς Διευθύνσεως, εἶναι ὅτι, ἐκτὸς τῆς υπογραφῆς τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ ἡ προκήρυξις φέρει πρὸς τούτους καὶ τὰς υπογράφας τῶν πέντε μελῶν τῆς τότε πνευματικοῦ δικαστηρίου ἐπεχούσης ἐπιτροπῆς, καὶ προσέτι τὰς υπογράφας τῶν στρατηγῶν Ν. Μπότσαρη, Ν. Στουρνάρη, Α. Μακρῆ Γ. Γισλδάση, τοῦ χιλιάρχου Σ. Καταρχοῦ καὶ τῶν καπιτάνων Κ. Βλαχοπούλου καὶ Γ'. Σουλτάνη.

Ἀλλὰ, ἐπικυαλαμβάνομεν, ἐξεδόθη ἤρ' αὖ ἀπόφασις τῆς Ἐπιτροπῆς;

Ἡ ἐφημερίς τῆς Διοικήσεως οὐδεμίαν τιαύτην καταχώρισεν εἰς τὰς στήλας αὐτῆς. Πῶς εἶναι δὲ δυνατόν νὰ παρὰδεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐφημερίς αὕτη ἡ δημοσιεύσασα ὅλα τὰ προηγούμενα καὶ ἐπόμενα ἔγγραφα τῆς ὑποθέσεως ταύτης, μόνον τὸ οὐσώδεστον ἐξ αὐτῶν, τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἐκδοθείσαν ἀπόφασιν, παρέλιπε νὰ δημοσιεύσῃ; Ἀλλὰι πληροφοροῦμαι λέγουσιν ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ

παραινέσῃ ἀπλῶς τὸν Καραϊσκάκην διὰ τοῦ προϊσταμένου αὐτοῦ γέροντος στρατηγοῦ Τζόγκα, τοῦ ἀπολοῦ ἢ φωνῇ ἤτο φυτικὸν νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσιν τινα εἰς τὸν κατηγορούμενον ἀρχηγόν, διότι, ὡς ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης, ὁ Καραϊσκάκης εἶχεν ἄλλοτε ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὸν Τζόγκαν. Ἐνισχύει δὲ μᾶλλον τὴν γνώμην ὅτι ἀπόφασις δικαστικὴ δὲ ἐξεδόθη καὶ τοῦτο: Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ βεβαιοῖ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἐξετάσασα ἐξέδωκε τὴν 2 Ἀπριλίου πράξιν καταδικάζουσαν τὸν Καραϊσκάκην ὡς ἐπίβουλον τῆς Πατρίδος καὶ προδότην· ἔπειτα ὁμοῦς ἐν ταῖς σημειώσεσιν δίδει ὡς ἀπόφασιν τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτὸ ἐκεῖνο ἀπαράλλακτον τὸ κείμενον τῆς ἀνωτέρω μνημνευθείσης διοικητικῆς προκηρύξεως, ἐκτὸς μόνον ὅτι παραλείπεται ὑπὸ τὸ κείμενον ἡ ὑπογραφή τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ καὶ παρὰτίθεται μόνον αἱ ὑπογραφαὶ τῶν στρατηγῶν, τῶν χιλιάρχων καὶ τῶν καπιτάνων.

Ὡς τὸ ἀναμφίβουλον εἶναι ὅτι δικαστικὴ ἀπόφασις δὲν ἐδημοσιεύθη, τοῦλάχιστον μέχρι τοῦδε, διότι ἡ πράξις ἡ καταχωρισθεῖσα ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῷ 1824 καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Τρικούπη τῷ 1824 καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Τρικούπη τῷ 1856, δὲν εἶναι ἀπόφασις δικαστικὴ, ἀλλὰ πράξις καθαρῶς διοικητικὴ, ἥς τὸ περιεχόμενον κατ' οὐδέν ῥ' λόγον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δικαστικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐξιλεῖς καὶ ἀπόδειξις τῆς περὶ ἐσχάτης προδοσίας ἐνοχῆς τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη.

Ἀλλὰ παρεκτὸς τούτου, ἡ μὲν ἐπιτροπὴ συνέστη τὴν 30 Μαρτίου, ἡ δὲ προκήρυξις ἐξεδόθη τὴν 2 Ἀπριλίου, ὁ ἴστι μεταξὺ τῆς συστάσεως τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς πράξεως διὰ τῆς ὁποίας ἡγγέλλετο τὸ ὀριστικὸν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ πέρας ἐμεσολάβησαν δύο μόνον ἡμέραι. Εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐντὺς τοσούτου βραχέος διαστήματος, διεξήχθη ἀνάκρισις τις ὁπωσοῦν ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ ἐδόθη εἰς τὸν κατηγορούμενον καιρὸς νὰ προταγάγῃ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρίας καὶ ἀπολογίας;

Καί ἔπειτα, ἂν ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἔνοχος, τούλάχιστον συνένοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης· οὐ μόνον δὲ ὁ Κωνστ. Βουλπιώτης δὲν καταδικάσθη, οὐ μόνον ἐσυγχωρήθη κατὰ τὴν ἐπίσημον δῆλωσιν τῆς ἐφημερίδος τῆς διοικήσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπηρεσίαν μετ' ὀλίγον ἔλαβεν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀἷμον Σιαλτσάν. Μακρὰν ἂφ' ἡμῶν ἡ ἰδέα ὅτι ὁ γενικὸς διευθυντὴς ἠθέλησεν ἐκ πραιρέσεως νὰ ἐπιβαρύνῃ, δι' ἀνυποστάτων αἰτιάσεων τὴν τύχην τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη.

Εἴπομεν καὶ ἄλλοτε ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαῖος δὲν ἦτο ἐντελῶς ἐλεύθερος περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ· πολλάκις ἠναγκάζετο νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὴν θέλησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, εἴτινες ἀπετέλουν τὴν κυριωτέραν αὐτοῦ δύναμιν, οἱ δ' ὀπλαρχηγοὶ οὗτοι ἦσαν διηρημένοι. Ἀφ' ἑνὸς μετὰ τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ συντάσσοντο πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ προκηρῦξει ὑπογραφέντες, ἂφ' ἑτέρου δὲ ἀντετάσσοντο εἰς αὐτοῦς οἱ Τζαβελαῖοι καὶ τινες ἄλλοι, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατιόντες, μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἡ διαίρεσις αὕτη ἀρκεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν ἀποδοθέντα τότε εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ τελευταίου τούτου ἀνδρὸς χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπεληθοῦσαν κατ' αὐτοῦ καταδρομὴν. Ἀλλὰ σήμερον ἱστοροῦντες τὰ γεγονότα ἐκεῖνα μετὰ 65 ἐτῶν παρέλευσιν, ἐπιτρέπεται, νομίζομεν, ν' ἀναζητήσωμεν ἀπαθέστερον τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος. Ἡ ἀλήθεια λοιπὸν φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐξῆς:

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπεθύμει ἐξ ἅπαντος νὰ λάβῃ τὴν ὀπλαρχηγίαν τῶν Ἀγράφων, ἀλλ' εἶλεπεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο διὰ τῆς Διοικήσεως· γινώσκων δὲ ὅτι ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀγράφων συνειννοεῖτο μετὰ τοῦ Ὁθωμανοῦ διοικητοῦ τῶν Τρικκάλων Σουλτζή Κόρτζα καὶ ἠλπίζεν εἰς τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, τοιοῦτο μᾶλλον ὅσον ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἦτο ἐχθρὸς τοῦ Σουλτζή Κόρτζα.

Δὲν θέλομεν νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλὰ παρατηρήτέον ὅτι τοιαῦται μετὰ Ἀλβανῶν ὀπλαρχηγῶν συνεινήσεις δὲν ἐθεωροῦντο τότε ὡς συνεπαγόμεναι τὸν χαρακτῆρα ἐσχάτης προδοσίας. Οἱ Ἀλβανοί, καίτοι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ μετὰ τῶν Ὁθωμανῶν συντασσόμενοι, δὲν συνεκτυλίγοντο ἐντελῶς μετὰ τούτων. Ἄλλο ἦτο τὸ συμφέρον τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἄλλο τῶν Τούρκων· οἱ τελευταῖοι ἐμάχοντο ὅπως καταβάλωσι τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν. Οἱ πρῶτοι ἐμάχοντο ὅπως λαμβάωσι μισθοῦ καὶ ὠρελῶνται ἀπὸ τὰς λεηλασίας· Πολλάκις δὲ ἐκτεθειμένοι ὄντες καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς καταδρομὰς τῆς Υ. Πύλης καὶ εἰς ἐμφυλίου, περιπλεκόμενοι ἑρδίας, εἶχον χρεῖαν τῆς συνδρομῆς τῆς φλίκας τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, καὶ τούτου ἕνεκα, διετήρουν ἐκ δικλιμμάτων σχέσεις τινὰς πρὸς αὐτούς.

Αὐτὸς ὁ ἐπ' ὀνόματι τῆς διοικήσεως Ἀρχὼν τῶν Ἀγράφων ὀπλαρχηγὸς συνειννοεῖτο, ὡς εἶδομεν, μετὰ τοῦ Ἀλβανοῦ Σουλτζή Κόρτζα. Καὶ ἔπειτα μετὰ τῆς συνδρομῆς, ἣν καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ἐζήτησεν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη ὅπως καταλάβῃ τὰ Ἀγρῶνα καὶ τῆς ἀποδοθείσης εἰς τὸν ὀπλαρχηγὸν εἰνοτάτης ἐπιβουλῆς καὶ προδοσίας, ἡ ἀπόστασις εἶναι μεγάλη. Προσθετέον δὲ ὅτι καὶ ὁ ἀρχαῖος τοῦ Καραϊσκάκη βιογράφος, ὁ καὶ εἰπὼν προηγουμένως ὅτι ὑπῆρχεν ἐπιστολὴ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, ὑποσχομένη τὴν παράδοσιν τοῦ Μεσολογίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, ὁμολογεῖ ἔπειτα ὅτι ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ σκοποῖ, τοὺς ὁποίους οὐδέποτε εἶχε κατὰ νοῦν.

Ἐπὶ πᾶσιν ἡ μετέπειτα διαγωγὴ τοῦ ἀνδρὸς ὑπεῖρξε τοιαύτη ὥστε ἀνευ ἀναμρισητήτων ἀποδείξεων δυνάμεθα νὰ παρδεχθῶμεν ὅτι συνέλαβεν ποτε σπουδαίως ἀποτρόπαιόν τι σχέδιον, ἡ δὲ πολ- λάκις ἀναφερθεῖσα προκήρυξις ἐκείνη τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως ἐ-

πέφερε μὲν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἐστερήθη ὅλων τῶν βαθμῶν καὶ ἀξιο-
μάτων ὡς ἁμαρτήσας, ποινὴν ὅμως σωματικὴν οὐδεμίαν ἐπέβαλεν
αὐτῷ· ἀπλῶς τῷ διέταττε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἀνατολι-
κοῦ καὶ παρήγγειλε τοῖς πᾶσι νὰ παύσωσιν ἔχοντες εἰανδήποτε πρὸς
αὐτὸν κοινωνίαν καὶ νὰ θεωρῶσιν αὐτὸν ὡς ἐχθρόν, «ἐνόσφ νὰ μετα-
νοήσῃ καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Ἑθνικοῦ καὶ ζητήσῃ συγ-
χώρησιν».

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Τζαβελαιοὶ, περισταλέντες ὑπὸ τῆς ἀποφά-
σιως ἐκείνης τῆς διοικήσεως, ἐγκατέλιπον αὐτόν, ὁ Καραϊσκάκης,
καίτοι ἔχων οὐ μικρὰν ἐν Ἀνατολικῷ δύναμιν, καὶ ὠχυρωμένος ὡς
εἰς πολλὰς εἰκίας, ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ὑπακούσῃ. Ὄθεν τὴν 3
Ἀπριλίου, τὴν ἐπισύσαν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐξεδύθη ἡ προκήρυξις,
ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ μεθ' ὅλης τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ δυ-
νάμεως καὶ οὐχὶ ὡς ἔλεγον οἱ ἀντίπαλοί του, μετ' ὀλίγων ἐκ τῶν
ἀνθρώπων του, αὐτίκινες φιλοδωρημένοι πλουσίως τὸν ἠκολούθησαν». Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ἡ κατάστασις αὐτοῦ ἦτο τῶντι οἰκτρά,
διότι εἶχε τοσοῦτον καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ χρονίου αὐτοῦ νοσήματος,
ὥστε μὴτε νὰ περιπατήσῃ ἡδύνατο, μὴτε νὰ ἱππεύσῃ, ἀλλ' ἐκομι-
σθῇ ὑπὸ φορείου, ὑπὸ τισσάρων ἀνδρῶν φερομένου. Ἡ ἐφημερίς τῆς
διοικήσεως ἐβεβαίωσε ὅτι ἡ φθίσις τοῦ εἶχε καταντήσῃ εἰς τὸν τρίτον
βαθμὸν καὶ προανήγγελε τὸν προσεχῆ αὐτοῦ θάνατον.

Ἡ μαντιῖα αὕτη ἦτο ὁπωσοῦν ἐσπυεσμένη, ἀλλ' ἡ κατάστασις
τῆς υἱείας του ἦτο ἀληθῶς ὀλεθρία. Τοσαύτη ὅμως ἦτο καὶ ἡ δύνα-
μις τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὥστε, καίτοι ἠθικῶς καὶ
σωματικῶς προσβεβλημένος, δὲν ἔπαυεν ἐπιδιώκων τὴν ἐκτέλεσιν
τοῦ ἀρχικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ.

Ἀμα ἐξεῖθὼν τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ διαβὰς τὸν Ἀσπροπόταμον
ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Ἀγράφῳ ἀντιπρόσωπον τοῦ Σουλτῆ Κόρτζα
ζητῶν τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ ἵνα καταλάβῃ τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην.
Καὶ ὁ μὲν Ράγκος κατώρθωσε νὰ καταπέσῃ τοὺς Τούρκους ν' ἀπορ-

ρίψωσι τὴν πρῆτασιν ταύτην τοῦ Καραϊσκάκη, αὐτὸς δὲ ἐπεχείρησε
τότε καὶ οἷσθεν νὰ καταλάβῃ τὰ Ἀγράφ καὶ εἰσῆλασεν εἰς τὴν
ἐπαρχίαν ταύτην καταδιωκόμενος ἅμα μὲν ὑπὸ τοῦ Ράγκου, τοῦ
Στούρναρη, τοῦ Λιαιατᾶ καὶ ἄλλων Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, ἅμα δὲ
ὑπὸ τοῦ Σουλτῆ Κόρτζα, τοῦ προκαταλαβόντος μετὰ 1000 περί-
που Τούρκων τῆς Πόρτας. Ὡς τε παράδοξον ἐνταῦθα συνέβη φαινό-
μενον· ὅτι Ὀθωμανοὶ ἀνεδεικνύοντο ἐκτελεσταὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς
ἐλληνικῆς διοικήσεως καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ Ἑλλήνων ἀρχηγῶν κατε-
δίωκον τὸν ὑπ' αὐτῆς ἀπικηρυχθέντα ἄνθρωπον.

Τελευταῖον περικυκλωθεὶς πανταχόθεν καὶ ἀκχετῶν ἀγω-
νιζόμενος, ἠναγκάσθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ κατέφυγεν
εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρπενήσιου. Ἡ διοίκησις ἐβεβαίωσε ὅτι κατεπο-
λεμεῖτο ὑπὸ ὅλων τῶν καπιταναίων καὶ ἀνῆγγελλε μάλιστα τὸν
ἐξολοθρευτὸν του. Καθὼς ὅμως πολλάκις συμβαίνει, ἡ διοίκησις ἐδι-
δεν ὡς γεγονός· ὅτι ἐπιθύμει, τὰ δὲ πράγματα εἶχον ἄλλως. Πολλοὶ
τῶν καπιταναίων εἶχον φιλικῶς πρὸς αὐτόν, οἱ Γιολδάσαιοι, οἵτινες
καὶ ὑπεδέχθησαν αὐτόν εἰς Καρπενήσιον, ὁ Ἀνδρέας Ἰσκού, ὁ Γιαν-
νάκης Στάκος καὶ ἄλλοι· οὐ μόνον δὲ φιλικῶς διέκειντο, ἀλλὰ καὶ
ἀρχιστράτηγον εἶχον ὀνομάσει αὐτόν, ὅπερ μαρτυρεῖ ὁ πόρτης ἡδὴ εἶ-
χεν ἀποκτῆναι ὑπόληψιν ὁ ἀνὴρ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι. Ἀλλ' αὐτὸς
εἶτε πεισθεὶς ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ τὴν δύναμιν τῆς
διοικήσεως, εἶτε ὑπὸ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ καταβληθεὶς, ἔγραψε τῇ
27 Μαΐου 1824 ἀπὸ Δομνίτσαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Μυροκορ-
δατὸν ἀναφορὰν, δι' ἣς ἀπολογούμενος δι' ὅσα ἔπραξε, ἐζήτην ἀφε-
λέστατα συγγνώμην παρὰ τῆς διοικήσεως.

«Ἐμένα, ἔλεγεν, ἡ κακὴ μου τύχη καὶ ἀρρώστησα ὀπίσω· δὲν
ἤξεύρω κιόλα ἀπὸ τὰ κρύα τὰ πολλὰ ἦταν, ἢ ἀπὸ τόσους ἀφορι-
σμοῦ· ὅπου μ' ἐκάματε, καὶ σὲ περκαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσῃ ἡ
διοίκησις καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοί, καὶ νὰ μοῦ σταλθῇ καὶ μίαν εὐχὴ
συγχωρητικὴ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως».

Αὐτὴ ἡ ἀπὸ Δρυμνίτσαν ἀναφορὰ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μάρτυρεῖ ἄλλοίωσιν τινὰ ἐπελθοῦσαν εἰς τὰς διαθέσεις τοῦ πολεμάρχου ἡμῶν. Διότι ζητήσας συγγνώμην παρὰ τῆς Διοικήσεως φαίνεται ἀναγνωρίζων τὸ σωτηριῶδες κράτος τῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία ἐξεπροσώπει τὴν ἐλπιόμεναιαν τοῦ ἀναγεννηθέντος Ἑθνους καὶ οὐχὶ τιπικὰ συμφέροντα· γεγονός δ' ἀξιωματικῶς ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνδρός, διότι κατὰ τὰ πρῶτα τίςσ' ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Καραϊσκάκης ἐπολιτεύθη μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ ἰδίου συμφέροντος ἢ τοῦ γενικοῦ, πολλάκις δὲ ἀντέπραξεν εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ δὲν ἐθεώρει ἄλοπον νὰ συνεννοῖται μετὰ τῶν τεταγμένων ἀπὸ τοὺς πολεμίους Ἀλβανῶν, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἰδίου σκοποῦ. Ἀλλ' αἱ συνεχεῖς αὐτοῦ ἀποτυχίαι, αἱ τιμαὶ αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς ἄνδρες, οἵτινες, καίτοι μὴ ἔχοντες πλεῖον αὐτοῦ προτερήματα, ὑπόσκηψαν πλεῖστον διὰ μόνον τὸν λόγον διότι πρὸ αὐτοῦ ἠόησαν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συνταχθῶν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπεύουσαν τὴν ἐθνικὴν θέλησιν ἀρχὴν, αἱ εὐγενεῖς ἰδέαι τῆς φιλοπατρίας, τῆς πειθαρχίας, τῆς εὐρωπαϊκῆς φήμης, αἵτινες διὰ πολλῶν Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων, μάλιστα δὲ τοῦ εὐκλεοῦς καὶ ἀτυχοῦς Βύρωνος δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τινος χρόνου ἐξεγείρουσαι τὰ πνεύματα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος· ἤρχισαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐνεργῶσιν καὶ εἰς τὸν Καραϊσκάκην καὶ νὰ καταπείθωσιν αὐτὸν ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἦναι σιὸν ἐπὶ τὸν ἐκείνου. τὸ ὅποιον διέτρεχεν ἄλλοτε εἰς κλέπτειν, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο μόνον περὶ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας γενναίων τινῶν ἀνδρῶν, εὐδὲ περὶ τῆς ὀπλαρχηγίας μιᾶς τινος ἐπαρχίας, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑθνους ὅλου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ συγκροτήσεως κεντρικῆς τινος δυνάμεως, δι' ἧς καὶ μόνῃς ἀπασαὶ αἱ ἀτομικαὶ ἀρεταὶ καὶ ἐνέργειαι ἠδύνατο νὰ συντελίσωσιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κοινοῦ ἐπιχειρήματος.

Δὲν λέγομεν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἐφίλεισφόρει περὶ τῶν τοιούτων εὐγενῶν δοξασῶν καὶ αἰσθημάτων· τοιοῦτό τι ἤθελεν ἀντιβαίνει

εἰς ἅπασαν τὴν προηγουμένην αὐτοῦ ἀνατροφήν. Ἐξ ἐναντίας ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης διετήρησεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς συνήσεις τῆς ἀνατροφῆς ἐκείνης περὶ τὴν ἀτομικὴν πολιτείαν καὶ συμπεριφορὰν, μάλιστα δὲ γλῶσσκον ἁχαλίνωτον, ἥτις ἀείποτε πρόχειρον εἶχε, οὐ μόνον τὸν πικρότατον σαρκασμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν δεινότεραν ὕβριν. Φρονοῦμεν ὅμως ὅτι ἔκτοτε παρήχθη ἐν αὐτῷ αὐτοματισμός τις μεγάλου ἐθνικοῦ καὶ ἐπαναστατικοῦ συμφέροντος, ὁ ὁποῖος λεληθότως, οὕτως εἰπεῖν, ἀλλ' ἀδιαλείπτως προαγόμενος, ἐπενήργησεν εἰς ὅλον τὸν λοιπὸν δημόσιον βίον αὐτοῦ.

Ἡ περὶ συγγνώμης αἰτησίς του δὲν εἰσηκούσθη, ἀγνοοῦμεν διατί. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ φιλόπατρις καὶ φιλοδίκαιος χαρακτήρ τοῦ ἐξόχου ἀνδρός, ὅστις διεῖπε τότε τὰ πράγματα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ὑπενδῶσῃ εἰς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Καραϊσκάκη ὀπλαρχηγούς. Ὅπως δὲ ποτε ὁ Καραϊσκάκης ἀπῆλθε τότε εἰς Ναύπليون, ὅπου δὲν ἐπέτυχεν μὲν ἀμέσως τὴν ἐπίσημον ἕνεκα τῶν παρελθόντων συγχώρησιν, οὐδὲ τὴν ὁποῖαν ἐζήτει πάντοτε ἀρχηγίαν τῶν ὀπλων τῆς ἐπαρχίας Ἀργαφίων, ἔλαβεν ὅμως τὰς ἀναγκαίαις διαταγὰς ἵνα ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μετὰ 300 μισθωτῶν στρατιωτῶν.

Ἀμα φθάσας εἰς Σάλωνα. ὅπου εὐρίσκοντο καὶ ἄλλα τινὰ στρατεύματα, ἔδωκεν ἐπανειλημμένως διπλοῦν δειγμα τῆς ἐπελθοῦσης εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ μεταβολῆς.

Ἡ κυβέρνησις πληροφορηθεῖσα ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις διετέλει καὶ αὐτὸς εἰς τὸ κατὰ τὰ Σάλωνα στρατόπεδον, συνεννοεῖται μετὰ τῶν πολεμίων, ἐπεμψεν αὐτόθι ἑφορον τῶν στρατευμάτων τῆς Στεριᾶς τὸν Γεώργιον Αἰνιάα. Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως εἶχεν ἀφορμὰς νὰ μὴ ἦναι εὐχρηστημένος ἀπὸ τὸν ἐκτακτον τοῦτον τῆς κυβερνήσεως ἐπιτροπον, διότι οὗτος παλλὰ εἶχεν ἐνεργήσει ἐναντίον αὐτοῦ πρὸ ὀλίγου, πρὶν τῷ προέδρῳ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις ἕνεκα τῆς ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι γενομένης ἀποκηρύξεως αὐτοῦ περιλαμ-

δάνετο παρὰ τινων, ὅπως ἀδίκως, καὶ εἰς τὴν προὔσαν κατὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς κατηγορίαν, ὥστε εὐλόγως ἀγανακτῶν, κατ' ἀρχὰς ἀπερξαίμεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ πολλῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν νὰ μὴ δεχθῶσι τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Κυβερνήτεως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγοι νοήσις τὸ ἄτοπον τοῦ πράγματος, οὐ μόνον κατέπεισε πάντας νὰ ὑποταχθῶσι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆα, τοῦ ὁποῦ οὐ ἡ διαγωγή εἶχε καταντήσῃ πράγματι ἀσύγγνωστος, διέλυσε πᾶσαν φιλίαν καὶ σχέσιν.

Πεποιθὼς ὥς ἐκ τούτου ὅτι ἤθελεν εὖρεῖ εὐμενεστέρην πρὸς αὐτὸν τῇ κυβερνήσειν, προσέκλεσεν ἀναφορὰν πρὸς αὐτὸν τῶν κατοίκων τῶν Ἀγρᾶφων, διὰ τῆς ὁποίας, πολλοὶ τοῦλάχιστοι ἐξ αὐτῶν, ἐζήτησαν αὐτὸν ὡς ὀπλαρχηγόν, πέμψαντες ἐπὶ τούτῳ τέσσαρας ἀντιπροσώπους. Ἡ δὲ Κυβέρνησις θέλουσα μὲν νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Καραϊσκάκη, νὰ μὴ δυσαριστήσῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὸν Ράγκον διήρεσε τότε τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγρᾶφων εἰς δύο, καὶ τοῦ μὲν ἡμισείως κατέστησεν ἀρχηγὸν τὸν ἕνα, τὸ δὲ ἄλλο ἡμισυ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἕτερον.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξερράγη ὁ δεύτερος ἐν Πελοποννήσῳ ἐμφύλιος πόλεμος, καθ' ὃν ἡ ἐν Ναυπλῷ κυβερνήτις, καίτοι ὑπερισχύουσα, ἐνόμισεν ἀναγκάσειν πρὸς εὐτελεῖ τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς κατατρόπων, νὰ φέρῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ρουμελιωτικὰ τάγματα.

Ἐτι ἀπὸ τῆς 22 Νοεμβρίου 1824 ἐπῆλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν μετὰ 2000 στρατιωτῶν ὁ Γιούρξ καὶ ὁ Καρατάσος, εἰτινες ἀφοῦ διέλυσαν τὴν ὑπὸ τοῦ Λούτου καὶ τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ πολιορκίαν τῆς Ἀχροκορίνθου, κατετρόπωσαν τούτους εἰς τὸ Κουτσομάδι, ἀπῆλθον κατόπιν αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, τοὺς ἠνάγκασαν μετὰ δεινὴν ἀντίστασιν νὰ φύγῃ καὶ ἐκείθεν καὶ ἐκυρίευσαν ἐπὶ τέλους αὐτὰ τὰ Τρίκαλα.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Κορινθίᾳ διέβησαν περὶ τὰς ἀρχὰς

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

(Φυλλάδιον)

Δεκεμβρίου εἰς Βοστίτζαν καὶ εἰς Σχλώνα στρατεύματα ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν Τζαβέλαν. Τὰ στρατεύματα ταῦτα εἶχον διαπρέπει ἐσχάτως κατὰ τῶν πολεμίων, μάλιστα δὲ εἰς τὰς δύο περὶ τὴν Ἀμπιλικινὴν μάχας, κατὰ Ἰούλιον καὶ Σεπτέμβριον 1824, ἐξ ὧν τῆς τελευταίας ἐντίμως μετέσχε καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Ἀλλ' ἤδη ἐκαλοῦντο εἰς ὅλως ἕτερον ἐνεργείας στάδιον.

Δὲν θελομεν παρακοιλευθῆσαι τὴν ἀνάβασιν αὐτῶν εἰς Καλάβρυτα καὶ τὴν μέχρι Μεσσηνίας κατάβασιν, οὔτε θελομεν ἱστορήσει ὅσα τότε ἐγένοντο ἀλλαχού τῆς Πελοποννήσου, μάλιστα δὲ εἰς Κερπενήν. Ὅτι ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἔδει ἐπὶ τέλους νὰ θριαμβεύσῃ, εἶναι ἀναμφισβήτητον, διότι ἀναγκαῖον ἦτο νὰ συμπτυκώσῃ ἤδη τὸ ἔθνος τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ὅπως δυνήθῃ, ὡς ἀπὸ κοινοῦ σημείου, ἀπερισπάστως νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὰς κατὰ τοῦ φοβεροῦ πολεμίου, ὅστις μετ' ὀλίγον ἐμελλεν ἀποβιβασθῇ εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια. Ἀλλὰ τὸ δεινὸν πάσης κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν ἦτο ὅτι, ἐν ᾧ αὕτη ἐξοπλίζει τὴν κοινὴν θέλησιν, τὸν νόμον καὶ τὴν τάξιν, τὰ ὄργανα, δι' ὧν ἦτο ἡναγκασμένη νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἀρχὰς αὐτάς καὶ τὰ σύμβολα ἦσαν φύσει πρὸς πάντα ταῦτα πολλὰ.

Κυβερνήσις ἀληθὴς ἐπὶ ἀτάκτου στρατοῦ ἐρειδόμενη, εἶναι δύο γεγονότα ἀμοιβαίως ἀναρούμενα. Ὅθεν κυβερνήσις ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰμὴ ἢ διὰ τακτικοῦ στρατοῦ ἐνεργοῦσα. Ἐγένοντο μὲν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πολλαὶ ἀπόπειραι ἐπὶ τῷ σκοπῷ συγχροτήσεως στρατοῦ τακτικοῦ, ἀλλ' αἱ ἀπόπειραι αὗται διὰ τὴν ἑλλειψιν κυρίως πόρων, οὐδέποτε πορήγαγον ἀξιολογόν τι ἀποτέλεσμα, ὃ δὲ ἄγῶν διεξήχθη κυρίως διὰ τοῦ ἀτάκτου στοιχείου.

Τοῦτο ἐξηγεῖ δικαί ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οὐδέποτε κατορθῶθαι νὰ συστηθῇ παρ' ἡμῶν εὐνομος καὶ εὐργετικὴ πραγμάτων τάξις, ἐξυγεί δὲ καὶ διατὶ ἀνάγκη νὰ ἤμεθα ἐπιεικέστεροι περὶ τὰς κρίσεις.

ἡμῶν πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι μετέσχοι τῷ ἐμφυλίῳ ἐκείνων ἐρίδων.

Οἱ κυβερνητικοὶ εἶχον μὲν δίκαιον ἐπιζητοῦντες τὴν ἰδρυσιν Κυβερνήσεως, ἄδικον δὲ ἐπιδιώκοντες τὴν πραγμάτων τοῦ σκοποῦ τούτου δι' ὅχλων ἀσυντάκτων. Πάλιν δὲ οἱ ἀντικυβερνητικοὶ εἶχον δίκαιον μὲν καθόσον ἀντίσταντο εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ τὰς ἀνομίας τῶν ἀσυντάκτων τούτων ὅχλων, ἄδικον δὲ καθόσον ἀντέπραπτον εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς Κυβερνήσεως. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἐπανάστασιν ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις περιστράφη περὶ τὴν πλημμυρὴ τοῦτον κύκλον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ, διότι ἐπὶ τούτῳ ἔδει νὰ καταργηθῶσι τὰ ἄιακτα στρατεύματα καὶ νὰ ἀναπληρωθῶσι διὰ τακτικῶν. Ὅπόσον δὲ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, οὐ μόνον ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως πόρων, ἀλλὰ καὶ ἐνεκα τῶν παραδόσεων καὶ ἔξεων τοῦ ἔθνους, μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἔπειτα ἐπὶ μακρὸν δὲν ἐξέλιπε τὸ ἄτακτον στοιχεῖον ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἐν Ναυπλίῳ λοιπὴν κυβέρνησις ἐθριάμβεισε διὰ τῶν ρουμελιωτικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα εἰσήγαγον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ἐνεκα τῶν καταχρήσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἐξώκειλαν οἱ ὅχλοι ἐκεῖνοι, ἀνέτρεψεν ἰδίαις χερσὶ τὸ κυριώτατον εὐεργέτημα, ὅπερ προσδοκᾶτο ἐκ τοῦ θριάμβου αὐτῆς, δηλ. τὸ κράτος τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως.

Ἐν τούτοις τὰ στρατεύματα ἐκεῖνα, ἐν εἰς ἦτο καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ὁρμήσαντα, ὡς προείρηται, ἀπὸ τῶν βορείων παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἐφθασαν μέχρι Μεσσηνίας, ὅτε ἐγένετο περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου 1825, ἡ πρώτη ἀπέβασις τῶν αἰγυπτιακῶν δυνάμεων, ὥστε ἡ κατὰ τὴν Μεσσηνίαν συρροή τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων ἔσχε τοῦλάχιστον τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι εὐρέθη αὐτόθι ἑτοιμος ἐλληνικὸς στρατός, ἵνα ἀντιπαραταχθῇ εἰς τοὺς πολεμίους.

Ἀλλὰ τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ἐμελλεν νὰ ματαιωθῇ ἐνεκα ἀτοπήματός τινος ἐξ ἑαυτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἀναποσπάστως φαίνεται

συνδεσμένον μεθ' ὅλων τῶν ἀποπειρῶν ὅσας ἐγένοντο ἐπὶ τῆς ἐπανάστασεως πρὸς συγκρότησιν κεντρικῆς κυβερνήσεως.

Πολλάκις πολλοὶ ἠπόρησαν πῶς ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις οὐδένα παρήγαγεν ἄνδρα, ὁ ἱκανὸν νὰ συμπυκνώσῃ εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἀπάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ ἀπέδωκαν τὴν ἔλλειψιν ταύτην εἰς ἀνεπιτηδεύτητά τινα τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Ἀλλὰ οἱ τοιοῦτοι δὲν ἐξετίμησαν τὴν ποικιλίαν τῶν ὀργάνων καὶ δυνάμεων, δι' ὧν διεξήχθη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

Ἀλληχοῦ, καὶ ἰδίως εἰς τὰς κάτω χώρας καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, ὁ περὶ ἀνεξαρτησίας ἀγὼν διεξήχθη κυρίως κατὰ ξηρὰν καὶ ἀπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου ἐξηρτάτο ἡ τύχη τοῦ ὅλου ἀγῶνος, ὥστε ἅμα ἀνεδείχθη κατὰ ξηρὰν ἡγεμὼν, τοῦ ὁποῦ οἱ λοιποὶ ἀνεγνώρισαν τὴν ὑπεροχὴν, ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀναγκαίως εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἔλαβε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος. Τοιούτοτρόπως ἐξηγεῖται ἡ ἀὐψις τοῦ Γουλιέλμου, τοιούτοτρόπως ἡ τοῦ Οὐάσιγκτωνος. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῶν περιστάσεων τοῦ πολέμου, ὁ ἀγὼν διεξήγετο ἐξ ἴσου κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν.

Δὲν ἤρκει νὰ θριπμβεύσωμεν κατὰ ξηρὰν μόνον, διότι ἡ χώρα ἦτο ἀπανταχόθεν καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης εὐάλωτος· δὲν ἤρκει δὲ οὔτε κατὰ θάλασσαν μόνον νὰ ἀναδειχθῶμεν νικηφόροι, διότι ἡ χώρα ἦτο καὶ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς πολυειδῶς εὐπρόσβλητος.

Ἐντεῦθεν οὔτε ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἤθελε συμπυκνώσει τὰς κατὰ ξηρὰν δυνάμεις εἰς χεῖρας αὐτοῦ οὔτε ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἤθελε πρωτεύει ἐν τῇ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνι ἠδύνατο διὰ τοῦτο καὶ μόνον νὰ θεωρηθῇ ὡς δικαιτητὴς τῆς τύχης ὅλου τοῦ ἔθνους. Εἰς δὲ καὶ μόνος ἄνθρωπος ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ περιλάβῃ ὅλα τὰ προτερήματα ταῦτα, ὥστε αὐτὴ τῆς χώρας καὶ τῶν περιστάσεων τοῦ πολέμου ἡ φύσις ἀνθίστατο εἰς τὴν ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ συμπύκνωσιν τῆς ὅλης ἐθνικῆς δυνάμεως. Ἐν τούτοις ὅτε κατὰ τὸ 1824 ἐγένετο ἡ

πρώτη σπουδαία ἀπόπειρα τοῦ νὰ συγκροτηθῇ ἰσχυρὰ κεντρικὴ κυβερνήσις, ἐδέησε νὰ εὑρεθῇ ἀρχηγὸς αὐτῆς, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην λαμπρὰ ἦσαν τὰ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα, τῶν δὲ ναυτικῶν νήσων ἐπρώτευσεν ἡ Ὑδρα, ἐν Ὑδρᾷ δὲ ἐπρώτευσεν ὁ τῶν Κουντουριωτῶν οἶκος, ἀναγκαίως ἀνετέθη ἡ προεδρεία εἰς τὴν ἐν τῶν δύο ἀρχηγῶν τοῦ εἴλου ἐκείνου. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ ἀγῶνος, ὅστις ἐμελλεν ἤδη κυρίως κατὰ ξηρὰν νὰ διεξαχθῇ, ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἀναγκαίως ἀνεδείχθη μὴ ἐπαρκῶν εἰς τὴν ὁῶς ἄλλοτε εἶναι αὐτῷ ταύτην χρεῖαν.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἀπέβησαν εἰς Μεθώνην· ὅθεν ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς διετάχθη νὰ συγκεντρωθῇ εἰς Κρεμμύδιον, χωρὶν δύο ὥρας μακρὰν ἀπέχον τῆς Μεθώνης. Ὁ στρατὸς οὗτος συνέκειτο ἐκ τῶν ρωμυλιωτικῶν ταγμάτων τοῦ Καρατάσου, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Δράκου, τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ τοῦ Τζαβέλα καὶ συνεποσοῦτο εἰς 2500 ἄνδρας, μίθ' ὧν ἠνώθησαν καὶ 500 περίπου Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Κρανιδιώται καὶ 250 Ἀγιοπετρεῖται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλου. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχεν ἀνάγκη γενικῷ ἀρχηγῷ ἀνέλαβε μὲν τὴν ἀρχηγίαν ὁ πρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ Γεώργιος Κουντουριώτης, ἀλλὰ, καθὼς ὅλως ἄπειρος τῶν πολεμικῶν πραγμάτων, ἐδέησε νὰ διωρίσῃ ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ τότε ἔπραξε τὸ μέγα λάθος νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Κρεμμυδίῳ στρατοπέδου εἰς τὸν Ὑδραῖον Δημήτριον Σκούρτην.

Ὁ Σκούρτης ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ ναυτικῆς ἐμπειρος, ἀλλὰ τοῦ κατὰ γῆν πολέμου ἐντελῶς ἀμύητος, καὶ πρὸς τούτοις ὅλως ἄγνωστος εἰς τὰ ἀρειμάνικα στίφη, ὧν ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη εἰς αὐτόν.

Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ διώριε τὸν Σκούρτην ἵνα ἀποφύγῃ τὰ δυσχερῆς ἔργον τοῦ νὰ ἐκλέξῃ ἓνα τῶν 4 ἢ 5 ὀπλαρχηγῶν τοῦ ἐν Κρεμμυδίῳ στρατοπέδου, εἴτινες ἴσον σχεδὸν εἶχον ὄνομα καὶ ἴσως ἄξιώσεις, πάλιν ἐπλανήθη περὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, διότι ἠδύνατο μᾶλλον νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀρχηγίαν εἰς

τὸν Ἀλέξανδρον Μυροκορδάτον, ὅστις πρὸ μικροῦ ἐλθὼν εἰς Νύπλιον ἐς Μισολογίου, παρηκολούθησε τὴν πρόεδρον εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην, καὶ μετ' ὀλίγον, ὡς γνωστόν, προπεποιεῦθη αὐτοῦ, περὶ τῶν ὅλων κινδύ εὐσεύς ἐν Στρακτηρᾷ.

Κατὰ τὰ προηγούμενα τέσσαρα ἔτη ὁ Μυροκορδάτος εἶχε λάβει πολλὴν ἐμπειρίαν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῆς Ρωμυλίας εἶχον συνηθείσει νὰ θεωρῶν ἐκυτοῦς ὑπ' αὐτὸν τεταγμένους. Ναι μὲν μετὰ τῶν ἐν Κρομμυδίῳ ὀπλαρχηγῶν ὑπῆρχόν τινας ἔχοντες ἀφορμὰς δυσχερεσίας κατὰ τοῦ ἀνδρός, ἰδίως δὲ ὁ Καραϊσκάκης, ἔλλα διὰ τὸν ἐπικρεμμένον δεινὸν κίνδυνον ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι εὐκατέρητος ἦτο ἡ συνδιαλλαγή, ταύτης δὲ γενομένης τὰ πράγματα ἤθελον λάβει τριπλὴν ἀλλοίαν τῆς μετ' αὐτὸν πολὺ ἐπιβουλεύσεως.

Ὁ διορισμὸς τοῦ Σκούρτη πολὺν καὶ εὐλογον παρήγαγεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας γογγυμὸν εἰς τὸ ἐν Κρομμυδίῳ στρατόπεδον. Εἰς μάλιστα τῶν ἐπισημοτέρων ὀπλαρχηγῶν, ὁ γέρων Καρχιδάτος, ἀπεποιήθη ρητῶς νὰ ταχθῇ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν ἐκείνον καὶ κατέλαβον αὐτογνωμένως μετὰ τὸν περὶ αὐτὸν τὸ χωρίον Σχοδρακκ.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐδέχθη καὶ πρῶτον τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδοί· διότι τὴν 16 Μαρτίου ἐπὶ τάγμα Αἰγυπτίων προέβαλε τὸν Καρχιδάσι, ἀλλὰ μετὰ μάχην σφιδρὸν οἱ Αἰγύπτιοι ἐτραπήσαν εἰς φυγὴν ἀποβαλόντες ὑπὲρ τὰ 109 λογχοφόρα ὅπλα, τὰ ὅποια οἱ νικηφόροι Μακεδόνες ἐπεμψαν εἰς Τρίπολιν ὡς ἀπαρχὰς τοῦ νέου τοῦτου εἵδους τοῦ πολέμου, ὃ πρόκειται ἤδη νὰ διεκχάγωσιν οἱ Ἕλληνες.

Τῷ δὲ τότε κατὰ πρῶτον τὰ ἄρματα ἡμῶν στίφη πρὸς τακτικὸν ἀντιπαρετάχθησαν τάγμα καὶ μολονότι οὐδεμίαν ἔλαβον ἐκ Κρομμυδίου ἐπικουρίαν, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἀτρόμητον αὐτῶν ἀνδρείαν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ἀρχηγοῦ κατέρησαν νὰ κατισχύωσιν. Ἀλλοίαν δὲ ἔλαβε τύχην τὸ ἐν Κρομμυδίῳ

στρατόπεδον. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ὁ πρόεδρος μαθὼν τὴν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τούτῳ ἐπικρατοῦσαν δυσάρειαν, ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ πέμψῃ αὐτόθι τὸν γεν. γραμματέα· ἀλλὰ ἐτέρου ὑπάρχοντος ἀρχηγοῦ καὶ πρὸς τούτοις βραδείως ἐπελθόντος τοῦ Μυροκορδάτου, δὲν ἠδυνήθη αὐτός νὰ προλάβῃ τὴν ἐπιβουλεύσαν συμφορὰν, διότι ἐφθάνει εἰς Κρομμυδίον τὴν 6 Ἀπριλίου, τὴν δ' ἐπιῦσαν πολὺ πρῶτ' τὸ στρατόπεδον προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ τῶν πολεμίων, συμποσούμενου εἰς 3000 ἵππεις καὶ 400 πεζοὺς καὶ συνεπαγαμένου ἰκαδὰ πυροβολα.

Οἱ Ἕλληνες ἰσάριθμοι σχεδὸν ὅτε, 3,250 περίπου, ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ἐν εἰδὲι ἡμικυκλίου, καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας, δηλαδή οἱ πέριξ τοῦ χωρίου λόφοι, κατείχοντο ὑπὸ τῶν Σουλωτῶν καὶ τοῦ Χατζῆ Χρήστου, τὸ δεξιὸν, τὸ χωρίον δηλαδή αὐτὸ τοῦ Κρομμυδίου, ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Τζαβέλα, εἰς δὲ τὸ μέσον, ὃ ἐστὶ εἰς μικρὰν κοιλάδα, ἵστατο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ὅλου στρατοπέδου Σκούρτης· καὶ οἱ μὲν ἔθεν καὶ ἔθεν αὐτοῦ τεταγμένοι εἶχον φροντίσει ν' ἀσφαλισθῶν διὰ τῶν συνήθων ὀχυρωμάτων, αὐτὸς δὲ πᾶν παραλιπὼν ὀχύρωμα, ἤξιον, καθὼς ἐλέγτο τότε «ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἀνθέξῃ μὲ στήθος ἀναικτὸν εἰς τὴν προσβολὴν τῶν ἐχθρικών λογχῶν».

Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψει ἐνταῦθα περὶ τὰς λεπτομερείας τῆς μάχης. Ὅσοι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ὀχυρωμένοι, ἀνέσχον· ἀλλὰ τὸ κέντρον, καὶ οἱ γενναῖοι ἀγωνισάμενον, διεπαύθη ὑπὸ τῶν πορτογάλων καὶ ἡ διάλυσις αὐτοῦ συνεπήγαγε τὴν τοῦ ὅλου στρατοπέδου τροπὴν.

Αὕτη τῆς ἐν Κρομμυδίῳ μάχης ἡ ἔκβασ, ἥτις ὀφείλεται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ Σκούρτη, ἀπέβη πολυειδῶς ὀλεθρία εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης ἥττης ἐπικράτησεν ἡ ἰδέα ὅτι τὰ ἄτακτα ἡμῶν στίφη εἶναι ἀδύνατον ν' ἀντιπαρατάχῳσιν εἰς τὴν λίγ-

χην τοῦ τακτικοῦ. Ἐν γένει τοῦτο ἦτο ἀληθές, διότι ὁ γενναϊότερος τῶν ἀτάκτων στρατὸς δυσκόλως θελεῖ ἀνθέξει εἰς καλὸν ὁπιοῦν κατηρτισμένον καὶ ἐπιτηδεῖως ἀγόμενον στρατόν· ἀλλὰ πρὸς τὰ ἐκλελυμένα τῶν Φελλάχων σώματα καὶ τὰ ὑπὸ τῆς κακουχίας τῆς θαλάσσης καὶ ἄλλων ἐπηρεϊῶν ἡραιωμένα αὐτῶν τάγματα ἤθελον ὥς καταπορθῶσαι νὰ ἀνθέξωσιν ἐπὶ τέλους οἱ Ἕλληνες· ἔάν, ὑπὸ δεξιωτέρου ἀρχηγοῦ ἀγόμενοι, ἐφρόντιζον νὰ ὀχυρωθῶσιν ἀπανταχοῦ δεόντως.

Μήπως πρὸ μικροῦ ὁ Καρατάσος δὲν εἶχεν ἀποκρούσει τοὺς πρῶτον κατ' αὐτοῦ ἐπιτεθέντας Αἰγυπτίους; Ἦδη δὲ τραπέντων τῶν λογάδων ἀνδρῶν, οἵτινες εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς Κρομμύδιον, πανικόσως κατέλαβεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ αἶσθημα τοῦτο οὐκ ὀλίγον ἐπενήργησεν εἰς ἀπάσας τὰς μετέπειτα τοῦ πολέμου τούτου περιπετείας.

Ἰδὼς δὲ ὀλεθρία ἀπέβη ἡ ἐν Κρομμυδίῳ ἥττα, διότι τὰ καὶ πρὸ αὐτῆς, ἔνεκα τῆς ἀρχηγίας τοῦ Σκούρτη ἀγανακτοῦντα ρουμελιωτικά τάγματα ὅλα μετὰ τὸ πρῶτον αὐτὸ πταῖσμά ἐσιασίασαν. Εἰς τῶν μᾶλλον δυσηρεστημένων ὀπληρχηγῶν, ἡ τοῦλάχιστον τῶν μᾶλλον ἐπιδειξάντων τὴν δυσαρέσκειαν αὐτῶν ἦτο ὁ Καραϊσκάκης, διότι, ὡς προείπομεν, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἦτο ἀχαλίνωτος, εἰς δὲ τὴν περίστασιν ταύτην δὲν ἠρέεσθη νὰ προπηλακίσῃ καὶ νὰ περιφρονήσῃ δεινῶς τὸν Σκούρτην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ προέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ δεινῶς κατεκραύγαζεν. Ἐπὶ τέλους δὲ συμφωνήσας μετὰ 2,000 περίπου Ρουμελιωτῶν, ἐν εἰς ἦτο καὶ ὁ Κώστας Μπότσαρης καὶ ὁ Κῆτσος Τσαβέλας, ἐζήτησεν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν τὴν παρὰ τοῦ προέδρου ἄδειαν ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι κινδυνεύει καὶ αὕτη ἀπὸ τῶν πολεμίων καὶ ὅτι εἰ στρατιῶται ἤθελον λιποτακτῆσαι, ἔάν δὲν ἐπετρέπετο αὐτοῖς νὰ μεταβῶσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἰδίων πατρίδων καὶ οἰκογενειῶν.

Ὁ Γ. Κουντουριώτης φυσικῶς τῷ λόγῳ δὲν ἰθεώρησεν εὐλογον νὰ

δῶσθαι τὴν ζητούμενην ἄνοιαν, διότι ἔβλεπεν ὅτι ἀπελθόντος τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἐκλεκτοῦ ἐκείνου σώματος, πᾶσα καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἄμυνα ἤθελε παραλύσει. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀνεχώρησαν οὐδὲν ἡτήτων καὶ μετεβίβαν εἰς Ναύπλιον.

Δὲν θέλομεν ἀρνητῇ ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Καραϊσκάκης ἐπολιτεύθη κακῶς. Ἡ παρουσία τοῦ στρατοῦ ἐκείνου εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα δὲν ἦτο κατὰ τὸ πλεονεκτήμα ἀπαραίτητος. Ὁ κίβδυνος, ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος κίνδυνος, ἦτο τότε ἐν Μεσσηνίᾳ, τοσοῦτο μᾶλλον ὅσῳ ἢ ἐκ τοῦ πρὸ μικροῦ μακτίσαστο· αὐτὴν ἰμφυλίου πολέμου πολλὰ παθοῦσα Πηλοπόννησος ἦτο ὅς ἀπαράσκευτος πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύου ἐκείνου δι' οἰκείων δυνάμεων, ὥστε ἡ ἐγκατάλειψις αὐτῆς κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ἀσύγνωστες. Ἀλλ' ὅμως εἰς τὰς περὶ τῶν ἀνθρώπων ἱστορικὰς ἡμῶν κρίσεις δὲν πρέπει νὰ ὀδιγώμεθα ὑπὸ ἀπολύτων τινῶν ἀρχῶν καὶ κανόνων.

Τὸ καθῆκον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν ἄλλων Ρουμελιωτῶν ἦτο βεβαίως νὰ ἐγκαρτερήσωσι εἰς τὰς τάξεις των, ἀλλὰ καθῆκον ἀνώτερον καὶ προηγούμενον τῆς κυβερνήσεως ἦτο νὰ μὴ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ἀρχηγόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύναντο νὰ σιδηροσθῶσι καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ πρώτη πράξις ἦτο νὰ ἐκθέσῃ αὐτοῦ εἰς ἥτταν πρόδηλον, καθ' ἣν 800 μὲν καὶ ἐπέκεινα ἐπέσαν φυγάδες Ἕλληνες, πλείστοι δὲ ἡχμαλωτισθησαν.

Ἄν οἱ Ρουμελιῶται καὶ μετὰ τὰ σφάλματα ταῦτα τῆς κυβερνήσεως παρέμενον εἰς τὰς θέσεις των, ἤθελον δώσῃ βεβαίως παράδειγμα θαυμαστὸν πειθαρχίας, ἀλλὰ τοιαύτην πειθαρχίαν δὲν εἶχον ἔτι διδάξει εἰς αὐτοὺς οὔτε ἡ ἀνατροφή των, οὔτε αἱ ἐξείσεις των, δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀπαιτῶμεν παρὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα τοῦ ὅλου αὐτῶν βίου ἀλλότρια, διότι τότε ἀπαιτοῦμεν τὰ ἀδύνατα. Καὶ ὅτι ἡ τοιαύτη ἡμῶν σκέψις εἶναι ὀρθή, ἀπεδείχθη πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἦτε ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήσις καὶ ἡ Βουλὴ ἐπολιτεύθησαν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην καὶ τοὺς συντρόφους του.

Ἄμα οὗτοι ἀνεχώρησαν ἐκ Μεσσηνίας, ὁ Κουντουριώτης ἔσπευτε νὰ γράψῃ πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν οὐ μόνον νὰ μὴ δεχθῇ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς, ἀλλὰ καὶ νὰ καθαιρέσῃ αὐτούς καὶ νὰ διαλύσῃ τὰ σώματά των. Ἡ δὲ αταγὴ ὅμως αὕτη εὐκολώτερον ἡδύνατο νὰ δοθῇ ἢ νὰ ἐκτελεσθῇ. Καὶ πρὸς τούτους ὅλως ἀσύνητον ἤθελεν εἶναι βεβίως νὰ περιέλθῃ ἡ κυβέρνησις εἰς ῥῆξιν πρὸς δισχιλίους λογάδας μχητάς, τὸ ἄνθος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐν ᾧ οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἤδη προχωρήσει οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἶχε δὲ ἀρχίσει ἡ δευτέρα τοῦ Μεσολογγίου πολορία, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς σπουδαίως ἐπαπειλεῖτο.

Ὅθεν τὸ Ἐκτελεστικόν, σεναιέσει καὶ τῆς Βουλῆς, περιποιήθη τοὺς Ρουμελιώτας, καὶ ἀφοῦ ἐχορήγηται εἰς αὐτοὺς χρήματα, τροφάς καὶ πολεμοφόδια τοὺς ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Στερεάν κατὰ τὴν αἰτησίαν των. Ἀνυπόστατος δὲ εἶναι ἡ γνώμη ἐκείνων, οἵτινες ἀπέδωκαν τὴν τοιαύτην τοῦ Ἐκτελεστικοῦ διαταγὴν εἰς μόνιας τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Κωλέττου, ὅστις ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ἐπεθύμει, λέγουσιν, νὰ ματαιώσῃ τὴν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐκείνη ἐκστρατείαν, τῆς ὁποίας ὀνόματι μὲν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κουντουριώτης, ἔργῳ δὲ ὁ γενικὸς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ γραμματεὺς.

Ἡ ἀντιζηλία ὑπῆρχε βεβίως, καὶ ἴσως ὁ Κωλέττης, μὴ δυνάμενος νὰ ἐκτιμήσῃ ἀποχρώντως τὴν ὅλην σπουδαιότητα τοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπελθόντος νέου πολεμίου, ἐπίστευεν ὅτι, κλίτοι ἀποτυχούῃ τῆς νέας ταύτης κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐκστρατείας, ἡ δύναντο οὗτοι βραδυτέρον ν' ἀσχαιτισθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ πάντων τούτων ὑποτεθέντων, εἶναι ἄτοπον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι μόνον τοῦ Κωλέττη αἱ εἰσηγήσεις ἤθελον ἀρκέσει ἵνα ἐπαγάγῃ τὴν τε ἐκ τῆς Μεσσηνίας ἀναχώρησιν τῶν ρουμελιωτικῶν ταγμάτων καὶ τὴν μὴ ἐκτέλεσιν τῆς περὶ διαλύσεως αὐτῶν διαταγῆς τοῦ προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ.

Ὁ Κωλέττης δὲν εἶχεν ἐπὶ τῶν Ρουμελιωτικῶν, δὲν εἶχε τότε

τοῦλάχιστον ἀκόμη τοιαύτην δύναμιν ὥστε νὰ ἄγῃ καὶ νὰ φέρῃ αὐτοὺς κατὰ τὸ δοκοῦν.

Τοῦτο καθίσταται πρὶν ὅσον ἀπὸ τὰ ἀμέσως προκληθέντα γεγονότα. Ὁ Κωλέττης εἶχεν ἐπιτραπῇ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τὴν διεύθυνσιν τῶν ἑνεκα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐμβαλόντων εἰς τὴν Πελοπόννητον ρουμελιωτικῶν ταγμάτων· ἐν ᾧ δὲ ἄγων αὐτὸν συνεπλήρωσε τὸ ἄλλοι τῆς ὑποταγῆς τῆς χερσονήσου, αἴφῃ ἀποβιβασθέντων τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἀνακαλεῖται οὗτος εἰς Ναύπλιον, ἀρτάζεται ἀπὸ αὐτὸν ἡ ἀρχηγία τῆς νέας ἐκστρατείας καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν Κουντουριώτην καὶ τὸν Σκούρτην.

Ἄν ὁ Κωλέττης εἶχε τοσαύτην εἰς τοὺς Ρουμελιώτας δύναμιν, ὅσην λέγεται ὅτι εἶχεν, εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην, μάλιστα ἔπρεπε νὰ φκῇ τοῦτο. Καὶ ὅμως ὁ Κωλέττης ἐπικηλθεν εἰς Ναύπλιον καὶ τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα συγκεντρώθησαν εἰς Κρομμύδιον κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐδέχθησαν γογγύζοντα μὲν, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὸ ἐπιβληθέντα εἰς αὐτὰ ἀρχηγόν, καὶ ἐπολέμησαν τὸ κατὰ δύναμιν οὐδὲ ἀνεχώρησαν ἀρῶν ὅτι θλιβερὰς πείρας ἐπεισθῆσαν ὅτι, ἐνικα τῆς ὀλίγης τῆς κυβερνήσεως συνέσεως, οὐδὲν ἀγαθὸν ἡδύναντο νὰ διαπράξωσιν.

Ὅτι δὲ μετέπειτα ἡ ὑπὸ τῶν ἐν Ναυπλίῳ μὴ ἐκτέλεσις τῆς περὶ τῆς διαλύσεως τοῦ στρατοῦ τούτου διαταγῆς τοῦ προέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ δὲν ὑπῆρξεν ἔργοι ἀπλῆ, τοῦ Κωλήτου ραδιοουργίας, ἀλλ' ἡ ἀγῆς ἐθνικῆς ἀναποδράστου καὶ τῆς κοινοτέρας κυβερνητικῆς συέσεως ἀποτέλεσμα, οὐδὲν ἥττον ἔστι πρὶν ὅσον. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι πολλὰς δὲν ἀνίσταται τὰς ἀληθείας, τῶν πραγμάτων αἰτίας, καὶ παρ' ἡμῖν ἰδίως ἀρέσκονται μᾶλλον νὰ ἀποδίδωσι τὰ πάντα οὐχὶ εἰς ἀφορμὰς σπουδαίας, ἀλλ' εἰς μικράς τινας, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προσωπικὰς ἐνεργείας.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου

1825 μετέβη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας γενικὸς ἀρχηγὸς ἦτο τότε διωρισμένος ὁ Γούρας.

Ὁ Γούρας εἶχε συλλάβει πρὸ μικροῦ τὸν Ὀδυσσεύς ὅτις αὐτεμελήσας πρὸς τοὺς Τούρκους, εἶχε πάλιν ἐπιστρέψει πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ Γούρα ἦτο εὐλογος ἅμα καὶ νόμιμος, διότι ἡ προδοσία τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκείνου ἦτο κατὰδηλος, τὸ δὲ ἔθνος ἐνδεμίαν ἠδύνατο νὰ δώσῃ πλέον πίστιν εἰς ἄνθρωπον τοσοῦτο παλίμθευλον καὶ παλίντροπον. Καὶ ὅμως, διατὶ νὰ μὴ τὸ ἐμολογήσωμεν; Ἡ φυλάκισις τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τὰ τὸν τε Καραϊσκάκην καὶ ἅπαντας τοὺς ἐκ Πελοποννήτου ἐπανελθόντας ὀπλαρχηγούς· διότι, ἂν καὶ ἀποδοκιμάζοντες τὴν διαγωγὴν τοῦ πολεμάρχου ἐκείνου, ἐφιδεῦντο ὅμως μήπως δοθέντος ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τούτου, ἐφαρμοσθῇ βραδύτερον καὶ ἐν ἄλλοις ἡ αὐττηρότης, ἐνεκὰ ἴσως ὀλιγώτερον σπουδαίων ἀφαιρῶν. Οὐδὲν ἄτορον λοιπὸν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης περ ἦλθεν εἰς ἔριδα πρὸς τὸν Γούραν, ἡ δὲ κυβέρνησις θέλουσα νὰ προλάβῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἔριδος ταύτης ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ περὶ τῆς ἀρχῆς Ἰουλίου τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ ὁνημέρι σιε ὅτερον πολιορκουμένον Μεσολόγγιον εἶχεν ἀνάγκην ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας· καὶ ὁ Καραϊσκάκης μετέβη τῷ ὄντι ἐπὶ τούτῳ κατ' ἀρχὰς εἰς Λοιδωρίκιαν καὶ ἔπειτα εἰς Καρπενήτιον.

Ἐκτοτε ἄρχεται τὸ ὄντως ἱστορικὸν τοῦ ἀνδρὸς τούτου στάδιον. Ἡ ὑπόληψις, τὴν ὁποίαν δι' ὅλων τῶν περιπετειῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν εἶχεν ἀποκτήσει, ἦτο μεγάλη, ἀλλ' ὠφέλιστο εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα, τὰ διαπραχθέντα παρ' αὐτοῦ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μᾶλλον ἢ κατὰ τὰ πρῶτα πέντε τοῦ Ἀ. ὠ. εἰς ἔτη, καθ' ἃ εἶχε διακριθῇ πλειότερον διὰ τὸ εὐφυές καὶ πολυμήχανον καὶ ἀήσυχον ὀπωσοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἢ ἐπὶ κατορθώμασι λαμπροῖς καὶ ὀνομαστοῖς.

Ὅτε περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου 1825 μετέβη ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν

Δυτικὴν Ἑλλάδα εἰς ἀκράσχη ἐπικουρίαν τινὰ εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἡ δευτέρα τῆς πόλεως ταύτης πολιορκία εἶχεν ἀρχίσει πρὸ 3 περὶπου μηνῶν. 4500 ἄνδρες τεθωρακισμένοι ὑπὸ 48 ἀθλίων πυροβόλων καὶ ὑπὸ ὀχυρωμάτων ἀτελῶν, ἠγωνίζοντο νὰ σώσωσι τὸ προπύργιον ἐκεῖνο τῆς ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ μεγαλεπηβόλου στρατάρχου Ρεσὴτ Μεχμέτ πατᾶ, τοῦ γνωστοτέρου εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ τὸ ὄνομα τοῦ Κιουταχῆ.

Μέχρι τοῦ τέλους Ἰουνίου ἡ θάλασσα τοῦλάχιστον ἦτο ἀνοικτὴ, ἀλλὰ τῇ 28 τοῦ μηνὸς ἐκείνου ἔφθασεν ἐνώπιον τοῦ Μεσολογγίου ὁ Χοσρέφ πατᾶς μετὰ 55 πλοίων, καὶ ἀναγκάσας 7 ὑδραῖκά πλοία, αὐτόθι εὐρισκόμενα, νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀπεβίβασεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων ἀξιόλογον ἐπικουρίαν πυροβόλων καὶ ἄλλων πολεμοφοδίων.

Ὁ στρατὸς τῶν πολιορκητῶν συνεπισπύτο εἰς 20000 ἀνδρῶν καὶ ἀπεκρούσθη μὲν τῇ 16 Ἰουλίου ἡ πρώτη αὐτῶν ἔφοδος· ἀπὸ τε γῆς καὶ θαλάσσης, ἀλλ' ὅμως ἡ φρουρὰ εἶχεν ἀρχίσει νὰ πᾶσχη ἑλλειψιν τροφῶν καὶ ἐφοδίων. Κατ' εὐτυχίαν τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν ἔφθασαν ἐπιστολαὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη, φέρουσαι παραμιθητικὰς εἰδήσεις· αἱ μὲν πρῶται ἀνήγγελλον τὴν προσεχῆ τοῦ στόλου ἄφιξιν, αἱ δὲ, ταχέαν διὰ ξηρᾶς βιήθειαν.

Τῷ ὄντι τὴν ἐπιούσαν, 17 Ἰουλίου, ἐφάνη ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῇ 21 προσῆλθε καὶ ἡ λοιπὴ ναυτικὴ δύναμις, τεταγμένη ὑπὸ τὸν Μιαούλην, τὸν Σκχτούρην, τὸν Καλανδύιαμις, τὴν Αποστόλην. Ὁ Κιουταχῆς ὅστις καὶ πρὸ τῆς ἐφοδοῦ τῆς 16 καὶ μετ' αὐτὴν εἶχεν ὑποβάλλει εἰς τοὺς πολιορκουμένους προτάσεις περὶ πειρασμοῦ, ἐπανειλημμένως ἀποκρουθεὶς, ἐπεχείρησεν ἀπὸ πρωίας τῆς 21 ἔφοδον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν πρὶν ἢ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀποβιάσῃ εἰς αὐτὴν τρόφιμα καὶ πολεμοφοδία. Ἀλλ' οἱ ἐχθροί, καίτοι προελάσαντες μετὰ πολλοῦ θάρρους καὶ διὰ φοβεροῦ πυροβολισμοῦ ὑποστηριζόμενοι, ἀπέτυ-

χον αὖθις, ἀποβιβάσαντες τοὺλάχιστον 500 ἄνδρας, καὶ τῇ 23 ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐκ παρτάξεως ἀγωνισθεὶς πρὸς τὸν μέγαν ὀθωμανικὸν καὶ τρέψας αὐτὸν εἰς φυγὴν, διέλυσε τὴν ἀπὸ θαλάσσης πολιορκίαν καὶ ἐτροποδόμησε τὴν φρουράν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις, ὡς προείπομεν, εἶχε διέλθει διὰ Λοιδωρικίου καὶ Κερπενησίου, ἔφθασεν εἰς Πλάταιον τῶν Κραβάρων ὅπου ἀφίχθησαν καὶ ὁ Τσαβελλας μετ' ἄλλους τινὰς ἀξιωματικούς καὶ ἱκανὸν σῶμα στρατιωτῶν. Μεταβάντες δὲ ἅπαντες τῆς στρατιάς ταύτης οἱ πρεστώμενοι εἰς Ἀμπλάν τῆς αὐτῆς τῶν Κραβάρων ἐπαρχίας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιπέσωσι διὰ νυκτός εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, προειδοποιούντες ἐγκαίρως καὶ τοὺς ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου, ἵνα ἐξέλθωσι συγχρόνως καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπιτύχωσιν οὕτω ἢ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας ἢ τοὺλάχιστον, ὅσον ἐνδέχεται, πλείονα τῶν πολεμίων φθοράν.

Ὅθεν ἔγραψαν ἐντεῦθεν τὴν προαναφερθεῖσαν εἰς τὴν φρουράν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ πρὸς τοὺς ἄλλους ἔλεγον ὅτι διὰ τριῶν πυρῶν θέλουσιν ἀναγγεῖλαι αὐτῇ τὴν ἐπίθεσιν, καὶ ἐν τῷ ἅμα 2000 περίπου Ἕλληνες, μὴ φέροντες μετ' ἑαυτῶν ἀποσκευάς, ἀλλὰ μόνον τετραήμερον ἕκαστος τροφήν, ἐκίνησαν πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον βαδίζοντες τὴν νύκτα διὰ δρόμων δυσβάτων καὶ ἀτραπῶν, τὴν δὲ ἡμέραν κρυπτόμενοι ἐντὶς δασῶν καὶ εἰς τόπους, ὅπου δὲ ἐοῦχναζον ἄνθρωποι.

Οὕτω πορευόμενοι ἔφθασαν, μετὰ τετραήμερον νυκτοπορίαν, τὴν 25, ὃ ἐστὶ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἀπὸ θαλάσσης πολιορκίας, εἰς δάσος τοῦ Ζυγοῦ, δύο ὥρας μόνον ἀπέχον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐνταῦθα διημέρευσαν προτιθέμενοι νὰ ἐρομήσωσι τὴν ἐπιμένην νύκτα κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τοσοῦτω δὲ ἐπιτηδείως ἐκρύβησαν εἰς τοὺς θάμνους καὶ εἰς τὰ σύδενδρα τοῦ χωρίου ἐκείνου μέρη καὶ τοσαύτην ἐτήρησαν σιωπὴν καὶ ἡσυχίαν, ὥστε ἂν καὶ τινες ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, προσελθόντες ἵνα κοψῶσι

ξύλα, ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν εὐρέθησαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἐνόησαν ὅμως αὐτούς.

Σημειοῦμεν τοῦτο ὡς τεκμήριον τῆς παιθαρχίας, ἣτις ἐνίστε κατωρθοῦτο νὰ τηρῆται μεταξύ τῶν ἀτάκτων ἐκείῳ, σιφῶν. Περὶ δὲ τὸ ἐσπέρως ἐπειδὴ ἐφάνησαν πλησιέστατα τῶν Ἑλλήνων τρεῖς Χριστιανοὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἠκολούθουν κατηναγκασμένοι τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὡς ὑπῆρξαι, ὁ Καραϊσκάκης διέταξε νὰ συλληφθῶσι καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐπιμελῶς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων.

Τελευταῖον περὶ τὴν δευτέραν τῆς νυκτὸς ὥραν ἐγένοντο τὰ τρία συντεθειμένα πυρά, καὶ ὁ Καραϊσκάκης διαιρέσας εἰς τρία σώματα τοὺς Ἕλληνας ἵνα ἐπιπίσωσιν ἀπὸ τριῶν διαφόρων μισρῶν, ἀνέλαβεν νὰ προσβῇ αὐτοὺς τὸ σημεῖον τοῦ στρατοπέδου, ἐν ᾧ ἐγίνωσκεν αὐτὸν τὸν ἀρχιστρατάρχον διατρέποντα. Τετάρτη ἡ ὁ τῆς νυκτὸς ὥρα, ὅτε ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης πλησιέστατα τῶν πολεμίων. Οἱ Τούρκοι ἐκοιμῶντο ὕπνῳ βαθύν· οὔτε αἱ προφυλακαὶ αὐτῶν, οὔτε τὸ στρατόπεδον αὐτὸ ἐνόησε τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον, εἰμὴ, ὅτε εὐρεθέντων τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ μέσῳ τῶν πρώτων σκητῶν, ἐξεκένωσαν οὗτοι ἅπαντες συγχρόνως τὰ πυροβόλα τῶν καὶ ἐφώρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οἵτινες ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν ἐκπλήξει οὐδεμίαν ἐπεχείρησαν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἐτράπησαν ἀμέσως εἰς φυγὴν πρὸς τὸ μέρος ὅπου ὑψοῦτο ἡ σκηνὴ τοῦ στρατάρχου. Συγχρόνως 1000 ἐκλεκτοὶ τῆς φρουρᾶς ἐπέπιπτον ἐπὶ τῶν πολεμίων, οἱ μὲν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ περιτειχίσματος πλευρᾶς, οἱ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου.

Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτῶν μὴ φέρουσα ἄλλο ὅπλιον εἰμὴ τὸ ξίφος μόνον, ἐμβολοῦσα αἶφνης εἰς τὰ πρῶτα χαρικώματα οὐ μικρά, ἐκ προσιμίου ἐπήγαγε θραῦσιν εἰς τοὺς φύλκας αὐτῶν. Τὸ δὲ ἀμέσως ἐπελθὼν κύριον σῶμα, ἀφ' οὗ δι' ἐξεκένωσε τὰ πυροβόλα αὐτοῦ ὥρμησε καὶ τοῦτο μετὰ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἐυρίευσεν ἐπὶ ἱκανὴν ὥραν 4 ἐχθρικὰ κανονοστάσια καὶ ἱκανὸν μέρος τῶν χαρικωμάτων τῆς πλευρᾶς ἐκείνης.

Οἱ ἔχθροί, ἐντρομεὶ γενόμενοι ἕνεκα τῆς διπλῆς ταύτης καὶ ἀπροσδοκίτου ἐφόδου, ὑπεχώρησαν καὶ ἐντεῦθεν, συσσωματωθέντες πρὸς τὸ δυτικὸν καὶ βόρειον μέρος περὶ τὸ στρατηγεῖον. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ μέρος ἐβάδιζεν, ὡς προείπομεν, καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐμελλόν ν' ἀπκνήσῃσι κωλύμματα δυσυπέρβλητα· βυθείαι τάφροι καὶ ὀχυρώματα ἰσχυρὰ ἐξησφάλιζον τὸ τμήμα ἐκεῖνο τοῦ στρατοπέδου. Ἐν ταύτῃ δὲ οἱ Τοῦρκοι συνελθόντες ἀπὸ τοῦ πανικοῦ αὐτῶν ἐνεθαρρύνθησαν· πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀντὶ νὰ συνδράμωσιν εἰς τὸ κυριώτερον ἐκεῖνο τοῦ ἐπιχειρήματος σημεῖον, ἐτράπησαν περὶ τὴν λαφυραγωγίαν.

Τὸ τουρκικὸν ἱππικὸν συγκειτρωθὲν ἤρχισε νὰ ἐπαπειλῇ κατὰ νῶτον τὴν στρατιὰν τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνέτειλε δὲ μετ' ὀλίγον καὶ σελήνην, ὥστε ὁ πολέμαρχος ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ διατάξῃ τὴν ὑποχώρησιν, καὶ συγχρόνως σχεδὸν ἐπκνήθησαν εἰς τὰ ἴδια καὶ τὰ ἐκ Μεσολογγίου ἐξελθόντα στρατεύματα τῆς φρουρᾶς.

Τὸ ἐπιχειρήμα νοιπὸν δὲν ἐπέτυχεν· ἐπήγαγεν ὁμῶς μεγάλιν καὶ ἠθικὴν ζημίαν εἰς τοὺς πολιορκητάς, διότι οὐ μόνον 300 καὶ ἐπέκεινα ἐξ αὐτῶν ἄνδρες ἔπεσον ἐν τῇ νυκτομαχίᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ἡ μὲν φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐπανελθοῦσα εἰς τὰ ἴδια συνεπήγαγε τρόπαια πολλά, ὅπλα, σημαίας, αἰχμαλώτους, ὁ δὲ Κιουταχῆς ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, μεταφέροντων πλησιέστερον εἰς τὴν σκηνὴν τοὺς τὰς σκηνάς, αἵτινες πρότερον ἐξηπλοῦντο μέχρι τῶν ὑπορειῶν τοῦ Ζυγοῦ μέγα δὲ θάρος ἔλαβεν ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, θεωροῦσα μὲν τὴν ἀπὸ θηλάσσης πολιορκίαν διαλυθεῖσαν, ἐμπράκτως δὲ λαβοῦσα πείρην, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐπὶ τῆς Στεφιδᾶς σῶμα ἑλληνικόν, ἑτοιμον νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν αὐτῆς.

Τὴν 28 τοῦ μηνὸς ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν πόλιν περιῆλθε τὸ τεῖχος, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Χρονικὰ ἀνήγγελλον ἤδη ὅτι τὸ Βασιλάδιον καὶ τὰ ἐπιθλάσσια καὶ οἰκιστὰς, τρώσαντα τὰ πυροβόλα αὐτῶν, ἐχαιρέτησαν τὸν σωτῆρα ἐκεῖνον τοῦ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΡΙΖΙΩΤΗΣ

τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ προμαχῶνος. Οὐδὲ ὑπάρχει τῶντι ἀμφιβολία, ὅτι ἂν ἡ κυβέρνησις τὴν ἐλαχίστην ἐπεδείκνυε προθυμίαν καὶ δεξιότητα περὶ τὴν χρῆσιν τῶν πόρων αὐτῆς πρὸς τὴν ὀλοσχερῇ τῆς πολιορκίας διάλυσιν, ἤθελεν ἐπιτύχει τὴν διάλυσιν ταύτην.

Κατὰ δυστυχίαν οὐδὲν ἐπραξεν ὅπως ἐνισχύσῃ καὶ τροφοδοτήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Καραϊσκάκη· αἱ ὀλίγαι προσπάθειαι, ἃς ὑπὲρ τοῦ Μεσολογγίου κατέβαλε, περιωρίσθησαν εἰς τὴν ἐπανειλημμένην ἀπὸ θαλάσσης ἐπικουρίαν, ἀληθῶς ἔμως εἰπεῖν ἡ πολιορκία δὲν ἠδύνατο νὰ διαλυθῇ εἰμὴ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἂν ἐν ἔτει 1825, πρὶν μάλιστα ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου μετὰ τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ὁ Ἰβραήμ πασᾶς, κατεβάλλετο ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ τὸ ἥμισυ τῶν προσπαθειῶν, ὅσας βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1826 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827 ἐγένοντο ὑπὲρ τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως, βεβαίως οὔτε τὸ Μεσολόγγιον ἐπιπτεν, οὔτε ἐπύρχετο ἢ ἐπακολούθησεν τὴν πτῶσιν ταύτην ἐσχάτη ἀμνηχαιία.

Περὶ τὸν δὲ εἶναι νὰ προσθέσωμεν ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἐξάρτησιν τοῦ στόλου ἡ κυβέρνησις πολλὴν ἔδειξε νωθρότητα, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους διὰ τὴν ἐυτελῆ τῶν πόρων ἔλλειψιν, ἀτελεσφόρητοι ἀπέβησαν καὶ αὐταὶ αἱ περὶ τῆς τροφοδοτήσεως τοῦ Μεσολογγίου προσπάθειαι τοῦ γηραιοῦ τῶν Ἑλλήων ναυάρχου.

Αἱ ἐξηγήσεις αὗται ἦσαν ἀναγκαῖαι ἵνα κατανοήσωμεν τὴν μικρὰν βοήθειαν, ἣν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν ἐν Μεσολογγίῳ φρουράν καὶ τὴν μεγάλην διαφράν, ἣτις ὑπάρχει μετὰ ταύτης τῆς κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα στρατείας αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν δύο ἐπομένων ἐτῶν κατορθωμάτων.

Δὲν λέγομεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1826 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1824 αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης, ἕνεκα τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ πείρας, τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προαχθείσης φιλοτιμίας καὶ τῶν κυρυφθέντων τῆς Πατρίδος κινδύνων, δὲν ἐφάνη ἀνώτερος ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὁμῶς συνετέλεσεν παραδόξως εἰς τοὺς τελευταίους τοῦ ἀνδρὸς θριάμ-

βους καὶ τοῦτο ὅτι τότε τὸ πᾶν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἔθνος ψυχῇ τε καὶ σώματι συνέδραμε τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐν ἔτει 1825 ἐπὶ τοσοῦτον ἦτο παρὰ πάντων ἐγκαταλειμμένος, ὥστε αὐτὸς ὁ ἐλευθέρως εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα περιπλανώμενος, ἐπασχε πολλάκις στέρησιν τριῶν δευτέρων καὶ αὐτῆς τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἐκ διαλειμμάτων ἐπικρατοῦσης· διότι ἡ μὲν χώρα ἦτο ἔρημος, οὐδεὶς δ' ἐφρόντιζε νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν ἐξωθεν τὰ ἀναγκαῖα ἐξοδα.

Ὀλίγας μετὰ τὴν νικτομαχίαν τῆς 25 Ἰουλίου ἡμέρας, ὁ Καραϊσκάκης ἀφοῦ ἐκυρίευσεν πολλὰ τῶν τριφύλων τοῦ εἰς Πετροχώριον διατρίβοντες ὑπὸ τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν Δερβέκισταν, καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπληροφόρηθη ὅτι ἡ ἀκαταπαύστως ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πύρρος δεκατιζομένη φρουρὰ ἔχει ἀνάγκην συμπληρώσεως· καὶ τότε, ὃ ἐστι περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, εἰσῆλθεν εἰς Μεσολόγγιον ὁ Κῆτσος Τζαβέλλος μετ' ἄλλων τινῶν ἀξιωματικῶν καὶ 600 ἐν ὅλοις στρατιωτῶν, δοθέντων κατ' ἀναλογίαν ἀπὸ τὰ διάφορα σώματα, ὥστε ὁ στρατὸς τοῦ Καραϊσκάκη ἀντὶ νὰ αὐξάνῃ ἡλαττοῦτο, μετὰ τοσοῦτο δὲ ἐλαττωθείσης δυνάμεως οὐδὲν γενναῖον ἠδύνατο νὰ διηπράξῃ.

Οὐδὲν ἦτοεν κατάρθωτε τὴν 1 Αὐγούστου νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὸ Πετροχώριον τὸν Ἄγον Μουχουρδάρην, ἀρπάσας τὰς πλειοτέρας τῶν ἀποσκευῶν αὐτοῦ καὶ ἀναγκάσας αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς τὸ γενικὸν τοῦ Κιουταχῆ στρατόπεδον καὶ νὰ ἀφήῃ ἐλευθέραν τὴν ἐπὶ ῥχίαν τοῦ Ἀποκούρου καὶ τὰ περίξ αὐτῆς.

Ἄλλ' ἐννοεῖται ὅτι περὶ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος. Ὅτι μόνον ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Καραϊσκάκης ἦτο νὰ παρεμβάλλῃ ὅσον ἠδύνατο μεγαλείτερα προσκόμματα εἰς τὴν μετακώμιν τῶν τριῶν τοῦ Κιουταχῆ. Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἀπεφάσισε νὰ περάσῃ εἰς Ξηρόμερον· ὅλλ' ἐπειδὴ ὅλα τὰ διαβατὰ τοῦ Ἀχελώου μέρη ἐφυλάττοντο ὑπὸ ἰσχυρῶν ἐχ-

θρικών στρατευμάτων, ἠναγκάσθη νὰ διαβῇ διὰ τῶν Ἀγραφῶν καὶ τοῦ Βάλτου.

Ἀναχωρήσας λοιπὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου ἀπὸ τὸ Ἀπόκουρον καὶ διελθὼν διὰ Κραβάρων καὶ Καρπενησίου, ἔφθασαν εἰς Ἀγραφα ὅπου προσέβαλε τὸν Σταμούλη Γάτζον, ν διωρισμένον ἀπὸ τὸν Τοῦρκον καπετάνιον τῆς ἐπαρχίας ταύτης· μὴ χρονοτριβήσας ὅμως περὶ τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ κατατρόπῳσιν, ἐπέρχεν εἰς Βάλτον, ὅπου ἠνάγκασε τὸν Δημήτριον Γώγου νὰ ἐλευθερώσῃ πολλὰς Βαλτινῶν οἰκογενείας, αἰχμαλωτισθείσας ὑπ' αὐτοῦ διότι δὲν ἤθελον νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν ἐχθρόν, καὶ σπεύδων εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ, διῆλθε διὰ νυκτὸς ἀνὰ μέσον τοῦ εἰς Μαχαλᾶν σταθμεύοντος τουρκικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος, ὅπου οὐ μόνον διέτρεξε κίνδυνον, πεσὼν εἰς τάφρον, ἀπὸ τῆς ὁποίας, ἐπειδὴ παρ' οὐρανὸς τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐννοήθη, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ εἰμὴ ἀφοῦ ἐπέρασαν ἅπαντες οἱ λοιποί.

Τελευταῖον ἔφθασε μετὰ πολυήμερον μὲν κακοπάθειαν, ἐπικνελημένους δὲ νυκτοπορείας εἰς Δραγαμέστον καὶ ἔστησεν ἐνταῦθα τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ. Ἀπὸ Δραγαμέστον εἰσῆλθε μόνος εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἀφοῦ παρετήρησε τὴν κατάστασιν τῶν πολιορκουμένων, ἐπήνεσε μὲν τὴν γενναίότητα καὶ τὴν καρτερίαν τῶν προμάχων τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως, ἀλλ' ὠνείδισε μὲ τὸ σύνθημα αὐτῷ θάρρος τὴν κατάχρησιν ἣτις ἐπεκράτει περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν τροφῶν καὶ ἐπανήλθεν ἀμέσως εἰς Δραγαμέστον. Τὰ δὲ Ἑλληνικὰ χρονικά, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε κατήγγειλαν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον ὡς προδότην, ἐξύμνου ἤδη τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὡς σωτῆρα τῆς πόλεως ἐθεώρουν.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐστρατοπέδευσε εἰς Δραγαμέστον περὶ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου, καὶ ἀφοῦ ἐπὶ ἱκανῆς ἡμέρας ἀνέπαυσε τὸν στρατὸν, μετὰ τὰς μικρὰς νυκτοπορείας καὶ κακουχίας, εἰς ἃς εἶχε καθυποβάλλει αὐτὸν, ἤρχισε τὸ ἔργον τῆς παρεμποδίσεως τῶν τροφῶν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου.

Μετὰ τινὰς μικροτέρας συμπλοκάς, καθ' ἃς πολλὰ συνέλαβε φορτηγὰ, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιφέρῃ καριωτέραν τινὰ πληγὴν εἰς τοὺς πολέμιους, προσβάλλων αὐτὸν τὸν Καρβασαράν. Εἰς Καρβασαράν ἀπεβιβάζοντο αἱ τροφαὶ τοῦ Κιουταχῆ ἵνα μετακμισθῶσιν ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς εἰς Μεσολόγγιον· καὶ ὑπῆρχεν αὐτῇ ἀπόσπασμα 500 ὀθωμανῶν, οἵτινες κατεῖχον τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ φρουρίου, ἐπισκευασθέντος ἐκ τοῦ προχείρου, καὶ τὰς περὶ τὸν αἰγιαλὸν ἀποθήκας.

Ὁ Καραϊσκάκης παραλαβὼν μεθ' ἐαυτοῦ τὸ ἥμισυ τοῦ ἐν Δραγαμέστῳ στρατοῦ, ἐπέπεσε τὴν νύκτα τῆς 28 Σεπτεμβρίου ἀπροσδοκῆτως κατὰ τοῦ ἀποσπάσματος ἐκείνου, καὶ τοὺς μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀποκλείσας, τοὺς δὲ ἐν τῇ παραλίᾳ ἀναγκάσας νὰ καταφύγῃ κακῶς ἔχοντας εἰς τὰ εὐρεθέντα αὐτόθι πλοῖα, ἐγένετο κύριος ἀπάντων τῶν ἐφοδίων, ἰδίως δὲ 200 καμήλων, ἐξ ὧν αἱ 70 ἐφονεύθησαν αἱ δὲ λοιπαὶ ἀπήχθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἐπομένου μηνὸς παραλαβὼν αὐτῆς 800 τῶν ἐκλεκτοτέρων αὐτοῦ στρατιωτῶν, ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὰ μεταξὺ Λάσπης καὶ Εἰβίου στενὰ, δι' ὧν ἔμελλε νὰ διαβῇ συνοδεία παραπέμπουσα τὰς ὀθωμανικὰς τροφάς· ἀλλ' ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ἡ συνοδεία εἶχεν ἤδη διέλθει, ὥστε ἀθυμία εἶχε καταλάβει τοὺς ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ὅτε αἴφνης εἶδον ἀπερχόμενον ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Μεσολογγίου μικρὸν ἐχθρικὸν ἀπόσπασμα 65 πολυτελῶς ἐνδεδυμένων ἰππέων καὶ τινῶν πεζῶν, οἵτινες ἔουρον πολλὰ φορτηγὰ, κομίζοντα ἀποσκευάς.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐπέπεσε τοσοῦτον εὐκολώτερον εἰς τὴν ἐνεδραν τοῦ Καραϊσκάκη, ὅσον ἢ ἀπὸ μικροῦ ἐκ τοῦ ἀνιθέτου μέρους ἐρχομένη συνοδεία καὶ διὰ τῶν αἰτῶν στείων, διελθοῦσα, εἶχε βεβαιώσει αὐτὸ, ὅτι οὐδεὶς καθ' ἑδὸν ὑπάρχει κίνδυνος· ὅθεν ἐν διαστήματι ὀλίγων στιγμῶν ἅπαντες εἰς τὸ ἀπόσπασμα τιῦτο συγκεντρυντὲς ἐφονεύθησαν, ἐκτὸς τεσσάρων καὶ μόνον, ὧν οἱ δύο ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, οἱ δὲ δύο ἄλλοι ἐζωγρήθησαν.

Τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συλληφθέντα λάφυρα ὑπῆρξαν πλουσιώτατα, διότι κατὰ τὴν ἀπὸ 4 Νοεμβρίου ἑορσιν τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐξετιμήθησαν εἰς τὴν δημοπρασίαν 515000 γροσια· καὶ τοῦτο θέλει ἐννηνηθῇ εὐκόλως ὅταν προσθίσωμεν ὅτι μετὰ τῶν συφεροῦντων τὸ σῶμα τοῦτο ἦσαν ὁ Ἀγιάννης τῆς Σοφίας, Διλιμπασῆς τοῦ Κιουταχῆ, ὁ Γιουρούκ Μπαϊρακτάρης καὶ ὁ Τατάραγας αὐτοῦ, οἵτινες μεταβαίνουν, ἐκ διαταγῆς τοῦ στρατάρχου εἰς Ἡπειρόν, ἵνα ἐπιχειρήσωσι νέαν στρατολογίαν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸ εὐτύχημα τοῦτο οὐδεμία ἐγένετο πλέον ἀξία λόγου πράξις ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι. Ὁ Κιουταχῆς ἐξησφάλισε τὰ τῆς μετακομίσεως τῶν τροφῶν αὐτοῦ εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε κατήντησεν ἀδύνατον νὰ προσβληθῶν ἐπιτυχῶς καθ' ὁδόν.

Καθ' ὅσον τὸ ἀπὸ τοῦ Καρβασαρά μέχρι τοῦ ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου στρατοπέδου διάστημα ἐτοποθετήθησαν σταθμοὶ συγκεείμενοι ἀπὸ 800—1000 πολεμιστῶν, ἀπέχοντες δὲ περὶ μίαν ἢ δύο ὥρας ἀπ' ἀλλήλων· ἐκάστου δὲ σταθμοῦ τὸ ἀπόσπασμα ὤρειλιν νὰ συνωδιῇ τὰ φορτηγὰ μέχρι τῆς θέσεως τοῦ ἐτέρου.

Ἦναι προσβληθῶνι τοσοῦτο πολυάριθμα σώματα, τὰ ὅποια ἠδύνατο ἐντὸς ὀλίγου νὰ διπλασιασθῶσι καὶ τριπλασιασθῶσι διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν γειτονικῶν ἀποσπασμάτων, ἀπηγοῦντο δυνάμεις τὰς ὁποίας ὁ Καραϊσκάκης δὲν εἶχε, διότι οὐ μόνον ὡς εἶδομεν μέρος τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ εἶχεν ἤδη εἰέλθῃ εἰς Μεσολόγγιον, ἀλλὰ καὶ ἅπαντες, οἱ ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ὀπλαρχηγοὶ δὲν εἶχον προσέλθῃ εἰς τὸ ἐν Δραγαμίστῳ στρατόπεδον. Μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη συνετάχθησαν ὁ Ἀνδρίτσας Σαφίκας, ὁ Εὐαγγέλης Μ. Κοντογιάννης, ὁ Ζιχαράκης Γκολδάσης, ὁ Δ. Τζέλιος, ὁ Γ. Πεσλῆς, ὁ Χρηστος Μακρῆς.

Ἀλλ' ὁ Τζόγκας καὶ ὁ Ραγκας, εἰ καὶ συγκεντρώσαντες δυνάμεις τινὰς εἰς Ἐπρόμερον, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐνωθῶσι μὲ τὸν Καραϊσκάκην,

διὰ τε τὴν παλαιὰν πρὸς αὐτὸν ἔριν καὶ ἵνα μὴ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς ἀρχηγόν. Πρὸς τούτοις, καθὰ προεξηγήσαμεν, τὸ ἐν Δραγαμίστῳ στρατόπεδον ἔπαθε μετ' ὀλίγον δεινὴν τροφῶν στέρησιν.

Ἐπὶ τινὰ χρόνον συνέβη τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι ὁ ἐν ὑπαίθρῳ ἐκείνῳ στρατὸς ἐτροφοδοτεῖτο ἀπὸ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ ὑπαρχόντων ἐφοδίων, ἀλλ' ἡ τοιούτη αὐτοῦ συντήρησις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξυποληθῇ ἐπὶ πολὺ, διότι ἡ φρουρὰ εἶχεν ἔτι μείζονα ἀνάγκην τῶν τροφῶν αὐτῆς. Ἐντεῦθεν ὁ ἐν Δραγαμίστῳ στρατὸς ἤρχισε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 νὰ γογγύζῃ, ὁ δὲ γογγυσμὸς αὐτοῦ ἀπέβαινε τοσοῦτο μάλλον μεγαλειότερος, ὅσῳ ἐν ᾧ περὶ αὐτοῦ οὐδεμία ἐλαμβάνετο μέριμνα, εἰ πολέμιοι καθ' ἐκάστην ἐνσχύοντο καὶ ἀπέβαινον ἐπιφοβώτεροι.

Τῶντι κατὰ Δεκέμβριον μῆνα ἐκ Πελοποννήσου, δις περαιωθεὶς, ἡ στρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Κιουταχῆ ὁ Ἰβραήμ πασᾶς μετὰ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ ταγμάτων, τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀξιοκρατικῶν καὶ παρασκευῶν κολοσιαίων. Ὁ Μιαούλης ἐπέτυχεν μὲν δι' ἀγώνων ἀειμνήστων νὰ εἰσαγάγῃ ἔτι δύο νέας εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφάς· ἅπαξ μὲν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ πάλιν περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1826, ἀλλ' ἀπελθόντες αὐτοῖ, μετὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο κατόρθωμα, ἦναι φροντίσας περὶ νέων βοηθημάτων, τὸ Μεσολόγγιον ἀπεκλείσθη ἐκτὸς στενώτατα καὶ ἀπὸ θαλάσσης· 25000 τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι διευθυνόμενοι ὑπὸ δύο ἐπιτηδείων καὶ ἐπιμόνων στρατηγῶν καὶ ἔχοντες πυροβολικὴν ὀγκωδέστατον, ἐκάλυπτο, ἅπαν τὸ περὶ τὸ Μεσολόγγιον πεδῖον, εἶχον ἐξασφαλισμένα τὰ νῶτα αὐτῶν ἀπὸ ξηρᾶς προσελάμβανον δὲ ἀνέτως καὶ ἀπὸ τοῦ πελάγους τὰς ἀναγκαίας τροφάς καὶ ἐφοδία.

Τὴν ἠδύνατο νὰ κατορθώῃ ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τοῦ ὀχυρωμένου τούτου στρατοπέδου, τὸ ὅποιο, ὡς ἕτερον φρούριον ἐκτὸς τοῦ φρουρίου ἔπρεπε μάλλον νὰ θεωρηθῇ ἢ εὐάριθμος, ἡ λιμοκτονοῦσα, ἡ παντὸς πυροβολικοῦ ἤδη ἐστερημένη καὶ παρὰ πάντων

ἐγκαταλειμμένη στρατιὰ τοῦ Καραϊσκάκη; Ὅθεν ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐθιώρησε κατὰ μῆνα Μάρτιον ἀπαρχίτητον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ εἰς Δραγαμέστον στρατόπεδον, ἵνα πλησιάσῃ αὐθις εἰς τὸ Μεσολογγιον διὰ δύο λόγους, τὸ μὲν, διότι ἤλπιζεν αὐτόθι νὰ λάβῃ ἔτι τροφάς τινας ἀπὸ τῶν περὶ ἐπαρχιῶν, τὸ δὲ, διότι προβλέπων ἐγγίζουσιν τὴν τελευταίαν τοῦ Μεσολογγίου ὥραν ἐπεθύμει, πλησιέστερος ὢν, νὰ φανῇ ὅπως οὖν χρήσιμος κατὰ τὴν δεινὴν ταύτην περιπέτειαν εἰς τὴν ἀθάνατον ἐκείνην φρουράν.

Ἄλλ' ἐπέπρωτο ἡ δυσμενὴς τύχη νὰ προσθήσῃ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας αὐτοῦ συμφοράς καὶ δυσκολίαν τινὰ ἀνεπανόρθωτον, διότι ἅμα περὶ τὰ μέσα Μαρτίου μεταβάς εἰς Κράβαρα καὶ τοποθετηθεὶς εἰς Πλάτανον ἐνόησε τὴν δεινὴν ἐκείνην ἀσθένειαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας εἰδομεν αὐτὸν κατατρυχόμενον, καὶ ἦν πολλὰ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του παρενέβαλλεν εἰς τὸ στάδιον αὐτοῦ κωλύματα.

Ἡ νόσος αὕτη τοῦ στρατάρχου τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐμελλε νὰ ἐπιθέσῃ τὴν κορωνίδα εἰς τὰς ὀδυνηράς περιπετείας τῶν προμάχων τοῦ Μεσολογγίου.

Ὅτε ὁ Καραϊσκάκης μετεβῇ ἀπὸ Δραγαμέστον εἰς Κράβαρα τὰ πρὸς ζωάρκειαν ἐφόδια τῆς πόλεως εἶχον ἐκλείψει ὁλοτελῶς. Ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου εἶχε παύσει πᾶσα τροφῆς διανομὴ εἰς τὴν φρουράν· καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰχθεῖς εἶχε φυγαδεύσει ἀπὸ τὰ περὶ ὕδατα τὸ ἀδιάκοπον τῶν πολιορκητῶν καὶ τῶν πολιορκουμένων πῦρ· στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες ἐτρέφοντο μὲ γάτας, ποντικούς, δέρματα καὶ φύκη, οὐδὲ ἰατροὶ ὑπῆρχον, οὐδὲ φάρμακα, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νοσοκομεῖον.

Τῶν ἡρώων προμάχων οἱ πίπτοντες ἐκείντο χαμᾶι εἰς τὰς οἰκίας, εἰς τὰς ὁδοὺς, εἰς τὰς ἐπάλξεις, ἐστερνημένοι πάσης θεραπείας, καὶ σημειωτέον ὅτι περὶ τὰς τελευταίας μάλιστα ἡμέρας ἐπιπτοῖσθαι ὠρηδόν, ἀδιακόπως ὑπὸ τοῦ πυρός, ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, ὑπὸ τῆς νόσου

δεκατιζόμενοι. Ἀπὸ τῆς 31 ὁ Μαύλης ἐπεχείρησε καὶ τειάρτην φορὰν νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ διὰ τὴν σμικρότητα τῶν ἐπιτραπέντων αὐτῷ πόρων. τοιοῦτον εὐαριθμὰ ἦσαν τὰ πληρώματα αὐτοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου τοιοῦτο πολυάριθμα εἶχον σωρίσει οἱ πολέμιοι πλοῖα, ὥστε μάτην ὁ γέγων ἀνέχων, ὡς λέων ὠρυόμενος περιέτρεχεν ἄνω καὶ κάτω ἀγωνιζόμενος νὰ διασπάσῃ τὸν παρατεταγμένον φραγμόν ἢ πεπωμένην τοῦ Μεσολογγίου ὥρα εἶχε σημάνει.

Ὁ Ἰβραήμ παῖς ἐκπετηγμένος ὑπὸ τῆς ἀδαμάσου ἐείνης καρτερίας καὶ πάντοτε φοβούμενος μήπως ἐξ ἀδελφότητος τινὸς τῆς τύχης μεταβολῆς δὲν ἐπιτύχῃ τοῦ σκοπούμενου, προέτεινεν εἰς αὐτοὺς μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς νὰ παραδοθῶσιν, ὑποσχόμενος τὸ ζῆν. Ἄλλ' οὕτω, εἰ καὶ τὰ λείοντα πένοντες, οὐδὲ τότε συνήνεσαν εἰς τὴν πρότασιν, ἀπαντήσαντες ὅτι δὲν δέχονται νὰ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως εἰμὴ μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας. Καὶ ἐξῆλθον τῶντι.

Τὸ πῶς ἐξῆλθον, ἡ Ἱστορία τὸ εἶπε, πᾶσα δὲ ἑλληνικὴ ψυχὴ τὸ γνωρίζει, ὥστε μετὰ ὡς θέλωμεν ἐπιχερίσει ἐνταῦθα τὰ σκιαγραφῆσωμεν ἐν ὀλίγῃς τὴν φοβερὰν ἐκείνην τῆς τραγωδίας καταστροφὴν, καὶ περιοριζόμεθα εἰς μόνον τὰ γεγονότα, τὰ ἡμεῖς σέσωκεν ἔχοντα πρὸς τὸν βιογραφούμενον παρ' ἡμῶν ἄνδρα.

Ἡ ἐξοδος ἐγένετο, ὡς γνωστὸν, τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου. Οἱ στρατηγοὶ ἐφρόντιζαν ἅ εἰδοποιήσωσι περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν τὸν Καραϊσκάκην, διεμήυσαν δὲ αὐτῷ νὰ καταβῇ ἐν χειρῷ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ περὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολογγίου, νὰ ἀναγγεῖλῃ διὰ συνθήματος τὴν ἄφιξίν του καὶ νὰ ἦναι ἑτοιμος νὰ ὑποδεχθῇ ἐνταῦθα τοὺς ἐξερχομένους καὶ ν' ἀντικρούσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν πολεμίων. Ἄλλ' εἶπομεν ὅτι ἡ ἀγγελία εὔρε τὸν Καραϊσκάκην κλινῆρ· διέταξε μὲν ἀμέσως ἅπαντα τὰ ὑπ' αὐτὸν διατελοῦντα στρατιωτικὰ σώματα νὰ καταλαβῶσι τὰς ὀριθεύσας θέσεις, ἐκ τούτων ὅμως ὀλίγοι ὑπήκουσαν, τὸ μὲν δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν πρὸ χειροῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ δυσαρέσκεαν, τὸ δὲ διότι ὁ στρατηγὸς δὲ ἠδύνατο

νά ἦναι πρῶν ἢ ἐμψυχώσῃ αὐτούς· καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων δὲ ἐκείνων, ἔτι ὀλιγώτεροι, 300 περίπου μόον, προσηλθοὶ μόλις ἕως εἰς τὰς ἄκρας τοῦ Ζιγοῦ, ὥστε αὐτὸ τὸ συντεθειμένον τῆς ἀφίξεως αὐτῶν σημεῖον ἔδωκαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φρουρὰ ἣτις εἶχε παρυσκευασθῇ εἰς τὴν ἔξοδον, περιέμενε νὰ ἴδῃ τὸ σὺνθημα τοῦ Καραϊσκάκη, καταποροβολούμενη ἀναπαύστως ὑπὸ τῶν πολεμίων, οἵτινες εἶχον γνωρίσει παρ' αὐτομολήσαντός τινος· Βουλγάρου τὸ τε βούλευμα καὶ ἅπαντα τὰ πρὸς ἐκτελεσιν αὐτοῦ διαταχθέντα. Ἐπὶ μὲν ἔτι ὥραν παρέμειναν εἰ ἐν τῷ φρουρίῳ Ἕλληνες, προσέχοντες μήπως ἐνοήσωσι τὸν Καραϊσκάκην πλησιάζοντα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀποβαλόντες τὴν ὑπομονήν, ἐξώμηναν ἀπηλπισμένοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ διέσπασαν μὲν τὰ πρῶτα χαρὰκώματα, ἀδιακόως δὲ προελαύνοντες, καὶ κατὰ πᾶν βῆμα πολλοὺς πίπτοντας καταλίποντες, κατώρθωσαν δι' ἀπειραρίθμων ἀγῶνι νὰ διασχίσωσι τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' εἰς τὸ πεδῖον ἐξιλθόντες προσεβλήθησαν αἱρέως ὑπὸ τοῦ αὐτόθι ἐγκλίρω· παραταχθέντες ἱππικοῦ· ἐπέτυχον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἱππικοῦ νὰ ἀπαλλαγῶσι καὶ ἤρχισαν νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὸν ζυγὸν καὶ ἐνόμιζον ἤδη ἀσφαλῶς ἐαυτοῦ· ὅπως, ὅτε αἴφνη· πάλιν ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτῶν Ἀλβανοὶ ἐγκαίρως, περὶ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἐνεδρεύοντες.

Ἀνέλαβον λοιπὸν καὶ τὸν πρὸς τοὺς νέους αὐτοὺς ἐχθρὸς ἀγῶνα, καὶ τότε τελευταῖον κατήλθον ἀπὸ τοῦ ὄρους οἱ 300 τοῦ Καραϊσκάκη ἄνδρες καὶ ἀπορούσαντες τοὺς Ἀλβανούς· καὶ παραλαβόντες τὰ κεκμηῖοτα τῆς φρουρᾶς λείψανα, συνώδευσαν αὐτὰ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Ἐνταῦθα δὲ οἱ ἀπαράμιλλοι μαχηταὶ ἔμελλοι νὰ ἀπαντήσωσι νέον καὶ δεινότερον ἴσως ὅλων τῶν προηγούμενων ἐχθρὸν, τὴν πείνα· διότι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι εἶχον ἀάγκην πρὸ πάντων τροφῆς, το αὐτὴ δ' ἔλλειψις τροφῶν ὑπῆρχεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὥστε οὐδὲ τὴν χρεῖαν ταύτην ἠδυνήθησαν νὰ θεραπεύωσι καὶ ἐπατέλαβον λοιπὸν αὐτοὺς, οὕτως ἔχοντες, λιμώγοντες, ἀσθεεῖς, τετραυματισμέ-

νοὶ, τὴν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα πορείαν αὐτῶν, πορείαν θριαμβικὴν ἅμα καὶ νεκροπομπὴν, μὴ εὐρόντιες τελευταῖον ἀνείναι τινὰ καὶ ἡτυχίαν, εἰμὴ εἰς Ἀμφισσαν.

Ἐξ ὅλων τῶν ποικίλων περιπετειῶν τῆς τοῦ Καραϊσκάκη ζωῆς, αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ὀδυνηροτέρα· δὲν παρέβη βεβαίως κατ' οὐδὲν τὸ καθῆκον αὐτοῦ, διότι ὑπάρχουσι περιστάσεις ἀνώτεραι τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων. Ἐξ ὅλων δι' ὅσα ἐξεθέσαμεν καθίσταται πρόδηλον ὅτι αἱ περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἰρήθη ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἦσαν τραυταὶ ἀλλὰ ἡ θλιψὶς τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ δημοσίου μάλιστα ἀνθρώπου, δὲν παραμυθεῖται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς πρὸς ἀπορροπήν τοῦ ἀτυχήματος ἀδυναμίας του.

Μόνος ὁ Θεὸς γνωρίζει τὸ τί ἡτθάνθησαν ὁ Μαούλης καὶ ὁ Καραϊσκάκης, καταδικασθέντες νὰ παρευρεθῶσιν ἀμόφοροι, ὁ μὲν ἀπὸ θηλάσσης, ὁ δὲ ἀπὸ ξηρᾶς, εἰς τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ πράξωσι τι ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ μόνος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιτρέψας εἰς αὐτοῦ· τὴν ἀπαράμιλλον δόξαν ἣν ἐκτήσαντο, ἠδυνήθη νὰ ἀποζημιώσῃ ἀμφοτέρους διὰ τὴν πληγὴν, ἣν ὑπέστη ἡ καρδία αὐτῶν κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην τῆς ζωῆς των ὥρην.

Τοῦ Καραϊσκάκη ἰδίως ἀπὸ τοῦδε ἄρχεται τὸ εὐκλεέστερον τῆς ζωῆς μέρος. Ἐπρεπε νὰ πέτῃ τὸ Μεσολόγγιον ἵνα ἀναπτυχθῇ ἅπαντα τοῦ ἀνδρός ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ· Ἐπρεπε νὰ συμπληρωθῇ ἡ δούλωσις ἀπάσης τῆς ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδος ἵνα διανοιχθῶσιν οἱ ὀρθοκλμοὶ τῆς κυβερνήσεως, τοῦ Ἑθνους, καὶ ἐκτιμήσωσιν ἐπὶ τέλους τὸν στρατηγὸν καὶ παραδώσωσιν αὐτῷ ἅπαντας αὐτοῦ τοὺς πόρους, καὶ προχειρήσωσιν αὐτὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Στερεᾶς, μετὰ ἐντολῆς νὰ ἀνγκτήσῃ τὴν χώραν, ἣς προχειρίσθη ἡγεμών.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πεσόντος τοῦ Μεσολογγίου ἐφάνη καταβληθεῖσα ἡ ἐπανάστασις, οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλεῖστον τῆς Ἀνατολικῆς. Ὅσοι δὲν ἐπέθοντο νὰ ὑποβληθῶσιν αὐθις εἰς τὸν ὁθωμανικὸν ζυγόν, κατέφυγαν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἀλλ' ἅπαντα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς δὲν ἠδύνχτο νὰ κειωθῇ τρεῖς ὁ-τρόπως· ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς πολλοὶ ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὰς ἀποτόμους τῶν ὀρέων κορυφάς, εἰς τὰ δάση, εἰς τὰ σπήλαια· καὶ ἐνταῦθα ἀπήνησαν πολέμιον, κατὰ τοῦ ὁποῖου οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἠδύνχτο ν' ἀντισταθῇ, τὴν πείναν. Ἐπὶ ὀλόκληρον σχεδὸν ἐνιαυτὸν αἱ πλείους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἢ εἰχομεῖν ἀκαλλιέργητοι, ἢ εἶχον ἐκτεθῇ εἰς ἀδύοπν τῶν ἐχθρῶν λεηλασίαν. Ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως οὐδεμία ἤρχετο οὕτε ἡλιζέ-το βοήθεια.

Τὸ ἐκτελεστικὸν τοῦ προηγουμένου ἔτους, τὸ ὅποιον πρὸ καιροῦ εἶχε καταντήσῃ ἀπλήρῃ διοικήσεως μᾶλλον ἢ διοικήσεως πραγματική, ἔπαυσεν ἤδη ὅλως· διόλου νὰ ὑπάρχῃ· ὀλίγας πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἡμέρας εἶχε συγκροτηθῇ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ Γ' Ἐθνικὴ συνέλευσις ἥτις καταπλαγείσα ὑπὸ τῆς συμφορᾶς ἐκείνης ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐνδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, τὴν λεγομένην διοικητικὴν ἐπιτροπὴν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀνδρέου Ζαίμη, ἐψήφισε δάνειον 100000 διττήλων, διέταξε κατεσπυσμένως ἑτερά τινὰ ἐπείγοντα πράγματα καὶ διέκοψε τὰς συεδριάσεις αὐτῆς τῇ 16 Ἀπριλίου. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἀνέλαβεν ἐν Νευπλίου ἡ νέα διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τὰ ἔργα αὐτῆς.

Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις αὕτη εὐδέναν εἶχε πόρον· τὰ παλαιὰ δάνεια εἶχον ἐξαντληθῇ, εἰς δὲ τὸ ταμεῖον δὲν εὐρέθησκον τῇ 18 Ἀπριλίου εἰμὴ 60 γρόσια· ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου οὐδεμία προσεδόκατο εἰσπρα-ξίς· τὸ νεωστὶ ψηφισθὲν δάνειον ἦτο ἄδηλον ἂν καὶ πότε θέλει πραγ-ματωθῇ· ἀπὸ μόνον τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἦτο δυνατόν νὰ εἰσπρα-χθῶσι τινες πύροι, ἀλλὰ μικροί· καὶ οὗτοι καὶ οὐχὶ πρόχειροί· ὥστε εὐκόλως ἐξηγεῖται πῶς οἱ κάτοικοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος περὶ τὰ μέσχα τοῦ 1826 ἔτους οὐδεμίαν οὐδαμοῦ τοῦ ὀρίζοντος καθορῶντες ἀκτὶ νὰ παραμυθίας, περιέπεσον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν.

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς διέκειτο τότε ὅπως πρὸ ὀλίγου τὸ Μεσολόγιον· ὡς φρούριον μέγα καὶ ἀχανές κατεῖχετο ὑπὸ μαχητῶν γενναίων, ἀλλ' οἱ μαχηταὶ οὗτοι ἐστεροῦντο ἄρτου, καὶ ἐτι μᾶλλον, πικρὸς ἄλλου ἐφοδίου. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐζωογονεῖτο ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ὅτι διασπᾶσα τὰ ἐχθρικά χαρὰκώματα, θέλει εὖρε τρό-πον νὰ συτηρήσῃ ἑαυτὴν καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν περὶ ἐλευθερίας ἀγῶνα, εἰ δὲ κάτοικοι τῆς Στερεᾶς ἐβλεπον ἐλπιποῦσαν καὶ τὴν τε-λευταίαν ταύτην προσδοκίαν. Ὁ δὲ Κιουτχῆς ἐπιτηδειότητά ὠ-φελήθη ἀπὸ τὴν τοιαύτην αὐτῶν ἀθυμίαν, διότι μετὰ πλείστης πρᾶ-κτητος ἀπεδέχετο πάντας ὅσοι, ἐνδίδοντες εἰς τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην, ἡσπάζοντο τὰς ἐπανειλημμένας περὶ ὑποταγῆς προτάσεις αὐτοῦ, ἐνέκρινεν ὅλας αὐτῶν τὰς αἰτήσεις· καὶ αὐστηροτάτη ὑπέ-βαλλε τάξιν καὶ πειθρχίαν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ τιμωρῶν ἀνηλεῶς τοὺς παρὲκτρεπομένους.

Ἐν τούτοις εἰς τὴν μεσημβρινὴν γωνίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλ-λάδος ὑπῆρχε φρούριόν τι, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἔπλεεν ἡ ἑλληνικὴ ση-μαία ἐν τῷ γενικῷ τούτῳ κατακλυσμῷ τῆς ἔξω τοῦ Ἰθμοῦ Ἑλλά-δος. Τὸ φρούριον τοῦτο ἦτο ἡ μεγαλὸνυμος τῶν Ἀθηνῶν ἄκρα. Καὶ ἐκτὸς δὲ τῶν Ἀθηνῶν κατεῖχον εἰσέτι τὴν Κάζαν καὶ τὰ Δερ-βενοχώρια μετὰ μικρᾶς τινος δυνάμεως· δύο ὀπλαρχηγοί, ὁ Βάρος καὶ ὁ Κριζιώτης, οἵτινες ἀπορρίψαντες ἀπάσας τὰς περὶ ὑποταγῆς,

ἐπὶ ἀμοιβαῖς μεγάλαις, γενομένης αὐτοῖς προτάσεις, ἐξηκολούθουν ἐντίμως ἀγωνιζόμενοι πρὸς τὸν Καρχήσιον Ὀμέρ πασάν, τὸν ἐμβαλόντα εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸ τοῦ Κιουταχῆ, περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου.

Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος Γούρας, ὅστις εἶχε διαταχθῆ νὰ μὴ ἀναμείνῃ τὸν ἐχθρὸν πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἀντὶ νὰ ἀκολουθῇ τὴν παραγγελίαν ταύτην, καί, ἐνδύμενος μετὰ τοῦ Βάσσου καὶ τοῦ Κριζιώτου ν' ἀγωνισθῇ ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὲρ ἀπάσης τῆς Ἀττικῆς τοῦλάχιστον, ἀῖ ὅχι καὶ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ αὐτῇ πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ν' ἀντεπεξέλθῃ, ἐκλείσθη ἐξεναντίας ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ εἰς πολλὰς ἐπὶ ἀρμυρολογίᾳ καταχρήσεις κατὰ τῶν πολιτῶν τῆς περὶ τὴν χώρας παρεξέτράπη.

Μετ' ὀλίγον δὲ κατῆλθεν ἀπὸ τῶν Θηβῶν καὶ ὁ Κιουταχῆς μετὰ 10,000 ἱππέων καὶ 26 πυροβόλων, ἠνάγκαζε τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κριζιώτην νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ἑλευσίνα, καὶ ἐκυρίευσεν τὴν κάτω τῶν Ἀθηνῶν πόλιν τῇ 3 Αὐγούστου. Μετὰ τρεῖς ὁμοῦς ἡμέρας ἐπεφάνη εἰς τὰ ὀπίσθια τοῦ Κιουταχῆ ὁ Καρχητιάκης καὶ συνεκρότησε πρὸς αὐτὸν πρῶτην ἀξιοσημεσίωτον ἐν Χαϊδαρίῳ μάχην, ἥτις ὑπῆρξε τὸ προοίμιον τῆς μεγάλης ἐκείνης καὶ ἐνδόξου τελευταίας αὐτοῦ στρατείας.

Πῶς ἐπιφάνη; Πόθεν ἦλθε καὶ τί ἐπραξεν ἐν τῷ διαστήματι τῶν τεσσάρων μηνῶν, τῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου διελθόντων;

Ἀναλαβὼν ὁπωσοῦν ἐκ τῆς ἀσθενείας του, διηυθύνθη εἰς Λάζον, ὅπου εἶχον καταφύγει διάφορα στρατιωτικά σώματα, νομίζων ὅτι θέλει δυνηθῆ νὰ συγκρατήσῃ ἐξ αὐτῶν σῶμα στρατιωτικὸν ἐπιτήδειον εἰσέτι ν' ἀναχαιτήσῃ τὸν Κιουταχῆν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπέσθη ὅτι διὰ τὴν πεντελῆ τῶν πόρων ἔλλειψιν καὶ τὴν ἡθικὴν παραλυσίαν, εἰς ἣν περιέστησαν οἱ μαχηταὶ ἐκεῖνοι, οὐδὲν δύναται ἐνταῦθα νὰ κατορθωθῇ. Ὅθεν ἀπεφάτισεν νὰ μεταβῇ εἰς Νάυπλιον ἵνα

ζητήσῃ παρὰ τῆς νέας διοικητικῆς ἐπιτροπῆς ἐπικουρίαν καὶ ἐφόδια. Ἐπὶ δὲ τοῦτο ἀνχώρησεν ἀπὸ Λάζον ἔχων μεθ' ἐκυτοῦ ὄλους ἑαυτοῦ, εὖ εὖ συμφώνους, πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ φρονήματα, εἰς 800 περίπου ἄνδρας συμποσιζομένους, δειθῶν δὲ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἔφθασεν περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου εἰς τὴν ἑδρὰν τῆς Διοικήσεως.

Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐμελλεν ν' ἀπαντήσῃ μεγάλα κωλύματα. Ἀπαιτήσεις οἱ προὔχοντες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εἰ τότε ἐν Νάυπλιῳ κατὰφύγοντες, ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ πλείστης προθυμίας καὶ τὰς ἐκτελέσεις φροντίδας ἵνα συντελέσωσιν εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ σκοποῦ καὶ αὐτὴ δὲ ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ ἡ καὶ συγκατεστήσας ἐξ ἀδελφῶν, οἵτινες οὐδεμίαν εἶχον πρὸς τὸν Καρχητιάκην προσωπικὴν συμπάθειαν, ὑπὸ τῆς δεινῆς ὁμοῦς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης πεζομένη, ἐφαίνετο εὐδ' ἀθέτος νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ ἐπιχειρήμα. Ἀλλ' αἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥσσον εἰλικρινεῖς αὐταὶ διαθέσεις ἐκινδύνευον νὰ ἀποδῶν ἄτελεσφόρητοι, διότι ὁ Καρχητιάκης εἶχε πρὸ πάντων χρεῖαν πόρων, πόροι δὲ, ὡς προείπομεν, ἐν Νάυπλιῳ δὲν ὑπῆρχον.

Κατ' ἐπιτυχίαν ἤρχισαν ἤδη νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ τρόφιμα καὶ τὰ ἐφόδια, ὅσα συνετῶς φερόμεναι αἱ ἑλληνικαὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἐταιρίαι ἀπεφάσισαν ἀντὶ χρημάτων νὰ πέμψωσι. Τὰ δὲ πρῶτα ταῦτα βρηθήματα, τὰ ὅπως βάσιμοι ὑπῆρχον ἐλπίδες ὅτι θέλοισι περακολουθησῇ καὶ ἕτερα κατέστησαν δυνατὴν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς τοῦ Καρχητιάκη ἐπιχειρήσεως. Ἐτερον δὲ οὐδὲν ἥσσον δεινὸν κώλυμα προέκυψεν ἀπὸ τῆς ἐκκρήσεως τότε ἐν Κορίνθῳ ἐμφυλίου μεταξὺ τῶν αὐτοῦ ἰσχυρῶν δυνάμεως, ὧν πολλοὶ ἀπεσταλμένοι συνήθροζον εἰς Νάυπλιον στρατιώτας, ὑποσχόμενοι καὶ προπληρώνοντες μάλιστα μισθοὺς, ὥστε πολλοὶ τῶν περὶ τὸν Καρχητιάκην, δειλασθέντες ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τοῦτον, ἐγκατέλιπον αὐτόν. Ἡ δ' ἐπιμονή, ἣν ἔδειξε, καὶ ὁ ζῆλος ὃν κατέβαλεν ὁ ἀνὴρ ἐ-

κεῖνος ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων δυσχερειῶν περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου καὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου τῷ 1826, ἱα, δεινθῇ νὰ μὴ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὅπως διόλου ἀπρὸς, εἶναι τῷ ντι ἀξιοσημείω-
τοι καὶ μαρτυροῦσι ὅπως ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ φιλοτιμία εἶχον ἀνα-
πτυχθῇ ἐν τῇ ἀκατεργάστῳ ἀλλὰ φιλοτίμῳ ἐκείνῃ ψυχῇ.

Ὁ Καραϊσκάκης δὲν περιωρίσθη νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς διοικη-
τικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπετάθη καὶ πρὸς τὸν γέροντα ἀρχηγὸν τῆς Πε-
λοποννήσου. Σώζεται δὲ ἡ ἐπιστολή, διὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ κοινοῦ
μετὰ τῶν ἄλλων ρουμελιωτῶν ἀρχηγῶν ἐζήτησε νὰ ἀνταμώσῃ προ-
σωπικῶς τὸν Θεόδωρο Κολοκοτρώνην, καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς :

Ἐξοχώτατε ἀρχηγέ,

« Εἶναι ἀνάγκη καὶ ἀνάγκη μεγάλη διὰ τὴν προσωπικὴν
» μας ἀντάμωσιν, νὰ ἐνώσωμεν τὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος καὶ
» νὰ τιμήσωμεν τὰ ἄρματα. Ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν τὸν καιρὸν ὁποῦ
» νὰ σὲ ἐκτανθοῦμεν, τὰ πάντα εἰς πλάτος τὰ πληροφορεῖσθε ἀπὸ τὸ
» γράμμα τοῦ Κόντζε Μεταξᾶ. Ἐποῦτο μόνον σὲ λέμε χωρὶς ἀνα-
» βολὴν καιροῦ νὰ ἔλθῃς εἰς τὸ Ἄτιρος ἢ Ἀργος, στέλλοντάς μας
» προιήτερα διὰ νὰ ἐλθοῦμεν καὶ ἐμεῖς νὰ ὁμιλήσωμεν τὰ δέοντα.
» Αὐτὸ σὰς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ βάλῃς σιγμὴν εἰς τὴν μέσῃν δι
» δὲν ἐπιδέχεται ἄρρητα ».

Μένομεν

Τῇ 26 Ἰουνίου, ἐν Ναυπλίῳ 1826

Οἱ ἀδελφοί σας
ΚΙΤΣΟΣ ΤΣΑΒΕΛΑΣ
ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Καὶ λοιποὶ Ρουμελιῶται πέρα καὶ πέρα

Ἡ συνέντευξις αὕτη ἐγένετο τῶντι ἐν Ἀργεὶ καὶ ἐκεῖ ἐτέθησαν
αἱ βάσεις τῆς ἀδελφικῆς ἐκείνης συμπράξεως, ἥν δὲν ἔπαυσε παρέ-
χων ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εἰς τὸ μέγα τοῦ Καραϊσκάκη ἐπιχει-
ρημα, πέμψας μετ' ὀλίγον εἰς αὐτὸν ἀξιολογωτάτας ἐπικουρίας, πρὸς

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Καταστρέφων τὸν στρατὸν τοῦ Μουσταφάμπεη εἰς τὴν Ἀράχωβαν.
(Φυλλάδιον 5)

δὲ τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν ἴδιον υἱόν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἅμα σωθῶσιν αἱ Ἀθῆναι καὶ καταβληθῇ ὁ Κιουταχῆς, ἅπας ἐκεῖνος ὁ εἰς Ροῦμελιν συγκροτηθεὶς στρατὸς θέλει ἐμβάλει εἰς τὴν Πελοπόννησον ἵνα συνδράμῃ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς εἰς τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ.

Ἐπὶ τῶν ὑποχρεώσεων τούτων μᾶλλον ἐπηρειζόμενος ἢ ἐλπίζων τι τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπεφάσισε τελευταῖον ὁ Καραϊσκάκης νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἀλλ' ὑπελείπετο εἰσέτι ἀπαραίτητός τις πρᾶξις, ὁ διορισμὸς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Στερεᾶς, ἐπιτηδεῖου νὰ συμπυκνώσῃ περὶ ἑαυτὸν τοὺς λειψανά τῶν ρουμελιωτικῶν ταγμάτων καὶ τὰς ἐκ Πελοποννήσου ἐπικουρίας καὶ τὴν ὅλην ἐν γένει διειθύνει, ἥς ἄνευ ἢ ἐπιχειρήσει ἐκινδύνει νὰ ματαιωθῇ,

Ἡ πρᾶξις ὅμως αὕτη ἐφαίνετο μέλλουσα νὰ ἀπαντήσῃ πολλὰ προσκομματα. Ναὶ μὲν, ὅλων τὰ βλέμματα ἦσαν προσηλωμένα εἰς τὸν Καραϊσκάκη, ἂν ὅχι δι' ἄλλο, τοῦλάχιστον διότι αὐτὸς μόνος ἐν τῇ κοινῇ ἀπελπισίᾳ δὲν εἶχεν ἀπελπισθῇ περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Πολλοὶ ὅμως ὑπῆρχον στρατιωτικαὶ ἀντιζηλῖαι, τὸ δὲ δεινότερον, αὐτὰ τὰ μέλη τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς δὲν διέκειντο φιλικῶς πρὸς τὸν ἄνδρα. Αἱ δὲ δυσκολίαι τὰς ὁποίας ἐβλεπεν οὗτος πανταχόθεν προκυπτούσας ἀπεδίδοντο ὑπ' αὐτοῦ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν κακὴν ταύτην θέλησιν τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἐν τῇ ἀγανακτῆσει τοῦ ἐνδίδων εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀπειλὴν καὶ τὴν ὕβριν ροπήν, πολλὴν ἔδειξε περιφρόνησιν πρὸς τοὺς κυβερνήτας τῶν πραγμάτων, ὥστε, ἀντὶ νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ προηγουμένη τούτων πρὸς αὐτὸν δυσμένεια, ἐξ ἐναντίον ἐφαίνετο ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἀναζωπυρηθῇ.

Τοῦ προέδρου μάλιστα τῆς κυβερνήσεως Ἀνδρέου Ζαΐμη ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπ᾽ ἐχθρίας ἐνομιζέτο ἀκατανίκητος, διότι πρόσφατος ἔτι ἦτο ἡ μνήμη τῶν καταδρομῶν καὶ περιφρονήσεων, ὡς ὁ οἶκος τοῦ Ζαΐμη ὑπέστη ἐν Κερπῇ-ῃ, ὅτε ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου δέβησαν αὐτόθι τὰ τάγματα τοῦ Καραϊσκάκη. Ἀλλὰ τοσοῦτος ἤδη ἦτο

τῆς πατρίδος ὁ κίνδυνος, καὶ τοσαύτη ἡ κοινὴ πεπειθῆσις ὅτι ὁ Καραϊσκάκης μόνος ἠδύνατο νὰ ἀναστήσῃ εἰς τὴν Ροῦμελιν τὸν ἀγῶνα, ὥστε ὅτε ἐγένετο ἐπὶ τοῦ κυβερνητικοῦ συμβουλίου λόγος περὶ διορισμοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ, πρῶτος ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης ἀπεφάνετο ὅτι τὸν Καραϊσκάκη θεωρεῖ ἱκανώτερον καὶ προσφορώτερον παντὸς ἄλλου διὰ τὸ ἀξίωμα τούτο.

Γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς προτάσεως παμψηφεί προσεκλήθη τὴν ἐπαύριον ὁ ὀπλαρχηγὸς ἐκεῖνος εἰς τὸν θαλασσοπύργον τοῦ Ναυπλίου, ὅπου πρὸς πλειότερην αὐτῆς ἀσφάλειαν ἠδρευνεῖν ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ, καὶ προσελθόντος αὐτοῦ ἀνέστη ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ ἀνήγγειλεν αὐτῷ περιποιητικώτατα τὴν περὶ αὐτοῦ ἀπόφασιν τῆς κυβερνήσεως.

Μάρτυρες παρόντες τῆς σκηνῆς ταύτης βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης κατενύχθη βαθέως ἐπὶ τοῖς λόγοις τοῦ προέδρου καὶ ἀπήντησε φιλοφρόνως καὶ εὐγνωμόνως, διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅστις εὐχερῶς ἐζήπτετο καὶ ἐπροπηλάκιζεν, οὐδὲν ἥττον εὐχερῶς κατεπραῦνέτο καὶ ἐπέθετο ὅσας ἤξευρέ τις νὰ ἐγγίσῃ τὰς ἀγαθωτέρας τῆς κερδίας τοῦ χορδᾶς.

Προέτειναν δὲ τότε οἱ δύο παλαιοὶ ἐχθροὶ τὴν δεξιὰν καὶ ὑποσχεθέντες ἀμοιβαίως παντελῇ τοῦ παρελθόντος λήθην, ἡσπάσθησαν ἀλλήλους. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εὐρέθησαν ἐν τῷ θαλασσοπύργῳ τοῦ Ναυπλίου καὶ τινὰ μέλη τῆς ἐτέρας ἐπιτροπῆς, ἣν ἡ διακόψασα τὰς ἐργασίας αὐτῆς Ἑθνικὴ Συνέλευσις εἶχε διορίσει ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἰδίᾳ ὑποθέσεων· ἐκ δὲ τῶν παρευρεθέντων τούτων εἰς ἧτο καὶ ὁ ἀγέρωχος Ὑδραῖος Βασίλειος Βουδούρης, ὅστις ἀποτενόμενος πρὸς τὸν νεωστὶ προχειρισθέντα ἀρχηγόν,

«—Δὲν ἔκαμες, τῷ εἶπεν, ὅσον ἔπρεπεν ἕως τῶρα τὸ χρέος σου πρὸς τὴν Πατρίδα, Καραϊσκάκη· ὁ Θεὸς νὰ σέ φωτίσῃ νὰ τὸ κάμῃς εἰς τὸ ἐξῆς».

«—Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, ἀπεκρίθη ἀναλαβὼν τὴν συνήθη αὐτοῦ παρ-

» ρησίαν ὁ Καραϊσκάκης. Ὅταν θέλω γίνομαι ἄγγελος καὶ ὅταν θέλω
» διάβολος· εἰς τὸ ἐξῆς ἔχω ἀπόφασιν νὰ γίνω ἄγγελος».

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων εὐρίσκετο τότε
τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη. Τὸ ἀξιοπρεπές εἰ καὶ πρᾶον πολίτευμα τοῦ
προὔχοντος τῆς Πελοποννήσου, ἡ τραχεῖα εἰλικρίνεια τοῦ πατρικίου
τῆς Ὑδρας καὶ ἡ πρὸς ἕκαστον αὐτῶν προσφυῆς ἀπάντησις τοῦ ἀ-
πλάστου παιδὸς τῶν ὁρέων τῆς Ρούμελης, ζωγραφίζουσι τοὺς χαρα-
κτῆρας αὐτῶν ἀκριβέστερον παρ' ὅ,τι ἤθελον πράξει τοῦτο μαρταί
περιγραφαί.

Ὁ Καραϊσκάκης περιβληθεὶς τοιοῦτοτρόπως τὸ ἀξίωμα τοῦ γενι-
κοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Στερεᾶς, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον τὴν 19
Ἰουλίου. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν τούλάχιστον μεθ' ὧν ἦλθε
στρατιωτῶν, εὐρέθη κατ' ἄλλους μὲν, μετὰ 600, κατ' ἄλλους δὲ
μετὰ 200 καὶ μόνον, ἐξ ὧν πάλιν τινὲς ἔφυγον καθ' ὁδόν, ὥστε ἔαν
πιστεύσωμεν τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ βιογράφων, ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα
μὲ μόνον 130 στρατιώτας.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ζύμη τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, ὅστις ἐπεχεί-
ρησε καὶ κατώρθωσε τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ρούμελης, κατήντησε νὰ
συμποσῶθῃ εἰς 10,000 ἀνδρῶν, ἐπολιόρκησε τὸν Κιουταχὴν ἐντὸς
τῆς πεδιάδος τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς τὸν ἔσχατον ἔφερεν αὐτὸν κίνδυ-
νον. Νομίζομεν ὅτι εἶναι χρησὶμον νὰ μελετήσωμεν διὰ τίνος ἐπιμο-
νῆς, διὰ τίνος συνέσεως, διὰ τίνος δεξιότητος καὶ πῶς ἀφειδῶς ἀεί-
ποτε προκινδυνεύων κατώρθωσεν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ἐκ τοσοῦτο μικρῶν
ἀφορμῶν ὁρμώμενος, εἰς τοσοῦτο μεγάλα ἀποτελέσματα νὰ περιέλθῃ.

Ὁ Καραϊσκάκης ἅμα φθάσας εἰς Σαλαμίνα, εἶδε τὸν Βάσσον καὶ
τὸν Κριζιώτην, οἵτινες ἦλθον ἐκεῖ ἵνα προῦπαντήσωσιν αὐτὸν καὶ
συμβουλευθῇ αὐτοὺς περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέρους τῆς συγκροτή-
σεως τοῦ στρατοπέδου.

Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο λόγος νὰ στήσῃσι τὸ στρατηγεῖον εἰς Πειραιᾶ,
καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις δὲν ἐγνώριζε καλῶς

τὸν τόπον ἐπεχείρησεν αὐτοπροσώπως μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχη-
γῶν ἀπ. θαλάσσης προσκόπησιν τινὰ περὶ τὸν λιμένα, καθ' ἣν ἀπο-
βιθασθεὶς εἰς τὴν ξηρὰν, ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν ἐχθρικὴν καὶ μικροῦ
ἐδέησε νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος. Ὅθεν μὴ δυνήθεις καλῶς νὰ πα-
ρατηρήσῃ τὴν θέσιν ἐκείνην καὶ πληροφορηθεὶς πρὸς τοῦτοις ὅτι τὴν
ἐπιούσαν ὁ Κιουταχὴς κατέλαβεν αὐτήν, καὶ ἰδίως τὸ μετόχιον τοῦ
Ἀγίου Σπυρίδωνος, ἀπεφάσισε νὰ συγκατερώσῃ τὸν στρατὸν ἐπὶ τινὰ
χρόνον εἰς Ἐλευσίνα καὶ τοῦτο ἦτο τῷ τῶντι τὸ εὐλογώτερον, διότι
ἐξ Ἐλευσίνας ὁρμώμενος ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ εἰς τὸν Κιουταχὴν πολὺ
ἐπικινδυνώτερος ἢ ἐκ Πειραιῶς.

Οἱ πολῖμοι ἐλάμβανον τὰς τροφὰς αὐτῶν καὶ τὰ πολεμοφόδια
ἀπὸ ξηρᾶς, οὐχὶ ἀπὸ θαλάσσης· οἱ Ἑλιηνες στρατοπεδεύοντες περὶ
τὴν Ἐλευσίνα ἠδύναντο καὶ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου νὰ
ἐπιτίθωνται καὶ τὰ ἐφόδια αὐτοῦ νὰ ἀποκόπτωσι καὶ μετὰ τῆς λοι-
πῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος νὰ κοινονῶνται, εὐδ' ἡμποδίζοντο ἀφ' ἑτέρου
νὰ συνεννοῶνται μετὰ τῆς ἐν Ἀκροπόλει φρουρᾶς, διότι ὁ στρατὸς
τοῦ Κιουταχὴ δὲν ἦτο τοσοῦτος ὥστε νὰ περιφράξῃ αὐτὴν παντα-
χόθεν· ἐνῷ ἐν Πειραιῇ στρατοπεδεύοντος τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ στρα-
τοῦ, ὁ Κιουταχὴς, ἂν ὅχι ἄλλο, ἠδύνατο νὰ κόψῃ πᾶσαν σχέσιν
αὐτοῦ πρὸς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Καλὸν βεβαίως ἦτο νὰ καταληφθῇ καὶ ὁ Πειραιεύς, τοῦτο δὲ ἐ-
γένετο βραδύτερον, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἀπέβησαν μὲν πολυαριθμότεροι,
προέλαβον δὲ θαλάσσιον δύνειμιν· ἀλλὰ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1826
ἐδέησε νὰ ἐκλέξωσι μεταξὺ Περαιῶς καὶ Ἐλευσίνας, τούτου δὲ τε-
θέντος, ὁρθῶς ἐπράξαν προτιμήσαντες τὴν Ἐλευσίνα.

Ὁ Καραϊσκάκης λοιπὸν ἐσπευσε νὰ ἐκδώσῃ τὰς ἀναγκαίας δια-
ταγὰς ἵνα συνέλθωσιν ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς τὴν τελευταίαν ταύ-
την κώμην, ὅπου ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ τὸ γενικὸν στρατόπεδον. Πρὸ
πάντων δὲ ἐφρόντισε νὰ συνεννοηθῇ ἀμέως μετὰ τῆς ἐν Αἰγίνῃ
ἐδρευούσης ἐπιτροπῆς τῶν Ψαριγιῶν, ἧτις καὶ προηγουμένω, συνε-

τήρει εἰς τὴν διατήρησιν τῶν στρατοπέδων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μετὰ ζήλου δὲ ὑπεστήριζε τὸν ἑοῦς γενικὸν ἀρχηγόν· διότι διὰ πλοίων αὐτῆς μετεκομίζοντο ἐξ Ἐπιδόρου, Κρεμυδίου καὶ Σαλαμίνος τὰ στρατεύματα εἰς Ἐλευσίνα καὶ διὰ πλοίων αὐτῆς διεκόπτετο ἡ διὰ θαλάσσης μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Κίου ταχὴ συγκοινωνία. Πρὸς τοῦτοις ἡ ἐπιτροπὴ ἐκείνη ἀπέπεμπεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς λιποτακτοὺς εἰς Αἰγίνα στρατιῶτας, ἔστελεν ὅσας ἡδύνατο τροφάς, καὶ διὰ νὰ προμηθεύσῃ ὀλίγα χρήματα εἰς τὸν στρατηγόν, ἠναγκάσθη κατ' ἐπίμονον αὐτοῦ ἀπαίτησιν νὰ συντάξῃ ἐν μηνιαίον τῶν ἐνοικίων ὅσα ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς Αἰγινήτας οἱ παρ' αὐτοῖς καταφυγόντες πολυάριθμοι ξένοι.

Διὰ τοιούτων μικρῶν πόρων ἤρχισεν ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, τοιοῦτοτρόπως κατορθώθη νὰ συνέλθωσιν εἰς Ἐλευσίνα 1000 μὲν περίπου ἄνδρες τακτικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τεταγμένοι, ἵνανοὶ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Γεώργιον Χελώτην, σταλέντες εἰς τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Νοταῤᾳ· ὥστε μετὰ τῶν προηγουμένως εἰς Ἐλευσίνα ὑπαρχόντων ἀποσπασμάτων ὁ στρατὸς οὗτος ἐκ πρώτης ἀφετηρίας συνεπασώθη εἰς 3500 μαχητάς.

Τὸ τακτικὸν συνέκειτο ἐκ δύο ταγμάτων ἐχόντων 700 ἀνδρῶν πραγματικὴν δύναμιν, ἐξ 100 πυροβολητῶν μετὰ 4 μικρῶν πυροβόλων, 7 Φιλελλήνων καὶ 80 ἱππέων ἃ εὐ ἱππων· ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτοῦ παραγγελθεὶς ὑπὸ τῆς Διοικήσεως νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ἔσπευσε νὰ ὑπικούσῃ καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐν Σαλαμῖνι συνέντευξιν πολλὴν ἐδείξαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀμφοτέρωι προθυμίαν καὶ εὐχρίνειαν.

Κατὰ δυστυχίαν τὰ αἰσθήματα ταῦτα δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσωσι πολλὰ, διότι οὐδε ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικρατήσῃ συμπνοία μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν καὶ τῶν δύο ἀρχηγῶν. Τὰ δύο ἐκεῖνα πολεμικὰ στοιχεῖα τοιοῦτο διέφερον ὑπ' ἀλλήλων, περὶ τε τὴν συγκρότησιν αὐτῶν καὶ τὸν ὅπλισμόν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν, ὥστε δυσκολώ-

τον ἦτο νὰ συμπράξωσιν. Ἀπολύτως θεωρουμένου τοῦ πράγματος, ἔπρεπε βεβαίως νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ τακτικόν· ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως οἱ πόροι τῶν διαφόρων κυβερνήσεων δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτάς νὰ συστήσωσιν, εἰμὴ μικρὰν τακτικὴν δύναμιν. Τὰ μεγαλειτέρα κατορθώματα δι' ἀτάκτων ἐγένοντο· οἱ πολυαριθμότεροι στρατοὶ ἐξ ἀτάκτων συνεκροτοῦντο, ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ τοῦ ἀτάκτου στουχείου κυρίως ἐστηρίχθη· τὸ δὲ τακτικόν, καὶ διὰ τὸ εὐάριθμον αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἑλλειψιν τῶν πόρων, καὶ τὴν φυσικὴν πρὸς τὸ ἀτακτον διχόνοιαν, μικρὸν συνετέλεσεν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰδίως συνέβη.

Ὅπως δὴποτε ἰδρυθέντος, ὡς προεῖρηται, τοῦ στρατηγείου εἰς Ἐλευσίνα, ἀνεχώρησε τὴν 5 Αὐγούστου περὶ τὸ ἑσπέρας ἅπασα ἡ αὐτόθι συγκεντρωθεῖσα δύναμις ἄνευ ἀποσκευῶν, (μὲ τὸ γελέκι, ὅπως ἔλεγον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως) συνεπαγομένη δὲ τριῶν ἡμερῶν ἄρτον, καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐστρατοπέδευσε εἰς Χαϊδάρι. Ἡ θέσις αὕτη κεῖται εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τῶν Ἀθηνῶν ὀλιγώτερον τῆς ὥρας ἀπέχουσα τῆς πόλεως, καὶ εἶχε μὲν τὸ ἀτόπημα ὅτι ἦτο κοίλη ὁπωσοῦν, ἀλλ' εἶχε συγχρόνως τὸ καλὸν ὅτι ἐν αὐτῇ εὐρίσκετο μέγας περιτετοιχισμένος κῆπος καὶ ἄφθονον ὕδωρ.

Οἱ Ἕλληνες ἅμα φθάσαντες ἐν Χαϊδάρι ἐπυροβόλησαν μονόροφα, ὡς ἐλέγετο τότε, ἵνα καταστήσωσι μὲν γνωστὸν τὸν ἐρχομὸν αὐτῶν εἰς τοὺς πολιορκουμένους, προκαλέσωσι δὲ τοὺς πολεμίους εἰς ἀγῶνα. Τῷ ὄντι ἡ προσέγγισις τῆς δυνάμεως ταύτης πολλὴν προὔξενεσε παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς θόρυβον· καὶ ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ Ἀγγλος φιλέλλην Γερδων, ἐὰν συνέβαιnen ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ἢ θελεν ὑποχρεώτῃ πιθανώτατα αὐτοὺς νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν.

Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης τοσαύτας ἀπήντησεν ἐν Ναυπλίῳ περὶ τὰς προπαρασκευὰς αὐτοῦ δυσκολίας, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ κίνημα αὐτοῦ, εἰμὴ ἀφοῦ ὁ Κιουταχῆς κατέλαβε τὴν κάτω πόλιν, ὥστε ἤδη ἡ θέσις τοῦ ὀθωμανοῦ στρατάρχου ἦτο ἱκανῶς ἀσφ-

λεστέρα και μετά θάρρους ήδυνήθη, διπλασιάσας άμέσως τας νυκτερινάς αύτου φυλακάς, να προετοιμασθῇ εἰς τὸ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Τῇ 6 Αὐγούστου, ἅμα ἀνατείλαντες τοῦ ἡλίου, μετὰ ἀμοιβαῖον κανονιοβολισμόν, γενικὴ ἐπῆλθε μάχη, καθ' ἣν οἱ πολέμιοι ἀπεκρούσθησαν, καὶ τότε οἱ Ἕλληνες ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ τοὺς τακτικούς καὶ ἐκατέρωθεν τοὺς ἀτάκτους ἐν εἰδεί ἀκροβολιστῶν, ἀπὸ ἀμυνόμενων προήλασαν μετὰ θάρρους ἐπιτιθέμενοι· ὁ δὲ λόχος τῶν φιλελλήνων, ἐξώρμησε, μετὰ προτεταμένης λόγχης, καὶ ἐπὶ ὕψωμά τι, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἔ, ὀθωμανικὸν πυροβόλον πολλὴν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἐπροξέει ζημίαν.

Οἱ ἐκπλαγέιντες πολέμιοι τὸ μὲν πυροβόλον ἔσωσαν, ἐπὶ καμῆλου ἀποκρίσαντες, καταλιπόντες ὅμως ἀπάσας τὰς ἀποσκευάς, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ ἡμέτεροι ἐκυρίευσαν 2 σημαίας, ἀπέβαλον 7 νεκροὺς καὶ ἔσχον 21 πληγωμένους, ἐν εἰς 5 φιλέλληνες.

Τὴν ζημίαν τῶν ἐχθρῶν οὔτε ὁ Γόρδων, οὔτε ὁ Σ. Τρικούπης ὀρίζουσιν. Ὁ ἀρχαῖος βιογράφος λέγει 400 τοὺς φονευθέντας καὶ διπλασίους τοὺς πληγωθέντας· τοῦτο θέλει φανῇ ἔτις ὑπερβολή. Ἀλλ' ὁ πόσον δύσκολος εἶναι ἡ ἐξιλεγξίς τῆς ἀληθείας εἰς τιαύτας περιστάσεις ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ:

Τῇ 10 Αὐγούστου ὁ Καραϊσκάκης γράφων πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Ψαριῶν περὶ τῆς μάχης ταύτης καὶ τῆς κατὰ τὴν 8 τοῦ μηνός, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον, λέγει ὅτι ἀσκοτώθησαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὲρ τοὺς 1200 καὶ πόσοι λαβωμένοι καὶ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν, ἀπὸ δὲ τοὺς ἐδικoὺς μας ἕως 20 ἀπὸ τοὺς ἀτάκτους λαβωμένοι καὶ σκοτωμένοι, ἕως 70 ἀπὸ τοὺς τακτικούς». Τῇ δὲ 12 Αὐγούστου ὁ αὐτὸς Καραϊσκάκης ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην ἐπιστολῇ ἀναφέρει 400 μόνον Τούρκους πεσόντας ἐν ταύτῃ τε καὶ τῇ ἐπομένῃ μάχῃ.

Ἀλλ' ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον βεβίως ζημίαν ἀξιολογὸν κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς μάχας. Τοῦτο καταφαίνεται προδήλως ἀπὸ τὴν ταρχὴν, ἣτις ἐπικρατεῖ εἰς δύο ἐπιστολάς γραφείσας μὲν τότε ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς τὸν Μ. Β. Ζέρην καὶ πρὸς τὸν ἰδιαίτερον γραμματέα τοῦ Σουλτάνου Ἀλῆ ἀγᾶν, συλληφθείσας δὲ καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ὁ Φαβιέρος προέειπεν ἥ' η νὰ ἐξακολουθήσωσιν οἱ ἡμέτεροι τὴν καταδίωξιν. ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὸ κατόρθωμα, ἔα εἰτέλωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐθεώρησε τοῦτο φρόνιμον, καὶ εὐλόγως διότι ἐφοβεῖτο τὸν διασκορπισμὸν καὶ τὴν ἐξάπωσιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τέσον ἐπίπεδον, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἡδύνατο ν' ἀνακτήσῃ τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ, οὐ μόνον ὡς ἔχων ἱππικὸν τοῦ ὁποῖου οἱ ἡμέτεροι ἐστεροῦντο, ἀλλὰ καὶ διότι ἑοσιμον ἐφυλάττετο τὸ ἕτερον τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ μέρος, τὸ ὁποῖον εὐδεμίαν εἶχε λάβει μετοχὴν εἰς τὴν πρώτην ταύτην μάχην.

Ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης ἀνεκάλεσε τὰ ἐλληνικὰ στατειύματα ἀπὸ τῆς καταδίωξεως καὶ δέταξεν αὐτὰ νὰ καταλάβωσι τὰς ὁποίας ἐξ ἀρχῆς εἶχον θέσεις, ἐντεῦθεν δὲ ἤρξατο ἡ πρώτη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Φαβιέρου ἔρις, ἣτις δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε προαγουμένη. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Καραϊσκάκης εἶχε δίκαιον καὶ ὅτι ἂν οἱ Ἕλληνες προήλασαν, ὅπως εἶχον τὰ πράγματα, μάλιστα δὲ διὰ τὴν ἐντελὴ τοῦ ἱππικοῦ ἑλλειψιν ἤθελον καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας πάθει ἥτταν ὁλοσχερῇ.

Ὅτι δὲ ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν ἑλλειψιν ταύτην τοῦ ἱππικοῦ, καὶ οὐχὶ ἀπὸ πνεῦμα ἀντιλογίας καὶ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Φαβιέρου, ἀνεχαίτισε τὴν καταδίωξιν, ἐξάγεται προδήλως ἐκ τῆς προαναφερθείσης ἐπιστολῆς, τὴν ἥπο' ἂν μετὰ τινος ἡμέρας ἔγραψεν ἐξ Ἑλευσίνος πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην:

«Ἄν εἶχαμεν, ἔγραφε πρὸς τὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Πελοποννήσου, ἂν εἶχαμεν καὶ ἡμεῖς μίαν μινρὰν καθαλοραν, βέβαια τὴν

ἐκυνηγούσαμεν τόν... (τὸν ἐχθρόν) ἕως τὴν Εὐρίπον καὶ ἀκόμη μακρύτερα».

Καὶ καίτοι ἐρῶ· «Ἀδελφέ, ἀνάγκη πάντα νὰ μὲ προφθάσῃς τὴν ἀτακτὴ καβαλαρίαν ὅπου ἔχετε αὐτοῦ· εἶναι ἐδῶ καὶ ἡ τακτικὴ, κατορθώνομεν καὶ μερικοὺς ἀκόμη ἀπὸ ἄλογα γερὰ καὶ μπενιτζίδαις, ὅπου εἶναι εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ γίνεται ἐν σῶμα ἀπὸ 300 καὶ ἐπέκεινα· τόσοι φθάνουν διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸν ἐχθρόν καὶ μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον γνωρίζω ὅτι χρησιμεύει ἡ καβαλαρία· πολὺ περισσότερον ὅμως θέλει ὠφελῆσαι ἂν ἔλθῃ ἐδῶ καὶ ἐνωθῇ μὲ τὴν τακτικὴν, καὶ τότε ἀφοῦ δώσωμεν τοῦ διαβόλου τὸν Κιουταχὴν, ἐρχόμεθα συσσωματωμένοι καὶ πέφομεν εἰς τὸν Ἰβρὶμην.»

Τὴν ἐπιούσαν, 7 Αὐγούστου, ὁ Ρεσίτης δὲν ἐπανελάβε τὴν προσβολὴν κατὰ τοῦ εἰς Χαϊδάρι ἐλληνικοῦ στρατοπέδου, διότι περιέμενε τὸν Καρυτινὸν Ὁμέρ πασᾶν, ὃν εἶχε προσκαλέσει εἰς ἐπικουρίαν, καὶ ὅστις ἔφθασε τῷ ὄντι μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, συνεπαγόμενος ἀξιόλογον ἱππέων σῶμα. Ὅθεν τῇ 8 ἐπετέθη αὐθις ὁ Ρεσίτης μετὰ 5000 περίπου πεζῶν καὶ 100 ἱππέων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. ἡ δὲ μάχη αὕτη ἀπέδειξε πόσον ἀσφαλέστερον τοῦ Φαβιέρου ἔκρινεν ὁ Καραϊσκάκης περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐν γένει, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ τακτικοῦ, ὅπως τότε εἶχεν.

Ὁ στρατάρχης κατεῖχε τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα μετὰ τῶν ἀτάκτων, ὁ δὲ Φαβιέρος μετὰ τῶν τακτικῶν τῇ δεξιᾷ. Ἀμφότεραι αἱ πτέρυγες ἦσαν ἐξηφχλισμέναι δι' ὀχυρωμάτων, ἀλλ' ὁ Φαβιέρος ἐξαγωγὴν τῆς ἀσφαλοῦς αὐτοῦ θέσεως τὸ ἐν τῶν δύο τακτικῶν ταγμάτων, τὸ πρῶτον ἀντιπαρέταξεν αὐτὸ ἐν τετραγώνῳ πρὸς τοὺς πολεμίους· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ἐπιτεθίντες κατὰ τοῦ τετραγώνου Δελίδες ἀπεκρούσθησαν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ τετράγωνον ἐρράγη καὶ αὐτὸς ὁ Φαβιέρος, ὅστις μετὰ τοῦ δευτέρου τάγματος ἀπῆλθεν εἰς ἐπικουρίαν, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ὀχύρωμά του, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἀριστερὰν τῶν Ἑλλήνων πτέρυγα προσβα-

λόντες πολέμοι, εἰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀνδρείας ἐπανελάβον τὰς ἐπιθέσεις αὐτῶν ἐπικυλισθέντες ἀπεκρούσθησαν καὶ οὐκ ὀλίγους ἀπέβχλον ἄνδρας καὶ ἵππους, διότι οἱ ἄτακτοι ἡμῶν εἶχον τὴν φρόνησιν νὰ μὴ προεκβάλωσι τῶν ὀχυρωμάτων.

Βεβαίως ἄλλος εἶναι ὁ τρόπος τοῦ πολεμεῖν τοῦ τακτικοῦ καὶ ἄλλο τοῦ ἀτάκτου, εἰς μυρίας δὲ μάχας πεζικοῦ τετράγωνο ἀπέκρουσαν τὸ ἱππικόν καὶ ἐπὶ τελοὺς κατίσχυσαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ τετράγωνα ταῦτα προϋποθέτουσι στρατὸν καλῶς ὀργανωμένον, ἐξησκημένο, καὶ ἐφωδασμένον, στρατὸς δὲ ἐστεργμένος τῶν πλεονεκτημάτων τούτων, ἀξιῶν δὲ νὰ ἐκπληρώσῃ καθήκοντα, ᾧ ἡ ἐπιτυχία ἀπὸ τῶν ἔρων ἐκείνων ἐξέρχεται ἐκτίθησιν ἑαυτὸν εἰς πρόδηλον ἥτταν ὅπερ συνέβη καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς τὸ πρῶτον τάγμα, τὸ ὁποῖον μετὰ κόπου ἐσώθη, ἀποβχλὸν 38 στρατιώτας καὶ ἐν τῶν τυμπανιστῶν.

ὑποχωρησάντων δὲ τῶν πολεμίων ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων, ὡς προείρηται, ἡ μάχη περιωρίσθη εἰς ἀπλὴν ἀμοιβαίον κανονιοβολισμόν, καθ' ὃν ὅμως ἡ ἀπὸ τῶν ἐλληνικῶν πυροβόλων βλάβη ἦν πολὺ μικρότερα τῆς τῶν ἐχθρικών, οὐ μόνον διότι ἦσαν τὰ ἐλληνικά πολὺ μικρότερα, ἀλλὰ καὶ διότι δύο ἐξ αὐτῶν εἶχον κατασταθῇ ἄχρηστα, συντριβέντων τῶν τροχῶν αὐτῶν. Περὶ δὲ τοῦ ἐσπέρας, ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν εἰς Ἐλευσίνα, οὐχὶ μὲν μετὰ πολλῆς τάξεως, ἀλλὰ οὐδὲ μεγάλων παύων ζημίαν, διότι ὡς ἐκ τοῦ ἐπελθόντος σκοπούς, δὲν ἐγένετο σπουδαία ὑπὸ τῶν πολεμίων καταδίωξις.

Ἡ ὑποχώρησις ἄλλωστε αὕτη δὲν ἤμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς γενεμένης μάχης, διότι, καθ' ἃ εἶδμεν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ δὲν ἐξεβίβασαν οἱ πολέμοι τὰ ἐλληνικά ὀχυρώματα· ἀλλὰ τοιαύτη ἦτο ἐξ ἀρχῆς τοῦ Καραϊσκάκη ἡ προαίρεσις, ὅστις καθ' ἃ ἐγράφεν ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην ἐπιστολῇ, δὲν προῆλθεν ἐξ Ἐλευσίνος εἰς Χαϊδάρι, εἰμὴ μὲν τριῶν ἡμερῶν ζωοτροφίας καὶ ἄνευ ἀποσκευῶν, ὥστε ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο,

ὡς φαίνεται, μόνον νὰ ἀναγγείλῃ μὲν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εἰς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ πολιορκουμένους, νὰ δοκιμάσῃ δὲ τὰς δυνάμεις τοῦ Κιουταχῆ καὶ ἔπειτα, ἐπανερχόμενος εἰς Ἑλευσίνα, νὰ προζῇ ὀριστικώτερον τι κατ' αὐτοῦ.

Τὴν ἐπιούσαν δὲ ταύτην τῆς εἰς Ἑλευσίνα ὑποχωρήσεως, ἦτο τὴν 9 Αὐγούστου, συνέβη κατὰ παράδοξον συγκυρίαν ἡ πολυθρύλητος ἐκείνη συνέντευξις τοῦ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἦτο τότε ἐλλειμνισμένη ἐξωθεν τοῦ Πειραιῶς.

Πρῶτος εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ναυάρχου δὲ Ρινῆ ὁ Φαβιέρος, ὅστις, ἐπελθόντων μετ' ὀλίγον τοῦ Ρισίτη καὶ τοῦ Ὁμέρπασᾶ, κατεπίσθη, ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τοῦ ναυάρχου, νὰ μὴ φανεωθῇ εἰς αὐτούς. Ἀλλὰ μόλις κατελθόντων τῶν Ὀθωμανῶν στρατηγῶν εἰς τὴν αἰθούσαν τῆς φρεγάτας, καὶ ἰδοὺ ἐπέρχεται ὁ Καραϊσκάκης ἐπὶ λέμβου ἐλληνικῆς, τῆς λέμβου τοῦ βρικίου τοῦ Ν. Γιαννίτζη, τὸ ὅποιον ἐναυλόχει εἰς Ἑλευσίνα ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ.

Ὁ Γάλλος ναύαρχος ἐταράχθη σφόδρα διὰ τὴν σύμπτωσιν ταύτην, ἀλλ' ἡ συνέντευξις τῶν δύο στραταρχῶν εἰ καὶ ὁπωτοῦν ὀρχηστικὴ γενομένη, διῆλθεν ὁμως ἐπὶ τέλους ἐν εἰρήνῃ. Ὁ Καραϊσκάκης ὁμολογεῖ ἐν τῇ πολλάκις μνημονευθείσῃ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐξιππάσθη, πληροφορίαι δὲ ἄλλαι βεβαιοῦσι τὸ φυσικώτατον τοῦτο, ὅτι καὶ ὁ Κιουταχῆς ἐξεπλάγη διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ πράγματος. Οὐδὲν ἥτιον ὁ Καραϊσκάκης ἐχαιρέτισε τὸν ἀντίπαλον κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος καὶ ἐκάθησεν· ὁ δὲ ἀντεχαιρέτησεν ἀγερώχως κλίνας ἀπλῶς τὴν κεφαλὴν, καὶ ἔλαβε πρῶτος τὸν λόγον ἀλβανιστί.

«Τί κάμνεις, εἶπε, Καραϊσκάκη; Ἠλπίζα νὰ ἔλθῃς εἰς τὰ Βιτώλα νὰ μὲ προσκυνήσῃς καὶ νὰ σὲ δώσω ὅλα τὰ βιλαέτια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν Ἄρτα».

«— Ἐγὼ νὰ σὲ προσκυνήσω; ἀπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης. Ἄν ᾔσαι Ρούμελης βαλισῇ, ἐεὺ, εἶμαι καὶ ἐγὼ Ρούμελης βελισῇ καὶ ἂν

ἤξευρεν ἡ διοίκησίς μου ὅτι 'μιλοῦμεν τώρα μαζί, μ' ἐκρέμαγε κα' ἐμένα καὶ 15,000 στρατεύματα, ὅπου ἔχω εἰς τὴν Ἑλευσίνα».

Ὁ δὲ Κιουταχῆς:

«— Καὶ πῶς δύναται νὰ σὲ κρεμάτῃ;»

Ὁ δὲ Καραϊσκάκης:

«— Μήπως δὲν σὲ κρεμάξῃ ὁ Σουλτάνος ὅταν θέλῃ; Ναὶ ἢ ὄχι;»

«— Ναί, ἀπήντησεν ὁ Κιουταχῆς, διότι τὸν ἔχω βασιλεῖά».

«— Με κρεμάξῃ λοιπὸν κα' ἐμένα, ἀνταπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης, διότι τὴν ἔχω βασιλίσσαν».

Τότε ἀνέστη ὁ Κιουταχῆς καὶ ἀπῆλθε πρῶτος ἐκ τοῦ πλείου. Λέγουσιν δὲ, ὅτι ἀκούσας τοὺς τελευταίους τοῦ Καραϊσκάκη λόγους ἐμειδίασε, δισπιστῶν πιθανώτατα πρὸς τὰ λεγόμενα, καὶ ἔτις ἐλαινολογῶν τὸν λέγοντα.

Τίς ἠδύνατο τῷ τότε νὰ προείδῃ τότε ὅτι μετὰ 30 ἐτῶν παρέλευσιν αὐτὸς ὁ Σουλτάνος θέλει ὑποδέχεται εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Δολμά Βαξῆ, ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει, τοὺς πρέσβεις τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ὀρθίος ἱστάμενος καὶ ἐρωτῶν περὶ τῆς υἱείας τῆς Α. Μ., ἀλλὰ καὶ ἄλλας συνεπαγόμενος φιλοφρονήσεις;

Ἄλλ' εἴμεθα ἀκόμη μακρὰν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων καὶ περιστάσεων. Ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις μετὰ τῆς αὐτῆς ἀξιοπρεπείας ἀντεπροσώπευσε τὴν ἐλληνικὴν ἐθνότητα ἐνώπιον τοῦ Ὀθωμανοῦ τῆς Ρούμελης στρατάρχου, ἐπανελθὼν εἰς Ἑλευσίνα, εὔρε κατάστασιν πραγμάτων οἰκτρὰν.

Ὁ Φαβιέρος, μὴ δυνάμενος νὰ συμβιβασθῇ μετ' αὐτοῦ, μετεβίβασεν αὐθαίρετως τὸ τακτικὸν εἰς Ἀμπελάκια τῆς Σαλαμίνας καὶ ἀπῆλθε ἢ νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μείνῃ ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην. Ἡ κυβέρνησις ἡγωνίσθη νὰ συμβιδάσῃ τὰ διεστῶτα, ἀλλ' εἰς μάτην. Προσιπόντος δὲ τοῦ Φαβιέρου καὶ ἄτοπᾶ τινος καὶ ἐγγυκτικᾶ κατὰ τοῦ ἀτάκτου

στρατοῦ καὶ ἀντειπόντος, ὡς εἰκός, τοῦ Καραϊσκάκη, ἡ συνδιαλλαγή ἀπέβη ἀδύνατος.

Ἵπῃρχον δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινές, οἵτινες ἐπεθύμουν ν' ἀφαιρέσωσι τὴν ἀρχηγίαν ἀπὸ τοῦ στρατάρχου, οὐδενὸς φειδόμενοι πρὸς τοῦτο τρόπου καὶ αὐτὴν τὴν ὀλοσχερῇ τοῦ στρατοπέδου διάλυσιν ἐνεργοῦντες. Εἶχε τότε διαδοθῇ ἡ πιθανωτάτη εἰδήσις ὅτι ὁ Ρεσίτης παρασκευάζεται νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἑλευσίνος, καὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Καραϊσκάκη ἠγωνίζοντο νὰ πείσωσι τοὺς στρατιώτας, ὅτι ὁ κίνδυνος εἶναι μέγας, ἐὰν δὲν προλάβωσι νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς θέσεως ἐκείνης. Εἰς μάτην ὁ στρατάρχης ἐλάλησε πρὸς τοὺς στρατιώτας, ζητῶν νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτούς· ὁ θόρυβος ἐγένετο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν μεγαλείτερος, καὶ τότε καλέσας ὁ Καραϊσκάκης τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτόν, εἶπεν, ὅτι ἂν δὲν θέλωσι νὰ μείωσιν εἰς τὴν θέσιν των διὰ νὰ πολεμήσωσι τὸν ἐχθρόν, ὥς ὑπομείνωσι τοῦλάχιστον ἕως ὅτου ἴδωσιν αὐτὸν ἐπερχόμενον, καὶ τότε δύνανται εὐλόγως νὰ μεταβῶσιν εἰς ἄλλο ὀχυρώτερον μέρος. Ἀλλὰ ἐν τῷ μεταξύ γενομένων τούτων τῶν ὁμιλιῶν, ἀνηγγέλλετο ἀκαταπαύστως τῶν στρατιωτῶν ἡ λιποταξία, καὶ τινες τῶν αὐθαδεστέρων ἀξιωματικῶν ἐτόλμησαν, τοῦ ἀρχηγοῦ παρόντος, νὰ εἰπωσι, προτρέποντες καὶ τοὺς ἄλλους εἰς φυγὴν, ὅτι αὐτοὶ δὲν κάθηνται νὰ γίνωσι θύματα τῆς φιλοδοξίας τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ στρατηγὸς οὗτος οὔτε τὸν Πλούταρχον ἀνέγνωσε οὔτε τὴν νεωτερὰν ἱστορίαν, καὶ ὅμως μάρτυρες ἀξιόπιστοι βεβαιοῦσιν ὅτι ἐν τῇ εὐλόγῳ αὐτοῦ ἰγανακτῆται εἶπε τότε λέξεις τινάς, αἵτινες ἐνθυμίζουσι τὸν τε λόγον τοῦ Σούλλα ἐν τῷ Ὀρχομενῷ καὶ τὸν τοῦ Σουβόρωφ ἐν Ἑλουητίᾳ, διότι ψυχὰι ἀνάλογοι εὕρισκόμεναι εἰς περιστάσεις, δὲν εἶναι ἄπρην ἂν ὑπὸ τῶν αὐτῶν κατ'ἔχονται ἰδεῶν.

«Πηγαίνετε, ἀνέκραγεν. ὅπου ἀγαπᾶτε, ὁ Καραϊσκάκης θέλει ἐπιμεῖναι εἰς τὴν θέσιν του καὶ ὥς χαθῇ. Ὅταν ὅμως σᾶς ἐρωτήσωσιν οἱ ἄνθρωποι τί ἐκάματε τὸν ἀρχηγόν σας, εἰπετε ὅτι τὸν παρεδώ-

σαμεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς λιποταξίας». Αἱ λέξεις οὗται, ἐκφωνηθεῖσαι μὲ τόνον καὶ μὲ πάθος, ἐπροξένησαν ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς ἅπαντας τοὺς παρευρεθέντας ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀρξαμένην λιποταξίαν, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοπέδου μετέβη τῶντι εἰς Σχλαμῖνα. Εἰς τὴν Ἑλευσίνα δὲν ἔμειναν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, εἰμὴ οἱ ἐπιστημότεροι τῶν ἀξιωματικῶν καὶ 300 ἐν ὅλῳ στρατιῶται. Μετ' αὐτῶν δὲ διετήρησε τὸ στρατόπεδον, μετ' αὐτῶν ἠτοιμάσθη ν' ἀποκρούσῃ τοὺς ἐπελθόντας πολεμίους, οἵτινες ὁμῶς μετὰ τινὰς ἀποπείρας, ἰδόντες ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν φεύγουσιν, ἀπῆλθον ἄπρακτοι εἰς Ἀθήνας. Καὶ τότε οἱ μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη μέιναντες ἐξέφρασαν ἀγαλλόμενοι πρὸς αὐτὸν τὴν εὐχαρίστησίν των, διότι, πειθόμενοι εἰς τοὺς λόγους του, δὲν ἐγκατέλιπον τὰς τάξεις αὐτῶν· τότε δὲ καὶ οἱ εἰς τὴν Σχλαμῖνα μεταβάτες, ζητήσαντες συγγνώμην καὶ λαβόντες αὐτὴν, ἤρχισαν νὰ ἐπανέρχωνται, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συνῆλθε πάλιν ὅλον τὸ στρατόπεδον εἰς Ἑλευσίνα.

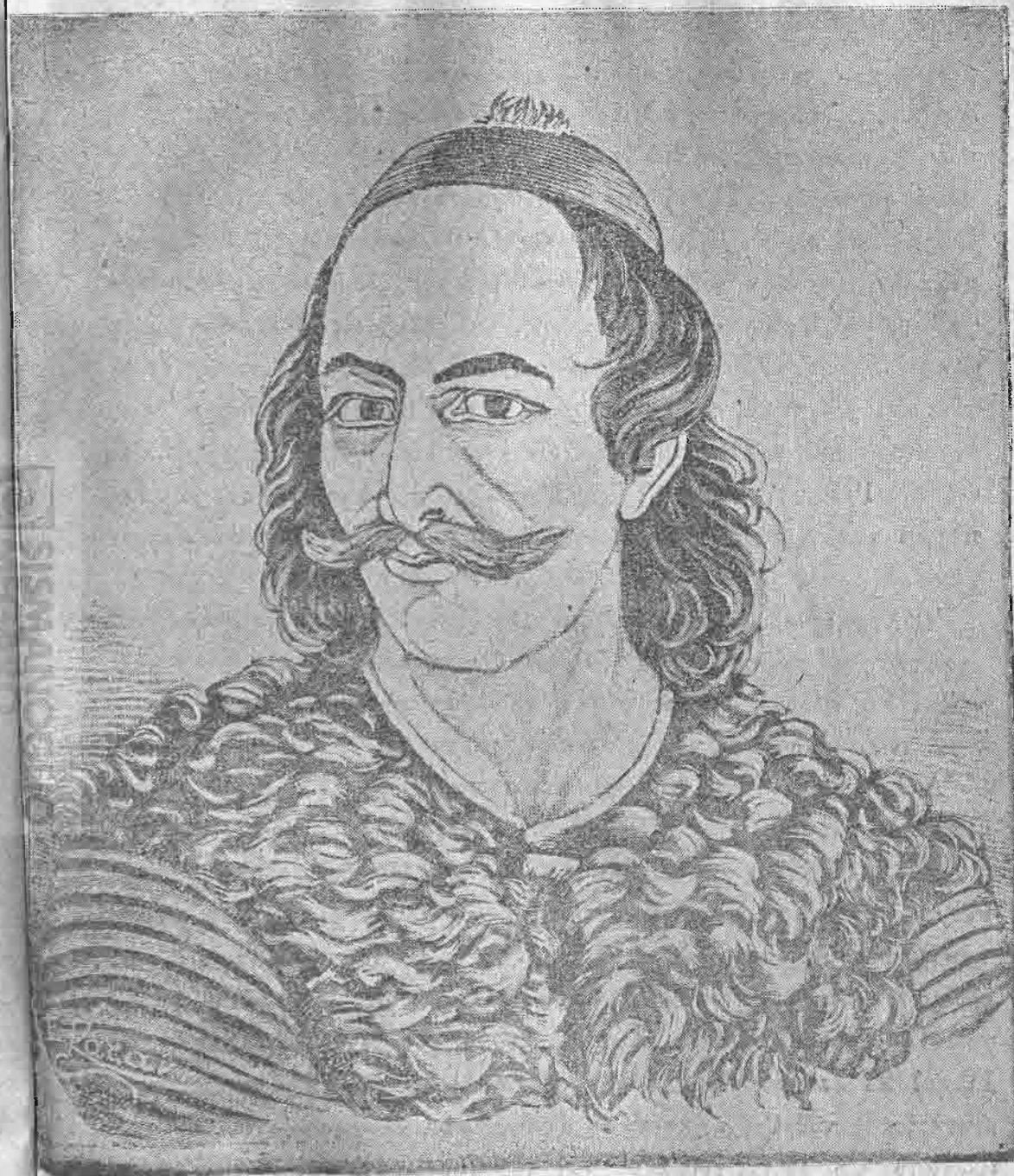
Πῶς ἄρα νὰ μὴ θαυμάσῃ τις τὸν ἄνδρα, τὸν κατορθύνοντα νὰ συνέχῃ τὰ ἄρρυθμα ἐκεῖνα στίφη ἐν τῷ μέσῳ τοσαύτης ἀναρχίας καὶ ἀντενεργείας, καὶ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήτῃ τὴν προσοχὴν τῶν καθ' ἡμᾶς γενεῶν εἰς τὴν ἀταραξίαν ψυχῆς γενναίας, ἥτις ὑπὸ τοσοῦτων μεριμνῶν καὶ κινδύνων πολιορκουμένη, δὲν ἔπαυεν ἔχουσα μὲν πεποιθῆσιν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἀπιστολήν, ὑψοῦσα δὲ τὴν σημαίαν τῆς ἐνώτεως ὡς τὴν μόνην τῆς Ἑλλάδος σώτειραν. Διότι ἐν τῷ μέσῳ τῶν φοβερῶν αὐτῶν περισπασμῶν ἔγραφεν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην τῇ 12 Αὐγούστου:

«Στρατηγὲ καὶ ἀδελφέ!

«Ἡμεῖς ἠνώθημεν καὶ ἡ ἔωπία μας θεὸς νὰ ᾖ παντοτεινὴ· πρέπει ὅμως νὰ δεῖξωμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς ξένους, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐνωσεώς μας εἶναι τὸ κοινὸν τῆς Πατρίδος ὄφελος. Βοή-

θησέ με ἡ γενναιότης σου εἰς αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ροῦμης διὰ νὰ χάσωμεν τὸν Κιουταχῆ, καὶ ἀκολουθῶς σέ βοηθῶ καὶ ἐγὼ μὲ τὴν ζωὴν μου καὶ χάνεται ὁ Ἰμπραϊμης· αὐτὴ ἡ ἀμοιβαία βοήθεια εἶ.αι ὁ μόνος δεσμός ὅπου θὰ ξιππάσῃ ὅλους τοὺς ἰδιοτελεῖς καὶ ὅπου θὰ σώσῃ τὴν πατρίδα. Γράφω εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ζητῶ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ὀλίγα πράγματα ὅμως ἐλπίζω ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ ὅλα τὰ ἐλπίζω ἀπὸ τὴν γενναιότητά σου· προσπάθησε λοιπὸν νὰ μὲ σταλῶσι τὸ συντομώτερον τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια, πρόφθασέ με καὶ τὴν καθαλαρίαν· καθὼς γνωρίζω σέ γράφω, καὶ πολλὰ ὀγλήγωρα μὲ ἔχεις σύντροφόν σου ὅπου θέλεις, ἀφοῦ ἐλευθερωθῶ, αἱ Ἀθηναί.»

Ἀλλὰ, καίτοι συγκροτηθέντος αὐθις τοῦ στρατοπέδου εἰς Ἐλευσίνα, ἱκανὸς ἔτι παρήλθε χρόνος πρὶν ἢ ὁ Καραϊσκάκης δυνηθῇ νὰ ἐπιχειρήσῃ τι ὀριστικώτερον ἐπὶ τῷ κυρίῳ σκοπῷ δι' οὗ ἀνέλαβε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐπὶ τῷ σκοπῷ δηλαδὴ τῆς διαλύσεως τῆς πολιτορίας τῶν Ἀθηναίων. Εἶχε μὲν καυχηθῇ εἰς τὸν Ρεσίτην, ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ναυαρχίδος, ὅτι ὑπάρχουσιν εἰς Ἐλευσίνα 15000 ἄνδρες πειθορχοῦντες εἰς τὰς διαταγὰς τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἦτο ὅτι ὁλος ὁ στρατὸς μόλις τότε συνεποσοῦτο εἰς 4—5000 ἀνδρῶν, καὶ τούτων, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ δεινῆς κατατροχομένων διαίρέσεως καὶ ἀναρχίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ διὰ τὸν ἰδιόζοντα τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν ἀτάκτων, ὁ Καραϊσκάκης πρὸ καιροῦ εἶχε πεισθῇ ὅτι ἐκ τοῦ συστάδην δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὸν Ρεσίτην· ὅθεν, ὡς καὶ ἐπανειλημμένως προείπομεν, δὲ, εἶχε προελάσει εἰς Χαϊδάρη, εἰμὴ ἵνα ἀναγγείλῃ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἐνθαρρύνῃ ὁπωσοῦν τὴν πολιορκουμένην φρουράν καὶ τὸ πολὺ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων· ἢ δ' ἀπόπειρα ἐκείνη καὶ τὰ ἐπελθόντα δεινὰ τοῦ στρατοπέδου περιστατικὰ ἐνίσχυσαν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχικὴν πεποθησίαν του, ὅτι ἄλλος τρόπος σπουδαῖος ἐπιτυχίας δὲν ὑπελείπετο αὐτῷ εἰμὴ νὰ ἀποστερήσῃ τοὺς Ὀθωμανοὺς τῶν τροφί-

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΟΥΡΑΣ

μων αὐτῶν καὶ πολεμοφοδίων, καὶ οὕτω νὰ ὑποχρεώσῃ αὐτοὺς εἰς ἀνάγκην. Μένων ὁμοίως ἐν Ἐλευσίνι ἢ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πεδίου τῶν Ἀθηναίων στρατοπεδεύων που, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοπομένου, διότι εἰ καὶ τὴν 23 Αὐγούστου ἐκπέμψας τὸν Ν. Κριζιώτην καὶ τὸν Γ. Χελιώτην μετὰ 1000 λογάδων ἀνδρῶν, ἤρπασε μεγάλην τινὰ τῶν πολεμίων προμήθειαν, εἰς Σκουρτα μετὰ Μεγαρίδος καὶ Βοιωτίας, εὐρισκομένην, καὶ ἔφερεν εἰς Ἐλευσίνα δέκα μὲν χιλιάδας αἰγιδοπρόβατα, διακοσίους δὲ ἡμιόνους, συνέλαβε δὲ τότε καὶ τὸν τάταρην, ὅστις ἐκόμιζεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰς δύο ἐπιστολάς τοῦ Ρεσίτου, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος· ἀλλὰ ἐνόσφ ὁ Ρεσίτης ἦτο κύριος τῆς Ρούμελης ἡδύνατο πάντοτε νὰ ἀναπληροῖ τὰς τοιαύτας ζημίας καὶ νὰ προλαμβάνῃ τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν.

Ὁ Καραϊσκάκης λοιπὸν ἐβλεπε τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ἀνακτῇ πρὸ πάντων τὴν Ρούμελην, ἵνα τοιοῦτοτρόπως αὐξήσῃ μὲν τοὺς ἰδίους πόρους, ὁλοτελῶς δὲ διακωλύσῃ τὴν διόδον πάσης ἀπὸ ξηρᾶς εἰς τὸ ὀθωμανικὸν στρατόπεδον ἐπικουρίας.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα εἰς πολλὰς ἐμελλε νὰ προσκρούσῃ δυσχερείας. Καὶ πρῶτον ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως θεωροῦσα τὴν ὁσημέραι ἐλάττωσιν αὐτῆς, καί, ἕνεκα τῆς γνωστῆς ἐπιμονῆς τοῦ Ρεσίτη, ἀναμιμνησκομένη τὴν τοῦ Μεσολογγίου τύχην, ἐζήτει ἀκαταπαύστως ἐπικουρίαν, ὥστε ἔδει πρὸ πάντων νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον, ἀνὰ μέσον τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, ἵεν τι καὶ ἀποχρῶν στρατιωτικὸν σῶμα. Δύο ἐπὶ τοῦ φ γενόμεναι ἀπόπειραι, τῇ 12 καὶ 27 Σεπτεμβρίου, ἀπέτυχον. Τῇ δὲ 30 τοῦ αὐτοῦ μηνός, περιπολοῦντος τοῦ Γούρα, κατὰ τὸ εἰωθός, περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸ ἐξώτατον τοῦ περιτειχίσματος καὶ πυροβολήσαντος ἐνὸς τῶν περὶ αὐτόν, ἀποκρίνεται ἀμέσως βολὴ πολεμίου εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο καὶ κτυπήσασα τὸν φρούραρχον εἰς τὴν μή ιγγα, ρίπτει αὐτὸν νεκρόν.

Ὁ Γούρας εἶχε πράξει ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκστρατείας ταύτης σφάλλ-

ματὰ τινα· ἀλλ' ὅμως ἐνόσφ προέστατο τῆς φρουρᾶς, ἡ ἐμπειρία αὐτοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα συνετέλουν εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν, ὥστε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἴπερ ποτὲ ἀπαραίτητος κατέστη ἡ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσοδος οὐ μόνον ἐπικουρίας τινός, ἀλλὰ καὶ ἀρχηγοῦ ἐπιτηδείου νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὅλην τῆς ἀμύνης διεύθυνσιν. Ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης συγκαλέσας ἅπαντας τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἀξιωματικούς, τοὺς συγκροτοῦντας τὸ ἐν Ἐλευσίνι στρατόπεδον, πρέστησεν εἰς αὐτοὺς τὸ κατεπείγον τοῦ πράγματος καὶ προέτεινε νὰ ἀνατεθῇ ἡ στρατηγία τῆς φρουρᾶς εἰς τὸν στρατηγὸν Κριζιώτην ὑπὲρ οὗ οὐκ ὀλίγους ἐξέφραζεν ἐπαίνους.

Ἐδέχθη τὸ συμβούλιον τὴν πρότασιν, ἰδέχθη δὲ αὐτὴν καὶ ὁ Κριζιώτης, ἀλλὰ τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ σῶμα πρὶν πεισθῇ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, ἀπήτησε τὴν καταβολὴν ἱκανῶν χρημάτων· ὁ Καραϊσκάκης κατάρθωσε νὰ οἰκονομήσῃ καὶ ταύτην τὴν χρεῖαν, τὸ μὲν διὰ συνεισφορᾶς τῶν στρατηγῶν, τὸ δὲ δι' ἐράνων ἀπὸ τῶν πλουσιωτέρων ἐν Σαλαμῖνι παροίκων Ζαχαρίτσα, Χ. Μελέτη καὶ ἄλλων.

Οἱ παρόικοι οὕτοι ἐπλήρωσαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην 30,000 γροσίων, ὡς μ' ἐβεβαίωσεν εἰς τῶν τότε γραμμικτῶν τοῦ Καραϊσκάκη, ὁ Ν. Μοδιός. Ὁμοίως καὶ ἡ ἐν Αἰγίνῃ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν συνετέλεσεν εἰς τὸ ἐπιχείρημα, πέμψασα εἰς τὸ στρατόπεδον ἱκανὰς χιλιάδας πυρολίθων. Τούτων δὲ γενομένων, διατάχθησαν τὰ περὶ τοῦ ἐπιχειρήματος δεξιῶς· καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησε νὰ ἀποτύχῃ αὐθις τὸ ἔργον διὰ τὴν ἑλλειψιν πάσης ἐν τῷ στρατῷ πεθορχίας, ἀλλ' ἡ δοκίμησεν ἐπὶ τέλους, χάρις εἰς τὴν τόλμην καὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἡγεμόνος.

Ὁ Κριζιώτης καὶ οἱ περὶ αὐτόν, εἰς 450 Ρουμελιώτας καὶ Ἰωνίους συμποσούμενοι, ἐμελλον τὴν νύκτα τῆς 11 Ὀκτωβρίου, ἐξ Ἀμπελακίων ἐκπλεύσαντες, ἐπὶ τοῦ Ψαριανοῦ πλοίου τοῦ Ι. Χ. Ἀλεξάνδρου, νὰ ἀποβιβασθῶσι περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ νὰ ἀνέλθωσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ ἔδει, ὥς

προείρηται, νὰ διέλθωσιν ἀνὰ μέσον τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων ὥστε ἵνα μερισθῇ ἡ προσοχή καὶ ἡ δύναμις τῶν πολεμίων ἀπεφασίσθῃ νὰ ἐνεργηθῇ ἰσχυρὸς πρὸς βορρᾶν ἀντιπερισπασμός. Ὅθεν ἅπας ὁ ἐν Ἐλευσίνι στρατὸς διετάχθη νὰ ᾔηται ἑτοιμος ἵνα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς 11 πλησιάσῃ εἰς τὸ ἐν Πατησίοις στρατόπεδον τοῦ Ρεσίτη. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Φαβιέρος, ὅστις εἶχε μείνει ἄρκετὸν καιρὸν εἰς Ἀμπελάκια ἄπρακτος, ἠθέλησε νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ ἐπιχείρημα, ἵνα καταπαύτῃ τὴν κατακραυγὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅτι διατελεῖ ἀμέτοχος τοῦ ἀγῶνος.

Ἐλθὼν λοιπὸν εἰς Ἐλευσίνα προέτεινεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ δώσῃ αὐτῷ 300 ἀτάκτους ὑπὸ δύο γενναίους ὀπλαρχηγούς, τὸν Στέφον Σέρβον καὶ Δημήτριον Καλλέργην, ἵνα ἐνώσας τούτους μετὰ τῶν τακτικῶν ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν ἐν Θήβαις ἐστρατοπεδευμένων πολεμίων.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος ἔμελλε νὰ διαβῇ διὰ χώρου πεδινοῦ καὶ γινώσκων ὅτι ἐν Θήβαις ὑπῆρχεν ἵππικόν, παρέστησεν εἰς τὸν Φαβιέρον τὸ ἐπισφαλές τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' ἐπιμένοντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τακτικῶν, παρέσχεν αὐτῷ τοὺς ρηθέντας ἀτάκτους· καὶ τῶντι ὁ Φαβιέρος ἔτι ἀπὸ τῆς 9 Ὀκτωβρίου ἀπῆλθεν ἐκ Μεγάρων, καὶ ἐπιτρέψας εἰς τοὺς ἀτάκτους τὴν φύλαξιν τῶν πυλῶν τοῦ Κιθαιρώνα, ἤρχισε προβαίνων πρὸς τὸ βοιωτικὸν πεδίον· εἶχε δὲ τὸ ἵππικόν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν αὐτοῦ, προελάσει ἤδη μέχρι τῆς ὄχθης τοῦ Ἀσωποῦ, ἐκεῖθεν τῶν Πλαταιῶν, ὅτε ὁ Στέφος καὶ ὁ Καλλέργης ἐπελθόντες δρομαῖοι ἀνήγγειλαν αὐτῷ ὅτι οἱ στρατιῶται ἐγκατέλιπον τὴν φυλακὴν τῶν διόδων, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς Μέγαρα, διασώσας τοῦλάχιστον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Γόρδιον, τὸ εἶμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, τὸ μὲν διότι εἰ ἐν Θήβαις Τεῦρκει ἦσαν καὶ πολυάριθμοι καὶ ἀσφαλῶς ὠχυρωμένοι, τὸ δὲ διότι ἄμικ διαβάντος αὐτοῦ, ἐν τῇ

ἐπιστροφῇ ἀπὸ τοῦ Κιθαιρώνα, ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα ἀποσταλὲν ὑπὸ τοῦ Ρεσίτη, κατέλαβε τὰς πύλας· ἂν δὲ τοῦτο ἐγένετο ἡμίσειαν ὥραν πρότερον, ἡ ἐπάνοδος τοῦ Φαβιέρου ἦθελεν ἀποβῇ ἀδύνατος.

Τὸ κίνημα λοιπὸν τοῦτο εἰς οὐδὲν συνετέλεσε πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ νὰ διευκολυνθῇ ἡ εἰσοδος τοῦ Κριζιώτου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις οὐδὲν προσεδόκα ἐκ τούτου, δὲν παρημποδίσθη ὡς ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κυρίου αὐτοῦ βουλεύματος.

Περὶ μεσημβρίαν τῆς 11 ἀπῆλθεν ἐξ Ἐλευσίνος μετὰ 3000 περὶπου ἀνδρῶν καὶ ἔφθασε περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς Ζευγολατεῖον, χωρίον ἔρημον, μίαν σχεδὸν ὥραν ἀπέχον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου· νυκτὸς δὲ ἐπελθούσης, ἀνῆψε φῶτα πολλὰ καὶ ὅτε προσήγγισεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ὑπέθετε τὸν Κριζιώτην πλησιάσαντα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, παρήγγειλε γενικὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἐφοδον· ἐπεὶ δὲ πολλοὶ ἐδίσταζον νὰ ὑπακούσωσι, προέτεινε νὰ πλησιάσωσι τοῦλάχιστον εἰς τὸν ἐχθρὸν οἱ ἀνδρείότεροι καὶ τολμηρότεροι ἵνα πυροβολοῦντες ἐκ τοῦ σύεγγυς περισπάσωσι τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ μείνωσιν ὅπου εὕρισκοντο ὑποστηρίζοντες τοὺς πρώτους ἂν τυχὸν κινδυνεύσωσιν.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐγένετο παρ' ὧν δεκτόν, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἠγωνία θεωρῶν τὸν χρόνον εἰς λογομαχίας παρερχόμενον καὶ ἀνησυχῶν περὶ τῆς τύχης τοῦ Κριζιώτου καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένης τύχης τοῦ φρουρίου· ὅθεν ἀναστὰς· «ἡ ὥρα ἦλθεν, ἀνέλραξε, καὶ ὁ ἀγαπῶν τὴν πατρίδα ἄς ἔλθῃ κατόπιν μου διὰ νὰ σώσωμεν τὴν Ἀκρόπολιν.»

Ἡ αἰ ἐκίνησε τῷ ὄντι ἀμέσως, ἀλλ' ἡ ὀλεθρία διχόνοια, ἥτις δὲν ἔπαυσε ἐμφωλεύουσα εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον, ἐματαίωσε μετ' ὀλίγον τὴν ἐντύπωσιν, ἣν κατ' ἀρχὰς ἐπροξένησαν οἱ λόγοι του, ὥστε ὅτε ἐπλησίασεν εἰς τοὺς πολεμίους ἄρκετά, ἵνα διακρίνῃ πλέον τοὺς περὶ τὰ πύρρα στρατιώτας, οἱ περὶ αὐτὸν τῷ ἀνήγγειλαν ὅτι δὲν

παρακολουθοῦνται εἰμὴ μόνον ὑπὸ 150 ἀνδρῶν, ὁ δὲ ἐπέμενεν οὐδὲν ἥττον προχωρῶν καὶ μόλις ἐπέισθη ὑπὸ τῶν προτροπῶν τῶν φίλων του νὰ σταθῇ ὀλίγον μακρὰν τῶν τουρκικῶν προφυλακῶν. Ἐνταῦθα διέταξε νὰ πυροβολήσῃ διὰ μιᾶς τὸ μικρὸν αὐτοῦ ἀπόσπασμα· τότε ἐπυροβόλησαν καὶ οἱ ἐν τῷ Ζευγολατείῳ μείναντες, ὥστε ἂν καὶ δὲν ἐγένετο ἔφθογος, περήχθη ὁμως ἀνητυχία τις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, ἀναγκασθὲν νὰ ἐπιστήσῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἀπασαν αὐτοῦ τὴν προσοχήν.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἡ νύξ προεχώρει καὶ τὸ σύνθημα, ὃπερ εἶχε συμφωνηθῇ νὰ δώσῃ ὁ Κριζιώτης ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, δὲν ἤκούετο· ἦτο δὲ τὸ σύνθημα ἐννέα κανονιοβολαί. Ἡ ἀγωνία τοῦ Καραϊσκάκη καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἦτο, λέγουσι, ἀπερίγραπτος· τελευταῖον ὁμως περὶ τὴν 4ην τῆς πρωίας ὥρην, ἐν ᾗ ἤδη ἐπανήρχετο μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ εἰς Ἐλευσίνα, ἐβρόντησαν τὰ πυροβόλα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ διέλυσαν τὴν ἀγαλλίσειν εἰς ἅπαν τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον.

Τῷ ὄντι ὁ Κριζιώτης βραδύνας ὀλίγον ἔεικα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου, ἀπεβίβασθη περὶ τὸ μεσονύκτιον μεταξὺ Πειραιῶς καὶ Μουνηχίας καὶ ἀναπύσας τὸν στρατὸν προήλασεν ἀπαρατῆρητος μέχρι Φιλοπάππου. Τότε ἀνεβόησαν καὶ ἐπυροβόλησαν οἱ φρουροὶ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ πρὶν προφθάσουν τὰ ἐξυπνήσαντα ὀθωμανικὰ στρατεύματα νὰ πυροβολήσωσι δις, ἐρρίφθη ὁ Κριζιώτης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἀντήχησεν ἐν τῷ ἔμμεστο σύνθημα ἐλβεῖνο, τὸ ὅποιον τοσαύτην μὲν χαρὰν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, τοσαύτην δὲ λύπην εἰς τὸν Ρεσίτην. Τότε δὲ ὁ Καραϊσκάκης, θεωρήσας ἐξησφαλισμένον τὸ φρούριον ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Ρεούμελην στρατείαν.

Οἱ πλείστοι τῶν ἐξ ἀνάγκης ὑποταχθέντων προηγουμένως εἰς τὸν Κιουταχὴν ὀπλαρχηγῶν, καὶ ἰδίως ὁ Γ. Δουβουνιώτης καὶ ὁ Ι. Νούκης, συνειννοῦντο ἤδη μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ὥστε κατὰ

τοῦτο ἡ ἐκστρατεία παρῆγεν ἱκανὰς ἐλπίδας ἐπιτυχίας· ἀλλ' ἐμελλε νὰ ἀπαντήσῃ ἕτερα κωλύματα ἐπὶ τινὰ χρόνον. Εἵπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τινὰ περὶ τῆς διαιρέσεως ἣτις ἐπεκράτει ἐν τῷ ἐλληνικῷ στρατοπέδῳ κυριωτάτῃ τῆς διαιρέσεως ταύτης ἀφορμὴ ἦτο ἡ μεταξὺ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων Στερεοελλαδιτῶν ἀντιζηλία, ἣτις προέκυψεν εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ὑπετράφη καὶ ἐκορυφώθη, ὅτε τὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν συγκείμενα λείψανα τῆς ἡρωικῆς φρουρᾶς σπένδρυσαν εἰς Ναύπλιον. Οἱ Σουλιῶται δὲν εἶχον ἰδεῖ εὐχαρίστως τὸ ἐπιτραπέν εἰς τὸν Καραϊσκάκην μέγα ἄξιωμα, καὶ ἐξῆλθον μὲν τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλ' ἐστρατοπέδευον ἐν Μεγάροις καὶ οὐχὶ ἐν Ἐλευσίνῃ· ἀφ' ἐτέρου οἱ λοιποὶ Στερεοελλαδίται ὑπεστήριζον τὸν Καραϊσκάκην, μάλιστα δὲ ἐν σῶμα λογάδων ἀνδρῶν, τὸ ὅποιον ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ Παλαμηδίου (καταληφθέντος, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῶν Σουλιωτῶν) ἀποσπασθὲν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἔφερε τὸ ὄνομα τῶν Παλαμηδιωτῶν. Οἱ Παλαμηδιῶται, οἵτινες μέγα ἐκίτησαντο μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην κλέος, διετέλουν ὑπὸ τὴν εἰδικὴν ἀρχήν (ἴαν τοῦ νέου μὲν, ἀλλ' ἤδη ὀνομαστοῦ Ἀκαρνεῖνος πολεμάρχου Γιαννάκη Σουλτάνη ὅστις εἶχε διαπρέψῃ ἐν Μεσολογγίῳ, ἀλλ' ἐπέπρωτο μετ' οὐ πολὺ νὰ λάβῃ περὶ Δοβρέναν τοσοῦτον πρόωρον θάνατον. Οἱ Σουλιῶται λοιπὸν ἔλεγον ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐκστρατεύσωσι μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ὑπὸ ἴδιον ἀρχηγόν, καὶ ἀπῆλθον νὰ ἀνατεθῇ ἡ γενικὴ ἀρχηγία εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐκ τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Νικήτα καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν ἐκλεχθισομένου· οἱ Στερεοελλαδίται ἐξ ἐναντίας, καὶ πρὸ πάντων οἱ Παλαμηδιῶται, ἐπέμενον νὰ διατηρήσῃ ὁλόκληρον τὴν ἀρχὴν ὁ Καραϊσκάκης· ὥστε τὰ πράγματα ἦλθον ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ὅτε κατ' εὐτυχίαν ἀξιόλογος τῶν Σουλιωτῶν μοῖρα, νομίζουσα ἑαυτὴν ἡδίκημένην περὶ τὰς μισθοδοσίας ὑπὸ τῶν πρωτίστων ὀπλαρχηγῶν Σουλιωτῶν, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ αὐτῶν καὶ προσῆλθεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὅστις ἡδυνήθη

τότε νὰ συγκροτήσῃ σῶμα ἱκανὸν πρὸς τὴν προκειμένην ἐπιχείρησιν. Πρὶν ὅμως ἐκστρατεύσῃ, ἔπραξεν ἔτι δύο τινά. Πρῶτον προέτεινεν εἰς τὸν Φαβιέρον νὰ συνακολουθήτῃ μετὰ τοῦ τακτικοῦ· ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς ὑπέσχεθη, μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀπεποιήθη, καὶ ἐπανῆλθε μάλιστα μεθ' ὅλου τοῦ τεταγμένου ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ, διὰ τῆς παρχίας τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, εἰς Μίθαινα, ὅπου ἦ, τότε τὸ τοῦ τακτικοῦ ὁρμητήριον. Ἡ μεταξὺ τοῦ τακτικοῦ καὶ τοῦ ἀάκτου ἔρις, φυσικώτατα προκύψασα ὡς ἐκ τῶν ὅλως ἀντιθέτων στοιχείων τῶν δύο στρατῶν, ὑπεθάλπετο τότε καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης τοῦ στρατοπέδου διαίρέσεως, ἐξακολουθοῦσα νὰ ἐξοκέλλῃ εἰς θλιβεράς συκοφαντίας· ἐπὶ τοῦ προκειμένου λ. χ. διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ὁ Φαβιέρος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, διότι ὑπώπτευε τὸν Καραϊσκάκην ὡς διαμηνύσαντα εἰς τοὺς πολεμίους τὸ ἐπὶ τῶν Θηβῶν ἀποτυχὸν ἐπιχείρημα.

Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ αἰσχρὰ συκοφαντία ὁμοίαζε τὴν περὶ τοῦ χειροφιλήματος προηγουμένως διαδοθεῖσαν. Τὸ δὲ ἕτερον ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη περικυβερτούμενον εἶναι ὅτι, συγκαλέσας ἅπαντας τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἀξιωματικούς, παρέστησαν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάγκην νὰ τηρήσῃ ὁ στρατὸς τὴν ἀκριβεστέραν πειθαρχίαν καὶ εὐταξίαν, προσθίς ὅτι ἡ εἰς τοὺς πολεμίους ὑποταγὴ τῆς Ρούμελης εἶχε προκύψει κατὰ μέγα μέρος ἔνεκα τῶν καταχορήσεων τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

«Πῶς θέλετε, εἶπε, νὰ ἔλθωσι μὲ ἡμᾶς οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ὑπάγωμεν, ἂν ἡμεῖς φερόμεθα πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους χειρότερα;» Ὅθεν ἀπήτησε νὰ συταχθῇ ἑγγράφον ὑποσχετικὸν ὅτι πᾶς ὁ ἀτακτῆσας θέλει παιδεύεται αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ, μηδενὸς δυναμένου νὰ ἐξαίρεσῃ αὐτὸν τῆς εὐθύνης ἐπὶ σίωδήποτε λόγῳ.

Ἀναφέρμεν τὸ γεγονός τοῦτο ὡς χαρακτηριστικὸν τῶν τε ἀγαθῶν προαιρέσεων τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν ἀσθενῶν τρόπων, εἰς

οὗ· ἠναγκάζετο νὰ καταφύγῃ πρὸς ἐκτέλεισιν τῶν προαιρέσεων ἐκείνων. Ὁ ξένος ἀναγνώστης θέλει ἴσως ἀπορήσει ὅτι τσακὺτὴν ἀποδίδομεν ἄξιαν εἰς τὴν συνείδησιν τῆς πειθαρχίας, ἣν εἶχεν ὁ ἡμέτερος στρατηγός· ἀλλὰ, καθὼς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, τὰ πράγματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πρέπει νὰ κρίνονται σχετικῶς· ἐὰν παρὰ τοῖς εὐρωπαϊκοῖς στρατηγοῖς τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως, ὡς ἐκ τῆς ἀνατροφῆς ἣν λαμβάνουσιν, εἶναι προτέρημα κοινόν, παρὰ τοῖς ἡμετέροις πολεμάρχοις, οἵτινες οὐδέποτε εἶχον γνωρίσει τί ἐστὶ πειθαρχία, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαιρετὸν τι πλεονέκτημα.

Συνταχθέντος δὲ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἑγγράφου καὶ ἐπιτραπίσης τῆς ἀρχηγίας τοῦ ἐν Ἐλευσίνι στρατοπέδου εἰς τὸν Βάσσειον Μαυροβουνιώτην, ἐξεστράτευσεν ὁ Καραϊσκάκης τὴν 25 Ὀκτωβρίου 1826 περὶ μεσημβρίαν εἰς Ἐλευσίνας. Ἡ ὅλη τοῦ στρατοῦ μοῖρα, ἣν μεθ' ἑαυτοῦ ἤγε, δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 2500 πολεμιστάς· ἄλλ' ἦσαν οὗτοι βεβαίως οἱ μαχιμώτεροι τῶν ἀνδρῶν, οὓς εἶχε τότε ἡ Ἑλλάς.

Τὴν ἐσπέραν τῆς πρώτης ἡμέρας διενυκτέρευσεν εἰς τὰ Κουντουριώτικα Καλύδια, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἔμεινεν εἰς Κάζαν, ἀλλὰ προέπεμψε τὴν ἐσπέραν τὸν Ἀλέξανδρον Γαρδικιώτην Γρίβαν μετὰ 300 περίπου ἀνδρῶν ἵνα προκαταλάβῃ αἰφνιδίως τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένην Δοβρέναν.

Κατὰ δυστυχίαν ἐπῆλθε τὴν νύκτα βροχὴ ραγδαία· ἐνεκα δὲ τούτου καὶ διὰ τὸ βαθὺ σκότος, οἱ προαποσταλέντες ἀπεπλανήθησαν καὶ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν ἐφθασαν μέχρι Δοβρένας· ἐκ τούτων δὲ συλλαβόντες οἱ πολέμιοι ἕνα, ἔμαθον ὅτι ἐπέρχεται ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἔσπευσαν νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τοὺς πύργους καὶ εἰς τὰς δυνατιώτερας τοῦ χωρίου οἰκίας. Οὐδὲν ἦγτον ὁ Καραϊσκάκης ἐπελθὼν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως περιέζωτε τὸ χωρίον, εἰσῆλθασεν εἰς αὐτὸ καὶ ἤθελε βεβαίως γίνεαι κύριος αὐτοῦ, ἐὰν εἰ ὑπ' αὐτὸν ἤθελον πειθῆ νὰ διαμείνωσιν ἐντὸς τῆς Δοβρένας, πηλιορκοῦντες καὶ παραφυλάττοντες τοὺς πολεμίους.

Ἄλλ' ὁ στρατός ἀπαυδῆσας ἀπὸ τὸ μῆκος τῆς ὁδοιπορίας καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ὁδῶν ἐνεκα τῆς βροχῆς, δὲν ἐπείσθη νὰ διαμείνῃ τὴν νύκτα εἰς Δοβρέναν καὶ ἀπῆλθεν εἰς Κακῶσι. Ἐντευθεν οἱ πολέμιαι λαβόντες εὐκαιρίαν ὠχυρώθησαν ἀσφαλέστατα ἐντὸς τῶν πύργων αὐτῶν, ὥστε ἐδέησε ν' ἀρχίστῃ τακτική αὐτῶν πολιορκία. Ἐπὶ τούτῳ μετεκομίσθη καὶ ἐν κανόνιον ἀπὸ τινος εἰς τὸν λιμένα Δοβρένας εὕρισκομένης ἑλληνικῆς γολέττας, ἣτις ἦτο ἄλλοτε τουρκική καὶ εἶχε πρὸ μικροῦ τότε κυριευθῇ ἐξ ἐφόδου ὑπὸ 30 Ψαριανῶν, ἐπὶ πλοιαρίου ἐφορμησάντων κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' ἡ βλάβη τὴν ὁποίαν ἐπροξένει εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὸ πυροβόλον τοῦτο ἦτο ἀσήμαντος, πρὸς δὲ τούτοις, ἐπελθούσης βροχῆς ραγδαιοτάτης καὶ θυέλλης σφοδρᾶς, ἐπερὶ τὸ πυροβόλον στρατιῶται ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν εἰς Κακῶσι.

Ὁ Καραϊσκάκης μαθὼν τοῦτο, ἔδραμεν ἐπὶ τόπου ἵνα σώσῃ τοῦλάχιστον τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο ὄπλον, ἵνα δὲ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὀλίγους μετ' αὐτοῦ ἀπομείναντας ἄνδρας, ἔβαλε καὶ αὐτὸς τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ σχοινίου δι' οὗ ἐσύρετο· ἔφθασε δὲ μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Νικήτας καὶ ἄλλοι τινὲς ἀξιωματικοί, καὶ οὕτω μετεκομίζετο τὸ πυροβόλον εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅτε αἰφνης ἀναγγέλλεται ὅτι σῶμα Ἑλλήνων μεταβάν εἰς τὰ ἀμπέλια τῆς Δοβρένας περιεκυκλώθη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ εἶναι εἰς μέγιστον κίνδυνον. Ὁ Καραϊσκάκης ἀνατίθησιν ἀμέσως εἰς τὸν Νικήταν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικούς τὴν φροντίδα τῆς μετακομίσεως τοῦ πυροβόλου, αὐτὸς δὲ διευθύνεται πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἦσαν οἱ κινδυνεύοντες, μεθ' ἑνὸς μόνον τῶν ὑπηρετῶν του καὶ ἐνὸς ἰθελοντοῦ, ἀφοῦ ὅμως παρήγγειλε νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἐκ τοῦ χωρίου. Ἀλλὰ μόλις προεχώρησαν ὀλίγον, καὶ ἀπαντᾷ ἐρχομένους τοὺς Ἑλληνας, πρὸς βοήθειαν τῶν ὁποίων ἀπήρχετο. Ἐνῶ δ' ἐπέστρεφεν ἐκείθεν εἰς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, καταβιβαρμένος ἐκ τῆς βροχῆς, καὶ τοῦ βορβόρου καὶ τοῦ κόπου, ἰδὼν πλησίον του λόγιόν τινα ἰθελοντὴν, ὃν ἐγίνωσκεν ὑπὸ περιεργείας καὶ ἰλοτιμίας παρακολουθοῦντα τὴν ἐκστρατείαν.

«Βλέπεις, εἶπε, πρὸς αὐτὸν, εἰς ποῖα βάσανα εἴμεθα ὑποκείμενοι, καὶ ὅμως ποῖος μᾶς τὸ γνωρίζει;»

«Ἄν κατὰ τὸ παρὸν, ἀπεκρίθη ὁ νέος, τὰ πάθη δὲν ἀφίνουν νὰ γνωρισθῶσιν αἱ ἐκδουλεύσεις καὶ οἱ ἀγῶνες σου, μὴν ἀπελπίζεσαι· θὰ ἔλθῃ καιρὸς νὰ γνωρίζωσι τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ νὰ ἀποδώσωσι τὸν ἀνήκοντα ἔπαινον καὶ τὴν δικαίαν ἀμοιβήν.»

Ἐγράφε καὶ, ἐπανελάβεν ὁ Καραϊσκάκης, γράφε δ, τι βλέπεις, καὶ τοῦτο εἶναι ἀρκετὴ δι' ἡμᾶς ἀμοιβή.»

Ἡ πολιορκία λοιπὸν τῆς Δοβρένας παρετείνετο· ἀλλ' ὅμως ἡ τολμηρὰ ἐπὶ τὴν Ραῦμελιν ἐξοδος τοῦ Καραϊσκάκη ἤρχισε νὰ φέρῃ τοὺς καρποὺς αὐτῆς. Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἔτι ὄντες Στερεοελλαδίται συνέρρεον εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Μεγάροις περιλιπόμενοι Σουλῶται προσῆλθον εἰς Δοβρέαν ἵνα μεταλάβωσι τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἐνισχυθεὶς τοιουτοτρόπως, ἔπεμψε τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Νάκον Πανουργιᾶν μετὰ 400 περίπου στρατιωτῶν πρὸς τὸν Ρούκην καὶ τὸν Δουβουνιώτην, ἵνα βοηθήσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου. Ἐπεμψεν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ τὸν Ἀντώνιον Κουτοσόπουλον καὶ Γιαννάκην, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὰ χωρία Ζαγαρά καὶ Κουτμουλά. Ὁ Δ. Μακρῆς καὶ Γ. Δράκος μετέβησαν εἰς Βιτρινίτσαν, τὰ δὲ ἐν Σκύρῳ, Σκιάθῳ καὶ Σκοπέλῳ ὀλυμπικά στρατεύματα κατέλαβον ὑπὸ τὸν Κωλέττην καὶ τὸν Καρατάσσον τὴν Ἀταλάντην, ὅπου ὑπῆρχε μεγάλη τουρκικῶν τροφῶν προμήθεια, καὶ ἀπέκλεισαν στενῶς τοὺς φυλάττοντας τὰς ἀποθήκας Τούρκους.

Καὶ αὕτη μὲν ἡ εἰς Ἀταλάντην ἀπόβασις ἀπέτυχε μετ' οὐ πολὺ, ἐπελθόντος κατ' αὐτῆς τοῦ Μουσταφᾶ μπέη, ἀρχηγοῦ τῶν κατὰ τὰς ἐπαρχίας ταύτης τουρκικῶν στρατευμάτων, καὶ ἀναγκάσαντος τοὺς ἀπεβιβασθέντας Ἑλληνας νὰ φύγωσιν ἐκείθεν· ἀλλὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἐμποιῶσαν εἰς τὸν Ὀθωμανὸν ἡγεμόνα θάρρος ὑπερ-

βολικόν, παρεσκεύασε μετ' ὀλίγον τὴν καταστροφὴν του. Πρὸ τούτου ὁμως ἔπαθε καὶ τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον ζημίαν τινὰ ἀξιόλογον. Ὁ Καραϊσκάκης, ἐνῶ διηύθυνεν ἅπαντα τὰ προαναφερθέντα κινήματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐξηκολούθει, ὡς προείρηται, πολιορκῶν τὴν Δοβρέναν, ἐπεὶ δὲ εἶχε φέρει ἐκ Μεγάρων καὶ τὸ ἄτακτον πολεμικὸν ἱππικὸν ὑπὸ τὸν Χατζῆ Μιχάλην, ἀπεφάσισε τὴν 12ην Νοεμβρίου νὰ προσβάλῃ καὶ εἰς τὴν περὶ τὴν Δοβρέναν πεδιάδα τοὺς πολεμίους, οἵτινες, ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τοῦ ἱππικοῦ αὐτῶν, ἀνέτως εἰς τὴν πεδιάδα ἐκείνην περιφέροντο. Ὅθεν ὠρμησαν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἱππικοῦ καὶ 400 περίπου πεζῶν οἱ Τοῦρκοι ἀμέσως ὑπεχώρησαν εἰς Δοβρέναν, ὃ δέ, θέλων νὰ παρσύρῃ αὐτοὺς ἐκεῖθεν, διέταξεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν προσκινητὴν φυγὴν, ἀλλ' αὐτοὶ ὑπολαβόντες τὴν φυγὴν ὡς ἀληθῆ, ἀντὶ νὰ ὀπισθοδρομήσωσι κατὰ μικρὸν καὶ ἐν τάξει, ἐτράπησαν δρομαῖοι πρὸς τὸ στρατόπεδον, οἱ δὲ ἱππεῖς τῶν πολεμῶν, ὠρελούμενοι ἐκ τούτου, ἐπέρχονται κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἱππικοῦ καὶ καταφθάνουσι καὶ περικυκλώνουσι τὸν Γιαννάκη Σουλτάνην, ὅστις ἄλλην μὲν τινα ὑπηρεσίαν εἶχεν ἐπιτραπῇ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐκπληρώσας δὲ αὐτὴν καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὸ στρατόπεδον, δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ ἄργος, μάχης συγκροτούμενης, καὶ λαβὼν ἓνα τῶν τυχόντων ἱππῶν τοῦ Καραϊσκάκη κατὰ δυστυχίαν ὅλως ἀπόλεμον, κατήλθεν εἰς τὸ πεδῖον.

Ὁ Καραϊσκάκης ἰδὼν εἰς ποῖον κίνδυνον ἐξετέθη ὁ νέος αὐτοῦ ὑποστράτηγος ἰδραμεν εἰς βοήθειάν του. Περικυκλωμένος πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔχων ἱππον ὅλως, ὡς προείρηται, πρὸς τὸν πόλεμον ἀνεπιτήδειον, ἀντεῖχεν ὁμως ἔτι ὁ Σουλτάνης, εἰ καὶ τέσσαρας ἤδη εἶχε λάβει πληγὰς. Τότε ἐπρόφθασεν ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ ἱππικοῦ καὶ πέντε ἱππέων, ἐπισπεύοντες δὲ κατὰ τῶν ἐχθρῶν φρεύουσι δύο ἐξ αὐτῶν, τρέπουσι τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν καὶ διασώζουσι τὸν Σουλτάνην, μένοντα ἔτι ἐπὶ τοῦ ἱππου καὶ ἀν-

τιμαχόμενον· ἀλλ' αἱ πληγαὶ ἦσαν καίριαι καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἀπέθανεν ὁ ἦρως.

«Ἄν καὶ εἰς τὴν μάχην ταύτην, λέγει ὁ ἀρχαῖος βιογράφος, καμμίαν ἄλλην ζημίαν δὲν ἔπαθον οἱ Ἕλληνες, ἐν ᾧ ἐπροξένησαν ὀχι ὀλίγην εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὁ θάνατος ὁμως τοῦ Σουλτάνη ἐλύπησεν ὅλους κατὰκαρδὰ ὁ γενναῖος οὗτος πολεμιστὴς ἐνῶ ἦτο εἰς τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ φρονιμωτέρων πολεμικῶν τῆς Ἑλλάδος, εἶχε τὸ στόλισμα τῆς μετριοπροσύνης, τὸ ὅπλιον τὸν κατέστησεν εἰς ὅλους ἀγαπητόν. Ὅσον ἡσυχος ἦτο εἰς καιρὸν ἡσυχίας, τόσον ἀνησυχουῖεν ἐν καιρῷ μάχης, δὲν ἦτο δὲ κίνδυνος ἀπὸ τὸν ὅποιον νὰ δειλιάσῃ ἡ ἀνδρεία του ἐγνωρίσθη πρὸ πάντων εἰς τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὅτε καὶ ἔλαβε δύο κατὰ καιροὺς πληγὰς. Ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν Παλαμηδιωτῶν ἐφέρετο ἀξιολογώτατα καὶ ἠγαπᾶτο ἀπὸ ὅλους, πρὸ πάντων ὁμως ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἐδειξε ζωηροτάτην λύπην διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

«Ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνὸς λαμπροῦ σταδίου, τὸ ὅποιον τὰ προτερήματά του καὶ αἱ περιστάσεις ἐδειχνον ὅτι τοῦ προητοιμάζον».

Ἀλλὰ τίποτε δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἐννοίαν ἀκριβοτέραν τῆς ἀξίας τοῦ Γιαννάκη Σουλτάνη ἀπὸ τὴν βαθεῖαν τφόντι λύπην ἣν ἠσθάνθη ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν στέρξιν αὐτοῦ. Τὴν ἀθυμίαν του ταύτην ἐξέφραξεν ἐπανειλημμένως εἰς τὰς διαφόρους ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας τότε ἔγραψε, καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐπιστολὴν, ἣν ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἐν Αἰγίνῃ Ψαριανοὺς.

«Χθὲς, ἔλεγεν ἐν αὐτῇ, μὲ ἔκραν καὶ ἀπαρηγόρητον λύπην ὅλου τοῦ στρατοπέδου, ἐχάσαμεν τὸν ὄντως ἥρωα καὶ στρατηγὸν Γιαννάκην Σουλτάνην, ὅστις μετὰ μίαν πεισματώδη μάχην καὶ θρίαμβόν της, ἐπισει πληγωθεὶς θανατηφόρως μὲ τέσσαρα τραύματα· καὶ αἰώνια ἡ μνήμη τοιοῦτου ἥρωος· καὶ ἂν ποτε νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα του ὅλοι οἱ αἰσθαντικοὶ Ἕλληνες».

Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γιαννάκη Σουλτάνη ἔμαθεν ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ὁ Μουσταφᾶ βέης ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς Ἀταλάντης τοὺς ἀποβιβασθέντας αὐτόθι Ὀλυμπίους· ὥστε πρόδηλον ἦν ἤδη ὅτι θέλει ἐπέλθῃ κατὰ τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν στρατοπέδων ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ διαλύσῃ καὶ ταῦτα καὶ ἐξασφαλίσῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὰ νῶτα τοῦ πολιορκουμένου τῆς Ἀθήνας Ὁθωμανοῦ στρατάρχου. Τῶντι δέ, εἰάν ὁ Καραϊσκάκης περιέμενε τὴν προσβολὴν τοῦ Μουσταφᾶ μπεῆ εἰς τὴν ἦτο θέσιν, ὁ σκοπὸς τῶν πολεμίων ἤθελε καθ' ὅλα ἐπιτύχει, διότι ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἦτο τῇδε κάκεισε ἐσπαρμένος καὶ εὐκόλῳ ἦτο εἰς τὸν Μουσταφᾶ μπεῆν, ἄγοντα τὰ ἀρειμανιώτερα τῆς Ἀλβανίας στίφη, νὰ καταβάλλῃ τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ μεμονωμένα ἐλληνικὰ ἀποσπάσματα.

Ὁ Γ. Δουβουνιώτης καὶ ὁ Νάκος Πανουριᾶς ἐπολιόρκουν τὰ Σαλώνων· ὁ Γαρδικιώτης ἐστάθμευσεν εἰς Δίστομον, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐξηκολούθει πολιορκῶν τὴν Δοβρέναν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔδειξεν ὅτι, καίτοι ἀνατραφεὶς ὡς ἀπλοῦς ὀρεσιβίος κλέπτης καὶ ἄρματωλός, εἶχεν ὅμως ἔμφυτον τοῦ ἀληθοῦς στρατηγοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν δεξιότητα, διότι ἀμέσως ἐνόησεν ὅτι ἐγκαταλείπων τὴν ματαίαν τῆς Δοβρένας πολιορκίαν, πρέπει νὰ συμπυκνώσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ νὰ προκαταλάβῃ τὰ ἐπικαιρότερα τῶν χωρίων ὅσα ἐκείντο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Μουσταφᾶ μπεῆς. Τὰ χωρία ταῦτα ἦσαν τὸ Δίστομον καὶ ἡ μικρὸν βορειοδυτικώτερον Ραχόβα, διότι ὁ ἐξ Ἀταλάντης ἐπερχόμενος Μουσταφᾶ μπεῆς, εἰ μὲν ἐσκόπευε νὰ διαλύσῃ πρὸ πάντων τὴν πολιορκίαν τῶν Σαλόνων, ἔμελλε νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Ραχόβας, εἰ δὲ ἐπρωτίμα νὰ ἐπέλθῃ τὸ πρῶτον κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ἤθελε καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας προσιμιάσει ἐπιτεθέμενος κατὰ τοῦ ἐν Δίστόμῳ ἀποσπάσματος.

Ὅθεν τῇ 14 Νοεμβρίου, 20 ἡμέρας ἀπ' ἧς ἐστράτευσε ἐξ Ἐλευσίνος, ἐκίνησεν ἀπὸ Δοβρέναν ἡ μάλλον ἀπὸ Κακόσι, ὅπου εἶχε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη κατ' ἀρχὰς εἰς Χώτια· ἐκίνησε

δὲ περὶ τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτός, ἔα μὴ καταδιωχθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ἔλαβεν οὐδὲν ἥττον πᾶσαν πρόνοιαν πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος ἐξασφάλισιν τοῦ στρατοῦ, τάξας ἐν ἐμπροσθοφυλακῇ τὸ ἱππικὸν καὶ αὐτὸς ἀναλαβὼν τὴν τούτου ἀρχηγίαν.

Ἐνταῦθα ὅμως μικροῦ δεῖν ἐδέησε ν' ἀνατραπῇ τὸ ὅλον ἐπιχειρημα, διότι οἱ Σουλιῶται ἔφερον πάλιν αἰφνης εἰς μέσον τὰς περὶ ἀρχηγίας ἀξιώσεις αὐτῶν. Αἱ ἀξιώσεις αὗται ἦσαν τοσοῦτο μᾶλλον φυσικώτερον νὰ κινήσωσι τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅσῳ μᾶλλον κρίσιμος ἦν ἡ περίστασις καθ' ἣν ἐγίνοντο· ἀλλὰ κατασιγάζων τὴν εὐλογον αὐτοῦ ὀργὴν πρὸς χάριν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκε, διεμήνυσεν εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ ἐκλέξωσι τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν· εἰ δὲ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ συμφωνήσωσι καὶ ἐζήτουν προθεσίαν. Τότε ὁ Καραϊσκάκης ἐξω ἑαυτοῦ γενόμενος διὰ τὸν κίνδυνον, ὃν συνεπήγετο πᾶσα τοῦ ἐπιχειρήματος ἀναβολή, ἀνέκραξεν ὅτι ἡ μάχαιρα θέλει διαλύσει τὴν διαφορὰν, καὶ, πορευθεὶς μεθ' ὅλων τῶν περὶ αὐτὸν ἀξιωματικῶν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λάμπρου Βέικου, ὅπου ἦσαν συνηγμένοι ἅπαντες τῶν Σουλιωτῶν οἱ πρῶτοι, πικρῶς ὠνειδίσειν αὐτοὺς διὰ τὸ σκάνδαλον.

Κατ' εὐτυχίαν οἱ Σουλιῶται ἡσθάνθησαν τὸ βάρος τῆς ἐπικειμένης εἰς αὐτοὺς εὐθύνης καὶ περιωρίσθησαν εἰς μεμψιμοιρίας κατὰ τῆς κακῆς μοίρας, ἥτις μετὰ τοσαύτας αὐτῶν ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίας κατεδίκαζεν αὐτοὺς νὰ ἀγωνίζωνται ὑπὲρ χώρης, ἀπὸ τῆς ὁποίας οἱ μὲν περὶ τὸν Καραϊσκάσκη ἔμελλον ἄμισον ν' ἀπολαύσωσι τὴν ὠφέλειαν, αὐτοὶ δὲ μικρὰς ἡδύναντο νὰ προσδεκῶσιν ἐλπίδας. Ὡστε ὁ Καραϊσκάκης μαλαχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡπιωτέρου τούτου τρόπου, παρεμύθησεν αὐτοὺς εἰπὼν ὅτι μία εἶναι ἡ πατρίς, κοινὸς δὲ ὁ ἀγὼν καὶ κοινὰί θείουσι ἀποβῆ αἱ ἀμοιβαί, καὶ κατέπεισεν αὐτοὺς, ἀφέντες κατὰ μέρος τὰ παράπονα, νὰ ἀκολουθήσωσιν ὡς ἀδελφοί.

Οὕτω, κατευνασθείσης καὶ ταύτης τῆς καταιγίδος, μετέβη τὸ στρατόπεδον εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Σεραφείμ τοῦ νέου, εἰς

Δομπόν, τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἔρθασεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ὁσίου Λουκά, καὶ τῇ 18 ἐστρατοπέδευσεν εἰς Δίστομον.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Μουσταφᾶ μπέης ἐρχόμενος ἐξ Ἀταλάντης, ἐνωθεὶς δὲ καθ' ὁδὸν καὶ μετὰ τοῦ Κεχαγιάμπεη τοῦ Κιουταχῆ, ἔφθασεν εἰς Δαύλιαν. Ἐμείνει δὲ τὴν νύκτα ταύτην εἰς τὸ ἄνωθεν τῆς Δαύλικς μοναστήριον, τὸ ἐπωνομαζόμενον τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκεῖ ὁμιλῶν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνέφερεν ὅτι τὴν ἐπιούσαν ἔμελλε νὰ διαβῇ ἀπὸ τὴν Ράχοβαν εἰς Σάλωνα. Τοῦτο ἀκούσας εἰς τῶν διακόνων τοῦ μοναστηρίου, ὅστις ἤξευρε τὴν ἁλβανικὴν, ἔσπευσε νὰ μεταβῇ τὴν νύκτα εἰς Δίστομον καὶ νὰ ἀναγγείλῃ τὰ μελετώμενα εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Μικρὸν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἔλαβεν οὗτος τὴν εἶδσιν ταύτην καὶ ἀμέσως διέταξε τὸν Γαρδουλῶτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάϊαν νὰ προκαταλάβωσι μετὰ 500 στρατιωτῶν τὴν Ράχοβαν, καὶ ὀχυρωθέντες ἐν αὐτῇ, νὰ διακωλύσωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὴν διάβασιν τῶν πολεμίων. Συγχρόνως δὲ ἐπεμψεν ἀπανταχοῦ σκοπιάς ἵνα πληροφορηθῇ πότε καὶ πόθεν ἔμελλον νὰ διαβῶσιν οἱ πολέμιοι.

Τὴν 19 τὸ πρῶτ' οὗτοι διηρείθησαν εἰς δύο. Καὶ τὸ μὲν πεζικὸν διέβη διὰ στενωποῦ φέροντος εἰς Ράχοβαν, τὸ δὲ ἵππικόν καὶ τὰ φορτηγὰ ἐπορεύθησαν διὰ τῆς ὁμαλωτέρας τοῦ Ζεμενοῦ ὁδοῦ. Ἀμα οἱ σκοποὶ ἀνήγγειλαν τὸ κίνημα τῶν ἐχθρῶν, ὁ Καραϊσκάκης ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον τοὺς εἰς Ράχοβαν προαποσταλέντας, πέμψας ἐκεῖ ἐπὶ τούτῳ τὸν Χριστόδουλον Χ. Πέτρου, αὐτὸς δὲ παραλαβὼν 800 περίπου στρατιώτας, ἄνευ ἀποσκευῶν ἐκίνησε πρὸς τὸν Ζεμενόν, ὅθεν εἶχον διαβῇ οἱ ἐχθροί, διευθυνόμενοι πρὸς τὴν Ράχοβαν καὶ συγχρόνως παρήγγειλε τοὺς περὶ τὰ Σάλωνα Γ. Δουβουνιώτην, Νάκον Πανουριᾶν καὶ Γιαννούσην νὰ προσέλθωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ κρίσιμον τοῦτο τοῦ ἀγῶνος σημεῖον.

Τὸ πεζικὸν τῶν πολεμίων, ἅμα ἐπλησίασε πρὸς τὴν Ράχοβαν, εἰδοποιήθη ὅτι τὸ χωρίον φρουρεῖται, ἀλλὰ μαθὼν συγχρόνως ὅτι τὸ

ΜΑΡΚΟΣ ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ

(Φυλλάδιον 7)

ἀπόσπασμα ἦτο μικρὸν καὶ ἐπαιρόμενον ἕνεκα τοῦ προσφάτου περὶ τὴν Ἀταλάντην κητορθώματος, ἐνέπεσεν ὡς τυφλὸν εἰς τὴν παγίδα.

Οἱ περὶ τὴν Γαρδικιώτην καὶ τὸν Βάϊαν, κλεισθέντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ εἰς τὰς ὀχυρωτέρας οἰκίας, ἀντέκρουσαν τὴν ἔφοδον ἐπὶ τρεῖς περίπου ὥρας· εἰσήρχοντο δὲ ἤδη εἰς τὴν Ράχοβαν καὶ οἱ διὰ Ζιμενοῦ ἐρχόμενοι Τούρκοι, ὅτε οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Χριστοδουλον ἐπλησίαζον εἰς τὸ χωρίον ἐκ τοῦ καταντικρὺ μέρους, ὁ δὲ Καραϊσκάκης εἶχε διαβῆ τὸν Ζιμενόν. Ἡ στρατιὰ τῶν πολεμίων συνέκειτο, ὡς προείπομεν, ἐξ ἀνδρῶν λογάδων 2000 περίπου καὶ ἀγομένων ὑπὸ ἀρχηγῶν ὀνομαστών, τοῦ Μουσταφᾶ μπέη, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Καρυοφίλ μπέη, τοῦ Ἐλμάζ μπέη καὶ τοῦ Κεχαγιαμπέη· ἀλλὰ μὴ προσδοκῶσα νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τσαούτην ἐλληνικὴν δύναμιν καὶ ἐν ἀταξίᾳ προελαύνουσα, μετὰ βραχὺν ἀγῶνα ἐδειλίασε καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθίσῃ ἐν τῷ χωρίῳ, δὲν ἠδυνήθη δὲ οὔτε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ Σάλωνα, οὔτε νὰ ὀπισθοδρομήσῃ πρὸς τὸν Ζιμενόν, διότι ὀπισθεν μὲν κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη, ἔμπροσθεν δὲ ἀπήντησεν ἐπερχομένους τοὺς περὶ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ Πανουριᾶν.

Ὅθεν οἱ πολέμιοι ἐστράφησαν πρὸς τὸν Παριασσὸν καὶ συνήλθον ἅπαντες, μετὰ τῶν ἀποσκειῶν καὶ τῶν ζώων, ἐπὶ λόφου κειμένου ἀνωθεν τῆς Ράχοβας, ὅστις εἶχε πρό τιος ὀχυρωθῆ ἐκ τοῦ προχείρου παρὰ τῶν ἐγχωρίων. Ἄν ἤθελον ἠδύναντο τὴν νύκτα ἐκείνην νὰ διαφύγωσι, διότι τὰ περίξ αὐτῶν τοποθετηθέντα ἐλληνικὰ ἀποσπάσματα, ἀναγκασθέντα ὑπὸ τοῦ ὑπερβολικοῦ ψύχους ἐγκατέλιπον κατὰ μικρὸν τὰς θέσεις αὐτῶν καὶ μετέβησαν εἰς τὰς οἰκίας τῆς Ράχοβας.

Ἄλλ' οἱ ἀγέρωχοι τῶν πολεμίων ἀρχηγοὶ δὲν κατεδέχθησαν νὰ στρέψωσιν οὕτω τὰ νῶτα, καὶ ζητήσαντες ἐπικουρίας ὑπ' ὅλων τῶν ἐχθρῶν στρατοπέδων καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ Κιουταχῆ, ἤλπισαν ἐπίνοντες γὰρ ἐπανορθώσωσι τὸ συμβᾶν αὐτοῖς πταίσμα, μάλιστα δὲ

ἐπέμεναν ὁ Κεχαγιαμπέης, φιλότιμος ὢν καὶ ἐπερειδόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τοῦ Κιουταχῆ.

Τὴν ἐπιούσαν, 20, πρὶν ἔτι ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος, ὁ Καραϊσκάκης ἐτοποθέτησε περὶ τοῦ ἐχθροῦ ἅπαν τὸ ἐλληνικὸν στράτευμα, ὥστε αὐτε κεφαλὴν ἠδύναντο πλέον νὰ προβάλωσιν ἔξω ἀπὸ τὸ ὀχύρωμά των· συγχρόνως δὲ διέταξε μὲν νὰ συναχθῶσιν εἰς Ράχοβαν καὶ ὅσοι ἦσαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Σαλώνων καὶ οἱ περὶ τὸν Δ. Μακρῆν, ἐξέπεμψε δὲ ἰσχυρὰ ἀποσπάσματα εἰς τε τὸν Ζιμενόν καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγρυσαν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα παρεμποδίσῃ τὰς βοηθείας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ἔλθωσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς.

Αἱ βοηθίαι ἤρχισαν τῶντι νὰ προσέρχωνται, ἀλλ' 800 μὲν Τούρκοι διὰ τοῦ Ζιμενοῦ ἀγωνισθέντες νὰ διαβῶσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν Δαύλιαν, ἀφοῦ ἀπέβηλον περὶ τοὺς 50 μὲν ἀνδρας, ἱκανὰ δὲ φορτία· ἕτεροι δὲ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐρχόμενοι, εὐδ' ἐπεχείρησαν νὰ διαβῶσιν, ἀλλ' ἀναβάντες εἰς λόφον τινα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ ἴδωσιν αὐτοὺς οἱ πολιορκούμενοι, ἐπυροβόλησαν μόναν χωρὶς νὰ προχωρήσωσιν.

Τότε οἱ πολιορκούμενοι ἐδοκίμασαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὸ περίφραγμα τῶν πρὸς τὴν μονὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δραμῶν αὐτοπροσώπως πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, ἀπέκρουσε τὴν ἔξοδον. Στερούμενοι λοιπὸν ὕδατος καὶ τροφῶν καὶ ἀπελπισθέντες νὰ λάβωσι β. ἤθειαν ἀπὸ τῶν πλησιεστέρων στρατιωπέδων, εἰ Ἀλβανοὶ προέτειναν ἤδη εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτεῖς τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδον· ὁ δὲ, ἐδέχθη μὲν τὸ πρόβλημα, ἀπήτησεν ὅμως νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα, καὶ προσέτι τὰς πόλεις τῆς Λεβανδίας καὶ τῶν Σαλώνων, πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τῆς ἐκτελέσεως τῶν συμφωνηθέντων, νὰ καταλίπωσιν ὡς ὁμήρους παρ' αὐτῷ τοὺς δύο κυριωτέρους ἀρχηγούς, τὸν Μουσταφᾶ μπέην καὶ τὸν Κεχαγιαμπέην· ἀλλ' εἰ ὅροι οὗτοι ἐφάνησαν βραβεῖς εἰς τοὺς πολεμίους, αἵτινες ἐλπίζοντες ἔτι

εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Κιουταχῆ βοήθειαν προσέτμησαν νὰ ἐγκαταστήσωσιν.

Ἐν τούτοις ἡ προσδοκωμένη αὕτη βοήθεια δὲν ἐπῆρχετο, αἱ δὲ συμβᾶσαι τῇ 22, 23 καὶ 24 Νοεμβρίου βροχαὶ ἠύξησαν τὴν δυσχερείαν αὐτῶν, διότι ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ μεμανδρευμένοι μετὰ τῶν ζώων αὐτῶν ἐντὸς στενοῦ καὶ βρβωρῶδους χώρου.

Ἐτι ἀπὸ τῆς 22 ἐπληρώθη καιρίως ὁ γενναῖος καὶ συνετὸς Μουσταφᾶ μπένης, πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ στρατοῦ ἐνόσουν καὶ ἀπέθνησκον ὑπὸ τῆς πείνης, τῆς ὑγρασίας καὶ τοῦ ψύχους. Τῇ 23 ὑπερβολικὴ πεσοῦσα χιὼν ἠπέλησε νὰ θάψῃ ἀπαντας ζωντανούς, ὥστε, κορυφωθείσης τῆς ἀπελπισίας αὐτῶν, ἀπεφάνισαν περὶ τὰς 2 μ. μ. τῆς ἡμέρας ἐκείνης νὰ διαφύγωσιν ἐκ παντὶς τρόπου περὶ τὴν μονὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑπερβολὴ τοῦ χειμῶνος, ἡ τοσούτας εἰς τοὺς πολεμίους ἐπενεγκοῦσα συμφορὰς, εἶχεν ἀνγκάσει καὶ τῶν Ἑλλήνων τοὺς πλείστους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῆς Ράχοδας, ὅλγιοι δ' ἔμειναν φυλάττοντες τὰς τάξεις αὐτῶν, οἱ Ἀλβανοὶ ἠδυνήθησαν νὰ διαπεράσωσιν. Ἀλλ' ἀδύνατοι καὶ τεταλαιπωρημένοι κατεβάλλοντο ὑπὸ τοῦ κόπου οἱ πλείστοι, μόλις δ' ἐκάθητο ὀλίγον ἵνα ἀναπαυθῶσι καὶ ἀμέσως ἀπέθνησκον ὑπὸ τοῦ παγετοῦ· καὶ μετ' ὀλίγον οἱ Ἕλληνες μαθόντες τὴν φυγὴν, ἐπῆλθον ἐπ' αὐτοὺς πελυκίθμοι, φρονεῦντες κατ' ἐκλογὴν τοὺς μᾶλλον δυναμένους νὰ σωθῶσι, τοὺς δὲ λοιποὺς καταλείποντες ἔτι εἰς τοὺς κατόπιν ἐρχομένους διώκτας καὶ εἰς τὸν φυσικὸν θάνατον.

Καὶ ἐγένετο ἡ σφαγὴ ἐκείνη ἐν σιγῇ βαθείᾳ, διότι τὰ πυροβόλα κατήντησαν ἄχρηστα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς χιόνος, ἐδούλευε δὲ μόνον ἡ σπάθη, ὥστε ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις εἶχε μείνει ὀπίσω ἵνα ἀδιαλείπτως προεκπέμπῃ τὸν στρατὸν, μὴ ἀκούων κρότον τινά, ἐδόμισε κατ' ἀρχάς ὅτι οἱ Τούρκοι διέφυγον ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγνώρισε καὶ αὐτὸς τὴν ἀλήθειαν. Οἱ πρῶτοι ἐπανερχόμενοι στρα-

τιῶνται ἐκέρμιζον λάφυρα πλούσια, ἡ ὁδὸς ἔβριθε πτωμάτων· 23 σημαῖαι, ὅλη ἡ ἀποσκευὴ, ὅλα τὰ ζῶα τῶν ἐχθρῶν ἐγένοντο λεία τῶν Ἑλλήνων.

Ἐκ τῶν 2,000 περίπου πολεμίων μόλις περισώθησαν 300 καὶ οὗτοι ὅχι ὅλοι ὑγιεῖς, ἀπέθανον δὲ καὶ οἱ 4 αὐτῶν ἀρχηγοί. Ὁ Κεχαγιάμπης συνελήφθη μὲν ζῶν, ἀλλὰ μὴ ἀναγνωρισθεὶς ἐφονεύθη, τὸν δὲ Μουσταφᾶ μπένην, πνέοντα τὰ λοιπὰ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου ἀπεκεφάλισεν ὁ ἴδιος αὐτοῦ ἀδελφὸς Καρυοφίλμπης, ἵνα μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πολιθρύλητος ἐκείνη νίκη τῆς Ράχοδας. Ὁ Καραϊσκάκης εὐλόγως ἐπὶ τῷ κατορθώματι ἀγαλλόμενος, ἀντήμειψε δι' ἀδελῶν, ἀναλόγως τῶν πόρων αὐτοῦ, ἀμοιβῶν τοὺς ἀνδραγαθήσαντας, καὶ διέταξε συγχρόνως νὰ κατασκευασθῇ ἐπὶ λόφου τινὲς ἐκτὸς τῆς Ράχοδας, ἀπὸ τῶν πολεμίων κεφαλῶν πύργος κωνοειδής, ἐφ' οὗ ἐπεγράφη: *Τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ πολεμίων*· τρόπον ἑνδοξον ἅμα καὶ ἀποτρόπαον, διότι ἐμαρτύρει οὐ μόνον περὶ τῆς νίκης, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πόσου τὰ κρείμνια ἐκεῖ αὐτῇ μετεῖχον ἔτι τοῦ ἥτους τῶν βρβάρων, οὓς κατεπολέμουν. Μὴ λησμονήσωμεν ὅμως ὅτι ἔνεκα μὲν τῶν ἐλαττωμάτων τούτων δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, διότι μετεδεδθησαν εἰς αὐτοὺς ἐκ δουλείας μῆκρας, εἶχον δὲ ἀρετάς, τὰς ὁποίας εἶθε νὰ διασώζωσιν οἱ ἀπόγονοι.

Ὅπως δὲ ποτε δίκαιον εἶχεν ὁ Καραϊσκάκης ὀνομάζων τὴν νίκην ταύτην λαμπροτάτην· καὶ ὑπέγραψαν μὲν ἐν τῇ ἐκθέσει ἐκείνῃ, παρεκτός αὐτοῦ 94 ἔτι ὀπλαρχηγοί, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι τὸ κατόρθωμα ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν στρατηγικὴν περίνοιαν, εἰς τὴν σύεσιν καὶ τὴν δραστηριότητα ἐνὸς καὶ μόνου ἀνδρός.

Ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπανηγύρισε τὴν ἡμέραν τῆς 24 Νοεμβρίου ἐπ' ἐκκλησίας ὡς ἡμέραν ἀναστάσεως τῆς πρὸ μικροῦ πεπούσης Στερεᾶς, Ἑλλάδος, ὁ δὲ Κιουταχῆς καταπτοηθεὶς ὑπὸ τῆς συμ-

φορὰς ἔπεμψε τὸν Ὀσμὴν παρὰ εἰς Δαύλιν, ἵνα ἀλλάξῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν σωζομένων ἐπὶ αὐτοῖσι τε καὶ εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς Φοντάναν τουρκικῶν ἀποσπασμάτων, νὰ προσκαλέσῃ δὲ τὸν βεζύρην τῆς Εὐβοίας Ὀμὲρ παρὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ ἀμέσως, ἵνα σώσῃ τὰ φρούρια τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Σαλώνων. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ὑποπτεύων ὅτι ὁ τῶν πολεμίων στρατάρχης δὲν ἤθελε μένει ἀπρακτος, ὡχύρωσε μὲν τὸ Δίστομον, ὅπερ εὐλόγως ἐθεώρει ὡς θέσιν ἐπικαιροτάτην, καταλιπὼν ἐν αὐτῷ τὸν Ι. Μπαϊρακτάρην μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Κ. Μπότσαρη, ἐγκατέστησε δὲ ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας τῶν Σαλώνων τὸν Γεώργιον Δράκον, αὐτὸς δὲ ἀπεφάσισε νὰ προελάσῃ πρὸς βορρᾶν, ἵνα ἐξαπλώσῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ διακωλύσῃ πᾶσαν τροφὴν διόδου εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, μὴ ἀπομακρυνόμενος ὅμως πολὺ ἀπὸ τῆς Βοιωτίας, εἰς ἣν ἤθελε νὰ ἐπανέλθῃ τὸ ταχύτερον, περιστάσεως δοθείσης, διότι εἶχε τὴν συνείδησιν ὅτι αὐτοῖσι ἔμελλε νὰ κριθῇ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἡ τύχη.

Ὅθεν κατὰ τὴν 2 Νοεμβρίου μετέβη εἰς τὴν κατὰ τὰς βορείους ὑπώρειας τοῦ Παρνασσοῦ κειμένην Βελλίτσαν, καὶ μανθάνει μετ' ὀλίγον αὐτοῖσι διατρίβων ὅτι τῇ 5 Δεκεμβρίου πρόκειται νὰ διαβῇ διὰ τῆς Φοντάνας ἀπόσπασμα 700 περίπου πολεμίων συνοδευόν ὑπὸ τὸν Μιχμέτ παρὰ, υἱὸν τοῦ Πασόμπη καὶ τὸν Χατάμπην Κόρτσαν, 2,000 περίπου ζῶα κομίζοντα εἰς τὸ περὶ τὰς Ἀθήνας στρατόπεδον τροφῆς καὶ ἄλλα ἐφ' ἑαυτῶν. Προελαύνει λοιπὸν ἀμέσως εἰς Τουρκοχώριον, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπαντήσας τῷ φόντι αὐτοῖσι τοῖς ἀπὸ Φοντάνας προσερχομένοις, ἐπιτίθεται αὐτοπροσώπως κατ' αὐτῶν, φονεῖ ἐν ἰδίᾳ χειρὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀποσπάσματος, κυριεύει ὑπὲρ τὰ 1000 σκευοφόρα ζῶα καὶ μέχρι Μπευδουνίτης κυνηγεῖ τοὺς τραπέντας εἰς φυγὴν πολεμίων.

Το λαμπρὸν τοῦτο πραξικόπημα, τὸ γεγνημένον 13 μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ράχοβας, διέχυσε τὴν χαρὰν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐννόει νὰ ἐπιτρέψῃ ἀνάπαυσιν εἰς τὰ τάγματα αὐτοῦ.

Τὴν 10 Δεκεμβρίου, καταλιπὼν εἰς φύλαξιν τῆς Βελλίτσας τὸν Ρούνην, τὸν Νάκον Πανουριᾶν καὶ τὸν Χ. Περραιβόν, αὐτὸς μετ' ὅλης τῆς λοιπῆς στρατιᾶς ἐκίνησε πρὸς τὴν Ὑπάτην. Ἀφ' ἧς ὅμως ὥρας ἐξῆλθεν ἐκ Βελλίτσας βροχὴ ραγδαιοτάτη δὲν ἔπαυσε καταπίπτουσα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐπὶ τοῦ βαδίζοντος στρατοῦ. Ὁ ποταμὸς τῆς Γραβιᾶς, οἱ ἐδέχοντο οὗτος νὰ περάσῃ ἡδὴ ἐσπέρας οὐσης, εἶχε πλημμυρήσῃ τοσοῦτον, ὥστε ὑπερέβαινε τὰς ζώνας τῶν διαβαίνοντων· τὸ δὲ δεινότερον, δὲν ὑπῆρχε που χωρίον εἰς ὃ νὰ διανυκτερεύσωσιν οἱ τεταλαιπωρημένοι ἐκεῖνοι ἄνδρες καὶ νὰ εὕρωσιν ἀναψυχὴν τινα ἀπὸ τοῦ ψύχους καὶ τοῦ κόπου, ὥστε ἐδέχθη νὰ κατασκηνώσωσιν ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν τῷ μέσῳ δρυμῶνος, πλησίον τοῦ ποταμοῦ κειμένου.

Ἐνταῦθα τοποθετηθέντες ἀνῆψαν πυρὰ μεγάλα καὶ ἤρχισαν νὰ περιποιῶνται κατὰ τὸ δυνατόν ἑαυτούς· ἀλλ' ἐγκαταστήσαντες ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν, ἐξεθύμουν εἰς ὕβρεις φοβεράς κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ, ὁ δὲ, καίτοι κακῶς ἔχων αὐτός, καὶ πλείοτερον μάλιστα τῶν λοιπῶν ὅλων κινδυνεύων ἕνεκα τοῦ νοσήματος αὐτοῦ, ἐφάνη ὅμως τὴν νύκτα ἐκείνην ἀνεκτικώτερος παρ' ὅ,τι ἦν συνήθως καὶ περιερχόμενος τὰς τάξεις τῶν στρατιωτῶν ἐνεθάρρυνεν αὐτούς, φιλοφρονούμενος καὶ παρακινῶν καὶ συμπράττων εἰς τὸ ν' ἀνάψωσι τὰ πυρὰ αὐτῶν· ὥστε, ἐπειδὴ πρὸς τοῦτοις μετ' ὀλίγον κατέπαυσεν εὐτυχῶς καὶ ἡ βροχὴ, διελύθη ἅτασα ἐκείνη τοῦ στρατιώτου ἡ ὀργὴ καὶ ἐπανῆλθεν αὐτός εἰς τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχε συνήθως πρὸς τὸν δεινόνιον αὐτοῦ ἀρχηγόν.

Ἀλλ' ὅμως ἐπνίγησαν ἐν τῇ διαβάσει τοῦ ποταμοῦ ἄνδρες 12 καὶ ἀπέθανον 2· τὰ δὲ περιστατικὰ ταῦτα κατέπεισαν τὸν Καραϊσκάκην ὅτι ὁ στρατός εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως καὶ ἐπὶ τούτῳ μετεβίβασε τὴν ἐπιοῦσαν αὐτόν εἰς τὰ χωρία Σοβάλα καὶ Ἀγόρικον.

Ἐνταῦθα διατρίβων ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ὀμὲρ παρὰς ἡτοιμάζε-

το, κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα, νὰ ἐπελθῇ εἰς βοήθειαν τῶν Σκλῶ-
νων, δι' ὃ ὁ Καραϊσκάκης ἐστοχάσθη φρόνιμον, ὅπως ἐγκαταλείπων
πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἐπὶ Ὑπάτην στρατείαν, νὰ μεταβῇ μᾶλλον εἰς
τὴν ἐπαρχίαν Λοιδωρικίου, ἵνα ἐπανορθώσῃ μὲν τὸν ἀγῶνα καὶ κατ'
ἐκεῖνο τὸ μέρος, προχειροτέραν δὲ ἔχῃ τὴν εἰς Σάλωνα καὶ Δίστομον
ἐπάνοδον ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ ἐφόδῳ Ὁμέρ πασᾶ.

Ἀπὸ Λοιδωρικίου ἐξέπεμψε κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν Εὐδὴν καὶ τὸν
Καλύβαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν Μικρὴν εἰς Κράββαρα ἐπὶ τῷ αὐτῷ
σκοπῷ· καὶ ἀπήντησε μὲν δυσκολίας τινὲς διὰ τε τὴν δυστροπίαν
Ἑλλήνων τινῶν ὀπλαρχηγῶν ἐμμενόντων εἰς τὰς προηγουμένας πρὸς
τοῦς Ὀθωμανοὺς συνθήκας καὶ διὰ τὴν ἀδιαλείπτως ἀνανεουμένην
ἔριν τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ καὶ τῆς συ-
νέσεως ἔφερεν εἰς πέρας τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ ἐνδόξερα ταῦ-
τα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅτε περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου ἔμαθεν ὅτι
τελευταῖον 4000 Ὀθωμανοὶ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ πασᾶν τῆς Εὐβοίας τε-
ταγμένοι ὤρμησαν κατὰ τοῦ Διστόμου. Καὶ ἡγωνίσθησαν μὲν περι-
φρονῶς οἱ αὐτότε σταθμεύοντες Ἕλληνες καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἀσυγ-
κρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνωτέρῳ δύ' αμιν τῶν πολεμίων δι' ἀγώνων, εἰς
οὓς ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς προθύμως ἀπέδωκεν ἐν τῇ πρὸς τὴν κυβέρνη-
σιν ἀπὸ 21 Ἰανουαρίου 1827 ἐκθέσει του, τὸ δίκαιον ἔπαινον, ἐ-
πὶ πᾶσι δὲ εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν ἐκ Σκλῶνων καὶ ὁ Γ. Δράκος, ὅστις
ὀρμήσας ἀμέσως κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Καρυφίλμπην Ἀλβανῶν, ἐξέ-
βαλεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ λόφου διὰ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Διστόμου κα-
τεῖχον.

Ἀλλὰ καιρὸς ἦτο νὰ δράμῃ εἰς τὸ κρίσιμον τοῦτο σημεῖον καὶ
αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης. Εἶχε δὲ ἐπανέλθῃ εἰς Βελίτσαν καὶ ἐκεῖθεν
ἀπέστεινεν ἀπὸ πρῶτης τῆς 20 Ἰανουαρίου πεζοδρόμον πρὸς τοὺς
ἐν Διστόμῳ ἀναγγέλλων ὅτι τὴν ἐπομένην νύκτα θίλει ἐπιπέσει εἰς
τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ συμπράξωσιν ἐξερ-
χόμενοι εἰς ὑπάντησίν του.

Περὶ τὴν 3 μ. μ. ὥραν ἐκίνησε τῶντι ἀπὸ Βελίτσαν μετὰ 400
στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἦσαν δὲ ὅλοι πεζοὶ κατὰ παραγγε-
λίαν τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἐννοηθῶσιν ἀπὸ τοὺς εἰς Δαύ-
λιαν στρατοπεδεύοντας ἐχθροὺς, ὅθεν ἀναγκαίως ἐμελλον νὰ διαβῶ-
σι, καὶ οὐδ' ὁ ἴδιος ἠθέλησε νὰ ἱππεύσῃ ἂν καὶ ἅπαντες εἰ περὶ αὐ-
τὸν τὸν παρεκίνησαν εἰς τοῦτο ἐπιμόνως.

Δὲ τὸ βχθὺ τῆς νυκτὸς σκότος, διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν δρό-
μων καὶ τὰς πολλὰς περιστροφάς, δὲν ἐπλησίασαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν
στρατόπεδον εἰμὴ μόνον δύο ὥρας πρὶν ἐξημερώτῃ· καὶ δὲν εἶχον
μὲν ἐννοηθῇ παντάπασιν ὑπὸ φυλάκων, εἰ δὲ κατεπτοημένοι ὑπὸ τῆς
αἰφνιδίας ἐφόδου ἐχθροὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐ-
τῶν, καὶ περὶ ὅσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ φωνάζωσι καὶ νὰ τουφεκί-
ζωσιν ἀπὸ τῶν σκηνῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ προαπισταλὸς εἰς
τοὺς ἐν Διστόμῳ ταχυδρόμος δὲν εἶχεν ἐκτελέσει τὴν ἐντολὴν του,
ὥστε οἱ ἐν Διστόμῳ, οἷω· ἀγνοοῦντες τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ
μὴ ἠξεύροντες εἰς τί νὰ ἀποδώσωσι τὸν θόρυβον ὃν ἤκουον, δὲν ἐ-
ξῆλθον, ἵνα συμπράξωσιν, ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐνόμισε φρόνιμον νὰ χρο-
νοτριβήσῃ ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων, ἀλλὰ διελθὼν ἀ-
πλῶς ἀνὰ μέσων τῶν σκηνῶν αὐτῶν, εἰσῆλθεν εἰς Δίστομον.

Μόλις δὲ ἀναπαυθεὶς ὀλίγον, περιῆλθεν ἅμα ἐξημέρωσε τὸ ἑλλη-
νικὸν στρατόπεδον καὶ παρατηρήσας τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατεχο-
μένας θέσεις, ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ ἐπαναλάβῃ ἐνταῦθα τὸ στρα-
τήγημα τῆς Ράχοβας καὶ νὰ ἀποκλείσῃ πανταχόθεν τὸν Ὁμέρ
πασᾶν.

Ἐπὶ ταύτῳ ἔφερεν εἰς Δίστομον ἅπαντα τὰ εἰς Σκλωνα καὶ Λοι-
δωρικίον στρατεύματα καὶ ἔγραψεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ζητῶν ἐπι-
μόνως τροφάς καὶ πολεμοφόδια, ὃν εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην, ἀλλ'
ὁ ἀρχηγὸς τῶν πολεμίων, εἰ καὶ λαβὼν ἐπικουρίαν 500 τακτικῶν,
ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τότε κατὰ πρῶτον εἰς Ἑλλάδα ἐλθόντων,
ἐννοήσας τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον ἔτρεχε προλαβὼν, ἔφυγε τὴν νύκτα

τῆς 5 Φεβρουαρίου, καταλείπων εἰς τοὺς Ἕλληνας 100 σκηνὰς, πολλὰς ἀποσκευὰς, τὸ κανόνιον, ὃ τὲρ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ οὐκ ὀλίγα ἄλλα λάφυρα. Ἐφυγε δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς Δαύλιαν, καὶ ἐκείθεν παραλαβὼν τοὺς τε αὐτίθι καὶ τοὺς εἰς τὴν μονὴν Ἱερουσαλὴμ φρουροῦντας μετέβη εἰς Λεβάδειαν, ὅθεν μετ' ὀλίγον διεπέρασεν εἰς Εὐβοίαν ἄπρακτος. Ταύτην δὲ τὴν τροπὴν τοῦ Ὁμέρ πασᾶ μαθόντες ἔφυγον καὶ οἱ ἐν Σαλῶνις ἐχθροὶ, καὶ τότε τελευταῖον ὁ Καραϊσκάκης ἐνδίδων εἰς τὰς ἀκαταπαύστους παρακλήσεις ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Ἡ κατὰ τὴν Ρούμελην αὕτη ἐκστρατεία διήρκεσε 4 περίπου μῆνας. Ὅταν τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1826 ἐξεστράτευσεν ἐξ Ἐλευσίνος, ἅπασα ἡ Στερεὰ ἦτο ὑποτεταγμένη, ὅταν δὲ τὴν 21 Φεβρουαρίου 1827 ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Δίστομον, ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῶν Ἀθηνῶν κύδαμοῦ ἄλλοῦ ἐφαίετο ὀθωμανικὴ σημαία, εἰμὴ ἐντὸς τῶν παραλίων φρουρίων τοῦ Μεσολογγίου, τῆς Βονίτσας καὶ τοῦ Ναυπάκτου.

Καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν Στερεάν, ἀπὸ τοῦ Μικρουόρου, μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐπτερύγιζε, ἡ σημαία τῆς ἀνεξαρτησίας· τρία δὲ μεγάλα κατορθώματα ἐπεσφράγιζαν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Ἡ νίκη τῆς Ράχοβας, τὸ περὶ τὸ Τουρκοχώριον πραξικόπημα καὶ ἡ διάλυσις τοῦ περὶ τὸ Δίστομον στρατοπέδου τοῦ Ὁμέρ πασᾶ.

Δὲν ἤρκειτο δὲ ὁ Καραϊσκάκης τοιαῦτα κατορθῶν, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν δεινῶν ἐκείνων περισπασμῶν καὶ κινδύνῳ, εὕρισκόμενος, ἀπηύθυνε καὶ συνετάς συμβουλὰς πρὸς τοὺς διηρημένους τότε καὶ περὶ τοῦ τόπου τῆς συνελεύσεως μικρολογοῦντας πληρεξουσίου τοῦ ἔθνους. Ὅτε κατ' Ἀπριλίον τοῦ 1826 ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, καταπτοηθεῖσα ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, ἀνέβαλε τὰς ἐργασίας αὐτῆς, ἐπιτρέψασα τὴν ὅλην τῶν πραγμάτων ἐνέργειαν εἰς δύο ἐπιτροπὰς, τὴν διοικητικὴν καὶ τὴν τῆς Συνελεύσεως, εἶχε συγρόνως ψηφίσει ὅτι οἱ αὐτοὶ πληρεξού-

σιοι θέλουσι συνελθεῖν λήγοντος τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ καὶ ταχύτερον, ὅπου ἤμελον προσκληθῆ παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Συνελεύσεως.

Ἐκτοτε οἱ πληρεξούσιοι ἐπανειλημμένως προσκληθέντες νὰ συνελθῶσι κατ' ἀρχὰς εἰς Πορον, ἔπειτα εἰς Αἴγινα, τὸ μὲν πρῶτον οὐδόλως ὑπήκουσαν, μετὰ δὲ ταῦτα ἤρχισαν νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην νῆσον, ὅπου ἀπὸ τῆς 11ης Νοεμβρίου εἶχε μεταβῆ ἐκ Ναυπλίου καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαντες. Ἀξιόλογος ἐτέρη μερίς ὑπὸ τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην τασσομένη καὶ ἀντιπράττουσα εἰς τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, ὅστις ἦν ὁ ἐπικρατέστερος ἐν τῇ κυβερνήσει ἀνὴρ, προετίμα ὡς τόπον τῆς Συνελεύσεως τὴν Ἐρμιόνην καὶ ἤξου πρὸς τοὺς ὅτι αἱ ἐπαρχίαι εἶναι ἐλεύθεραι νὰ στείλωσι τοὺς αὐτοὺς ἢ καὶ ἄλλους πληρεξουσίου. Οὕτω δὲ διετέλουν διηρημένοι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους καὶ παρέλυε πᾶσα κυβερνητικὴ ἐνέργεια καθ' ἣν σιγμὴν, ἐκινδύνευεν ἡ ἀκρόπολις, ὁ δὲ Καραϊσκάκης περιῆγε μὲν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα τὰ νικηφόρα αὐτοῦ τάγματα, ἐστρεβετο ὅμως, ὡς εἶλομεν, καὶ τροφῶν καὶ πολεμικοδίων, καὶ μικροῦ δεῖν ἐδέησε νὰ ἴδῃ, ματαιούμενα ἅπαντα αὐτοῦ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως παντὸς πόρου.

Τότε λοιπὸν ἐν ᾧ εὕρισκετο ἐτι εἰς Δίστομον, ἔχων ἀπέναντι αὐτοῦ τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὁμέρ πασᾶ, ἔγραψε τῇ 26 Ἰανουαρίου 1827 πρὸς τοὺς διχονοοῦντας πληρεξουσίου, ἐπιστολὴν ἀξιωματικόν, τὴν ὁποίαν καταχωρίζομεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον.

Ἐξοχώτατοι καὶ Εὐγενέστατοι ἀδελφοί,

Κύριοι πληρεξούσιοι τῶν ὁρμάτων καὶ ἐπαρχιῶν :

«Μετὰ τὸν ἀδελφικὸν μας ἀσπασμὸν σᾶς εἰδοποιοῦμεν διὰ μὲ ἀπορίαν μας μεγάλην βλέπομεν τὴν ἀναβολὴν τῆς συγκροτήσεως τῆς Συνελεύσεως καὶ διὰ μέχρι τοῦδε λογοτριβεῖτε περὶ τόπου, γενόμενοι εἰς δύο κόμματα οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἔθνους, οἱ μὲν εἰς Αἴγινα, οἱ δὲ εἰς Ἐρμιόνην καὶ οὕτω βραδύνεται ἡ ἔναρξις τῆς Συνελεύ-

σεως, ἐκ τῆς ὁποίας προσδοκοῦμεν καλὸν ὄνημα τοῦ ἔθνους μας καὶ χρησιὰ ἀποτελέσματα. Ἡμεῖς ἐνταῦθα, ὡς οἷς εἶναι γνωστὸν, ἀγωνιζόμεθα περιφερόμενοι μὲ τὸσας κακουχίας νὰ ἐξολοθρεύσωμεν τὸν ἐχθρὸν καὶ διὰ νὰ ἔχωμεν πάλιν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐλευθέραν ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, ὡς πρότερον, καὶ προχωροῦμεν μὲ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ μέρους σας ὁμως ἐλπίζομεν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ δυσαρεσιούμεθα βλέποντες αὐτὰ τὰ δύο κόμματα νὰ διαφέρωνται πρῶτον περὶ τόπου.»

Ὁ τόπος δὲν εἶναι, ἀδελφοί, ὁποῦ νὰ ἐκτελῇ τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ τὰ καλὰ καὶ ἀπαθὴ αἰσθήματα τῶν ὑποκειμένων καὶ ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ ἀδελφότης, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ταῦτα κρέμονται ἡ σωτηρία ὅλων μας καὶ εἴμεθα ὅλοι ἀδελφοί καὶ ἐν ἑθνῷ. Ἀς λείψῃ τὸ Πελοποννήσιοι, Νησιῶται, Ρουμελιῶται, ἀλλ' ὅλοι νὰ νομιζόμεθα ἓνα, ὡς καὶ εἴμεθα, καὶ διὰ τὸ περὶ τόπου τῆς Συνελεύσεως εἶναι τὸ συμφερότερον, ἐπειδὴ καὶ ἔχομεν, ὡς βλέπετε κατὰ τὸ παρὸν τὰς δύο ταύτας μεγαλωτάτας ἀνάγκας, τῶν δύο σιρατοπέδων τοῦ τῆς Ἀιτικῆς καὶ τῆς Στερεᾶς, ἐξ ὧν κρέμονται αἱ ἐλπίδες τοῦ ἔθνους μας, νὰ συγκροτηθῇ ἡ Συνέλευσις εἰς τὸ πλησιέστατον μέρος, διὰ νὰ προφθάσῃ ἡ ἐξοικονόμησις τῶν δύο τούτων ἐκστρατειῶν, ὅθεν ἢ εἰς Αἴγινα, ἢ τὸ ὑπεριον ἃς γίνῃ εἰς Σαλαμίνα· εἶναι καὶ μέρος ἡσυχον διὰ τὴν Συνέλευσιν καὶ προφθονόμεθα καὶ ἡμεῖς τὰ δύο μέρη μὲ κάθε ἀναγκαῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ κυριώτερον νὰ προνοῇται καὶ νὰ προμηθεύηται, μὴ τυχῇ, ὃ μὴ γένοιτο, καὶ διαλυθοῦν τὰ σιρατόπεδα ταῦτα καὶ ἔπειτα μήτε Συνέλευσις γίνεται, μήτε ἐλπίζεται πλέον σωτηρία. Καὶ εἶδοτε ἀρκετοὶ νὰ γνωρίσετε τὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο καὶ δὲν οἷς ἐκτεινόμεθα περισσότερο.

Ἐκ τοῦ σιρατοπέδου Διστόμου.

Ὁ πατριώτης καὶ ἀδελφός σας

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἥτις ἀνεγνώσθη κατὰ τὴν 9 προχαρακτικὴν

ἐν Ἐμιόνῃ συνεδρᾶσιν, τῇ 31 Ἰανουαρίου 1827, συνετέλεσεν ἐν μέρει εἰς τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐπελθοῦσαν συνδιαλλαγὴν τῶν δύο μερίδων καὶ τὴν κατὰ μῆνα Μάρτιον ἐπιγενομένην ἑνώσιν τῶν πληρουσίων εἰς Τροιζῆνα.

Ἐν τῷ μεταξύ καὶ ἐνῷ ὁ Καραϊσκάκης εὐρίσκετο εἰς τὴν Στερεάν, ἡ δικηκετικὴ ἐπιτροπὴ ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ ὅσον ἐνδέχεται τὸ ἐπιτετραμμένον τὴν διάλυσιν τῆς πολιρκίας τῶν Ἀθηνῶν στρατόπεδον, καὶ συνεκρότησε κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1827 περὶ Ἐλευσίνα καὶ Σαλαμίνα δύναμιν 6,000 ἀνδρῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ δύναμις αὕτη στερουμένη στρατηγοῦ ἐπιτηδεοῦ, διηέθη κακῶς εἰς δύο σώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν ἐμελλε νὰ προσβάλλῃ τὸ στρατόπεδον τοῦ Ρεῖτ πασᾶ, ἐξ Ἐλευσίνας ὁρμώμενον, τὸ δὲ ἐκ Φιλήρου, ὥστε τὰ δύο ἑλληνικὰ σώματα, πρῶθεν ἀπ' ἀλλήλων ἐνεργοῦντα καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων κεχωρισμένα, ἐξετέθησαν εἰς κίνδυνον προφανῇ. Τὸ ἐν μάλιστα, τὸ τῆς Ἐλευσίνας, καὶ τοι συγκείμενον ἐκ 3,500 περίπου ἀνδρῶν καὶ ἀγόμενον ὑπὸ ἀρχηγῶν ἀνδρείων, ἐν εἰς διέπρεπεν ὁ Κεφαλὴν Βούρδαχης, ἐπαθε τῇ 27 Ἰανουαρίου ἐν Καματερῷ τροπὴν δεινотάτην, καθ' ἣν ἔπεσε μὲν ὁ Βούρδαχης, ἡ ἀγκάστησαν δὲ οἱ Ἕλληνες νὰ ὑποχωρήσωσι μέχρι Σαλαμίνας. Τὸ ἕτερον ὁμως σῶμα, τὸ ἐν Φιλήρῳ ὀχυρωθὲν, προσεβλήθη μὲ μετὰ δύο ἡμέρας καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ρεῖτ πασᾶ, κατάρθρωσε ὁμως νὰ διατηρήσῃ τὰς θέσεις αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις, εἰς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Νομβρίου, ἐπέτυχεν ὁ Φαβίρος νὰ εἰταγάγῃ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐφόδια, διερχόμενος μετὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος ἀνά μέσον τῶν ἐχθρικών χαρμῶντων, ὥστε καὶ τὸ φρούριον τοῦτο εἶχεν ὅπως οὐκ ἀσφαλισθῇ, καὶ τὸ ἐξωθεν ἑλληνικὸν στρατόπεδον προσλάβει ἀξιολόγους ἐπικουρίας ὅτε τῇ 21 Φεβρουαρίου ὁ Καραϊσκάκης, πειθόμενος εἰς τὰς ἐπανειλημμένας προσκλήσεις τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀφοῦ κατέλιπε τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως περὶ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὴν Λεβάδειαν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἐλευσίνα μετὰ 1000 περίπου ἀνδρῶν.

Ἔστησε δὲ μετ' οὐ πολὺ τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ εἰς Κερατοίνην, πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς ὅπου καὶ προσεβλήθη ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος πρὶν προφθάσῃ, ἔτι νὰ ὀχυρωθῇ, ἀλλ' ἀπέκρουσε τὴν προσβολήν. Τὴν 4 Μαρτίου ἀπῆλθε κατ' αὐτοῦ ὁ Ρεσίτης αὐτὸς μετ' ὅλου τοῦ ἱππικοῦ, δύο σωμάτων πεζικοῦ καὶ τινων περὶ βόλων, ἀλλὰ παρόντος τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν θρίαμβον τοῦ Καματεροῦ, καὶ μετὰ ἀγῶνα αἱματηροῦ, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ· ὁ δὲ Καραϊσκάκης ὠχύρωται ἐπὶ μᾶλλον τὸ στρατόπεδον, προσέλαβε μετ' οὐ πολὺ νέαν ἐπικουρίαν 2000 περίπου Πελοποννησίων ὑπὸ τὸν Ι. Θ. Κολοκοτρώνην, τοὺς Πετμεζαίους, τὸν Σισίνην καὶ ἄλλους, καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νὰ ἐνώσῃ διὰ ξηρᾶς τοῦτο τοῦ στρατοπέδου τὸ μέρος πρὸς τὸ ἐν Φαλήρῳ ὀχυρωμένον, ἠγωνίζετο ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ κατὰ μικρὸν τὸ μέγα τοῦτο ἀποτέλεσμα, ἵνα μετὰ ταῦτα βραθυμῶς προχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, διανοίξῃ τὴν συγκοινωνίαν αὐτῆς μετὰ τῆς θαλάσσης, καὶ καταστήσῃ οὕτως ὅλως ματαίαν τὴν τοῦ Ρεσίτου πολιορκίαν.

Τὰ πάντα δὲ προεμήνουν ὅτι, χάρις εἰς τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ, θέλει ἐπὶ τέλους φθάσει εἰς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον, ὅτε ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀπριλίου προσῆλθον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὁ Κοχραν καὶ ὁ Τζούρτζ, διορισθέντες ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζήνι Συνελεύσεως, ὁ μὲν πρῶτος στόλαρχος ἀπασῶν τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων, ὁ δὲ ἀρχιστράτηγος διευθυντὴς πασῶν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων.

Ἡ συνέλευσις πρὶν ἀποφασίσῃ τὸν διορισμὸν τοῦ Τζούρτζ, ἐνόμισε πρέπον νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ δὲ ἂν καὶ ἐπ' ἀληθείας δὲν ἤκουσε μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὸν διορισμὸν τοῦ ξένου ἐκείνου, ἵνα μὴ ἀντιπράξῃ ὅμως εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως, ἀπεκρίθη μετὰ πικρᾶς τινος γενναιοφροσύνης : « Αἱ Ἀθηναὶ νὰ ἐλευθερωθῶσι, τὰ μέσα τοῦ στρατοπέδου νὰ μὴ λειψῶσι, καὶ εἶμαι πρόθυμος νὰ δεχθῶ ὅποιονδὴποτε ἀρχηγὸν διορίσουν. Καὶ ἐπειδὴ

ἡ Συνέλευσις ἤθελεν ἐγγράφον τὴν συαίνεσιν αὐτοῦ, ἔδωκε τὴν συναίνεσιν ταύτην πλήρη δι' ἐπιστολῆς, ἣτις ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἐκτάκτῃ συνεδριάσει τῆς 3 Ἀπριλίου, τῇ συγκροτηθείσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, καθ' ἣν καὶ ἐγένετο ἡ ὀρκωμοσία τοῦ νέου ἀρχιστρατήγου.

Ἔχει δὲ ἡ ἐπιστολὴ ὡς ἐξῆς :

Σεβαστὴ Ἐθνικὴ Συνέλευσις,

« Τὴν ἀθλίαν ἱστορικὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους μας κάθε Ἕλληνας τὴν γνωρίζει. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, οὔτε τοῦ ναυτικοῦ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τοῦ ἐπιχειρήματός μου. Ὅμιλῶ δὲ περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται διηρημένον ἀπὸ τὰς μεταξὺ ἡμῶν διχονοίας, ὅπου ἀναγκαῖος μᾶς εἶναι ἓνας ἀγχίνους στρατιάρχης καὶ δραστήριος καὶ γνωρίζων εἰς κἄποιον τρόπον καὶ τὰ ἑλληνικὰ τῶν στρατιωτῶν φρονήματα. Διὰ τοῦτο βάζω ὑπ' ὄψιν τῆς σιβαστιῆς Συνελεύσεως τὸ αἶτομον τοῦ Ἐξοχ. στρατηγοῦ Ρινάρδου Τξιόρτζι, τὸ ὁποῖον ἔχομεν βεβαίας πληροφορίας ὅτι εἶναι ἄξιον τοιοῦτου ἐπιφορτίσματος, ὅστις ἔχων τελείαν ἰδέαν τῶν ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν φρονημάτων, ἔχω ὅλην τὴν βεβαιότητα ὅτι θέλει διανύσει τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, θέλει τὰ ἐνώσει καὶ θέλει τὰ συγκεντρώσει πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐπομένως θέλει προξενήσῃ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὅλης τῆς Πατρίδος.

« Δι' ὃ παρακαλῶ ἐν ταυτιῷ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν νὰ τοῦ ἐπιφορτίσῃ τοιοῦτον βάρος, τοῦ ὁποῖου ὑπόσχομαι ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατεύματα ὑπακοήν.

Μένω δὲ μὲ ὅλον τὸ ἀνῆκον σέβας

Τῇ 2 Ἀπριλίου 1827.

Ἐκ τοῦ στρατοπέδου Κερατοίνης

Ὁ εὐπειθὴς πατριώτης
ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Πλήρης λοιπόν έφαινετο έπικρατούσα όμοφροσύνη· π.λ.άρθμα εί-
χον συρρεύσει εις την 'Αττικήν στρατεύματα, αξόλογος ναυτική
δύναμις προσήλθεν εις Πειραιά, και δύο άνδρες, παρά των οποίων
πάντες προσεδόκων τά άριστα, ανέλαβον την ύπερτάτην κατά ξη-
ράν και θάλασσαν αρχηγίαν. 'Αλλ' από της πλησμονής τούτης των
άγαθών, αί μέγισται μετ' όλίγον έπήλθεν συμφορά.

Ό διορισμός των δύο εκείνων ξένων άνδρων, ως αρχηγών άνωτά-
των της κατά θάλασσαν και ξηράν δυνάμεως δυσκόλως ήθελε φέρει
αίτια άποτελέσματα και εάν ύποτιθή ότι ήθελαν είναι οι μεγαλο-
φυέστεροι των άνδρων· διότι δυσκόλως ήδύναντο να συνοικεωθώσι
προς τον στρατόν, δι' ου έπρόκειτο να επιτελέσωσι τά άνατεθέντα
αυτοίς έργα. Δεινотάτη ήτο μάλιστα ή θέσις του άρχιστρατήγου,
όστις, συνειθισμένος να άγη τάγματα τακτικά, είρίθη αίφνης ήνυχ-
καμένος να πράξη δι' όμίλων άτάκτων, οι ου μόνον το προσωπικόν
δέν έγνωσκεν, αλλά και τον όμοιον έν γένει χαρακτήρα και τον τρόπον
του πολεμείν έντελώς· ήγγόνει· και ουδέ υπήρχε καιρός συνοικειώσεως
προς τον στρατόν τούτον, έτι δέ όλιγώτερον αναμνησείας αυτού,
διότι ή φρουρά της 'Ακροπόλεως δέν έπαυσε κραυγάζουσα ότι στε-
ρείται τροφών και ίφοδίων, και καθ' έκάστην έγγραφιν ότι τον έσχα-
τον διατρέχει κίνδυνος, έν ταχίστη δέν επέλθη φύσις της πολιορ-
κίας. Παρά τοις τούτου ό στρατός έκεινος πρό μικρού νικηφορήσας
εις την 'Ελλάδα υπό τον Γ. Καρχησκάκην, απέθυμαζε και έλά-
τρευε τον ήγεμόνα τούτον, του οποίου ουδένα τότε ήθιώρει άνώτερον
ή ίφάμιλλον. Και αυτός δέ ουτο; ό 'Ελλην στρατηγός, εί και δέν
άντέπρξεν εις την διορισμόν του άρχιστρατήγου, εί και υπεδέχθη
αυτόν προθύμως, εί και ήγωνίσθη να συμπράξη μετ' αυτού είλικρι-
νώς, έδυσφόρει διά την επέμβασιν του ξένου τούτου όστις, καθ' όλως
μέν τας πιθανότητας μικρήν ήδύναντο ν' αποβή χρήσιμος τω στρατō,
εύωδιστός δέ του έπιχειρήματος, ήθελεν αρπάσει, έν μέροςι τούτά-
χιστον το από τούτου κλέος παρά του άληθοϋς αυτού άτουργού.

Ό φιλέλλην Άγγλος

ΠΛΟΙΑΡΧΟΣ ΑΜΙΕΛΤΩΝ

(Φυλλάδιον 8)

Ἐν τούτοις ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ψηφίσασα τὸν διορισμὸν ἐκείνον Ἑθνικὴ Συνέλευσις κατηναγκάσθη εἰς τοῦτο ὑπὸ λόγων ἰσχυροτάτων.

Δὲν λέγομέν τι περὶ τὸν Κόχραν, ὅς ἡ Ἑλλὰς σύμπασα προτεδὸν ὡς σωτῆρα αὐτῆς καὶ ὃν προτελθόντα ἐπὶ τέλους, δὲν ἦτο δυνατόν, ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὰ ναυτικά πράγματα. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ρ. κάρδου Τζ. ὕρτζ τὴν προχειρίειν εἶχεν καταστήσει ἀναγκαίαν ἢ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ἅπην τὴν Ἑθνος παραχθείσα συνειδησις, ὅτι χρήσιμον ἦτο πᾶσαι αἱ ἐλληνικαὶ δυνάμεις νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τὰς χεῖρας ἀνδρὸς ἐξ ὧν.

Ἐπὶ πᾶσιν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τοὺς διορισμοὺς τούτους καὶ ἡ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὑπερέχουσα ἐν Ἑλλάδι ἀγγλικὴ ἐπιρροή διὰ τε τοῦ Στρατάρχου Κάνιγγος, τοῦ ἐπιτροπέντος τὰς πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν διαπραγματεύσεις καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ μοιάρχου Ἀμιλτων, τοῦ πλείστα δόντος δείγματα φιλελληνικωτάτων αἰσθημάτων.

Τὴν σήμερον πόρρωθεν κρίνοντες τὰ πράγματα καὶ ἐν γνώσει τῶν ἀποτελεσμάτων ἐπιφέροντες τὴν ψῆφον, εὐκολὸν εἶναι νὰ κατακρίνωμεν τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως, ἀλλὰ, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων συνάγεται, ἡ κατάκρισις αὕτη ἤμελεν εἶναι ἄδικος. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον ἐπὶ ξέν ἴσως ἄτονον ἡ Συνέλευσις, ὅτι διέτξε τὸν νέον ἀρχιστράτηγον νὰ μεταβῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐνῶ προβλεπούσα τὰς δυσχερείας τῆς κείνου αὐτοῦ ἐπεμβάσεως, ὥφειλε μᾶλλον νὰ προτρέψῃ αὐτὸν νὰ διαμεῖνῃ εἰς τὸ κέντρο τῆς Κυβερνήσεως, ἐκεῖθεν παρασκευάζων καὶ ἐκπέμπων εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπιχοιρίας, τροφὰς καὶ συμβουλιῶν τὰ πρὸς αὐτὸν καὶ δευτέρων ἐν γένει τὸ ἐπιχειρηματικὸν κατὰ λείπω δὲ τὰ λοιπὰ οὐ ἐν Ἀττικῇ στρατοπέδου εἰς τὸν ἀνδρα, ὅστις, ἐκ οὗ μηδεὶς αὐτὸν συγκροτήσας καὶ κλείσας, μόνος ἐφθίμετο ἐκτελέσειν τὰ συμπεπρωμένα ἔργον τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀπελευθερώσεως.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ἀρχιστράτηγος ἠθ. λητεν οἶκισεν νὰ ἐφαρμοσῇ μέχρι τινὸς τὸ σύστημα τοῦτο, μὴ ἀποβιβαζόμενος εἰς τὴν ξηρὰν ἀλλ' ἐν πλοίῳ τινὶ εἰς Πειραιᾶ διαμένων. Τοῦτο ὅμως ἀντὶ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν του εἰς αὐτὴν, διότι τοσοῦτο πλησίον ὦν εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπεμβαίνῃ πολλὰ εἰς τὰ καθέκαττα, ἐρχόμενος εἰς διαφωνίαν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην.

Πλὴν τοῦτου δὲ πόρρω τοῦ κινδύνου ἰστάμενος δὲν ἦτο δυνατόν ὁμοίως νὰ προσλάβῃ τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ὑπόληψιν στρατοῦ, ὅστις ἦτο συνειθισμένος νὰ βλέπῃ παντοῦ καὶ πάντοτε τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ προπολεμοῦντα καὶ προαριστευοντα.

Τὴν 7 Ἀπριλίου ἐφθασεν εἰς Πειραιᾶ ὁ Κόχραν μεθ' ὅλης τῆς ναυτικῆς μοίρας, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐν συνοδείᾳ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ, εἶπευσεν νὰ ἐξέλθῃ εἰς συνέντευξιν τοῦ λαμπρῶς δὲ τυχῶ παρ' αὐτῷ ὑποδοχῆς ἔδωκε πάσας τὰς πληροφορίες περὶ τε τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀεροπόλεως καὶ κοινοποίησεν αὐτῷ τὰς τελευταίας τῶν πολιορκουμένων ἐπιστολάς. Ὁ δὲ Κόχραν ἐπαινέσας τὸ ζῆλον τοῦ στρατοῦ, ἐπρόσφερεν αὐτῷ διὰ τοῦ Καραϊσκάκη σημαίαν κυανὴν, ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ τὴν γλαυκὰ, ὑπεσχεθῆναι νὰ οικονομήσῃ ὅλας τὰς ἐλλείψεις τοῦ καὶ ἔτιξε χιλιόδιστηλον ἀμοιβὴν εἰς ἑκείνον, ὅστις πρῶτος στήθῃ τῇ σημαίᾳ εἰς τὰ τεῖχη τῆς ἱερᾶς ἄκρας.

Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ἡ προηγουμένη τοῦ ἀνδρὸς φήμη ἐδεδείξαν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸ Καραϊσκάκην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ αἰσίων ἐνέπλησαν αὐτοὺς ἐλπίδων, αἵτινες φεῦ! τοσοῦτο ταχέως καὶ οἰκτρῶς ἐμελλον νὰ μαρτυρηθῶσι, διότι τῇ ἀληθείᾳ σπανίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀπαντῶνται ἄνθρωποι, τοσοῦτον ἐν τοῖς πράγματι ἀναδεχθέντες κατ' ἄνωγρον τῆς περὶ αὐτῶν ἐπικρατηστικῆς προσδοκίας ὅσον ὁ στόλαρχος ἐκεῖνος.

Αἱ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον σχέσεις τοῦ Καραϊσκάκη ἦσαν κατ'

ἀρχὰς δύσκολοι καὶ δυσάρεστοι, διότι ὁ Τζούρτζ, ἅμα διερριθίς, ἐπεχείρησε νὰ στρατολογήσῃ καὶ ἔδωκεν ἐπὶ τούτῳ χρήματα εἰς τὸν ὀπλαρχηγὸν Κ. Βλαχόπουλον, μεταβὰς δ' ἔπειτα εἰς Μέγαρα, ὅπου διετρίβεν τι ἐς τῶν Σουλιωτῶν, ἔδωκε καὶ εἰς αὐτοὺς χρήματα καὶ κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ μεταλάβωσι τοῦ ἁγῶνος. Ταῦτα δὲ δυνατόν δὲν ἦτο νὰ ἴδῃ μὲ ὄμμα εὐχάριστον οὐδὲ ἀδιάφορον ὁ Καραϊσκάκης, διότι στρατολογίας χρεῖα δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ μᾶλλον συντηρήσεως τοῦ προϋπάρχοντος στρατοῦ, καὶ διότι ἐν τῇ ἐκστρατεῖᾳ ταύτῃ ἄνδρες ἄχρι τοῦδε μὴ κινδυνεύσαντες ἐπληρώνοντο διὰ νὰ μεταβῶσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἐν ᾧ οἱ ἐλευθερωταὶ τῆς Ρούμελης ἐσπεροῦντο πάσης ἀμοιβῆς.

Καὶ ἀπῆλθε μὲν ὁ Καραϊσκάκης εἰς συνάντησιν τοῦ ἀρχιστρατήγου, μόλις ἐπελθόντος εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ κατὰ χρέος ὅσας καὶ προηγουμένως εἰς τὸν Κόχραν πληροφορίας, ἀλλ' ἐν ταύτῃ εἰς νέον πάλιν περιέπεσεν ὁ Τζούρτζ λάθος, διορίσας ἑτέρους τοῦ στρατοπέδου φροντιστάς καὶ δεικνύων οὕτω δυσπιστίαν εἰς τοὺς παρὰ τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ προηγουμένως διορισμένους.

Ἴσως κατὰ τῶν τελευταίων τούτων πολλὰ ἐρητήθησαν εἰς τὸν Τζούρτζ, ἀλλ' οὗτος καιρὸν δὲν ἔλαβε νὰ ἐξελέγξῃ τὰ λεγόμενα, ἐκ τοῦ προχείρου δὲ δὲν ὤφειλε νὰ μεταβάλῃ τὸ προσωπικὸν ἐκεῖνο, δι' οὗ ἐλαχίστους λαμβάνων παρὰ τῆς Συνλεύσεως πόρους ὁ Καραϊσκάκης, κατάρθωσεν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον νὰ συντηρῇ μυριάνδρον στρατὸν. Δεινὴ δὲ ἐπῆλθεν ἐκ τῆς καινοτομίας ταύτης ταραχὴ· διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων ἀποτεινόμενοι πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, παρεπέμποντο ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον, ὃ δὲ ἀπεκρίνετο ὅτι δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ τὰ ζητούμενα, διότι δὲν ἔβαλεν εἰς τάξιν ἀκόμη τὰς ὑποθέσεις του.

Οὐδὲν ἥττον ὁ Καραϊσκάκης ἐπροσπάθει νὰ κατευνάσῃ τὴν ἐντεῦθεν προκύψασαν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ συναγωνιστῶν δυσκρίσεις καὶ μετὰ πλείστης φρονήσεως καὶ δραστηριότητος ἐπέδω-

κε τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, χάριν τοῦ ὁποίου ὁ ὄξύς αὐτοῦ χαρκκτὴρ ἐδέχετο ὅχι βέβαια ἔγογγύστως ἀλλὰ ὅσοι ἐνδέχεται ἀνεκτικῶς τοσαύτας προσβολάς.

Προσθετέον δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ξένοι ἀρχηγοί, ὁμολογοῦντες τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνδρός, μετὰ εὐλαβείας τινὸς πρὸς αὐτὸν προσεφέροντο, καὶ ἐν ταῖς πολεμικοῖς ἀγῶσιν ἐτάσσοντο μᾶλλον ὑπ' αὐτὸν ἢ ἐδίδον αὐτῷ διαταγὰς. Τῶντι· ἐπεὶ δὲ οἱ πολιορκούμενοι ἀνήγγειλαν ἐπανειλημμένως ὅτι ἐξέλιπον σχεδὸν καὶ αἱ τροφαί, καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ φάρμακα, ὁ Καραϊσκάκης θεωρῶν ἀνεπὶδραστον τὴν ἀνάγκην ταχυτέρως τινὸς τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοπέδου ἐνέργειας, συιεκάλεσεν ἐπὶ τούτῳ ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ συμβούλιον, ἐνῷ προσῆλθε καὶ ὁ Κόχραν.

Προτείναντος δὲ τοῦ Καραϊσκάκη, ὅτι χρεῖα πρὸ πάντων νὰ κυριευθῇ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τὸ εἰς Περαιᾶ κείμενον, καὶ ἅπαντα τὰ περὶ αὐτὸ ἐχθρικά ὀχυρώματα, ἵνα ἐνωθῶσι τὰ δύο ἔτι ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα τμήματα τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου, τὸ τε ἐν Κερατσίνῃ καὶ τὸ ἐν Φιλήρῳ, οὕτω δὲ ἀδιασπάστου καταστάσεως τῆς ἐλληνικῆς δυνάμεως, νὰ δυνήθῃ αὕτη μετὰ τινος ἐλπίδος ἐπιτυχίας νὰ ἐπιχειρήσῃ γενικώτερόν τι κατὰ τοῦ Ρεσῖτη κίνημα, ὁ Κόχραν οὐ μόνον ἀπεδέξατο τὴν γνώμην ταύτην, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης ἠρώτησε τὸν ἀρχηγόν, τί τὸ καθ' ἑαυτὸν δύναται νὰ πράξῃ, ἢ πῶς νὰ κατασταθῇ ὀφελιμώτερος εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ προβαλλομένου σχεδίου, ὃ δὲ Καραϊσκάκης καταγοητευθεὶς ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου τοῦ Κόχραν τρόπου, ἀπεκρίθη μὲν ὅτι ἀνατίθεται αὐτῷ τὴν ἀπὸ θαλάσσης κατεδάφισιν τοῦ μοναστηρίου, προσέθηκε δὲ καὶ τινὰς φιλοφρονεσιᾶτους ὑπὲρ τοῦ ἀνδρός λόγους, ὑπερτατον τῶν μηχανικῶν αὐτὸν ἀποκαλέας καὶ τολμηρότατον ἐκτελεστὴν τῶν μᾶλλον ἐπικινδύνων ἐπιχειρήσεων, διότι, ὥς καὶ ἄλλοτε ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν, ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀκατεργάστῳ ἐκείνῃ ψυχῇ εὐγενεῖς τινες χορδαί, τὰς ὁποίας ἤρκει νὰ ἤξεύρῃ τις νὰ ἐγγίσῃ, ἵνα ἀμέσως ἀντηποκριθῶσι καὶ ἀντηχίσωσιν.

Τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφασθέντων ἐγένετο ἑναρξίς τῇ 13 Ἀπριλίου, καθ' ἣν ἡμέραν ἐπιτελεσθείσης κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐφόδου ἀπὸ τοῦ Φαλήρου καὶ ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀπὸ Κεραικῆς ἐκυριεύθησαν ἐννέα τῶν πολέμων περὶ τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα χαρκαώματα.

Εἰς τὸ κατορθώμα τοῦτο συνετελεσε προσωπικῶς καὶ ὁ Κόχραν, ὅστις εὗρεθίς κατὰ τύχην τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς μιᾶς τοῦ στρατοῦ μοίρας καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον προεκινδύνευσεν.

«Ἡ ἡμέρα ἐκείνη διὰ τοὺς Ἕλληνας, λέγει ὁ ἀρχαῖος βιογράφος, ὑπῆρξεν ἡμέρα πανηγύρεως» καὶ δικαίως, διότι ὁ ἐλληνικὸς στρατός, παρεξέταθ' ἄνευ διακοπῆς τινος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Φαλήρου μέχρι τοῦ Κερυθαλοῦ, καὶ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα δὲν ὑπελείποντο ἄλλοι Τούρκοι, εἰμὴ οἱ ἐν τῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος περιγεχαρκαωμένοι, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἔστησε τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κέντρῳ παρὰ τὸ ἀρχαῖον τοῦ Περαιῶς κωριον.

Κατὰ δυστυχίαν ὁ Κόχραν, ἰδὼν τὴν ἀνδρείαν, μὲ τῇ ὁποίᾳ ἐπολέμησεν ὁ στρατός τὴν 13 Ἀπριλίου καὶ τὸν τρόπον ὅστις ἐνεσπάρη εἰς τοὺς πολέμους, μετασχών, δὲ καὶ αὐτὸς τοῦ κατορθώματος, ἐνόμισεν ὅτι δύναται οἰκοθὲν τὰ πάντα νὰ κατορθώσῃ, ἐλητμόνησεν ὅτι ὑπῆρχεν ἕτερος τοῦ στρατοῦ καὶ ἀρχηγός, ἐλητμόνησεν τὴν φιλοφροσύνην ἣν ἐξ ἀρχῆς, καλῶς ποιῶν, εἶχε δεῖξει πρὸς αὐτόν, καὶ εὐθὺς ἤρχισε λέγων ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐφοδος μέχρι τῆς ἐντελοῦς διαλύσεως τῆς πολιορκίας τοῦ δὲ Καραϊσκάκη ἀρκεσθέντος εἰς ὅσα ἐπέτυχεν καὶ διατάξαντος τὴν παῦσιν τοῦ ἀγῶνος, διότι ἀπέφυγε πάντοτε τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ στρατοῦ ἐξάπλωσιν, προτιμών τὴν βελήμιαν προχώρησιν. ὁ Κόχραν, ἀναγγέλλων εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὰ γενόμενα, ἐπανελάμβανεν ὅτι, ἂν τὴν ἐπαύριον ἐφύροντο οἱ Ἕλληνες, ὅπως τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἤθελον βεβαίως εἰσελθεῖν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Καὶ ταῦτα ἀξιών, ἤθελε νὰ τὰ βεβαίως ἀμέσως εἰς πρᾶξιν καὶ προέ-

βαλε τφόντι νὰ κινήσῃ τὴν ἐπαύριον τὰ στρατεύματα πρὸς τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης ἀντιπαρετήρει ὀρθῶς ὅτι τὰ ἄλλα ἐλληνικά στρατεύματα, ἐπιτειδιότατα ὅσα εἰς τὸν ἀπὸ χαρκαωμάτων πόλεμον δὲν εὐδοκίμοῦσι πάντοτε εἰς τὸν ἐν τοῦ συστάδην ἀγῶνα, ὡς ἐκ τῆς ἐφόδου λοιπὸν ἐκείνης δύνανται νὰ διεικνύσωνται εὐσῶσι τὰ πάντα· προσεπέφερε δὲ καὶ ὅτι δὲν εἴαι φρόνιμον νὰ προχωρήσῃσιν, ἀφύοντες κατὰ νότον τὴν ἐχθρὴν κατέχοντα τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα.

Ὁ Κόχραν, ὅστις ἂν πιστεύωμεν τὴν ὁμογενῆ αὐτοῦ ἱστοριογράφον Γόρδωνα, εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τοσαύτης ἀνυπομονητικῆς νὰ εἰσεέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὥστε αἱ ὥραι ἰφαίνοντο εἰς αὐτὸν ἐβδομάδες, καὶ δὲ ἡμέραι ἔτη, ἠγανάκτησε διὰ τὴν ἀναβολὴν καὶ πολλὰ κατεφλυάρησε κατὰ τῆς ἀνανδρείας τῶν ἐλλήνων ἀρχηγῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ὁμῶς ἀπεφάνετο ρητῶς ὅτι δὲν προχωρεῖ οὐδὲ βῆμα, ἀνπροσχεμένως δὲν παραδοθῇ τὸ μοναστήριον, ὅθεν ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη ὁ στόλαρχος νὰ ἐνδώσῃ. Ἀλλὰ τότε ἤρχισε νὰ ἀπαιτῇ τὴν ταχείαν ἄλωσιν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.

Τὸ μοναστήριον, ὡς εἴπομεν, καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐφόδου, καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς θυσίας ἤθελε μετ' ὀλίγον παραδοθῇ, ἀλλ' ὁ Κόχραν ἐφώναζε, καὶ ἤρχισε λοιπὸν ἀπὸ θαλάσσης, τρεῖς δ' ἐγένοντο ἀπὸ ξηρᾶς ἐφοδοὶ καὶ αἱ μὲν ἐφοδοὶ ἀπεκρούσθησαν γενναίως ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὁ δὲ κατανικοβολισμός μικρὰν, ὡς φαίνεται, ἐπροξένει εἰς τὰ τείχη ζημίαν· οὐδὲν ἦττον οἱ πολιορκούμενοι ἐζήτησαν ἀνακωχὴν, ἵνα πραγματοποιήσῃ περὶ ἐξόδου καὶ προέτειναν νὰ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς νὰ ἐπαέλθωσιν εἰς τὸ ἐν Ἀθήνας τουρκικὸν στρατόπεδον μετὰ τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν σκευῶν.

Ὁ Κόχραν, ὀρθῶς ποιῶν, δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ἀπαντήσας ὅτι δὲν ἐπιτρέπει εἰμὴ τὸ ζῆν, καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς ἀνακωχῆς ταύτης οἱ πολιορκούμενοι ἐφόνευσαν πρὸς τούτοις ἀξίωματικόν τινα σταλέντα πρὸς αὐτοὺς καὶ φέροντα τὰς περὶ συμβιβασμοῦ προτάσεις,

ἐφρύνεζεν ὁ Κόχραν διὰ τὴν ἀνέθειαν ταύτην, δικαίως πάλιν, ἀτόπως ὁμως ἐπανελάβε τὰς περὶ ἐφιδου ἀξιώσεις του.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀντέλεγεν ὀρθῶς, ὅτι μάταιον εἶναι νὰ θυσιάζωσι τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἡ παράδοσις τῆς μονῆς εἶναι ἀναπόδραστος, ἀλλ' ὁ Κόχραν ὕβριζε καὶ ἠπειλεῖ ὅτι, ἐὰν δὲν κυριευθῇ ἀμέσως τὸ μοναστήριον, θέλει ἀποχωρῆσαι μετὰ τοῦ στόλου· δευρὴ ἐκ τούτου συνέβη κατ' ὅλον τὸ στρατόπεδον ταραχῇ, καὶ ὁ Καραϊσκάκης αὐτὸς ἀπολέσας ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὴν ὑπομονὴν καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς πνένοντας εὖλογον ὁργὴν ὑποστρατήγους του:

«Βλέπω, τοὺς εἶπεν, ὅτι κακὰ θὰ τὰ πᾶμε μὲ τούτους τοὺς Φράγκους· φοβοῦμαι πῶς θὰ μᾶς χάσουν μὲ τὴν ἀβασταγιά τους». Ἀμέσως ὁμως συελθὼν καὶ ἀπεβλέπων πάντοτε πρὸς τὸν μέγαν σκοπὸν τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος, ἀλλὰ, ἐπρόθεσε, πῆπει νὰ τοὺς οἰκονομήσωμεν».

Καὶ διὰ νὰ οἰκονομηθῇ λοιπὸν ὁ Κόχραν ἐνόμιζε πρέπον ὁ Τζούρτζ νὰ δεχθῶσιν οἱ Ἕλληνες τὰς πρὸ ὀλίγου ἀπορριφθείσας προτάσεις τῶν πολιορκουμένων καὶ νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν μετὰ τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν σκευῶν ἔξοδον. Ὁ συμβιβασμὸς εὖτος διὰ πολλοὺς λόγους ἦτο ἄριστος, διότι ἐὰν ὀλίγη ὑπῆρχεν ὑπομονή, ἤθελεν ἐπέλθει ἡ παράδοσις ἄνευ ὄρου καὶ διότι ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς, ὅστις θεωρεῖ τὰ σκεύη καὶ τὰ ὀπλα τῶν Ἀλβανῶν ἐκείνων ὡς λεία, ἀνήκυσαν αὐτῷ, δυσκόλως ἡδύατο νὰ συαίεσθαι εἰς τὸ νὰ στερηθῇ αὐτῆς.

Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰ χειρότερα, ἰδέθη νὰ συνθηκολογήσῃ ἐπὶ τῇ βάσει ἐκείνῃ, τοσοῦτο μᾶλλον ὅσον οἱ Τούρκοι εἶχον διαμηνύσει αὐτῷ ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Κιουταχῆς οὐδὲν ἐπραξε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ὑπόσχομαι ἐνόρκως οὐ μόνον νὰ μὴ κινήσωσιν ὀπλα κατὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς μελλούσας μάχας, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐκ τοῦ στρατοπέδου ν' ἀναχωρήσωσι, συμπαραλαμβάνοντες καὶ ὅσους ἄλλους δυνηθῶσιν ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὁμοφυλῶν των. Ἴνα δὲ προλάβῃ πᾶσι ἀ-

πεικταῖον, ἐφρόντισεν ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς νὰ περιέλθῃ ὁ ἴδιος ὅλα τὰ διάφορα τοῦ στρατοπέδου τμήματα, νὰ ἐξηγήσῃ εἰς ἕνα ἕκαστον τοὺς λόγους, οἵτινες κατέστησαν ἀφευκτοὶ τὴν συνθήκην ταύτην, καὶ νὰ δικαιολογήσῃ μάλιστα αὐτήν, παριστῶν τὴν ἀνάγκην τῆς ταχίστης συνδρομῆς, ἣν εἶχον οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἕλληνες, τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος, τὸ ἄστατον τῆς τοῦ πολέμου τύχης καὶ τὰς φήμας, αἵτινες εἶχον ἀρχίσει νὰ διαδίδωνται ὅτι ὁ Ἰβραήμης μελετᾷ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ.

Ἄλλ' ὅσα καὶ ἂν ἐπραξεν ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἠδυνήθη νὰ προλάβῃ συμφορὰν μεγάλην. Γενομένων τῶν συνθηκῶν καὶ συμφωνηθέντων πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι θελοῦσι δοθῇ εἰς τοὺς ἐξερχομένους ὡς ὁμηροὶ ὁ Βάσσης, ὁ Ι. Λογοθέτης καὶ ἄλλοι τινές, οἱ Τούρκοι περὶ μεσημβρίαν τῆς 16 Ἀπριλίου, παραδόντες μόνον τὰς σημαίας καὶ ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τοὺς ὁμήρους, ἐκίνησαν ἀπὸ τὸ μοναστήριον πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ, προπορευομένου καὶ ὀδηγοῦντος αὐτοῦ τοῦ Καραϊσκάκη, ὅστις ἐνόμισεν ὅτι διὰ τῆς παρουσίας του θέλει ἐτι μᾶλλον προλάβῃ πᾶσαν ἀτυχίαν. Ἀλλὰ πλήθος μέγα στρατιωτῶν εἶχε συρρεύσει ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῶν διερχομένων καὶ κατ' ἄρχας μὲν παρίσταντο ὡς θεαταὶ σπανίου τῇ ἀληθείᾳ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ θεάματος· ἅμα ὁμως προεχώρησαν ὡς ποσοῦν οἱ Τούρκοι, στρατιώτης Ἕλληνας ἐζήτητε βιαίως νὰ λάβῃ ἀπὸ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τὸ ὄπλον του· ὁ Τούρκος ἀντέτεινε καὶ ἐπειδὴ ἐπιμένοντος τοῦ Ἑλληνος ἐπυροβόλησε, παρευθὺς γενικὸν καὶ πυκνότερον ἐξεργάγη κατὰ τῶν διερχομένων πῦρ.

Οἱ παρευρεθέντες ἀξιωματικοὶ προσεπάθησαν παντὶ θένει νὰ καταπαύσωσι τὴν ταραχήν, μεταχειρισθέντες καὶ παρακλήσεις καὶ ἀπειλάς· ἀλλὰ τίς εἰσηκούετο; Αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης τὸν ἔσχατον ἐτρεχε κίνδυνον ἀγωνιζόμενος ν' ἀναχαίτῃ τὸν φόνον, καὶ βλέπων ὅτι ματαίως ἀγωνίζεται ἀνέκρχε πρὸς τοὺς Τούρκους: «Σκοτώσαί με καθὼς σὰς σκοτώω». Δέ, τοὺς ἐσκότωσε δὲ αὐτὸς· ἄλλοι ὁ-

πῆρξαν εἰ παραίτιοι τῆς σφαγῆς ταύτης, καθ' ἣν 200 περίπου ἔπεσον Ἀλβανοί, καὶ μόλις 70 περίπου ἔφθασαν νὰ διασωθῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ὁμογενῶν.

Ἡ θλίψις καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ Καραϊσκάκη διὰ τὴν ἀσέβη ταύτην τῶν συντεθειμένων παραβίασιν ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος· ἀραὶ καὶ ὕβρεις ἐξήρχοντο κρούντων ἀπὸ τῶν χειλέων του κατὰ τῶν πρωτακτίων τοῦ ἀνομήματος τούτου καὶ τρέμων ἀπὸ τὸν θυμὸν του εἰς ἀληθῆ περιήλθε φρενῶν ἑκστασιν· μετ' ὀλίγου μάλιστα διέταξε νὰ διπλώσῃ τὴν σκηνὴν του καὶ ἀνῆγγειλεν ὅτι ἀναχωρεῖ καὶ ὅτι δὲν θέλει πλέον νὰ ἄρχῃ στρατοῦ (πύρκου καὶ ἀπίστου

Τότε περιστοιχίσαντες αὐτὸν οἱ ἀρίστοι τῶν ὑποστρατῆγων καὶ συναγωνιστῶν, ἤρχισαν ἐκτεύοντες νὰ μείνῃ, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ ἡ ὀλοσχερὴ τοῦ στρατοῦ διάλυσις καὶ τοῦ ἐπιχειρήματος ἡ ἀποτυχία, ἐπιφέροντες δὲ ὅτι δύναται τελευταῖον νὰ ἀλευρεθῇ ὁ πρῶτος ἔνοχος καὶ νὰ τιμωρηθῇ δεόντως, ἀπαλλακτομένου οὕτω τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τοῦ ὀνείδου τῆς πράξεως ταύτης.

Τῷντι ὁ Καραϊσκάκης συνελθὼν ἀπεδέξατο τὴν συνεῖν ταύτην συμβουλὴν καὶ ἐπεχείρησεν ἀμέσως ἀνάκρισιν, ἐνηγολεῖο δ' ἐτι περὶ αὐτὴν, ὅτε αἴφνης ἐγχειρίζεται εἰς αὐτὸν διαμαρτύρησις τοῦ ἀρχιστρατῆγου διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς συνθήκης καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ἐχθρῶν.

Νὰ φαντασθῇ τις ἡμπορεῖ, ἀλλὰ νὰ περιγράψῃ βεβαίως δὲν δύναται τὸ αἶσθημα τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τοῦ οἴτου, ὃ περ συνεβλήνησε τὸν Καραϊσκάκην ὅταν εἶπον αὐτῷ τί περιέχει τὸ χαρτί ἐκεῖνο, καὶ ἐπειδὴ, ἂν καὶ πολλὰς προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπέστη τροπολογίας ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρός, ἀναλλοίωτον ὅμως διετήρησε μέχρι τέλους τὴν ἐν τῇ ὀργῇ ὕβριστικὴν αὐτοῦ ἔξιν, εἶπε τὰ ἐξ ἀμάξης κατὰ τοῦ ἀρχιστρατῆγου ἐνώπιον καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀπεσταλμένου, καὶ στραφεὶς ἔπειτα πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικούς προσέθηκε μετὰ εἰρωνείας πικρᾶς:

«Ἐχει ἄρα γε γινῶσιν, ἐνῶ θεωρεῖ ἀπὸ τὴν γολέτταν τοῦ τὸν πόλεμον, νὰ στέλῃ διαμαρτυρήσεις εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἀντιπαλάμεν μὲ τόσων εἰδῶν διαδόλου;»

Ἦτο βεβαίως φυσικώτατον νὰ λυπηθῇ καὶ ὁ ἀρχιστρατῆγος διὰ τὴν παράβασιν ἐκείνην τῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι ἡ διαμαρτύρησις εἶχε τι ἀλλόκοτον. Ὁ στρατηγὸς δὲν διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ ἀτακτοῦντος στρατοῦ, ἢ τιμῶει τοῦ; ἐνόχους ἢ ἀδυνατῶν νὰ πράξῃ τοῦτο, πραιρεῖται τῇ; τοιαύτης ἡγεμονίας. Μάλιστα δὲ ἄτοπος ἦτο ἡ εἰς τὸν Καραϊσκάκην ἐγχείρισις τῆς διαμαρτυρήσεως, ἐξ οὗ οὗτος ἐφάνετο κηρυττόμενος, οὕτως εἶπεν, κυρίως ἐνεκα τοῦ ἀνομήματος ὑπεύθυνος, διότι ὁ Καραϊσκάκης καὶ τὴν σύμβασιν ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐνόμισε φρόνιμον, καὶ ἔπειτα ἀναγκαζθεὶς νὰ συνολογήσῃ αὐτήν, ἔπραξε, ὅτι ἦτο δυνατόν ἀνθρωπίνως νὰ πράξῃ ἵνα μὴ παραβιασθῇ.

Ὁρίσθη δὲ καὶ ὁ Κόχραν διὰ τὰ γενόμενα καὶ διέταξε νὰ ἐκπλεύσωσιν ὅλα τὰ πλοῖα ἐκ τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατῴρωται ὁ Καραϊσκάκης νὰ κατευιάσῃ καὶ ταύτην τὴν θύελλαν καὶ κατέπεισε τὸν τε στόλαρχον καὶ τὸν ἀρχιστρατῆγον νὰ λησμονήσωσι τὰ παρεθόντα καὶ νὰ ἐξακολουθήσωσι συμπράττοντες, ὡς καὶ πρότερον.

Ἀλλ' ἵνα διατηρηθῇ ἡ ὁμοφροσύνη αὕτη, ἐδέησε νὰ συγκατανεύτῃ ὁ Καραϊσκάκης εἰς τελευταίαν τινὰ παραχώρησιν, ἣτις ἐμελλε νὰ ἔχῃ ὀλίθρια ἀποτελέσματα. Ὁ Καραϊσκάκης, ὡς προείπομεν, ἐστοχάζετο συνετὸν, μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος νὰ καταλάβῃ τὸν Ὠρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα, ἵνα φράξῃ οὕτω καὶ τὴν τελευταίαν δίοδον δι' ἣν ὁ Κιουταχῆς ἠδύατο νὰ λαμβάνῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα, καὶ τοσοῦτο βεβαιότερον ὅσῳ ἦτο ἀναμφίβολον ὅτι τὸ ὀθωμανικὸν στρατόπεδον εὕρισκετο ἀπὸ τινος κατὰ τοῦτο εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν. Οἱ δὲ δύο ξένοι στρατηγοί, καὶ μάλιστα ὁ Κόχραν, ἤθελον τὴν ἄμεσον κατὰ τῶν Τούρκων ἐφοδον.

Εἰς ταύτην τὴν ἔφοδον, εἰ καὶ μὲ λύπην του, ἠναγκάσθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ συναινέσῃ, διότι ὁ Κόχραν ἔλεγε, ὅτι τοῦτο μὴ γινόμενου, ἀμέσως ἀναχωρεῖ.

Ὅθεν ἀναλογιζόμενος τοὺς κινδύνους τοῦ πράγματος καὶ τὴν ἐπικειμένην αὐτῷ εὐθύνην εἰς πολλὴν διετέλει ὁ Ἕλλην στρατηγὸς ἀνησιχίαν ματὰ τὴν θλῆραν τῆς 16 ἡμέραν. Ἀκαταπαύστως δὲ περιφερόμενος εἰς τὰς διαφόρους τοῦ στρατοπέδου θέσεις καὶ μελετῶν τὸ πεδίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ὁ κρίσιμος ἀγὼν, ἀπεφάσισε τελευταῖον ὅτι ὁ στρατὸς θέλει προβῇ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν εἰς δύο διηρημένους φάλαγγας, ὧν ἑκάστη θέλει σύγκειται ἐκ 4,000 ἀνδρῶν, ἐφωδιασμένων ὅλων μὲ 8 ἡμερῶν τροφῆς καὶ μὲ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων ἐργαλεῖα.

Ἡ μία φάλαγξ ἔμελλε νὰ κινήσῃ ἐκ δεξιῶν, ἀπὸ Φαλλήρου, ἡ δ' ἄλλη ἐξ ἀριστερῶν, διὰ τοῦ ἐλαιῶνος· ὥρισε δὲ μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ προνοίας καὶ τὰς διαφόρους θέσεις, ὅπου ἐνόμιζεν ἀσφαλὲς νὰ τοποθετηθῶσιν αἱ φάλαγγες αὗται, ἵνα ἀντικρούσωσι τὴν πρώτην τῶν πολέμιων ὁρμὴν, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν πλησιάσωσι πρὸς τὸ φρούριον.

Κυρωθέντων δὲ τελευταίων τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ ὑπὸ τε τοῦ στολάρχου καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου, προσδιώρισε καὶ τὰ διάφορα σώματα ἐξ ὧν προέκειτο νὰ συγκροτηθῶσιν αἱ δύο κινηταὶ φάλαγγες· καὶ ἐπειδὴ ἐγινώριζε τὸν χαρακτῆρα τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἤθελεν ὅσον ἐνδέχεται νὰ τοὺς οἰκονομήσῃ, προέτεινεν εἰς αὐτούς νὰ ὀδηγήτωσι τὸ ἕτερον τῶν σωμάτων, ἐπιφυλάξας ἐκυτῷ τὴν τοῦ ἐτέρου ἀρχηγίαν· ἤθελε δὲ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ἐκ δεξιῶν φάλαγγα, ἧς ἡ πορεία ἦτο καὶ ἡ δυσκολωτέρα, διότι ἔμελλε νὰ βχθίσῃ διὰ χώρας πεδινῆς καὶ ἐπιτηδαιοτάτης εἰς τὰ κινήματα τοῦ πολυαρίθμου ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ, ἐν ᾧ ἡ ἐξ ἀριστερῶν προβαίνουσα, καθὼς διὰ τοῦ ἐλαιῶνος διερχομένη, ἤθελεν εἶναι ἐν σκέπῃ τοῦ μεγάλου ἐκείνου κινδύνου.

Ἄλλ' αἱ Σουλιῶται κινούμενοι ὑπὸ τῆς γνωστῆς αὐτῶν φιλοτιμίας καὶ ἀελλῆς, ἐζήτησαν νὰ ταχθῶσιν εἰς τὴν ἐπικινδυνωτέραν πτέρυγα, ὁ δὲ Καραϊσκάκης συγκρατετέθη καὶ εἰς τοῦτο. Τὰ πάντα λοιπὸν ἐφαίνοντο ἑτοιμα καὶ αἶμα· ὡς ἡμέρα τοῦ κινήματος, μετὰ τινὰς ἐπαιρητῆτους ἀναβολάς, ὥρισθη ἡ 23 Ἀπριλίου, καὶ ὁ Κόχραν πληροφορηθεὶς τὴν τελευταίαν ταύτην ἀπόφασιν, συνέχαιρε τοὺς περιστώτας λέγων: «Θὰ γευματίσωμεν λοιπὸν τὴν 23 εἰς τὴν Ἀκρόπολιν».

Ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ Κιουταχῆς ὅταν εἶδε τῇ 16 σφαζομένην τὴν φρουρὴν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος «Ὁ Θεὸς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ ἀτιμώρητον τὴν μαιονομίαν ταύτην». Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφασισθέντων ἀπῆται πλὴν ἀιθμὸν πτυαρίων καὶ ἀξινῶν καὶ οὐκ ὀλίγων πολεμοφοδῶν προλήθειαν· καὶ τὰ μὲν ἐργαλεῖα προσεπάθει ὁ Καραϊσκάκης νὰ προμηθευθῇ ἐκ Σαλαμίνης καὶ Αἰγίνης, τὰ δὲ πολεμοφόδια ἐζήτησε πρὸς τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὁ δὲ ἐπιμψεν αὐτῷ ὅκτῳ μόνον κιβώτια, ὅπως βεβαίως ἀνεπαρκῆ πρὸς τὸ ἐπιχείρημα· ὥστε ὁ Καραϊσκάκης ἀγανακτήσας, μυρίας πάλιν εἶπεν ὕβρεις εἰς τὸν κομιστὴν κατὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου.

Ἦτο δὲ εἴπῃ ποτε ἄλλοτε ἡρεθισμένος κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας· ἡ προσβληθῆσα διὰ τοῦ διορισμοῦ τῶν ξένων ἀρχηγῶν φιλοτιμία του, ἡ δυσκολία τὴν ὁποίαν ἀπῆντα εἰς τὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις, ἡ ἀνάγκη εἰς ἣν εὗρίσκατο νὰ ὑπέλκῃ εἰς αὐτούς, ἡ θλίψις, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ἕνεκα τῶν γεγονότων τῆς 16 Ἀπριλίου, ἡ ἀνησιχία, εἰς ἣν τὸν ἔφερεν ἡ προκειμένη τοῦ τελευταίου κινήματος ἐκτέλεσις, πάντα ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτον ἐπενήργησαν εἰς τὴν ἡθικὴν αὐτοῦ διάθεσιν, ὥστε ἐπεθύμησε, λέγουσι, τὸν θάνατον καὶ εἶπε μάλιστα, ὡς βεβαιούσι, τοῦτο εἰς φίλον τινά, ἵνα διασώσῃ τοῦλάχιστον, προσθέτας, τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον διὰ τῶν ἀγώνων αὐτοῦ ἀπέκτησεν. Ἡ δέτοιαύτη ἡθικὴ αὐτοῦ κατάστασις ἐπενήργησε καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος ὑγείαν, τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ, ὡς γινώσκουμεν, ἦτο πάντοτε φιλάσθενος, καὶ τῇ 22 τοῦ μηνὸς καταλήφθη ὑπὸ πυρετοῦ.

Οὐδέ εἰς τοιαύτην δὲ ὄν-α κατάστασιν ἄφινον ἤσυχον, διότι ἐνῷ κατέκειτο ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ κλινήρης, ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν ὁ Κ. Βλαχόπουλος. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἦρχε σώματός τινος στρατολογηθέντος, ὡς εἶδομεν, διὰ χρημάτων τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἦτο διωρισμένος εἰς ὄχυρμα πλησιέστατα τῶν πολεμίων κείμενον καὶ πολλὰ ὡς ἐκ τούτου πόνον, διότι καθ' ἐκάστην ἐπληγόνοντο 8—10 αὐτοῦ στρατιῶται. Ἦλθε λοιπὸν εἰς τὸν Καραϊσκάκην ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν· ἀλλ' εἰς καλὴν ἦλθεν ὥραν, διότι ὁ Καραϊσκάκης, ἀθλίως ἔχων καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, πρὸ πάντων δὲ δυσηρεστημένος κατ' αὐτοῦ, διότι εἶχε λάβει χρήματα παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὴν ἀγριότητα, ὠνόμασεν ἀνάνδρους καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του, καὶ ἐπρόσθεσεν ὅτι, καθὼς μόνοι αὐτοὶ εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον λαμβάνουσι χρήματα, οὗτοι πρέπει καὶ εἰς μεγαλειτέρους κινδύνους νὰ εἶναι ἐκτεθειμένοι.

Ματαίως ὁ Βλαχόπουλος ἐπροσπάθησε μετὰ συστολῆς νὰ δικαιολογήσῃ τὴν αἴτησίν του. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπὶ μᾶλλον ἐξαπτόμενος: «Φύγε, ἀνέκραξε, μὲ τοὺς 600 ἀνάνδρους στρατιώτας σου· τὴν θέσιν ἐκείνην μόνον 200 παλληκάρια εἶναι ἱκανὰ νὰ τὴν φυλάξωσιν.»

Καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Γεώργιον Γερωθὰ ἀσπν, παρευρεθέντα εἰς τὴν σκηνὴν του: «Πήγαινε, τὸν εἶπε, λαβε 200 ἀπὸ τὰ παλληκάρια μας καὶ φύλαξέ με τὴν θέσιν ἐκείνην.» στραφείς δὲ πρὸς τὸν τοῖχον τῆς σκηνῆς, ὅπως συνείθιζε νὰ πράττῃ πάντοτε ὅταν ἤθελε νὰ κοιμηθῇ, ἐσκεπάσθη. Ἀλλ' ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἀποφάσις.

Ἐπειδὴ τὸ κίνημα ἔμελλε νὰ ἐκτελισθῇ τῇ 23 διαταγαὶ εἶχον δοθῇ· εἰς ὅλον τὸν στρατὸν ν' ἀναπαυθῇ τὴν 22 καὶ ν' ἀπὸ χηπαντὸς ἀκροβολισμοῦ. Καὶ ὅμως τινὲς τῶν ἐν Φιλλήρῳ στρατοπεδεύοντων Κρητῶν, ἀφ' ὧν ἔφαγον καὶ ἔπιον, ἐκίνησαν, παρὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν, καθ' ἑνὸς τῶν πλησιεστέρων ἐχθρικών ὄχυρωμάτων, ὅπερ, καίτοι κείμενον ἐπὶ χώρου πεδινοῦ, ἦτο ὅμως ἰσχυρότατον.

Ὁ τουφεκισμὸς ἀκουσθεὶς ἐφείλκυσε πολλοὺς καὶ Ἕλληνας καὶ πολεμίους· οἱ μὲν ἔδραμον εἰς ὑποστήριξιν τῶν Κρητῶν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφάρδου τὸ ὄχυρμα, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἱππεῖς καὶ πεζοί, ἀπεπεξήλθον πρὸς ἀντίκρουσιν αὐτῶν. Πολλοὶ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ προσήλθον ἵνα καταπαύσωσι τὴν ταραχὴν καὶ ἐπαναγάγωσι τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς τάξεις των, ἀλλ' ἡ φωνὴ των δὲν εἰσηκούετο καὶ ὁ κατὰ πρῶτον μικρὸς ἀκροβολισμὸς κατήντησε μετ' ὀλίγον μάχη σπουδαία.

Μετ' ὀλίγον ὁ πάντοτε ἀτρόμητος Νικήτας πληγώνεται εἰς τὴν σιαγῶνα, πληγώνονται καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ οὐκ ὀλίγοι στρατιῶται, οὕτως ὥστε οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν. Ὁ Καραϊσκάκης κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατέκειτο, ὡς εἶδομεν, πυρέσων ἐν τῇ σκηνῇ του· ἀλλ' οἱ πυροβολισμοὶ καὶ αἱ κραυγαὶ ἐξεγείρουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ληθιργίου καὶ τιναχθεὶς τῆς κλίνης ἐρωτᾷ τί τρεῖται, πρὶν δ' ἔτι φθάσῃ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ συμβάντα, βλέπει οἰκοθιν τὴν τῶν Ἑλλήνων τροπὴν.

Ἀναπηδήσας λοιπὸν ἀμέσῳ εἰς τὸν ἵππον του, λαμβάνει ἀπὸ τινος τῶν παρατυχόντων τὸ γιανταγιαν του καὶ συμπαραλαβὼν ὅσους τῶν ἱππέων ἢ ἐφιππων ἀξιωματικῶν συνήνησε καθ' ὅδον, ἐξορμᾷ κατὰ τῶν πολεμίων, μεταβάλλει τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς ὑποχωρήσαντας νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰ ὄχυρματα αὐτῶν. Ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας παροξινόμενος, δὲν ἐδειξε τὴν συνήθη φρόνησιν καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ γενόμενα προέβη μετὰ τῶν ὀλίγων περὶ αὐτὸν ἱππέων ἐν τῷ μεσῷ τῶν ἐχθρικών ὄχυρωμάτων, πυροβολῶν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Κιουταχῆς ἐκπεμπει κατ' αὐτοῦ ὀλοκλήρον τὸ ἱππικόν, οἱ δὲ περὶ τὸν Καραϊσκάκην μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθίσωσιν εἰς τοσοῦτον ἀνωτέραν δύναμιν, τρέπονται εἰς φυγὴν, ὁ δὲ μέινας, κατὰ τὴν συνθεῖαν τοῦ τελευταίου ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς συναγωνιστάς καὶ ἵνα μὴ ἀφήσῃ ν' ἀποβῇ ἐπὶ βλάβῃς ἡ κατὰ

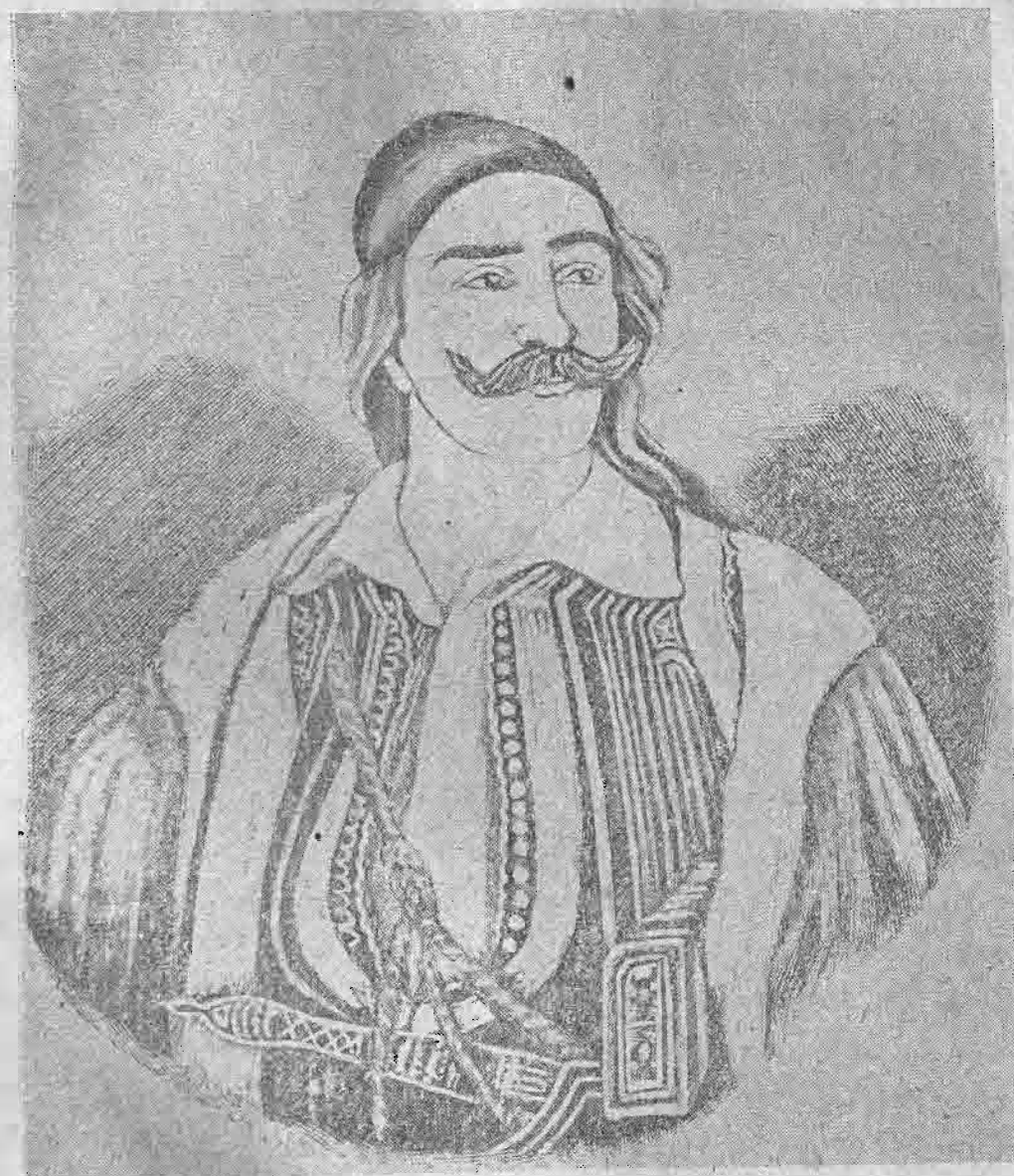
δίωξις των, πληγώνεται καὶ πίπτει ἀπὸ τὸν ἵππον του· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν συνελθὼν ἵππεύει πάλιν καὶ παρχμένει προτρέπων τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ νὰ ἀθέξῃ ὅσον δύναται, καὶ δώσῃ εὖτω καιρὸν εἰς τοὺς πεζοὺς, τοὺς ἐν τῷ μεταξύ περιπλακέντας εἰς τὴν μάχην νὰ ὀπισθοδρομήσωσι. Τότε ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ ἱππικοῦ Παναγιώτης Κακλαμάνος, ὅστις διέμεινε πλησίον τοῦ Καραϊσκάκη καθ' ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς ἡμέρας ταύτης, εἰδείξει τόλμην τῇ ἀληθείᾳ ἡρωϊκὴν.

Ἦξεύρει ἄρα γε ἡ παρῴσα γενιὰ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν σφαῖρα κανονίου ἀφῆρσε τὸν δεξιὸν τοῦ γεινυκίου ἐκείνου τέκνου τῆς Βυτίνης βραχίονα, ὁ ἀνὴρ οὐδόλως πτοηθεὶς, ἐξηκολούθησε μαχόμενος, λαβὼν τὴν σπάθην διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς,; Ἄς τὸ μάθῃ, ἵνα γνωρίσῃ ὅποια ἦτο ἡ ψυχὴ τῶν ἀθλητῶν, τῶν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης διεξαγαγόντων τὴν Ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐρχόμεθα εἰς θέαμα οἰκτρότερον ἅμα καὶ φοβερώτερον.

Ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐσκέφθη περὶ ἑαυτοῦ εἰμὴ ἀφοῦ εἶδε τὸν στρατὸν ἐκτὸς κινδύνου· εἶχε διαδοθῇ ἡ ὀλεθρία φήμη καὶ πλῆθος ἀξιωματικῶν προσδραμόντες συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐκείθεν δὲ μετακίνησαν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἵνα τύχῃ πλειότερας τινὸς περιπετήσεως.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὁδοπορίας ἐκείνης δὲν μετέβαλε διόλου ἦθος, καὶ μετὰ πλήρεις τῆς ψυχῆς ἀταραξίας ὠμίλησε περὶ πολλῶν ἀντικειμένων. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ πλοῖον, κατεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ στρώσαντες τὰ πάντα τὸν ἀπέθεσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν οἰκείων του. Ἡ πληγὴ ἦτο εἰς τὸ ὑπογάστριον καὶ ὁ χειρουργὸς δὲν εἶπε μὲν εἰς αὐτὸν ὅτι εἶναι θανατηφόρος, ἀλλ' αὐτὸς, παρατηρήσας ὁ ἴδιος τὸ τραῦμα, ἀπεφάνετο διὰ συνήθους τινὸς φράσεώς του, οὐ μόνον ὅτι ἦτο ἀνίατον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὀλίγας εἶχε νὰ ζήσῃ ἐτι ὥρας.

Ὅθεν ἐζήτησεν ἀμέσως τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν Χριστόδουλον Χατζῆ Πέτρον καὶ τὸν Γαρδικιώτη Γρίβαν, τοὺς δύο ἀρχηγούς τοῦ

ΛΑΜΠΡΟΣ ΒΕΪΚΟΣ

(Φυλλάδιον 9)

τμήματος τῶν Παλαμηνιδιῶν, τὸ ὅποιον ἐθεώρησε πάντοτε ὡς τὸ κυριώτατον ὄργανον καὶ στήριγμα τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀγώνων. Ἀφοῦ δὲ ἐξωμολογήθη, ἐζήτησε συγχώρησιν παρ' ὅλων τῶν παριστώτων, καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὑπέγραψε τὴν διαθήκην του.

Ἡ ἀφελὴς αὕτη διαθήκη διελάμβανε τὰς:

«Σαράνια τέσσαρες χιλιάδες γρόσια εἰς τὸ κεμέρι τοῦ Μήτρον Ἀγραφιῶτη. Ἀπὸ αὐτὰ αἱ τριάντα χιλιάδες νὰ δοθοῦν εἰς τὰς τοῦ παις μου νὰ τὰς περιλάβουν οἱ δύο Μήτρηδες, τοῦ Σκυλοδήμου καὶ Ἀγραφιῶτη. Δύο χιλιάδες νὰ πάρῃ ὁ ἕνας Μήτρος καὶ δύο ὁ ἄλλος, ὅπου μὲ ἐδούλευαν. Χίλια νὰ πάρουν ἐκεῖνοι ὅπου θὰ μὲ θάψουν. Δύο χιλιάδες ἔχει ὁ γραμματικός, τέσσαρες χιλιάδες γρόσια τῆς Μαργιώς. Τὰ ἄλλα νὰ μοιρασθοῦν διὰ τὴν ψυχὴν μου. Αὐτὰ ὅπου ἔχω εἰς τὴν σακκούλαν μου νὰ τὰ λάβουν οἱ γραμματικοὶ καὶ τοιοῦσάδες μου.»

22 Ἀπριλίου.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

«Τὸ τουφέκι, τὰ ἄρτια μου νὰ πᾶνε τῶν παιδιῶν μου καὶ ὦρα μου. Ἐξ χιλιάδες γρόσια μοῦ θέλει ὁ Νοταρᾶς Ἰωάννης· δεκαπέντε χιλιάδες γρόσια ἔχει ὁ Μήτρος τοῦ Σκυλοδήμου διὰ τὸν Κασινίκα καὶ λοιπούς, Δαγλῆ καὶ ἄλλους ἀξιώματικούς.»

Ταῦτα δὲ διατάξας, παρήγγειλε νὰ τὸν θάψωσιν εἰς τὴν κατὰ τὴν Σαλαμίνα ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ τότε, ὥσαντι ἐπιφυλάττων τοῦ τελευταίου αὐτοῦ λόγου, διὰ τοὺς φιλοτάτους τῶν συναγωνιστῶν, στραφείς πρὸς τὸν Χριστόδουλον Χατζῆ Πιτρον καὶ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν, «ἐλάτε τώρα, τοὺς εἶπε, νὰ σᾶς ἀσπασθῶ». Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐδάκρυον, ἐπροσπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ, παραγγέλλων ἰδίως νὰ καταβάλωσι πάσαν φροντίδα ἵνα φυλαξοῦν τὰς θέσεις αὐτῶν καὶ κατορθώσωσι τὴν λύσιν τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιορκίας. «Πρὸ πάντων, εἶπε, σῆς

οἱ παλαιοὶ συναγωνισταί μου νὰ μὴν ἐντραπηθῇτε· ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου· εἰς τὸν υἱόν μου ἀφίω τὸ τουφέκι μου, τὴν μνήμην περιούσιαν τὴν ὁποίαν ἔχω τώρα· τὰς θυγατέρας μου τὰς ἀφιερώνω εἰς τοὺς συναγωνιστάς μου». — «Μὴν ἀναφέρῃς τὸν θάνατον, εἶπεν ὁ Χριστόδουλος, διότι δὲν εἴμεθα εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν». — «Ἀκούσκατε, ἐπανελάβεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅσα σᾶς εἶπα διὰ τὰ παιδιά μου· διὰ σᾶς ὅμως τί νὰ εἶπω; Ἐπεθύμω νὰ ἔχω τὸ ἔθνος ἐμπρὸς μου διὰ νὰ τῷ εἶπω τί ἀξίζετε· ἀσπασθῇτε ἐκ μέρους μου ὅλους τοὺς ἀξιώματικούς, καὶ αὔριον τὸ πρωὶ ἐλάτε πάλιν νὰ σᾶς ἰδῶ ὅλους».

Ἀλλ' ἡ ἐπαύριον δὲν ἔμελλε νὰ εὖρῃ αὐτὸν μεταξὺ τῶν ζώντων, διότι ἀφοῦ δι' ὅλης σχεδὸν τῆς νυκτός διετήρησεν ἐν μέσῳ δριμυτάτων πόνων τὰς φρένας του σφίγγας καὶ τὴν φωνὴν ἀναλλοίωτον, ἐξέπνευσεν περὶ τὴν 4 μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὰ ἐξημερώματα τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἥτις, ὠρισμένη οὕσα διὰ τὸ μεγαλειότερον τοῦ στρατοῦ ἐπιχείρημα καὶ καθιερωμένη ἐν ταυτῷ εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, τοῦ ὁποῦ ἐφerein ὁ Καραϊσκάκης τὸ ὄνομα, πρὸ μικροῦ ἔτι ἐφαίνετο μέλλουσα νὰ ἐορτασθῇ ὡς ἡμέρα χαρᾶς καὶ θριάμβου, ἥδη δὲ ἀνέτειλεν ἵνα ἀναγγεῖλῃ συμφορὰν, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος μετ' ὀλίγον κατὰ δυστυχίαν ἔμελλε νὰ ἀναμετρήσῃ ἡ Ἑλλάς.

Ἡ ἀναγγελία δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπληγώθη εἶχεν ἤδη προξενήσει πολλὴν καθ' ὅλον τὸ στρατόπεδον ἀνησυχίαν, ὅτε δὲ τὴν πρωίαν τῆς 23 διεδόθη καὶ ἡ τοῦ θανάτου αὐτοῦ φήμη, ἐκορυφώθη ἡ γενικὴ θλίψις καὶ κατῆφεια. Ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου στρατιώτου μέχρι τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν κοινὴ ἐπεκράτησε πεποίθησις ὅτι ἡ ζήμια ἦτο ἀνεπανόρθωτος καὶ ὁ στρατὸς ἐστερήθη τῷ ὄντι τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, ἥτις συνετήρει, ἥτις ἐσωζεν, ἥτις ὠδηγεῖ αὐτόν.

Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶδον ἐκ τοῦ σύνεγγυς πῶς ἐπὶ 8

ἤδη ολοκλήρους μῆνας κατῴρθωσεν οὗτος ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νὰ συναμολογήσῃ, νὰ ὀργανώσῃ, νὰ ἐμψυχώσῃ καὶ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν νίκην τὴν πολυαριθμοτέραν τῶν στρατιῶν ὅσας ποτὲ συνειρότῃσεν ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, οἵτινες ἐγνώριζαν διὰ τίνων ἀγῶων, [διὰ τίνος συνέσεως, διὰ τίνος θυσίας τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας εἶχε φθάσει εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀποτέλεσμα, εἰ ἄνθρωποι οὗτοι εἶχον τὴν συνείδησιν ὅτι οὐδεὶς ἄλλος θέλει δυνηθῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον, ὅτι ὁ στρατὸς δὲν θέλει νὰ δυνηθῇ νὰ διατηρηθῇ, καὶ ὅτι δεινὴ τις, εἰ καὶ ἄγνωστος εἶ, ἀλλὰ δεινὴ βεβίχῃ, ἐπεκρέματο εἰς τὸ Ἔθνος συμφορά.

Εἰς μάτην ὁ ἀρχιστράτηγος ἐξελθὼν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ συγκαλέσας περὶ αὐτὸν ἅπαντας τοὺς ἀνωτέρους τοῦ στρατοῦ ἄξιωματικούς ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς πολλὰ πρόσφορα εἰς τὴν περίστασιν, παραμυθητικά μὲν διὰ τὴν στέρησιν τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ, προτροπικά δὲ ἵνα ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ γενναιότητος· εἰς μάτην ὑπέσχετο νὰ συναγωνισθῇ καὶ αὐτὸς ἵνα πράξῃ περὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἐπιχειρήματος ὅ,τι ἦτο δυνατόν· κατὰ τοὺς ἐπιρραπέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἔθνους π.ρου. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ δὲν ἦτο ἡ ἀντηχήσασα εἰς Χαϊδάρη, εἰς Ράχοβαν, εἰς Τουρκοχώρι, εἰς Δίστομον, εἰς Κερατσίνην καὶ περὶ τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος· δὲν ἦτο ἡ φωνὴ ἡ ἀνακαλίσσασα τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ εἶναι ἀπὸ Μακρινόρους μέχρι Φαλλήρου· δὲν ἦτο ἡ φωνή, ἥτις ἐνέπνεε καὶ εἰς αὐτῶν τῶν ἀτολμοτέρων τὰς ψυχὰς τὸ ἱερὸν τῆς φιλοτιμίας πῦρ.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἀποθανόντος τοῦ Καραϊσκάκη, προέκειτο νὰ προχειρισθῇ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἄλλος, ὁ στρατὸς ὁμοίασε τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα τῆς καλῆς τέχνης ἀγάλματα, τῶν ὁποίων ἐν κειρὶ τῆς παρχικῆς ἀρχοῦντο αἱ κεφαλαὶ ἐν ἑνὶ αὐτῶν ἐπιτεθῶσι κεφαλαὶ ἄλλαι. Δὲν κατέλειπε μὲν διὰ μιᾶς τὰς

τάξεις αὐτοῦ· ἦτο ἀποφασισμένος βεβαίως νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον ἀλλ' ἐβλεπεν ὅτι τὸ θέλει ἐκπληρώσῃ ἄνευ πεποιθήσεώς τινος πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν, ἢ μᾶλλον πεποιθώς ὅτι ἄγεται εἰς καταστροφὴν.

Ἡ κατάπληξις αὕτη δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἀττικῆς, ἀλλὰ ὡς δι' ἡλεκτρικοῦ σύρματος διεδόθη ἐν ἀκαρεὶ εἰς Σαλαμίνα, ὅπου ἐτελέσθη ἡ κηδεῖα τοῦ ἀνδρός, εἰς Πόρον, ὅπου ἤδρυσεν ἡ ἀντικυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ὑπῆρχον ἔτι συνηγμένοι οἱ πληρεξέουσιοι τοῦ Ἔθνους, εἰς Ναύπλιον, ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ἀρχιστράτηγος, διατάξας νὰ μετακινήσῃ τιν νεκρὸν εἰς Σαλαμίνα, διεδωκε συγχρόνως τὴν φήμην ὅτι ἐπέμφθη εἰς Αἰγίναν φυβούμενος εὐλόγως μήπως οἱ πλείστοι τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν μεταβῶσιν εἰς Σαλαμίνα, ἵνα ἀποδώσωσιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν τὰς τελευταίας τιμὰς, καὶ κινδυνεύσῃ οὕτω τὸ στρατόπεδον, μάλιστα εἰς περίστασιν τοσοῦτο κρίσιμον. Ἀλλ' οὐδὲν ἦττον πολλὰ ἐχύθησαν δάκρυα καὶ πολλοὶ ἠκούσθησαν στεναγμοὶ ἀπὸ τῆς κηδεῖας ἐκείνης. Ἀμὰ ἐφθικεν εἰς Σαλαμίνα τὸ πλοῖον, τὸ φέρον τὸν νεκρὸν, πάντες οἱ κατοικοῦντες καὶ παροικοῦντες εἰς αὐτὴν ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά καὶ γέροντες ἐξῆλθον εἰς προῦπάντησιν μετὰ θρήνων, δι' ὅλης δὲ τῆς ἐκφορᾶς τὴν λυπηρὰν τοῦ κλήρου ψαλμωδίαν δὲν ἔπαιον διακόπτουσαι αἱ ᾠεραὶ τοῦ πλήθους ἐκεῖνου κραυγαί, τὸ ὅποιον ἠθάνετο καὶ ἐκήρυττεν ὅτι ἐστερήθη πικρὸς καὶ σωτήρης. Καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κατελήθησαν αἰσθημάτων πάντες οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἔθνους, ζωηρῶς ἀπεικονίσαντες τὴν ταραχὴν αὐτῶν ἐν τῇ περιφήμῃ διαταγῇ τῆς ἡμέρας, ἣν ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ψηφίσασα ὁμοθυμαδὸν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 25 Ἀπριλίου, ἐξαπέστειλεν εἰς τὸ ἐν τῇ Ἀττικῇ στρατόπεδον.

Ποτὲ Ἑλλήν δὲν ἠξιώθη τριαύτης ὑπὲρ τῆς μνήμης αὐτοῦ δια-

δηλώσεως· ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ Καραϊσκάκη ἐσείρησε βεβαίως καὶ ἀποχρώντως ἐθεώρησεν ἑαυτὴν ἀποζημιωθείσαν διὰ τοὺς κόπου· τοῦ πολυτράχου αὐτῆς βίου, ἀκούσασα τὴν φωνὴν τοῦ Ἑθνους, τὰδε περὶ αὐτοῦ ἀποφαινομένην·

« Ἡ φιλότατη Πατρίς θρηνεῖ ἀπαρηγόρητος, ἀπολέσασα τὸ γυναιώτατον τέκνον· τῆς θρηνεῖ καὶ κίπτεται στερηθεῖσα τοῦ θερμοῦ προμάχου τῶν ἱερῶν, τῆς δικαίῳ· θρηνεῖ τὸν διαρρήξαντα τὰς νέας ἀλύσεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τὸν ἐνδοξον νικητὴν τῆς Ἀραχίδης, τὸν ἐξολοθρευτὴν τῶν τυράννων· θρηνεῖ τὸν ἀρείτολμον Γενικὸν Ἀρχηγὸν Καραϊσκάκην, ὅστις μυχόμενος ὑπὲρ τῶν κλεινῶν Ἀθηῶν ἔπεσεν ἐνδόξως καὶ πνέων τὰ λοιπὰ ἄλλο τι δὲν περήγγειλε παρὰ τῶν Ἀθηῶν τὴν διάσωσιν.

» Ἑλλάς! πένθησον τὸν πολυτίμὸν σου Καραϊσκάκην· Ἕλλη ἰδερ! μαυροφορέσατε διὰ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς τιμῆς σας! Φιλέλληνες! Ἕλληνες! Σρατιῶται, ἐμβριμήσατε τὴν ἀρχαίον συστρατῶτην σας, καὶ καταβρέχοντες τὴν ἱερὰν γῆν τῶν κλεινῶν Ἀθηῶν μὲ τὰ καρδιοστάλλακτα δάκρυά σας, ἐκδικήθητε τὸ αἷμά του, τιμωρήσατε τοὺς ἀσεβεστάτους φονεῖς του καὶ σώσατε τὰς Ἀθήνας.

» Εὐδαίμων Καραϊσκάκη! ὀρκισθεὶς νὰ ζήσης ἢ ν' ἀποθάνῃς ἐλεύθερος, ἐφύλαξας τὸ ὄρκιον σου, ὡς χρηστὸς πολίτης, ὡς εὐσεβὴς χριστιανός, ὡς τίμιος ἄνθρωπος· ὡς τοιοῦτον τῆς ἀνεκτιμήτου ἐλευθερίας μάρτυρα, ὡς ἐντίμως ἀθλήσαντα καὶ στεφανωθέντα μὲ τὰς δάφνας τῆς δόξης τῆς ἀθανασίας, Σὲ ὑπεδέχθησαν εἰς τὰ Ἡλύσια Πεδία προσμειδιῶντες οἱ τρισολβιοὶ ἐκείνοι ἥρωες, ὅσοι ἀπέθανον διὰ τὰ δίκαια τῆς Πατρίδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Μεταξὺ τούτων, περὶ ἔπαμνην ἡ ἀκτινοβόλος σκιά σου εἰς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα, δὲν ἐλησμόνησε τὰς Ἀθήνας· καὶ ἤδη ἐπιφοιτῶσα εἰς τὰς ὀμνυόμεναις τοῦ Στολάρχου, τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἀττικῆς, θεωρεῖ τὰ πολεμικὰ καὶ σωτηριώδη ἐπιχειρήματά των, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐξ

ὑψους ἀντίληψιν τοῦ ὑπερτάτου Βασιλέως διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ σώσουν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα, εἰς δόξαν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος».

Τί δύναται ἡ ἀσθενὴς ἡμῶν φωνὴ νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν κραυγὴν ταύτην, Ἑθνους ὀλοκλήρου;

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη κατέστη ἀμέσως γνωστὸς καὶ εἰς τοὺς πολεμίους. Αἰγύπτιος τακτικός, πρὸ πολλοῦ αὐτομολήσας εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὑπηρετῶν ὡς ἵπποκόμος παρ' ἐνὶ τῶν Σουλιωτῶν ἀξιωματικῶν, λαβὼν τὸν ἵππον τοῦ κυρίου του καὶ δραπέτεύσας πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἔφερε τὴν εἶδσιν τοῦ μεγάλου γεγενός.

Ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγχαλλίατις ἥτις ἐπεκράτησεν ἀμέσως εἰς ὅλον τὸ τυρκικὸν στρατόπεδον, δὲν δύναται ν' ἀντιπαραβληθῇ εἰμὴ πρὸς τὴν λύπην, ἥτις εἶχε καταλάβει τὰς ἐλληνικὰς ψυχάς. «Δὲν ὑπάρχει πλέον Καραϊσκάκης, ἐφώναζον οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ χαρὰκώματά των· πρέπει νὰ ἐνδυθῆτε τὰ μαῦρα». Καὶ τφόντι στρατηγὸς καὶ στρατιῶται δὲν ἐφοβοῦντο τόσοι τὸ ἔθνος ὀλοκλήρον, ὅσον τὴν ἀξίαν τοῦ ἐνὸς ἐκείνου ἀνδρός.

«Ἐνα Ρεσίτην, ἔλεγον, ἔχουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἓνα Καραϊσκάκην οἱ Ἕλληνες· δύο λεοντάρια πολεμοῦν διὰ νὰ καταβάλῃ τὸ ἐν τὸ ἄλλο· ἡ Ἀρβανιτὰ ἄλλον Ρωμαῖον καπετάνιον δὲν φοβᾶται παρὰ τὸν Καραϊσκάκην». Διότι εἰς τὴν Ἀλβανίαν μάλιστα βαθείας φαίνεται ῥίψασα ῥίζας ἡ τοῦ Καραϊσκάκη φήμη, ἵσως κυρίως ἐνεκα τῆς περὶ Ράχοβαν καταστροφῆς, καὶ παροιμία μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν ἐπεκράτησεν, ὅταν ἔβλεπόν τινα φεύγοντα μὲ βίαν· «ποῦ φεύγεις, μωρέ, ὡς ἂν νὰ σὲ κυνηγᾷ ὁ Καραϊσκάκης;» Ὁ δὲ πρῶτος αὐτοῦ γραμματεὺς, ὁ Γεώργιος Γαζής, διηγεῖται ὅτι περιηγούμενος ἐν ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἤκουσε πολλάκις Ἀλβανούς, εἰς ἐμφυλίους περιπλακέντας στάσεις, κραυγάζοντας πρὸς ἀλλήλους· «ντάλε, ντάλε! τιὲ σιότζι νιὲρ ντουφέκ

Καραϊσκάκη», ἤγουν· «στάσου, στάσου! νὰ ἰδῇς μιὰ φορὰ τοῦφέκι τοῦ Καραϊσκάκη».

Ἡ τοσαύτη τῶν πολεμίων ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς ὑπόληψις καὶ χαρὰ διὰ τὸν θάνατόν του, καὶ τοσαύτη ἀφ' ἑτέρου τῶν Ἑλλήνων θλίψις, θλιβερόν ἐπέπρωτο μετ' ὀλίγον νὰ λάβωσι τὸ ἀμο.βατοῖ κῦρος. Εἰκοσιτέσσαρες δὲν εἶχον εἰσέτι παρέλθει ὥραι ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξέπυσεν ἐν Φαλήρῳ ὁ Καραϊσκάκης, καὶ ὁ Κόχραν ἐν τῇ ἀφροσύνῃ αὐτοῦ, νομίζων ὅτι δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πρὸς ἐκείνου ἀποφασισθέντα, ἀπεβίβαζε τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 εἰς Κωλιάδα τὸ ἄνθος τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ διέτασεν αὐτόν νὰ ἐξορμήσῃ τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἀντί, ὅπως εἶχε σχεδιάσει ὁ Καραϊσκάκης, νὰ γίνῃ ἡ ἐφόρμησις ἐκατέρωθεν, ἀπὸ Φαλήρου δηλαδή ἅμα καὶ ἀπὸ τοῦ ἐλαιῶνος, ἵνα διαιρεθῶσιν οὕτω αἱ δυνάμεις τῶν πολεμίων, ἡ ἀνάβησις ἐγένετο ἤδη ἀπὸ μόνου τοῦ Φαλήρου, ὥστε ὁ Ρεσίτης ἠδυνήθη νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτῆς μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς· ἀντί, ὅπως εἶχε μελετήσει ὁ Καραϊσκάκης, οἱ διὰ τοῦ ἀναπεπταμένου ἐκείνου πεδίου διαβαίνοντες νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐγκαίρως ἐντὶς χαρακωμάτων ἀσφαλῶν, ἥδη οὐδένα ἔχοντες παρόντα ἀνώτερον ἀρχηγόν, ἀπεβιδάσθησαν εἰς τὴν παραλίαν ἀσκοπως καὶ ἀρρύθμως, καὶ ἐπὶ τυσοῦτον ἐξηπλώθησαν, ὥστε, ἐνῶ τὸ μέτωπον αὐτῶν ἐπλησίαζεν εἰς τὸ φρούριον μέχρι βολῆς ὀπλοῦ, εἰ οὐραγοὶ διέτριβον ἐν πλησόν τῆς θαλάσσης· ἀντί ὁλόκληρον τὸ ἐλληνικὸν ἱππικὸν νὰ συναποσταλῇ μετὰ τῆς μοίρας ἐκείνης τοῦ στρατοῦ, ἥτις ἰδίως ἔμελλε νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἱππικοῦ τῶν πολεμίων, τὸ ἐλληνικὸν ἱππικὸν ἐλησμονήθη εἰς τὸν Περικιά.

Τὰ ἀποτελέσματα τοιοῦτων σφαλμάτων ἦσαν πρόδηλα. Ἄμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς 24 ὁ Ρεσίτης παρατηρήσας τὰ γενόμενα, ἤρχισε νὰ πυροβολῇ, προαγομένης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ πειθόμενος ἐπὶ μᾶλλον ὅτι τὸ κίνημα εἶναι μεμονωμένον, ὅτι ἡ ἀριστερὰ τῶν Ἑλλήνων πτέρυξ διατελεῖ ἐν πλήρει ἀπροξίᾳ, ὅτι

ἐπομένως εἶναι ἐκ δεξιῶν ἀσφαλέστατος, ἐξώρμησε περὶ μεσημβρίαν κατὰ τῶν ἀναβάντων μεθ' ὅλου αὐτοῦ τοῦ ἱππικοῦ καὶ πεζικοῦ.

Οἱ Ἕλληνες μόλις ἐπρόφθασαν νὰ κενώσωσι τὰ ὄπλα των καὶ τὸν πυροβολισμὸν διεδέχθη διαξιφισμὸς φονικώτατος καὶ τροπὴ γενική καὶ ὀλεθρία. Ποτὲ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς δὲν ἔπαθε συμφορὰν πολυδάκρυτον, διότι ἀπώλεσε κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην ἡμέραν 1500 τοῦλάχιστον τῶν ἐκλεκτοτέρων αὐτῆς μαχητῶν, §9 πυροβολὰ καὶ πολλὰς σημαίας.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλῳῶται καὶ οἱ γεννηιότατοι τῶν Κρητῶν ἔπεσον· ἐκ τῶν 26 Φιλελλήλων, οἵτινες πρὸς τὸ πυκνότερον τοῦ ἀγῶνος, διεσώθησαν 4 καὶ μόνοι· ἐκ δὲ 300 τακτικῶν, 29 μόνον ἄνδρες. Ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ Λάμπρος Βεΐλος, ὁ Γεώργιος Τζαβέλας, ὁ Ἀθανάσιος Τούσια Βότσαρης, ὁ ταγματάρχης τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ Ἰγγλέσης ἐφονεύθησαν. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν δύο μόνον ἐζωγρήθησαν, ὁ Δημήτριος Καλλέργης καὶ ὁ Γεώργιος Δράκος. Καὶ ὁ μὲν ἐξηγοράσθη μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τῶν συγγενῶν, ὁ δὲ Δράκος, ὃν ὁ στρατάρχης τῶν πολεμίων ἐκράτει ἵνα πέμψῃ δέσμιος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς λαμπρότατον τῆς νίκης τρόπαιον, ἐθανάτωσεν ἑαυτὸν διὰ μαχαιριδίου. Ἠχμαλωτίσθησαν ὁμως ἔτι 240 ἄνδρες, οἵτινες παρατρεχθέντες ἅπαντες εἰς γραμμὴν ἀπεφυλακίσθησαν. Καὶ ταῦτα πάντα συνέβησαν τὴν ἐπιούσαν τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη. Αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἀληθὴς τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς κηδεία.

Ὁ στρατὸς ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδώσῃ αὐτῷ ἐν Σχλαμίνι τὰς νενομισμένας τιμὰς, ἀπῆλθεν εἰς Φάληρον ἵνα τελέσῃ τὴν νεκροπομπὴν ἐκείνην πρᾶταξιν καὶ θύσῃ ἐπὶ τῆς μνήμης αὐτοῦ πεντεκαίδεκα τῶν ἀρίστων μαχητῶν κατακόμβας, μαρτυρῶν οὕτω ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ δὲν ὑτελείπετο καὶ εἰς αὐτὸν οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ νὰ ἀποθάνῃ.

Ὅταν τὴν ἐσπέραν τῆς ἡμέρας ὁ Κιουταχῆς ἔφερεν ἐνώπιόν του τὸν ἡκρωτηριασμένον Καλλέργην, ἀφοῦ ἀπηύθυνεν εἰς αὐτὸν ἐρωτήσεις τινάς, αἰδὲ, τῷ εἶπε, τὴν πνυτοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ· χθὲς ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἀπολεσθέντα καὶ σήμερον ἡ πρόνοια σὲ παρέδωκεν εἰς χεῖράς μου».

Δὲν περιέπεσον δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς χεῖρας τοῦ Κιουταχῆ ὁ Καλλέργης μόνον καὶ ἄλλοι πολυάριθμοι αἰχμάλωτοι, ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς ὅλος διελύθη, καὶ ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη, καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς σύμπασα ὑπέκυψεν αὐτῇς εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγόν, διότι πάντα ταῦτα μετ' ὀλίγον ἐπῆλθον ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη.

Τ Ε Λ Ο Σ .

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

ΛΥΡΙΚΟΝ ΔΡΑΜΑ ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΝΤΕ

ΜΕΤΑ ΧΟΡΟΝ

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Γεώργιος Καραϊσκάκης, ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων
Κιουταχῆς πασᾶς, ἀρχιστράτηγος τῶν Ὀθωμανῶν.

ΠΡΟΣΩΠΑ ΟΜΙΛΟΥΝΤΑ

Νικήας Τουρκοφάγος
Γιαννάκης Σουλτανάκι
Χριστόδουλος Χατζῆ Πέτρος
Γαρδικιώτης Γρίβας
Γεώργιος Δράκος
Γεώργιος Βάγιας
Τούτσας Βότσαρης

ΠΡΟΣΩΠΑ ΣΙΩΠΩΝΤΑ

Νικόλαος Γριζώτης
Κώστας Βότσαρης
Κίτσος Τσαβέλλας
Βάσος Μαυροβουνιώτης
Ἰωάννης Νοταρᾶς
Γενναῖος Κολοκοτρώνης
Δημήτριος Μακρῆς
Νίκας Νάσης
Λάμπρος Βέλλος
Γιώργος Τσαβέλλας
Χρυσάνθος Σισίνης
Δημήτριος Καλέργης
Νάκος Πανουργιάς

Στρατηγοὶ
τοῦ Καραϊσκάκη.

Κεχαγιάμπης
Μουστάμπης
Καρυοφίλμπης
Ἑλμάζης Σεβράλης
Ἄγος Βασιάρης
Σούλτσας Κόρτσας

Γεώργιος Σισίνης
Πέτρος Μαυρομιχάλης
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Ἰωάννης Κωλέττος
Ἀναγνώστης Κοπανίτσας
Δρίσος Μάνσωλας
Ἀναστάσιος Λιδωρίκης
Ρήγας Παλαμίδης
Γεώργιος Αἰνιάν
Γεώργιος Γεννάδιος
Ἐμμανουὴλ Ἀιτωιάδης

Δημήτριος Σούτσας καὶ Δρακουλῆς
ὁ Ἰθκκήσιος, ἐκατόνταρχοι τοῦ
ιεροῦ λόχου.

Γεώργιος Ὀλύμπιος
Διάκος
Ἡλίας Μαυρομιχάλης
Κυριακούλης Μαυρομιχάλης
Μάρκος Βότσαρης
Ἀναστάσιος Τσαμαδός
Ἀρχιερεὺς
Χορὸς ἀξιωματικῶν
Χορὸς παιδῶν
Πολῖται καὶ ξένοι ὁδοιπόροι
Ποιμένες
Ἀγγελιοφόροι
Λαὸς

Στρατηγοὶ
τοῦ Κιουταχῆ.

Πληρεξούσιος Ἐπιτροπὴ
τῆς ἐν Τροιζῆνι
Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

Σκιαί.

Ἡ σκητὴ κατὰ τὴν πρώτην καὶ τρίτην πρᾶξιν περὶ τὰς Ἀθή-
νας καὶ κατὰ τὴν δευτέραν εἰς τὴν Ἀράχοβαν.

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Ὁ Κιουταχῆς πασᾶς· πλησίον τοῦ εἰς τῶν μεγιστάνων τοῦ ὄρ-
θιος, καὶ μακρόθεν ὁ Κεχαγιάμπης, Μουστάμπης καὶ
ἄλλοι Ἀγιάνηδες καὶ μπέηδες.

Ο ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ πρὸς τὸν μεγιστάνά του.

Πρὸς τὸν ἀκτινοφέγγοντα καὶ ὑπὲρ τοὺς ἀστέρας
Μονάρχην τῶν τριῶν μερῶν τῆς ὑδρογείου σφαίρας,
τὸν χύνοντα τὸ ἔλεος εἰς τὰς φυλάς ἀπάσας
καὶ εἰς δύο βασιλεύοντα ἡπείρους καὶ θαλάσσας.
Πορεύου καὶ εἰπέ αὐτά, τὸ μέτωπόν σου τρίβων
εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ πόδας τοῦ κονιζομένην τρίβον·
« Τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν εἰς δύσβατον γῆν κεῖται,
Μονάρχα! οὐδ' ὑπόνομον οὐδ' ἐροδον φοβεῖται.

Καὶ φιλοσόφων ἐπειδὴ πολλῶν περιβοήτων
αὐτὸς ὁ τόπος φωλεὰ τὸν παλαι χρόνον ἦτον,
καὶ φέρουν μέγαν θαυμασμόν οἱ τεχνητοὶ τοῦ λίθοι,
αὐτὸν ὑπερασπίζονται ἀπίστων μωρὰ πλήθη.

Οἱ Φράγχοι τὸν συντρέχουσιν ὡς ἰδιὸν τῶν οἶκον
καὶ ὡς προσκυνητάριον εἰς ὅλους τῶν ἀνθρώπων.

« Μ' ἐξήκοντα στρατιωτῶν μαχίμους χιλιάδας
ἐσκέπατα τῆς Ἀττικῆς ἐγὼ τὰς πεδιάδας.

Ἄν κυριεύω, Ὑψιστε Μονάρχα, τὰς Ἀθήνας,
ὑπέταξα τοὺς Ἕλληνας εἰς μόνον τρεῖς Σελήνας,
κ' εἰς αἶμα ἔθνους σθύνεται αὐθάδους ἡ ὀργή σου,
ἀλλ' ἂν ὁ Καραίσκος τῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου
ἀναφανείς, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα συγκινήσῃ,
(τὴν πύλην σου τὴν ὑψηλὴν δὲν θέλω ἀπατήσῃ)
βασίλειον ὑποτελὲς εἰς ταύτην τὴν γῆν πλέον
δὲν θέλεις ἔχει, βασιλεῦ ἀπάντων βασιλείων! »
Ν' ἀπέλθῃς τώρα δύνασαι

σεῖς ἄλλοι μακρυνθῆτε,
πιστοὶ μου, Κεχαγιάμπεη, Μουστάμπεη, σταθῆτε !

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ὁ Κιονιαχῆς πασῶς ὁ Κεχαγιάμπεη καὶ ὁ Μουσιάμπεη.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Σιμὰ εἰς τὸ στρατόπεδον ἂν ἦλθα τῶν Ἑλλήνων,
τὸν Καραίσκον καρτερῶ καὶ ἦλθα δι' ἐκεῖνον.

Κανένα κίνδυνον ζωῆς, τιμῆς ἐδῶ δὲν τρέχω
τὸν Γάλλον ναύαρχον Ρ. γνὴν ἐγγυητὴν μου ἔχω.
Ἄν τὸν πολεμικώτερον κερδίσω ἀποστάτην,
τὰς εὐρυχώρους μου σκηνὰς δὲν ἄφησα εἰς μάτην.

ΚΕΧΑΓΙΑΜΠΕΗΣ

Οὐδὲ ν' ἀκροαζώμεθα τοὺς λόγους τῶν ἀπίστων·
ὁ θάνατος ἀπέμεινε καταφυγή κ' ἐλπίς τῶν.

ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΗΣ

Καὶ ὅπου εἰς τὴν Στερεάν ἀντίστασις τις ἦτον,
Ἐρίλησαν τοὺς πόδας σου λαὸς καὶ πρόκριτοί των.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Καὶ ἄλλοι ἐπροσκύνησαν, καὶ ὅμως μόνη μία
εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Χριστοῦ πικρὴ ἀποτυχία.
Ἐὰν μὲ ἄλλους τέσσαρας ἐβίασε Βεζύρας
νὰ πέσω εἰς τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἀτρου τὰς πλημμύρας.
Ὁ Καραίτκος, Ὀδυστεὺς, Σαφάκας, ἔμπροσθέν μου
ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον ὁ Γρίβας ὀπισθὲν μου,
ὁ ποταμὸς ἦτον βχθὺς καὶ ἡ βροχὴ ραγδαία,
καὶ διστομος κ' ἀσπλαγχνικὴ τοῦ Γρίβα ἡ ρομφαία·
ὀκτάκις τὸν ἐδίωξα, μ' ἐδίωξε ὀκτάκις·
ποῦ νὰ προσφύγω ; Φοβηθεὶς μὴν ὁ Κιραϊτκάκης
μὲ φθάσῃ κατὰ μέτωπον κ' εἰς δύο ξίφη πέτω,
ἐπρόκρινα τὰ ρεύματα, κ' ἐρρίφθην ἐν τῷ μέσῳ.
Καὶ χιλιάδες δώδεκα πεζῶν μου καὶ ἵππέων
ἐφέροντο εἰς τὸ νερὸν, τὸ κρυερόν καὶ ρέον.

Ἀπὸ τῶν ἵππων τὰς οὐρὰς καὶ ἀπὸ τὰ ἡνία
 συνεκρατοῦντο εἰ πεζοὶ δεμένοι μὲ σχοινία,
 κ' ἐκτύπα, ἔρριπ' ἔσφαζε πεζοὺς, ἵππους καὶ ἵππους,
 ὁ Γρίβας ὁ ἀκούραστος, ὁ Γρίβας ὁ ταχύπους
 Τὴν πέραν ὄχθην ἔφθασα μὲ ἄλλους ἐγὼ σῶος,
 καὶ μ' αἵματος κατέβαινε ροῆς ὁ Ἀχελῷος
 εἰς τὴν ἀπελπισίαν του ὁ Ἕλλην φοβητέος.

ΚΕΧΑΓΙΑΜΠΕΗΣ

Ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον εἰς τὰς Ἀθήνας ἕως
 κυτυπῶντες τοὺς ἐφέραμεν.

ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΗΣ

Τὰ γυναικόπαιδά των
 Ἐσράξαμεν, κ' εἰς ποταμοὺς ἐπλεύταμεν αἱμάτων.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Κι' ἂν ἔτι δὲν σᾶς ἔπειτα, κἂν ἂς σᾶς πῶς τῶρα
 τῆς Μεσολογγικῆς φρουρᾶς ἡ τελευταία ὥρα.
 Ἀφ' οὗ μὲ ζῶα ρυπαρὰ καὶ μὲ φυτὰ θαλάσσης
 ἐτράφη ἀπορρίψασα εἰρηνικὰς προτάσεις,
 Ἡ μὲν εἰς τὰ μεσάνυχτα ὠρθάνοιξε τὰς πύλας,
 κ' εἰς τρεῖς πυκνὰς καὶ σιδηρὰς περιπατοῦσα στήλας.
 Ἀπὸ ἐξήκοντα πεζῶν, ἱππέων χιλιάδας
 ἐπέρασε τριῶν ὥρων τὸ μῆκος πεδιάδας.
 Ἡ δ' ἄλλη ἔσω μένασα, ὑπέσκαψε τοὺς δρόμους,
 καὶ ἄθροισε πυρίτιδος σωρὸν εἰς ὑπονόμους.

Κ' εἰς τὸν Θεὸν προσήχετο μὲ τὸν δαυλὸν εἰς χεῖρας.
 Φεῦ! μόλις εἰς τῆς πόλεως ἐφάνημεν τὰς θύρας.
 Εἰς τοῦ Καψάλη τὴν φωνὴν ἡ πόλις ἐξεργάγη,
 Καὶ εἰς τοὺς πόδας μας φλογῶν ἀναίχθησαν πελάγη.
 Ἐμπρός, ὀπίσω θάνατος· ὥς χάλαζα αἱ λίθοι·
 κ' ἐπάνω, καπνὸς σύννεφα· καὶ κάτω, νεκροὶ πλήθη.
 Οἱ γέροντες σφαζόμενοι μετὰ παιδῶν ἀσμάτων,
 τὰ βρέφη μόνα πίπτοντα ἐν μέσῳ τῶν φρεάτων.
 Κ' εἰς τὰ νερὰ πνιγόμεναι τῆς λίμνης αἱ παρθένοι,
 τοιαύτη νύξ ἀπὸ τὸν νοῦν ἀνθρώπου δὲν εὐγαίνει.

(Εἰς ὀξισματικὸς)

Ὁ Καραϊσκάκης.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Στρατηγοί! Ὀλίγον μακρυνθῆτε·
 Τὸν πόλεμον ὁ Κιουταχῆς πασᾶς σας δὲν φοβεῖται.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Κιουταχῆς καὶ Καραϊσκάκης

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Εὐαρεστοῦμαι, στρατηγέ, τὸν λόγον ἀποτείνων
 Πρὸς ἀρχηγὸν πολύπειρον, τὸν πρῶτον τῶν Ἑλλήνων.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Εί; τίσας εἶμαι φιλικὰς ἐκφράσεις σου εὐγνώμων,
πλὴν πρῶτον ἔχωμεν ἡμεῖς αἱ Ἕλληνες τὸν νόμον.
Ἐγὼ δὲν εἶμαι περ' ἀπλοῦς τοῦ ἔθνους στρατιώτης.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Αὐτή σου, Ἕλλην! σὲ τιμᾷ ἡ τέση μετριότης.

(Δίδει κάθισμα εἰς τὸν Καρῆϊσκάκη καὶ κάθεται καὶ αὐτοὺς)

Θυμᾶζω δικαί λαὸς γενναῖος καὶ νοήμων
τὴν κεφαλὴν του ὕψωτε κατ' αὐθεντῶν νομίμων,
ἀγώνων εἰς τὸν ἄρτον μας τετρακοσίων χρόνων.
Πῶς εἶν' ἐλπίς ὁ δικαστὴς τῶν ἐπὶ γῆς ἀγώνων
νὰ δικαιώτῃ ἄνωθεν λαὸν ἐγκληματίαν,
τὴν ἄδικήν του εὐλογῶν αὐτὴν ἀποττασίαν;

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Σὲ διακόπτω· εἶχάμεν τὴν Νέα· Ρώμην ὅλην,
καὶ τὴν ἐθνοβασίλισσαν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν·
σεῖς, τὴν μιστὴν σελήνην σας ἐπάνω τῆς Ἀγίας
ἐστήσατε Σ' φας.

Ἡ πατουμένη σήμερον ἀπὸ Καλίφας χώρα
τὸ πάλαι ἦτον κτῆμά μας· ἐξακολούθει τώρα.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Καὶ μὲ ἡμᾶς τίνος καλοῦ ἡ δόξης ἐστερεῖσθε;
χίος ἀντιβασιλεὺς καὶ Μολδαίας εἰσθε.

Καὶ σεῖς τὴν Ἀσπρὴν Θάλασσαν καὶ σεῖς ἐκυβερνᾶτε,
τῶν στόλων μας διεργυνεῖς, τῶν νήσων τῆς προστατάται.
Συνθήκας σεῖς ἐκλείετε καὶ σεῖς ἐπεκυροῦτε,
πολέμους σεῖς ἀρχίζετε καὶ σεῖς ἐτελειοῦτε.
Τὸν κλῆρον εἴχετε κριτὴν· τοὺς δημογέροντάς σας
εἰς τὰς φορολογίας σας καὶ εἰς τὰς διαφορὰς σας.
Οἱ ὡς τὰ ὄρη παλαιοὶ αὐτοὶ ἄρματωτοὶ σας
ὕπῃρχαν πολιτάρχαι σας, καὶ εἰς τὰ στενὰ φρουροὶ σας.
Ἐθυσιάσατε αὐτὰ καὶ τάχα κέρδος ποῖον
ἐκ τῶσον ἀπελαύσατε ἀγώνων σας ἀθλίων;
Τὸ κύμα αἵματόβαψαν ὡς πληγωμένα κήτη
ἀπὸ κατοίκους ἔρημαι ἡ Χίος καὶ ἡ Κρήτη.
Τὰς πόλεις σας ἐσκέπατεν ἡ βάτος τὰς ωραίας
ἐρήμους χώρας ἀπαντᾷ μὲ θάμβος ὁ βορέας.
Καὶ δλιλύζων μεταξὺ περ' αὐτῶν ἐρειπίων
εἰς πέτρας ἀσημάντους τρεῖς ἐμείνατε φρουρίων.
Ἐπιθυμῶ συμβιβασμὸν καὶ συμπαθῆς σας φίλος
νὰ σᾶς χρητήτω ἔρχομαι ἐκ τοῦ κρημενοῦ τὸ χεῖλος.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Κατ' ἐπαρχίας ἐπισαν μίᾳς μὲ πέντε στόλους,
μὲ ὅλους τῶν τοῦ; θηταυραῦς, μὲ τοὺς στρατοῦς τῶν ὅλους.
Αἱ δύο τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως Τουρκίαι,
ἡ Αἴγυπτος, τῆς Ἀφρικῆς αἱ τρεῖς ἡγεμονίαι.
Τρεῖς βασιλεῖαι, τῆς σοφῆς Εὐρώπης, αἱ μεγάλαι,
ἡ μία ἐχθρὰ πάντοτε. κατὰ καιροὺς αἱ ἄλλαι.
Πλὴν διακόσiai πεζοῦ στρατοῦ σας χιλιάδες
Ἐστράγησαν, καὶ μὲ αὐτάς τριάκοντα πασάδες.

Κ' ἐκαύταμεν εἰς Ἑρεσσὸν, Μεθώην, Σάμον, Χίον,
 ναυάρχους τρεῖς μεθ' ἑκατὸν κερκυνοβόλων πλοίων.
 Ζητεῖς εἰς θήκην νὰ βαλθῇ ἐκ νέου ἡ ρομφαία
 καὶ ἀντὶ δάφνης φονικῆς ν' ἀνθοβολῇ ἐλαία;
 Ἴδού τὸ μόνον σχέδιον διηνεκοῦ εἰρήνης,
 καὶ τοῦτο παραδέχομαι, ἂν τοῦτο μὲ προτείνης.
 Νὰ χωρισθῶμεν ἀπὸ σᾶς, νὰ ἔχωμεν ὁποῖαν
 ὑνομουμένην καὶ σοφὴν φρονοῦμεν πολιτείαν.
 Μὲ διαμένοντα στρατὸν, μὲ στόλον ὀπλισμένον,
 καὶ πρέσβεις ν' ἀποστέλλωμεν εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ξένων.
 Ἑλληνικὸν νὰ ἔχωμεν τὸ νόμισμα· σημαίαν
 Ἑλληνικὴν· τὰ ὅρια ἡμῶν ἀπὸ Μαλέαν
 Ὡς εἰς Κασσάνδραν κ' εἰς τὴν γῆν τοῦ ἀκουστοῦ Σουλίου
 μετὰ τῆς Κρήτης, τῶν Ψαρῶν, τῆς Σάμου καὶ τῆς Χίου.

Εἰς τοῦ Μεσολογγίου μας τὴν ἀμμένην δᾶδα
 τὸ σύνορον ἐδώκαμεν αὐτὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα.
 Εἰς τάφων πλάκας γράφοντες μὲ σπάθην γυμνὴν θήκης
 καὶ μὲ μελάνην αἵματος πᾶν ἄρθρον τῆς συνθήκης.
 Αὐτὴν ὁ Κάνιγγ ἔλαβε γραπτὴν τὴν συμφωνίαν
 Ἄν θέλῃς τὴν σφραγίζωμεν ἐδῶ, εἰς ὦραν μίαν.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Καραϊσκάκη, ἄφητε αὐτά...

(Μετ' ὀλίγον)

Ἀπὸ Ἀθήνας

Ὡς εἰς Βιράτην, κ' εἰς αὐτὴν τὴν γῆν τῆς Κατερίνας.

σὲ ὀνομάζω ἀρχηγὸν καὶ πρῶτον Καπετάνον,
 Ἄν προσκυνήτης σήμερον τὸν μέγαν μου Σουλτάνον.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Ἄν ὤλῃς εἰς ἀδάμαντας μὲ φέρῃς τὴν Ἰνδίαν,
 δὲν δίδω εἰς Ὀθωμανὸν Ἑλλάδος πέτρην μίαν.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Σὲ ἀγαπῶ, πλήν στρατηγέ! τὸ τέλος σου οἰκτείρω
 ἰδέ, τίς ὁ Σουλτάνος μου καὶ ρψε βλέμμα γύρω.
 Ἀλῆ πασᾶς ὁ Τεβενλῆς εἰς τὸ λαμπρὸν του γῆρας
 ἀπὸ υἱοῦς του κ' ἐγγονοὺς κυκλούμενος Βεζύρας,
 Εἰς σκῆπτρον ἐν ὑπέτασσε τὴν ὀλὴν Ἀλβανίαν,
 Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Ἑλλάδα, Θισσαλίαν.
 Ἀλλ' ἅμα τῆς σουλτανικῆς ἐξέπεσεν ἀγάπης
 ὁ μόνον τὸ διάδημα στερούμενος σατράπης,
 μὲ βρυχηθμοὺς τοῦ πνέοντος τὰ λείσθια θηρίου
 τὴν κάραν του παρέδωκεν εἰς μάχαιραν δημίου.
 Καὶ ὁ νεκρὸς του ἔγινε τοῦ στρατοπέδου γέλως.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Τοῦ δυστυχοῦς Ἀλῆ πασᾶ ἰστέρητες τὸ τέλος·
 Ἀλλὰ τοῦ καταστρέφαντος αὐτὸν λαμπροῦ Χουρσίτου
 τὸ τέλος δὲν ἰστέρητες... Οἱ δέ. α. στρατηγοὶ του.
 Ὑπὸ τὸν μέγαν Δράμακην γῆν ἑκατὸν σταδίων
 ἐσκέπαζαν μὲ τὴν σκιὰν πεζῶν, ὑπὸ ζυγίων,

Κ' εἰς μίαν νύκτα ἔτρωγαν οἱ ἄμιτροι στρατοὶ των
 Πολλῶν κωμῶν Ἑλληνικῶν τὸν ἐνὸς θέρους αἶτον
 Ἀπὸ βοῆν καὶ θέρυδον ἡ Ἀργολίς ἀντήχει·
 ὁ Ὑψηλάντης ἔδραμε εἰς τὰ τοῦ Ἀργους τείχη.
 Ὁ Κριβδατᾶς ἐπρέφθασεν ἀτρόμητος καὶ πρῶτος
 κ' εἰς τὸ πυκνὸν των στράτευμα ὡς εἰς ἀστάχεις νότος.
 Ὁ γηραλέως ἐπέσεν ἐμοῦ Κολοκοτρώνης,
 τὰ πάντα ἥλλαξαν ἐμπρὸς τῆς θεᾶς του καὶ μόνης.
 Εἰς Δερβενάκη ἔλαβαν αὐτοὶ τὰς πρῶτας ἥττας·
 εἰς τ' Ἀγηνόρι μ' αἱμά των ἐβάφη ὁ Νικήτας.
 Καὶ ὁ Ζαίμης τοὺς λοιποὺς μετὰ τοῦ Χαραλαμπους
 εἰς τῆς Ἀκράτας ἔθαψε τοὺς παρχλίους κάμπους.
 Ὁ δὲ Χουρσίτης εἰς αὐτὰς τὰς θλιβεράς εἰδήσεις
 ἐπρόλαβε, τὸ κώνειον πιὼν ἐκ τῆς Λαρίσσης.
 Τοιοῦτο τέλος ἡ Ἑλλάς, Βεζύρη, θέλει δώσει
 κ' εἰς ὅσους ἄλλους κατ' αὐτῆς ἀδίκως ἐφορμῶσι.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Ἀλλὰ ἐγὼ ἐφώρμησα καὶ ὅμως θριαμβεύω.
 εἰς δρόμον, βλέπεις, ἐκ δαφνῶν κατὰστρωτον ὁδεύω.
 Καὶ μὲ τοῦ ἀκινάκου μου τὸν σίδηρον ἀνοίγων
 ὁδὸν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐμβαίνω μετ' ὀλίγον.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Κ' εἰς τοῦ Μισολλογγίου μας καθήμενος τὰς θύρας
 εἰς τὸν Βρυώνην ἔλεγες· «τὸ ἔχω ὑπὸ χεῖρας».
 Ἐνῷ δὲ εἰς τοὺς πόδας του ὠρθόνητο τὸ κράτος,
 σ' ἐκοίμηζαν ὁ Βότζαρης καὶ ὁ Μαυροκρηδάτης.

Ὁ Λόντος αἰφνης ἔφθασε καὶ ὁ Μαυρομιχάλης
 καὶ ὁ Κανέλος, ὀδηγοὶ δυνάμειος μεγάλης.
 Καὶ εἰς τοῦ Γρίβου καὶ Μακρῆ τοὺς δυο προμαχῶνας
 θραυσμένους εἶδες τοῦ πυκνοῦ στρατοῦ σου τὰς κολῶνας.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Καὶ ἐὰν δὲν ἐκυρίευτα τὸ Μετολόγγι τότε
 καὶ μ' ἐγκατέλειψαν δειλοὶ καὶ χαῦνοι στρατιῶται.
 Ἐμβῆκα εἰς τὰ τείχη του προχθές...

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Ἀλλὰ τὴν νόνιν,
 τὴν κόνιν του ἐπάτησες, αὐτὴν ἐπῆρες μόνην.
 Τὸ ἄλλο Μετολόγγιον μετὰ παιδρῶν παιάνων,
 μὲ ὀδυρμοὺς τυράννων,
 Μὲ ἀστραπᾶς, μὲ κεραυνοὺς εἰς οὐρανὸν ἀνέβη,
 μαρτύρων πόλις ἱερὰ, καὶ ἦτις θριαμβεύει.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Τὰ σύγχρονά μας ἐπειδὴ εὐστόχως διηγείσαι,
 τὴν Πλάκαν ἀναπόφευκτα, τὴν Πέταν ἐνθυμείσαι
 Ἐμπρὸς εἰς τεσσαράκοντα στρατοῦ μας χιλιάδας
 ὡς χόνις ἐσκορπίζεσθε ἀπὸ τὰς πεδιάδας.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Πλὴν εἰς τὸν Ἀετὸν, Πατᾶ! σεῖς μετὰ τρεῖς ἡμέρας
 τὸ βάρος τῆς ἑλληνικῆς ἠρθάνθητε μαχαίρας.

Μὲ τὰ ὅτι᾽ σὰς ὕψωσε πυραμιδίνους στίβας
ὁ τῆς Κομβότης νικητῆς, Θεόδωρος ὁ Γρίβας.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ, σηκωνόμενος

Λοιπὸν εἰς τὸν Σουλτάνον μου δὲν πρᾶσκυνεῖς ;

ΚΑΡΑ·Ι·ΣΚΑΚΗΣ, ἐμοίως σηκωνόμενος

Ἡ σπάθη

Σουλτάνος μου !

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Ἔως ἐδῶ κανεῖς δὲν μ' ἀντεστάθῃ
Τίς θέλει μὲ ἀντισταθῇ καὶ μὲ ἀναχαιτίσῃ ;

ΚΑΡΑ·Ι·ΣΚΑΚΗΣ

Ἐγὼ πασᾶ πασᾶ, ἐγὼ, ἂν ὁ Θεὸς θελήσῃ.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Καὶ πότους, πότους ἔχει σύ,

ΚΑΡΑ·Ι·ΣΚΑΚΗΣ

Τὸν ἀριθμὸν μὴ μέτρα·
ὀπίσω ἓναν Ἑλληνα ἢ κάθε κρύπτει πέτρα.
Αὐτὸς δὲ εἶναι φρούριον καλῶς ὠχυρωμένον,
ἐφόδους, δίψην καὶ λοιμὸν, τὰ πάντα ὑπομένων.
Εὕρσκεται εἰς στένωμα ; αἱ Θερμοπύλαι εἶναι
εἰς κάμπωμα ; ὁ Μπραθὼν, αἱ Πλαταιαὶ ἐκεῖναι.
Εἰς πέλαγος ; ἡ Σαλπιδίον.

ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ ἀναχωρῶν

Καραϊσκάκη ! φθάνει
αὐτὴν τὴν γῆν ἐνὸς ἡμῶν τὸ αἷμα θέλει ράνει.
Τοὺς Ἑλληνας σου προσκαλῶ καὶ σὲ εἰς νέαν πάλιν

ΚΑΡΑ·Ι·ΣΚΑΚΗΣ

μᾶς εἶδες εἰς τὴν Κλείσοβαν· θὰ μᾶς ἰδῇς καὶ πάλιν.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΚΑΡΑ·Ι·ΣΚΑΚΗΣ μόνος

Μὴ χαίρεσθε, Ὀθωμανοί ! πολὺ ἀτυχεστέρας
εἰς ταύτην τὴν γῆν ἔρεξεν ὁ ἥλιος ἡμέρας.
Πλὴν αἰφνης ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐράνη Ἑλλην ἦρως
καὶ ἀνελπίστως ἡ Ἑλλὰς ἐπέτυχε σωτῆρος ...
Πλὴν κι' ἂν τὴν καταστρέψῃς, ὁ δράκων τῆς ἐκπνεύσας
εἰς σᾶς θανάτου φάρμακον ἐξέπνευτε τοξεύτας.
Τὴν αὐτοκρατορίαν σας ἰδοὺ τὴν πλατυτάτην
ἢ γάγγραινα κατέφαγεν ἐξ Ἰστρου εἰς Εὐφράτην.
Κ' ἐκτείνεται τὸ μίασμα μὲ τῆς Ἑλλάδος μόνην
τὴν ὁσπινθὴν ἐπιστρέφοντες ἐφέρετε σεις κόνιν

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Οἱ στρατηγοὶ Νικήτας, Γριζώτης, Βάτος, Δημήτριος Μακρῆς,
Γ. Μακρῆς, Γ. Δράκος, Δ. Βέϊτος, Ἰωάννης Σουλιάνας, Χριστό-
δουλος, Χατζῆ Πέτρος, Γρίβας Γαρδικιώτης, Γιώργας Τζοβέλλας,
Δαγκλῆς, Νίκας Νάσης.

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ἐν μέσῳ των

Δὲν φιλιοῦται μὲ ἡμᾶς ὁ Τοῦρκος ἂν δὲν πάθῃ
ὁ μετ' αὐτοῦ συμβιβασμός ἢ κοπτερὴ μας σπάθῃ.

Ἡ μεταξὺ τοῦ Κιουταχῆ κ' ἐμοῦ συνομιλία
ἀδιελλάκτου ἔγινεν ἀποστροφῆς αἰτίαι.

(Σιωπὴ γενικὴ)

Ὁ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ μετ' ὀλίγον

Ὁ Κιουταχῆς ἀπτόητος στρατάρχης καὶ νοήμων
καὶ χιλιάδων ὁδηγὸς πεντήκοντα μαχίμων,

ἀδύνατον νὰ νικηθῇ ἐδῶ εἰς τὰς Ἀθήνας

ἂν πρῶτον τῆς ἰσχύος του δὲν κόψωμε τὰς Ἰνὰς.

Ἄν δὲν ἀναστατώσωμεν τὴν δουλωθεῖσαν γῆν μας

καὶ δὲν πολιορκήσωμεν τὸν πολιορκητὴν μας.

Ἀκαρνανία, Ναύπακτος καὶ Βάλτος κ' Αἰτωλία,

Εὐρυτανία καὶ Δωρίς, Φθιώτις, Καρυστία

Διὰ χρυρῶν ἐπιστολῶν μ' ἐμὲ συνενωμέναι

ἀμέσως ἐλληνίζουσι κί' ἂν ἦναι τουρκευμένα.

Εἰς μόνον μου τὸ σύνθημα τῆς σάλπιγγος τῆς πρώτης

ὁ Ρούκης ἐπαναστατεῖ καὶ ὁ Δυβουνιώτης.

ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

Ὁμνύομεν

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Τὸν θάνατον λαβὼν χθὲς εἰς τὰ χεῖλη
ὁ Γούρας ὁ θεόρατος, ὡς αἱ μεγάλοι στῦλοι
τοῦ Π ρθενῶνος, ἔπετε περὰ τὸν Παρθενῶνα.
Γριζώτη! σὺ ἀλύγιττη καὶ σιδηρὰ κελῶνα,
τὴν φρουραρχίαν νὰ δεχθῇς· ἡ θέσις αὐτὴ πρώτη.
Εἰς τὴν Διδρέναν προηγοῦ σὺ Γρίβας Γαρδικιώτη!
Σὺ Βάτε, μέινε ἀρχηγὸς κατὰ τὴν Ἐλευσίνα!
ἐγὼ τοὺς ἀπὸ Μέγαρα, τοὺς ἀπὸ Σαλαμίνα.
Καὶ ὅλον μου τὸ πεζικόν, τὸ ἱππικόν λαμβάνω
κ' ἐπανακάμπτω νικητῆς, ἐὰν δὲν ἀποθίνω.
Καὶ τότε ὅλοι σῶμα ἐν, καὶ μία ψυχὴ ὅλοι
τὸν Κιουταχῆν διώκομεν καὶ μὲ σπαθὶ καὶ βόλι.
Νικήτα καὶ Σουλιωταὶ σεῖς, τῆς ἀρχιτραπετηγίας
ἂν θέλετε συμμερισμόν, μοιράζω τὰς ἡνίας.

ΝΙΚΗΤΑΣ

Σὺ μόνος Ἀρχιτράτης!

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΟΥΛΙΑΝΑΣ

Καραϊσκάκη! μόνος

θα ὁδηγήτῃς σήμερον τὴν τύχη· τοῦ ἀγῶνος.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Μὴν χάνετε λοιπὸν καιρόν· ἀνάγκη νὰ πηγαίω
τὰ τάγματά μου στρατηγοί! ἐδῶ μὲ σὰς προσμένω.

(Ἀναχωροῦσιν οἱ στρατηγοί)

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

Καραϊσκάκης και Ἀρχιερεὺς

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ἰμβαινών

ὦ κορυφαί τοῦ Ὑμηττοῦ γυμναί καὶ τεθλιμμέναι!
ὦ πρῶτῃν ὄχθαι χλοεραὶ καὶ τώρα ξηραμέναι
τοῦ ξηραθέντος Ἰλισσοῦ!

ὦ κρήνη πρῶτῃν σύσκιος καὶ τώρα στερημένη
καὶ ροδοδάφνης καὶ κιτσοῦ!

ὦ πεδίας τῶν Ἀθηνῶν! Ἑλλάς δυστυχισμένη!

(Στέκει ὀλίγον)

Θεέ! ἰδοὺ ὁ Παρθενῶν, ἰδοὺ τὸ Ἐριχθεῖον,
ἰδοὺ ὡς ἀθλητῆς ὀρθὸς καὶ σῶον τὸ Θησεῖον.
Πλὴν φέρον τὰς ἀθρῶταις τοῦ στρεβλὰς ἐκ τῆς μεγάλης
μετὰ τοῦ χρόνου πάλης!...

Ἐδῶ ἐν μέγα ὄνομα πατοῦμεν εἰς πᾶν βῆμα
Ἀκρόπολις! παρίσταται μὲ τ' ἀνοικτὰ σου τείχη,
ὡς ἀνοιγμένον μνημεῖον,
ὡς μνημεῖον ὅθεν ἔκλειψαν τὰ πλούτη τυμωρῶχοι.

(Στρέφω γόρῳ βλέμμα τεθλιμμένον)

Ἑρμεῖα καὶ Ποτειδία καὶ λάρνακες καὶ λύχνοι,
Μεγαλουργίας λείψανα, καλλιτεχνίας ἔχνη!
Ναοὶ ὁπόσοι κολοβοί, ὁπόσοι γυμνωθέντες,
ὡς στρατιῶται πρὸ πολλοῦ πισόντες, συληθέντες,
Ἀκῆδευτοὶ δὲ μείναντες εἰς πεδιάδα μάχης!
Ἀγάλματα ὑπὸ αὐτοῦς κρυμμένα τοὺς ἀστάχεις.

Ὅποσα ἐκ τῶν δουλικῶν καὶ σκοτεινῶν αἰώνων,
Αὐτὴ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ γῆ φυλάττει μόνον!...
Αὐτὰ οἱ Ἀγοράκριτοι, Φειδίαι, Πραξιτέλεις
μὲ λίθον ἐξειργάζοντο τῆς Πάρου καὶ ἰεντέλης.
ὦ Κύριε! εἰς τὰς λαμπρὰς τῆς δόξης τῆς ἡμέρας,
Τὸν ἅγιόν σου ἡ Ἑλλάς υἱὸν δὲν ἐπροσκύνει
Καὶ ὁμῶς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς ὑδρογείου σφαίρας.
Εἰς ἐκπληξιν ἔκινει.

Χριστιανὴν τὴν ἄφησις καὶ τὴν ἀποκηρύττεις!
ὦ Κύριε ἀληθινέ! δὲν θέλει τὴν συνδράμει

Καὶ διὰ ταύτην κάμει
κἂν ὅ,τι ἔκαμαν ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ψευδεῖς θεοὶ τῆς;

ΚΡΑΑ·Ι ΣΚΑΚΗΣ

Ἀρχιερεῦ! τὸ αἷμά μου πυρόνεις εἰς τὰς φλέβας,
καὶ πρὸς τὰς ἀρχαιότητας βαθύ μ' ἐμπνέεις σέβας.

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ μὲ τὴν ἀρχιερατικὴν τοῦ ράβδου
δείκνυων τὰς περίξ θέσεις

Ὁ βράχος αὐτὸς ἔρερε τὸ ἀγίρατον Βῆμα,
τὴν Πνύκα μ' εὐλαβὲς ἐκεῖ διευθυνθήτε βῆμα.
Ἡ γῆ πεπερωμένος

Ἀκόμη λόγους σήμερον ἤχει τοῦ Δημοσθένους.
Ὁ ἀντικρὺ αἰγιαλὸς ὡς βρέφος κλαυθυμρίζει.
ἀκόμη τὸν Θεμισσοκλῆ ζητεῖ καὶ ψιθυρίζει.

ΚΑΡΑ·Ι ΣΚΑΚΗΣ

ὦ! εἴθε κ' ἐγὼ μιμητῆς προγόνων ἀθανάτων,
ν' ἀπέθησκον ἀκολουθῶν τὰ θεῖα βήματά των!

ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ

Ὁ περσικὸς ἰδοὺ ἀγὼν μᾶς ἐπανῆλθε πάλιν,
καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνέλαβε τὴν κατὰ Εἰρηνὴν πάλιν
Ἄν εἰς τὸν Ἀριστείδην της καυχᾶται ἡ ἀρχαία,
αὐτὴν της σεμνύνεται ἡ νέε.
Ἐνῖκα ὁ Θεμιστοκλῆς περὶ τὰς νήτους πλέων,
καὶ ὁ Μιούλης σήμερον νικᾷ εἰς τὸ Αἶγατον.
Σε, ἂν νικήσης τοὺς ἐχθροὺς ἐδῶ ἐκ τοῦ συστᾶδην,
σε, Καραῖσκε, θέλομεν καλέσει Μιλτιάδην.

ΚΑΡΑ·Ι ΣΚΑΚΗΣ

Εἰς μόνην αὐτὴ, φίλτατε Ἀρχιερεῦ! τὴν μνήμην
τὰ δάκρυά μου ρέουσι... τὸν Ἀχαῖον Ζαῖμην.
Ἡ ρῆξις περιέστησε πολέμου ἐμφυλίου
πολέμιον ἀμείλικτον, ἐχθρόν μου διὰ βίου.
Πλὴν τῆς Ἑλλάδος Πρόεδρος ἀγορευθεὶς προσφάτως
δὲν εἶδε τὸν πολέμιον ἐμὲ, ἀλλὰ τὸ Κράτος.
Δεχθεὶς με εἰς τὴν στέγην του με ἀοικτὰς ἀγκάλας,
» Εἰς ὥρας, εἶπεν, ὡς αὐτὰς οἱ Ἕλληνες μεγάλας.
» Τοῦ μίσους των δὲν ἤκουον τὴν φλεγμὴν καὶ λύτταν,
» ἐχθροὶ μὲν ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης ἦταν.
» Ἀλλ' ὅτε τοὺς αἰγικλοὺς ἐσκέπατε τοὺς περίξ
» τῶν περσικῶν τριήρεων ἡ πυκνωμένη πτέρυξ.
» εἰς τῆς πατρίδος των αὐτοὶ τὸν κίνδυνον καὶ σῆλον
» τὴν χεῖρα ὁ εἰς ἔδωκε γενναίως εἰς τὸν ἄλλον.
» Οἱ Ληδικοὶ ἐπέστρεψαν καιροὶ καὶ τῶρα ἴτως
» Ἄς ἐνωθοῦν τὰ μίσση μας εἰς ἓν γενναῖον μῆσος

» Καὶ ὅτον πάθος ἔχομεν θερμὸν εἰς τὰς καρδίας
» αὐτὸ ἃς συγκεντρῶσωμεν κατὰ τῆς τυραννίας».
(Ἀκούεται μουσικὴ πολεμική).

ΚΑΡΑ·Ι ΣΚΑΚΗΣ

Τὰς φάλαγγάς μου ὀδηγῶ κατὰ τοῦ ἄλλοπίστου,
τὴν εὐλογίαν κάλεσε εἰς ταύτας τοῦ Ὑψίστου.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐμβαίνει με σημῆας ἀναπεπταμένας· δε-
ξιόθεν τίθενται οἱ ἀξιοματικοὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀριστερόθεν ὁ
στρατὸς.

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ εὐλογεῖ τοὺς στρατιώτας,
εἴτινες ἀποκαλύπτουσι τὴν κεφαλὴν καὶ γονατίζουσιν.

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ εὐγᾶλων τὸ καλυμμαύχιόν του

Σοῦ δέξεται, σοῦ Κύριε! ἡ ἐγκαταλειμμένη
Ἑλλάς... Ἰδοὺ κατέφαγον τὴν χώραν της οἱ ξένοι.
Τὴν εὖρον πόνοι γυναικὸς εἰς τὸν ἀγρὸν γεννώσσης
καὶ σὺ δὲν μέλλεις, Κύριε, νὰ τὴν ἐλευθερώσης;
Εἰς γενεὰς διέταξες ἡ γῆ αὐτὴ νὰ μένη,
ἡ λίθος ἡ παρὰ λαῶν βροδάρων πατουμένη,
(Ὁ στρατὸς ἐκπέμπει φωνήν).

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ πρὸς χορὸν παιδίων φερόντων
τὸ ἐπιτραχήλιόν του καὶ λαμπάδας ἀνημμένας.

Ἑλλάδος τέκνα ὀρφανὰ, πανέρημα στρουθία,
πρεφόμενα εἰς τὸν ναὸν με τοῦ ναοῦ ψυχία!

Καθὼς αἱ κόραι τῆς Σιών παρὰ τὴν Βαβυλῶνα
Παρηγορίαι εὗρισκον εἰς τ' ἄσματον τῶν μόνα.

Καὶ σεῖς καὶ σεῖς ἀρχίσατε
γλυκὰ νὰ κελαδήσετε.

Εὐθύνω ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ εὐχὴ· εἰς τὸν Θεόν μου.
Σεῖς, βοηθεῖτε μὲ ψαλμοὺς τὸν ἐνθουσιασμόν μου.

(Ὁ χορὸς τῶν παιδῶν ψάλλων).

Κύριε! Οἱ οὐρανοὶ

Ὁ εὐρύχωρος ναὸς σου,
Τ' ἄστρα, λύχνοι καὶ φανοὶ
Ἀναπτόμενοι ἐμπρὸς σου,
Καὶ τὰ σιννεφά πυκνοὶ
Τοῦ λιβάνου σου καπνοὶ.

Ἔδωκες εἰς τὰ πτηνὰ

Φωλεὰς διὰ νὰ ζῶσι

Κ' εἰς τοὺς λέοντας βουνὰ

Σπήλαια νὰ κατοικῶσι.

Δός, Θεέ! καὶ εἰς ἡμᾶς

Γῆς ὀλίγας σπιθαμὰς.

Φεῦ! μὲ χεῖρ' ἀνωρελῇ

Ὅλων κρούομεν τὰς θύρας

Δύτις καὶ Ἀνατολῇ

Ἀπλωσαν τὰς δύο χεῖρας

Καὶ κατ' ἀσθενοῦς λαοῦ

Συνωμότησαν ὁμοῦ.

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ δακρύων.

Ἀπέρριψε τὰ πορφυρὰ, τὰ ὑκλίνθινά του
ἄρχων, καὶ ἰστὸν λευκὸν ἐνδύθη ζευγηλάτου.

Φανοῦ Θεός, φανοῦ κριτῆς, ὦ Παιητὰ τῶν ὄντων!
Ἐξέλιπον τὰ ὄμματα ἡμῶν περιμενόντων.

— Σιωπὴ! . . . εἰμ' ὁ Θεός σου

Δούλε! κάλυψε τὸ φῶς σου.

Σιωπὴ! λαοὶ τοῦ κόσμου,

Ὅλοι πέσατε πρηνεῖς! . . .

Ποῦ τοὺς πέδας σου κινεῖς,

Γῆ! . . . γονάτισον ἐμπρὸς μου.

Τῶν μελλόντων τὸ βιβλίον

Φέρετ' ἐκ τῶν αἰθερίων

Κορυφῶν, σεῖς Σεραφεῖμ!

Εἰς ροδοδακτύλους χεῖρας

Τὰς ἀρμονικὰς σὰς λύρας

Κρούσατε, σεῖς Χερουβεῖμ!

Πρὸς ἐμὲ τὸ οὖς σου κλίνει

Σπάρτη, Κόρινθος, Ἀθῆναι!

Ὁ βραχίων τοῦ Θεοῦ

Ἰδοὺ ἔξω τῶν ὀρίων

Ἀπελαύνει τὸ θηρίον

Τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐὰν τῆς Ἑλλάδος ὅλης

Ἐκρημνίσθησαν αἱ πόλεις

Ἦσαν ἐκ πηλοῦ κτισμέναι,

Μαρμαρίνους καὶ μεγάλας

Θέλω κτίσει νέας ἄλλας.

Ἀφροντισ, λαέ μου, μένε!

Τὰς ὑψίστας μου θελήσεις

Πληροῖ ἅπαντα ἡ κτίσις

Εἶναι κόνις τοῦ ποδός μου

Οἱ χρυσοὶ αὐτοὶ ἀστέρες

Καὶ πνοὴ τοῦ στόματός μου

Οἱ πλατύπτεροι ἄερες . . .

(Εἰς σημαιοφόρος ἀρπάζων τὴν σημαίαν).

Εἰς τὸν ἐχθρόν! Εἰς τὸν ἐχθρόν!

(Ἄλλος μετ' ἐνθουσιασμοῦ).

Ἑλλάς! Πατρίς! Θρησκεία!

(Ἄλλος).

Κυβέρνησις ἐλληνική!

(Ἄλλος).

Χριστός! Ἐλευθερία!

(Φεύγουν ὅλοι).

ΠΡΑΞΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

(Φαίνονται ποιμένες καθήμενοι πλησίον πυρᾶς
εἰς τὴν Ἀράχοβαν).

Ο ΠΡΩΤΟΠΟΙΜΗΝ

Καθὼς ὁπότεν ὁ βοσκὸς εἰς τὸ βουνὸν σφυρίζῃ,
Ἄκόμα πρὶν τὸ στόμα του αὐτὸς καλοανοίξῃ,
Οἱ τρυῶλοι, φύλακες πιστοί, ἐδῶ κ' ἐκεῖ φωνάζουν,
Καὶ ἀπὸ μέρη μαγρυνὰ τὰ ποίμνια συνάζουν,
Μικρὸν σημεῖον ἔδωκεν ὁ Καραῖσχος μόλις
Κ' οἱ Καπετάνοι ἔτρεξαν τῆς Ρούμελης του ὅλης,
Καὶ ὁ λαὸς συνάχθηκεν ὁ κατασκορπιστὴς,
Καὶ τώρα μένει ὁ ἐχθρὸς ξερὸς καὶ νεκρωμένος.

ΑΛΛΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

ὦ! τώρα εἶμ' ἐλεύθερος, καὶ λέγω ἐλευθέρως
Εἰς τὸ ἄρνι μου· «πήγαγε, ἄρνι, σ' αὐτὸ τὸ μέρος»
Καὶ τὸ ἄρνι μου ἤσυχον, ἐξεννοιασμένο πάγει,
Καὶ δίχως νὰ καρδιοκτυπᾷ ὁ λύκος μὴν τὸ φάγῃ.

ΑΛΛΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

Κανέναν δὲν ἐρώτησες, κανέναν διαβάτην
Τῆς Φράγγικης φυλῆς
Οἱ Φράγγοι βασιλεῖς
Τί χάμνουν; Θὰ σφαζώμεθα αἰῶνια κ' εἰς μάτην;

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

*Γαρδικιώτης Γρίβας καὶ Γεώργιος Βάγιας.
Μετ' ἑκατὸν στρατιωτῶν.*

ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ ΓΡΙΒΑΣ

Ἐδῶ φωτιὰν ἀνάψετε ; πυρόνεσθε, ποιμένες ;
Ν' ἀνάψω κ' ἐγὼ ἔρχομαι φωτειὰν μεγαλειτέραν,
Φωτιαν πολέμου . . . Χαίρετε !

(Κτυπᾷ κατὰ γῆς τὸ τουφέκι του).

Ο ΠΡΩΤΟΠΟΙΜΗΝ

Εἰς τὸ βουνὸ τὸ πέραν

Οἱ Τοῦρκοι ἐκεῖ κάθονται.

ΓΡΙΒΑΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ

Κ' ἐγὼ ἐδῶ σιμά των.

Ο ΠΡΩΤΟΠΟΙΜΗΝ

Με χιλιάδες ἐξ κ' ἑπτὰ ἐκεῖνοι στρατευμάτων.

ΓΡΙΒΑΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ

Κ' ἐγὼ μ' αὐτοὺς τοὺς ἑκατό.

Ο ΠΡΩΤΟΠΟΙΜΗΝ

Μ' ἐξ χιλιάδες στήθη

Ὁ μέγας Ὀδυσσεὺς ἐδῶ νὰ μένη ἐφοβήθη.

Ἡ θέσις εἶναι χαμηλὴ· ὁ τόπος μὲς χειμάδι.

ΓΡΙΒΑΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ

Δὲν ἐξετάζομεν ἐδῶ ποῦ βάλτοι, ποῦ λειβάδι,
Ποῦ ὑψωμα, ποῦ λάκκος,
Ἡμεῖς ἢ ἐμπροσθοφυλακὴ ἢ τοῦ Καραϊσκάκη.

(Πρὸς τοὺς στρατιώτας).

Χαρακωθῆτε, τρέχετε, ἀνδρεῖα παλληκάρια !
Σωρεύετε λιθάρια.

Ἐκεῖ νὰ τὸν σηκώσωμεν, ἐκεῖ τὸν προμαχῶνα.
Θὰ πάγη αἷμα γόνα.

(Πρὸς τὸν Γεώργιον Βάγιαν).

Ἀνδρεῖε Βάγια, δὲν λαλεῖς ;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΓΙΑΣ

Τί θέλεις νὰ λαλήσω ;

Τί θέλεις λόγους ; Ἐτοιμος κ' ἐγὼ νὰ πολεμήσω.

ΓΡΙΒΑΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ

(Πρὸς τοὺς στρατιώτας ὑψώνοντας τὸν προμαχῶνα).

Θὰ ἔλθῃ μόλις ρίψωμεν τὸ πρῶτον πυροδόλον
ὁ Καραϊσκος, ὁδηγῶν τὸ στράτευμά μας ὄλον.

(Εἰς ἀξιωματικὸς ὑψόνων τὸν προμαχῶνα τραγουδῇ).

« Τ' ὄνομά του αἰωνίως εἰς τὸ στόμα μας θὰ τρέχῃ,
» Καὶ εἰς τὰ στρατόπεδά μας θὰ τιμᾶται ὡς θεός,
» Κ' ἑκατὸ ἀκόμα χρόνους ἄλλον λόγον δὲν θὰ ἔχῃ
» Τῆς Ἑλλάδος ὁ λαός.

- » Κί' ἀπὸ τ' ἄροτρά των ὅταν εἰς τ' ἀχύρινόν των δῶμα
 » Θέ νά ἔρχωνται τὸ βράδυ στήν φωτιάν οἱ χωρικοί,
 » Ὁχρὸ ἦταν, θέ νά λέγουν, τοῦ προσώπου του τὸ χρῶμα
 » Κ' ἡ φλοκάτα του λευκή».

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

*Εἰς ὀπλαρχηγὸς Ἑλλήν μὲν 200 στρατιωτῶν
 καὶ οἱ ἀνωτέρω.*

ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΣ

Μὲ διακοσίους ἦλθα.

ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ ΓΡΙΒΑΣ

Εὐτυχὴς ὁ ἐρχομός σου!
 Πλησιάζει ὁ ἐχθρός μας μὲ τὸ ρεῦμα στρατοῦ τόσο.
 Ἔχομεν ἐδῶ τρεῖς θέσεις· τὸ βοϊβοδικὸν ἡ μία,
 ἡ δευτέρ' αὐτὸ τὸ σπητι, καὶ ἡ ἄλλ' ἡ ἐκκλησίαι.
 Λάβε ὅποιαν θελήσης.

ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΣ

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν μένω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΓΙΑΣ

Τὸ βοϊβοδικὸν φυλάγω.

ΓΡΙΒΑΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ

Εἰς τὸ σπητι ἀνεβαίνω.

ΕΝΑΣ ΠΟΙΜΗΝ (ἐρχόμενος)

Δὲν ἀκούετε τὸν κρότον καὶ δὲν βλέπετε τὸν κάμπον;
 Γέμισεν ἀπὸ Χαλδούπας, Τούρκους, Γκέκας, Ἀλβανούς.
 Καὶ τὸ ἱππικὸν των λάμπον
 Εἰς τὰ κρύσταλλα ἐπ' ὧ τρέχει δίχως χαλινούς.

Ο ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΣ (βλέπων τὸν κάμπον).

Ὅσα φύλλα εἰς τὰ δένδρα κ' εἰς τὰ ὄρη ὅσοι λίθοι,
 Τόσα εἶναι, Γαρδικιώτη! τίσα τῶν ἐχθρῶν τὰ πλήθη.
 Ἡμεῖς εἴμεθα ὀλίγοι· ἀδελφοί! θά χαλασθῶμεν.
 Δὲν μᾶς βοηθεῖ ὁ τόπος· ἀδελφοί! ν' ἀποσυρθῶμεν.

ΓΡΙΒΑΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ (γυμνῶν τὸ ἔξωτος).

Ἡ φρουρά τοῦ Καραϊσκού ἡ πολλ' εἶναι, ἡ ὀλίγη,
 Δὲν συνείθισε νὰ φεύγη, οὐδὲ θέλει ποτὲ φύγει.
 Ἀνοικὸς ὁ δρόμος εἶναι.

Ο ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΣ (φεύγων).

Ἐφυγα.

ΓΡΙΒΑΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ

Ἐγὼ δὲν φεύγω.
 Ἀπ' ἐδῶ μαζί σου, Βάγια, ἡ νεκρὸς ἡ ζῶν θά εὔγω.
 Τὸ βοϊβοδικὸν σεῖς, Βάγια! καὶ ἡμεῖς τὴν ἐκκλησίαν.
 Σφίγγων τὴν χεῖρα τοῦ Βάγια.
 Κί' ἂν ἐδῶ δὲν μ' ἀπαντήσης, στήν δευτέραν Παρουσίαν.

Ἐπάγουν εἰς τὰς θέσεις των.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΚΕΧΑΓΙΑΜΠΕΗΣ, ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΗΣ, ΚΑΡΙΟΦΙΑΜΠΕΗΣ

μετ' Ἀλβανῶν ἀξιωματικῶν καὶ σιραιοιῶν

ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΗΣ

μὲ γυμνὸν ξίφος φωνάζων εἰς τοὺς Ἀλβανούς.

Ὁ Γρίβας μὲ τὰ ἑκατὸ τοῦ λόγγου του θηρία
Ἐπιάθη στὴν παγίδα.

Ἡ κεφαλὴ του χίλια βασιλικά φλωρία!
Τί στέκεται, Χίλιαρχε; Σὺ Γκέκα, ἐκεῖ πῆδα!
Ὁ Γαρδικιώτης τὸ δεξι τοῦ Καραϊσκού χέρι!
Τὴν κεφαλὴν του θέλεις σύ, σημαιοφόρε, φέρει;

ΟΙ ΑΛΒΑΝΟΙ δρμώντες.

Εἰς οὐρανοὺς ἓνας Θεὸς καὶ ὁ Προφήτης ἓνας!

Ὁ Μουσιάμπης καὶ ὁ Καριοφίλμπης τοὺς ἀκολουθοῦσι.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Ἀκούεται πυροβολισμὸς συνεχῆς καθ' ὅλην τὴν σκηνήν.

ΚΕΧΑΓΙΑΜΠΕΗΣ

Καθὼς καὶ τὸν Σουλτάνον των πλησίον τῆς Δοβρένας
Κι' αὐτὸν τὸν Γρίβαν λάφυρον ἢ σπάθη μου θὰ πάρῃ
Ἐγὼ ἐπρωτοκτύπησα μὲ τὸ μακρὺ κοντάρι.
Ἐκεῖνον εἰς τὸν Ἀρὰ πολεμικόν του ἵππον,
Κ' εἰς τὸν βαρύν μου κτύπον.

Ὁ οὐρανὸς ἀνήλιος καὶ μαῦρος τὸν ἐφάνη,
Καὶ εἰς τὴν μίαν του πλευρὰν ἐστράφη κ' εἰς τὴν ἄλλην,
Τυφλὲς ἀπὸ τὴν ζάλην

Ὡς ζιγῇ, ὅταν κάθε τοῦ ἰσοσταθμίαν χάνῃ.
Τὸ αἷμ' ἀπὸ τὴν μύτην του, τὸ αἷμ' ἀπὸ τὸ στόμα,
Καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ ὦτά του ἀνέβρυσεν ἀκόμα.

ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗΣ

μὲ μαυροκαμμένην ἐνδυμασίαν φαίνεται εἰς τὸν προμαχῶνα
φωνάζων μὲ τὴν σάλπιγγα.

Μὲ ὄλον μας τὸ στράτευμα ὁ Καραϊσκὸς φθάνει,
Νά, τὸ ἐπανωφόρι του τὸ κόκκινο ἐφάνη.
Ψυχὴν, ἀνδρείαν, Ἕλληνες! βαστάξετε ἀκόμη! . . .

Ο ΚΕΧΑΓΙΑΜΠΕΗΣ

Μὲ τοὺς ἐχθροὺς μ' ἐκύκλωσαν θανατηφόροι τρόμοι . . .
Ὁ Καραϊσκὸς ἔρχεται· τὸ πῦρ ἐμπρός, ὀπίσω·
Ἄς τρέξω τὸν ἀνδρεῖόν μου στρατὸν νὰ ὀδηγήσω.
(Πλῆθος φυγᾶδων Τούρκων εἰσέρχεται)

Εἰς ΦΥΓΑΣ ΟΘΩΜΑΝΟΣ

Ὁ Καραϊσκὸς μὲ στρατὸν ἀμέτρητον ἀπίστων . . .

ΑΛΛΟΣ

Ὁ Καραϊσκὸς φεύγωμεν . . .

ΑΛΛΟΣ

Ὁ Ρούμελης βαλῆς των.

ΚΕΧΑΓΙΑΜΠΕΗΣ

(Φονεύων ἓνα τῶν φυγάδων).

Δειλέ, σιώπα . . . Ὅποον νὰ φύγη ἀπαντήσω,
Ἐγὼ μ' αὐτὴν τὴν μάχαιραν τὸ αἷμά του θὰ χύσω.

(φωνάζων).

Σταθῆτε, Τοῦρκοι, Ἀλβανοί! ποῦ φεύγετε, σταθῆζε!...
Χαλδουπαι! Γκέκai! μένετε καὶ μὴ λειποτακτῆτε...
Νικώμεθα... ἐσφάγημεν... κάνεις δὲν μὲ ἀκούει,
Καὶ ἡ φωνή μου τὸν κενὸν ἀέρα μόνον χρούει . . .
Σταθῆτε, πλῆθος ἄθλιον ἀνάνδρων χιλιάδων!
(Ἀλλὰ διπλασιάζεται τὸ ρεῖμα τῶν φυγάδων).

(Πηδᾷ ἔξω μὲ τὴν μάχαιράν του).

ΚΑΡΑ-Ι-ΣΚΑΚΗΣ ἀκούεται ἔξωθεν.

Τζαβέλλα! Δράκε! Βεῖκε! Ριαννεύτη! δεξιόθεν·
Νικήτα! Βέρρη! Πανευργιά! Μακρῇ! ἀριστερόθεν.
Ἐμὲ ἀκολουθήσατε, Χριστόδουλε, Γιολδάτη,
Καλέργη, Τούτσα Βότζαρη, Δαγκλῇ καὶ Νίκα Νάση.
Τὰ νῶτά των· μὴ λάβωσι τὸν δρόμον τῶν Σαλώνων.
Μή, στρατιῶται, λάφυρα· σφαγὴν καὶ νίκην μόνον ἐ

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

(Ὁ πυροβολισμὸς ἐξακολουθεῖ). Ὁ Μουσιάμπεης σύρεται κατὰ
γῆς πληγωμένος. Ὁ Κεχαγιάμπεης ζητεῖ δις καὶ τρις νὰ τὸν
θέσῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου του.

ΜΟΥΣΓΙΑΜΠΕΗΣ

(πίπτων ἀδύνατος).

Δύναμιν δὲν ἔχω . . . ἄφες . . .

Ἀναπνεύσας ὀλίγον.

Ἀδελφέ μου, σὲ ὀμνύω

Εἰς τὴν μητρικὴν κοιλίαν, ὅπου ἦσο μετ' ἐμοῦ,
Εἰς τὸ γάλα, ὅπου βρέφη ἐθηλάσαμεν κ' οἱ δύο,
Εἰς τὴν κοίτην ὅπου χρόνους ἐκοιμήθημεν ὁμοῦ,
Σράξε με τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ χωρὶς ἀναβολὴν
Κόψε μου τὴν κεφαλὴν . . .

Σράξε με προτοῦ μὲ σφάξῃ ἐχθρῶν σίδηρος αὐθάδης
Βλέπεις, ἀνοιξεν ἔμπρός μου καὶ μὲ καρτερεῖ ὁ Ἄδης.
Οὔτε δύναμαι νὰ φύγω οὔτε δύναμαι νὰ μένω.

Καὶ μὲ σὲ νὰ πολεμήσω, κ' εἰς τὸν τάφον κατεδαίνω.
Σράξε με... σὺ ἀδελφός μου, φίλος μου, δὲν ἦσουν μόνον,
Ἀλλὰ σύντροφός μου ὅλων τῶν κινδύνων καὶ ἀγόνων,
Σ' ἐγκατέλειψα εἰς μάχην; Καὶ σὺ μ' ἐγκαταλείψης.
Σράξε με, καὶ μὴ ἀλόγους συνειδότος ἔχῃς τύψεις.
Ἄν ἡ χεὶρ σου μὲ φονεύσῃ, καὶ ἂν ἀπὸ σὲ σφαγῶ,
Θὰ μὲ ἦναι καὶ ἡ χεὶρ σου καὶ ἡ μάχαιρα γλυκεῖα,
Ἀλλ' ἂν ζῶν εἰς τούτους πέσω, εἰς τί ὄνειδος ἐγώ!
Ἡ ὀδύνη τῆς σαρκός μου καὶ ἡ βέβανός μου ποῖα!

Ὁ σφαγεὺς εἰς Μεσολόγγι τόπων των γυναικοπαδίων.
Θέλω γέλωσ περιέλθαι ὄλων των τῶν στρατοπέδων...
Ἀπ' ἐμὲ τὸ βλέμμα στρέφεις, καὶ εἰς μάτην σὲ ἀνοίγω.
λαιμόν, στήθος, καὶ τὸ τρέμον γόνυ σου εἰς μάτην θίγω.
Δὲν ἀκούεις τὰς φωνάς των καὶ εἰς τὰ ὠτά σου αὐταὶ
δὲν ἤχοῦσιν; Ἰδοὺ τρέχουν, ἰδοὺ ἤλθον νικηταί.
Κύπτω, κύπτω τὸν λαιμόν μου, καὶ χωρὶς ἀναβολὴν
Κόπτε μου τὴν κεφαλὴν.

Ο ΚΑΡΙΟΦΙΑΜΠΕΗΣ μέ χεῖμαρρον δακρύων

Ἐλα νὰ σὲ ἀσπασθῶ
Καὶ νὰ σ' ἐναγκαλισθῶ
Εὐεργέτα καὶ γλυκὲ μου
Σύντροφε καὶ ἀδελφέ μου!

Ἀδελφέ μου δὲν σὲ σφάζω καὶ μὲ σὲ συναποθνήσκω,
Καὶ τὸν θάνατον μαζὺ σου εἰς τὴν γῆν αὐτὴν εὕρισκω.

Ο ΜΟΥΣΤΑΜΠΕΗΣ

Ν' ἀποθάνωμεν κ' οἱ δύο! σῶσου σὺ νὰ μ' ἐκδικήσης,
Εἰς αὐτοὺς τὴν κεφαλὴν μου θέλεις λάφυρον ν' ἀφήσης;
Ἀλλὰ ἔρχονται· μὴν ἔχῃς, μὴν, τὴν χεῖρά σου δειλὴν.
Πάρε μου τὴν κεφαλὴν.

Ο ΚΑΡΙΟΦΙΑΜΠΕΗΣ, σύρων ἔξω τῆς σκηνῆς
τὸν Μουστάμπεην.

Εἰς αὐτὴν λοιπὸν τὴν πέτραν τὴν πλησίον ἐκεῖ θέτον.
Ἐκλίσσα τὰ ὄμματά μου .. δὲν μὲ τρώνουν αἱ ματῆαί σου...
Λάβε ταύτην, ἀδελφέ μου, καὶ αὐτὴν κ' ἐγὼ λαμβάνω...
Ἀδελφέ μου! ν' ἀποθάνω εἰς τὸ πτώμα σου ἐπάνω...

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

Ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Νικήτας.

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ἔξωθεν.

Τὸν Μουστάμπεην ζωγραφεῖτε καὶ τὸν Κεχαγιάμπεην των.
Μ' Ἑλληνόπαιδα σκοπεύω ν' ἀνταλλάξω τὴν ζωὴν των.

Πρὸς τὸν Νικήταν.

Ἀκούεις ἀδιάκοπον τὸν χτύπον τῆς μαχαίρας;
Ἀκούεις τὸ πελέκημα;

ΝΙΚΗΤΑΣ

Ὡ τῆς φρικτῆς ἡμέρας!

Ὡ τοῦ φρικτοῦ θεάματος! Εἰς πείαν μέθην ἦσαν,
Μὲ πύσῃ ἐπολέμησαν τὰ δύο μέρη λύσαν!
Πυκναὶ χιόνες ἐπιπτον· τὸ ψύχος μέγα ἦτον·
Τὸ σῶμά των ἐρρίγωνεν· ἀλλ' ἐνδον ἡ ψυχὴ των
Ὡς Αἴτνης κρατὴρ ἔκαιεν, ὡς λέβης ἦτο βράζων.
Ὁ δεξιὸς βραχίον μου ἐπρίσθη Τούρκους σφάζων.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Ἡ τοῦ Ἀγνηορίου σφαγὴ δὲν ἦτο τόση;

ΝΙΚΗΤΑΣ

Ὡ στρατηγέ! ἡ νίκη σου καὶ ἡ φθορά των πόση!
Ὁ φίλος μὲ τὸν φίλον του ἐδῶ συναποθνήσκει·
Τὸ αἷμα κλίνην καὶ τὴν γῆν προσκέφαλον εὕρισκει·
Καὶ ὅσοι των ἡμιθανεῖς ἐκεῖ ἀκέμη ζῶσι
Οἱ καθαλάραι καὶ πεζοὶ ἐπάνω των περνῶσι,

Κ' εἰς τὰ γυμνά κρανία των ἐμπήγονται μὲ χτύπον
Τὰ πέταλα τὰ σιδηρὰ τῶν ἀφριζόντων ἵππων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΖΑΝΤΑΣ

(φέρων τὴν κεφαλὴν τοῦ Μουσιάμπη εἰς τὸν Καροϊσκάκη).

Τοῦ λέοντος Μουστάμπη τὴν κεφαλὴν ἰδέ την
Μὲ τὰς πυκνὰς πλεξίδας τῆς καὶ τὰς μικρὰς ὡς χαίτην·
Κομμένην τὴν μετέφερεν ὁ φεύγων ἀδελφός του,
Καὶ λάφυρον τὴν ἤρπασα ἐγὼ φανείς ἐμπρός του.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

(φέρων τὴν κεφαλὴν τοῦ Κεχαγιάμπη).

Φαρμάκι ἔπτυσέ μ' ἀφρούς, τὸ ἔδαφος ἐκτύπα,
Τὸ ἄλογόν του, καὶ τὴν γῆν δακρύβριχεν, ἐτρύπα,
Κ' ἐθρήνει τὸν αἰθέντην του· ἐγὼ καιρὸν δὲν χάνω,
Τρωμένον βλέπω τὸν παῖδαν, τὸν τραῖω καὶ ἐδῶ φθάνω.
Δίς, τρίς ἀγριογόγγυσε, καὶ εἰς τὴν φρικτὴν φωνὴν του
Ὁ μαῦρος Ἀδης ἀνείξε καὶ ἐδέχθη τὴν ψυχὴν του.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ρίπτων σκέπασμα

ἐπὶ τῶν κεφαλῶν.

Θηρίων καὶ ἂν εἴχετε καρδίας καὶ οἱ δύο,
Εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους μας ὁμνῶ,
Ἐγὼ σᾶς εὐσπλαγχνίζομαι, καὶ μόνον αἰχμαλώτους
Νὰ λάβω ἐπεθύμουν σᾶς τῶν Ἀλβανῶν τοὺς πρώτους.

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ

Οἱ στρατηγοὶ Δημήτριος Μακρῆς, Δημήτριος Καλέργης,
Γαρδικιώτης Γρίβας, Χρисиόδουλος Χατζῆ Πέτρος,
Γεώργιος Δράκος, Λάμπρος Βέικος, Γεώργιος Τζαβέλας,
Νάνος Πανουργιάς, Γεώργιος Βάγιας
καὶ οἱ ἀνωτέρω.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Ὡ δόξα καὶ ὦ θρίαμβος! Ὁ πάλαι κατακτήσας
Τὴν Ρώμην, τὴν βασιλίσσαν τῶν βασιλέων, Βρέννος,
Κ' εἰς πλάστιγγα τὸ δουλικὸν χρυσίον τῆς ζυγίτας,
Ἐδῶ ἐθραύσθη μ' ἔλον του τῶν Γαλατῶν τὸ γένος.
Ἐδῶ, εἰς τὴν Ἀράχουσαν ὁ τῶν βαρβάρων πάλιν
Κατεχωνεύθη χεῖμαρρος . . . ὠφώσατε μεγάλην
Ἀπὸ κρανία καὶ ὀπίσθια, συστρατηγοί, ἀψίδα
Καὶ γράφετε «Ἐσώσαμεν ἐν ταῦθα τὴν πατρίδα».

(Εἰς ἀγγελιαφόρος ἐκ τῆς Ὑδρας).

Ὁ Ἀσπιγὴς καὶ ὁ Κριζῆς ἐμβάντες μετὰ θάρρους
Εἰς Τρίκερην καὶ Βῶλον,
Κατέκαυταν τὸν φέροντα τροφὰς εἰς τοὺς βερβάρους
καὶ πλέοντα μὲ φορητὰ πρὸς τὰς Ἀθήνας πτόλον.
Καὶ ὁ Μιαούλης κύριος τῶν θαλασσῶν μας πλέων,
καὶ τέρχων ὅπου Τούρκου νυχὸς καὶ τουρκικὴ σημαία,
χιλίων σὲ ἀπέστειλε βοήθειαν Ὑδραίων
κατὰ τὸ Φαληρέα

(Ἄλλος ἀγγελιαφόρος ἐκ τῆς Πελοποννήσου)

Ὁ ἐμποδίζων τὸν λαὸν τῶν Πελοποννησίων
 νὰ προσκυνήσῃ, μάχαιραν αὐτὸς καὶ δᾶδα σείων,
 μετὰ χιλίων σ' ἔστειλε τὸν παῖδά του Γενναῖον,
 αὐτὲς δὲ ἦλθεν εὐπειθὲς καὶ σέβας πρὸς σέ πνέων.
 Ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς καὶ ὁ Παναγιώτης,
 καὶ ὁ Σισίνης, Πετμεζᾶς, Κοντάκης, Βαρβιτζιώτης
 μετέβησαν εἰς Πειραιᾶ μετὰ χιλίων ἄλλων,
 τὸν πόλεμον νὰ διδαχθοῦν ὑπ' ἀρχηγὸν μεγάλον.

(Ἄλλος ἀγγελιαφόρος ἐκ τῆς Στεριᾶς).

Τὸ ἔθνος τὸ ἀρειμανές καὶ τὸ μαχαιοφόρον
 Ἐκένωσε τὰς πόλεις
 τῆς Στεριᾶς μας ὅλης,

πρὸς σέ συρρέει καὶ ζητεῖ ἐπὶ σημαιοφόρον.

Ὁ Γρίβας ὁ Θ-όδωρος ἀπὸ τὸ Παλαμίδι
 μὲ Ἀκαρναῆνας ἐκλεκτοὺς εἰς σέ τὸν Φλώρον δίδει.
 Ἐς Ἀταλάντην ἔφερε τοῦ Μπότᾶσῃ τὸ πλοῖον
 τὸν νουνεχὴ Κωλέτην σου μετὰ ὀκτακοσίων,
 Ἡ χέρσος, Ἀρχιστράτης, Ἑλλάς ἀνεστατώθη
 ὡς στρατιώτης εἰς τὴν γῆν κοιμώμενος ὠρθώθη.

ΚΡΑΑ-Γ-ΣΚΑΚΗΣ

Συστρατηγοί, πηγαίνωμεν ὁρῶντες εἰς Ἀθήνας
 Ἐκεῖνας νὰ λυτρώσωμεν, νὰ σώσωμεν ἐκεῖνας.
 Ἐταιμασθῆτε τῶν ἐχθρῶν τοὺς ὄλμους ὁμοῦ ὅλους
 τοὺς χαλκοστόμους λαβεῖτε καὶ τοὺς κεραυνεβόλους.

(Ἀναχωροῦσιν ὅλοι οἱ σιραιοὶ).

ΣΚΗΝΗ ENNATH

ΚΑΡΑ-Ι-ΣΚΑΚΗΣ, μόνος.

Ἐπιθυμῶ τὴν ἐνδοξὸν Ἑλλάδα νὰ λυτρώσω,
 καὶ ἅμα τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα τελειώσω
 πολέτης εἰς τὸ ἄροτρον ἀγροῦ ἀνεξαρτήτου
 νὰ δρέτῃ ἀντὶ κεφαλῶν χρυτοῦς ἀστράχαις σίτου,
 Νὰ βλέπω τὴν πατρίδα μου σοφὴν, εὐνομουμένην,
 ἀπὸ λαοῦ καὶ βασιλεῖς ὡς πάλαι τιμωμένην,
 καὶ γηρεῖς τὴν γενεάν τὴν ἀπλὴν καὶ νέαν
 νὰ τέρπῃ μὲ διήγησιν τῶν ἄθλων μας γενναίων.

(Κλῆων τὴν κεφαλὴν του εἰς μίαν πέτραν)

Πλὴν ὕπνος μ' ἔρχεται γλυκὺς... ὀλίγον ἐπεθύμουν
 νὰ ἡσυχάσω... δώδεκα εἰς δρόμον ὥρας ἤμουν.

(Κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ φαίνεται ὑπνώων)

(Αἱ σκιαὶ τῶν ἑκατοντάρχων τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, τοῦ Δημητρίου
 Σούτσου καὶ Δρακούλη τοῦ Ἰθακησίου πλησιάζου-
 σαι πρὸς τὸν Κοροϊσκάκην κοιμώμενον.)

Εἰς τὸ σύνορον τὸ μέλλον τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς,
 εἰς τὸν Ἰστρον πρόμαχοί της κείμεθα, καὶ ξένη χώρα
 Τῆς νεότητός μας τώρα
 Τρώγει τ' ἀνθὲς τῆς καλῆς.

Φεῦ! ἐπέσαμεν εἰ πρῶτοι, καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς ἐκθάμβους
 δὲν ἐφθάσαμεν τοῦ ἔθνους νὰ ἰδῶμεν τοὺς θριάμβους.
 Εἴθε καὶ εἰς τὰ ὅσα μᾶς τῆς πατρίδος ἡ ἀγκάλη
 ν' ἀνοιχθῇ ἀντὶ μνημείου καὶ ἡμᾶς νὰ περιβάλῃ.

(Θύγουσαι καὶ εὐλογοῦσαι τὴν μάχαιραν τοῦ Καραϊσκάκη)

Χαῖρε! χαῖρε, Καραῖσκε! σ' εὐλογοῦμεν! δοξατμένη
πάντοτε κ' εἰς πᾶσαν μάχην ἢ ρομφαία σου νὰ μένη!

(Φεύγει)

(Ἡ σκιά τοῦ Διάκου πλησιάζουσα πρὸς τὸν
Καραϊσκάκη, κοιμώμενον εἶ)

Τερεῦς, ἐνδυμασίαν ἀρματωλικὴν ἐνδύθην,
δὶς ἐνίκητα τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐξωγρήθην.
Μ' ἐπερόνιταν αἱ τίγρεις εἰς ἐλάτινον σουβλίον,
καὶ εἰς τὴν πυρὰν ἐφήθην ζωντανὸς καὶ ὡς ἀρνίον.
Ἐρρευσαν οἱ ὀρθαλμοί μου, οἱ αἱματωθέντες πρῶτοι
καὶ τὸ δέρμα μου πλητίον τῆς ἀνθρακιᾶς ἐκρότει.
Ἐπριζότρυξεν ἡ σὰρξ μου . . , ἀλλὰ οἰμωγὴν καμύειν
δὲν ἀφῆκα, τὴν ὁδὸν ἡν κατατρῶγων μὲ μανίαν.

(Θύγουσα καὶ εὐλογοῦσα τὴν μάχαιραν τοῦ Καραϊσκάκη)

Χαῖρε, χαῖρε Καραῖσκε! σ' εὐλογῶ καὶ δοξατμένη
πάντοτε κ' εἰς πᾶσαν μάχην ἢ ρομφαία σου νὰ μένη!

(Φεύγει)

(Ἡ σκιά τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη
πλησιάζουσα πρὸς τὸν Καραϊσκάκη)

Εἰς τὸν Μοῦρτον τῆς Ἡπείρου ἐγὼ κοίτομαι θανών,
τὸν πελώριον φονεῦτα Κεζγιάν τὸν Ἀλβανόν.
Σηκωθεὶς εἰς τὴν σφαγὴν του καὶ τὴν κεφαλὴν ὑψώσας
Ἄνωθεν τοῦ προμαχώνος,
ἔλαβεν εἰς ταύτην βέλος καὶ τὸ πνεῦμα παραδῶντας
μ' αὐτὸ, ἔπεσα συγχρόνως.

Καὶ τὰ δύο σώματά μας ἐμετρήθησαν συνάμα
καὶ ὁ θάνατος μ' ἐν ξίφος δύο ἔκοψε τὸ ρᾶμα.

(Θύγουσα καὶ εὐλογοῦσα τὴν μάχαιραν τοῦ Καραϊσκάκη)

Χαῖρε, χαῖρε, Καραϊσκάκε! σ' εὐλογῶ καὶ δοξατμένη
πάντοτε καὶ εἰς πᾶσαν μάχην ἢ ρομφαία σου νὰ μένη.

(Φεύγει)

(Ἡ σκιά τοῦ Μάρκου Βότσαρη πλησιάζουσα
πρὸς τὸν Καραϊσκάκη)

Εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τοὺς κάμπους σιειτρέξαμεν πεζοί,
καὶ εἰς ἓνα προμαχῶνα πολεμήσαμεν μαζύ.
Κ' ἐμπροσθεν τῆς Καλλιδρόμης ὅταν εἶδες τὸν νεκρὸν μου
μὲ ἀσπάρθης, καὶ δακρύων ἐπευχθήης τὸν πικρὸν μου
θάνατον κ' εἰς σεαυτὸν
κι' ὅταν εἶδα τελευτῶν.

Μὲ μισοκλεισμένον ὄμμα τὴν θρηνοῦσάν με πατρίδα,
μεταξὺ πολλῶν ἡρώων σὲ διάδοχόν μου εἶδα.

(Θύγουσα καὶ εὐλογοῦσα τὴν μάχαιραν τοῦ Καραϊσκάκη)

Χαῖρε, χαῖρε, Καραῖσκε! σ' εὐλογῶ καὶ δοξατμένη
πάντοτε κ' εἰς πᾶσαν μάχην ἢ ρομφαία σου νὰ μένη!

(Φεύγει)

(Ἡ σκιά τοῦ Ἀσιασίου Τσαμαδοῦ πλησιάζουσα
πρὸς τὸν Καραϊσκάκη)

Κατ' ἐμοῦ ὁ Ἰσραήλης ἔστειλε κεραυνὸβόλον
εἰς τὴν Σφακτηρίαν στόλον
Λέμβον μ' ἔφεραν νὰ φύγω· ἀλλ' ἐγὼ πατρίδος θῦμα
καὶ Βρασιδάς, τοῦ Βρασιδοῦ ἐκεῖ ἔσφριξα τὸ μνῆμα.

Κ' ἐ.ὼ ἐπιπτα σφραγμένος, ἀνωθέν μου φεῖνός
ἀνοιχθεῖς μετ' ἐπιδέχθη μάρτυρα ὁ οὐρανός.
Καὶ χρυσὸν ἀκόμη νέφος θεωρεῖ ὁ διαβάτης
ἐκεῖ, ὅπου ἡ ψυχὴ μου ἄρητε τὸ ἐνδυμά της.

(Θίγουσα καὶ εὐλογοῦσα τὴν μάχαιραν τοῦ Καραϊσκάκη)

Χαῖρε, χαῖρε, Καραϊσκέ! σ' εὐλογῶ καὶ δοξασμένη
πάντοτε καὶ εἰς πᾶσαν μάχην ἡ ρομφαία σου νὰ μένῃ!

(Φεύγει).

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ἰξυτινεί.

Ποῦ ἦλουν!... εἰς τοῦ ὕπνου μου τὰ σκότῃ καὶ τὰς ζάλας
μ' ἐφάνη ὅτι ἐβλεπα σκιάς νεκρῶν μεγάλας...

Ἐσίγων, ἐκθαμβὸς ἐγὼ ἐνώπιόν των μείνας
δὲν δύναμαι ἀπὸ αὐτὰς τὸν νοῦν μου ν' ἀποσύρω...
ἡ μία ἥλιος θαμβὸς καὶ μετ' θαμβὰς ἀκτῖνας
περὶ τὴν ἄλλην ἔκειντο νεκρὰ πτηνὰ τριγύρω.

Ἡ τρίτη μαυροπλέξῃ, μετ' μαύρην τὴν σινδόνην,
μετ' μαυρὸ φῶς, μαυρ' ἄρματα καὶ μαύρην εἶχε ζώνην.

(Περιπατῶν μετ' ταραχὴν καὶ σκέψιν).

Νὰ καταστρέψω τὸν ἐχθρόν, τὴν Ἀττικὴν νὰ σώσω,
ὑπ' ἐμαυτὸν τὴν μάχιμον Ἑλλάδα νὰ ἐνώσω...

Ὁ μὲν Μιαούλης ἴσος μου νὰ κυβερνᾷ τὸν στόλον,
Ἐγὼ δὲ τὸν ἀνίκητον στρατὸν τῆς ξηρᾶς ὅλον
καὶ οὕτω χωρὶς ἔριδος καὶ μάχης ἐμρυλίου
νὰ εὐγῇ ἔξω τοῦ στενοῦ καὶ κύκλου καὶ ὄριου

Μετ' τὸν Μιαούλην ἡ Ἑλλάς καὶ τὸν Καραϊσκάκην
εἰς Θ.σταλίαν, Ἡπειρόν, Μκεδονίαν, Θράκην.

(Βλέπων τὸν στρατὸν του).

Πηγαίνω... φεύγει ὁ στρατός... εἰς ἀνδρικὰς παλάμας,
ρομφαίαν σφίγγει δαμασκὴν, καὶ λάμπει ὡς ἀδάμας
(Ἀναχωρεῖ).

(Χορὸς ἀξιοματικῶν μετὰ στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι γυμνῶνται
τοὺς ὀθωμανικοὺς προμαχῶνας ἀπὸ τοὺς σιδηροὺς τῶν ὀλμων).

Ο ΔΗΜΟΤΖΕΛΙΟΣ πρὸς στρατιώτας σύροντας ὀθωμανικοὺς ὀλμων

Παύσετε! μὴ σύρετε!

Ὁ προχὸς του φθείρεται.

Βλέπεις, μαγγανόνεται,
εἰς ταῖς πέτραις χώνεται.

(Ὅλοι οἱ ἀξιοματικοὶ καθήμενοι).

Ναί, ἄς τὸν ἀφήσωμεν,
πλέον ἄς καθήσωμεν.

(Τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ χοροῦ).

ΓΙΑΝΝΟΥΣΗΣ ΠΑΝΟΜΑΡΑΣ

Πόσον, ὦ ἐλευθερία, ὁ ἀήρ σου ζωογόνος,
Καὶ Θεέ! καθεὶς μετ' πόσῃν ἡδονῇ τὸν ἀναπνέει!

Πῶς ὁ ἥλιός σου καίει
καὶ ἀκτινοβολῶν ἀκόμη εἰς τοὺς πάγους τοῦ χειμῶνος!

ΔΑΓΓΑΗΣ ὑψώνων τὸ βλέμμα πρὸς τὰ βουνὰ

Τὴν βοήν τῶν βροντερῶν μας ὅπλων φέροντα μεγάλην
τὰ βουνά μας τὰ μεγάλα, ἀπὸ μίαν ἡγῶ σ' ἄλλην

Θέλουν λέγει π' ὀνομά μας
κ' εἰς τὰ ἔτη κ' εἰς τὰ τέχνα καὶ τὰ πλέον μακρυνά μας.

Ο ΤΟΥΤΣΑΣ ΒΟΥΣΑΡΗΣ ἀπλώνων τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν
 Ἡ σημαία τῆς Ἑλλάδος χρόνους ἔξ ἐτραυματίσθη
 ἀπὸ τῆς πολλῆς τριβῆς τῆς μετὰ τὴν νίκην κατεσχίσθη,
 καὶ ὡς γέροντος στρατιώτης ἀνοιγμένας τὰς πελλὰς
 εἰς τὰ ὄρη περιφέρει τῶν τραυμάτων τῆς οὐλᾶς.

ΚΩΣΤΑΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ποῖον ἄνδρα κολοσσαῖον εἰς τὸ τρέμον φῶς τῶν ἄστρον
 Τῆς Μονεμβασίας βλέπω νὰ πολιορκῇ τὸ κάστρον,
 Καὶ νὰ φέρεται μετὰ πλεῖστον ὅμοιον μετὰ τὸν δελφῖνα;
 Ἡ Ἀρτεμισία εἶναι, ἡ Σπετσίωτις Μπουμπουλίνα.

(Τὸ ἄλλο ἥμισυ τοῦ χοροῦ).

ΒΕΡΡΗΣ

Τοῦ Λόντου, Ρούφου, Γερμανοῦ, Ζαίμη, Χαραλάμπη
 Αἱ πάλαι συνενόνονται εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν,
 Καὶ ἡ σημαία τοῦ Σταυροῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα λάμπει
 Μετὰ τοῦ Μαρτίου παίζουσα τὴν μυροφόρον αὔραν.

ΣΕΡΕΤΗΣ ΓΙΟΛΛΑΣΗΣ

Τῆς Σκόδρας ἦλθεν ὁ πασᾶς μετὰ Ἀλβανούς μυρίους,
 Ὁ Μάρκος συνωμότησε μετὰ τοὺς τριακοσίους.
 Εἰς τοῦ σατράπην τὴν σκηνὴν μετὰ τῆς νυχτὸς τὴν φρίκην
 ἐμβὰς, εὗρήκεν εἰς αὐτὴν καὶ θάνατον καὶ νίκην.

ΦΑΡΜΑΚΑΚΗΣ

Ἐν μέσῳ τεσσαράκοντα δικρότων καὶ τρικρότων,
 Ἐξερευγόντων εἰς τὴν γῆν τὸν Ἄδην μετὰ κρότων,

ὦ! θαῦμα! φαίνεται ἡ ναὺς τοῦ Τσαμαδοῦ ἡ χήρα,
 Εἰς τὴν πυριτοθήκην τῆς μετὰ τὸν θαυλὸν εἰς χεῖρα
 Ὁ πρωτοεργὸς τοῦ δράματος αὐτοῦ Μαυροκορδάτος
 Τοῦ κόλπου τοῦ Πυλίου διέρχεται τὸ πλάτος.

ΜΑΛΑΜΟΣ

Εἰς τὴν πλουμύραν τῶν ἐχθρῶν αἱ Ψαριαναὶ ὀλίγοι,
 Ἐβγάλουν τὰ πηδάλια μὴ ναύτης χάνεις φύγη.
 Καὶ θνήσκουσαι, τὰ βρέφη τῶν ἐκ τοῦ λευκοῦ τῶν στήθους
 Τὰ ρίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν αἱ Ψαριαναὶ ὡς λίθους.

Ο ΔΗΜΟΤΙΖΕΛΙΟΣ (σηκωνόμενος).

Δὲν εἶν' ὥρα ἡσυχίας
 Παύσατε τὰς ἐμιλίας.

(Πρὸς ἓνα στρατιώτην, ὅστις σύρει τὸν προῶτον ὄλμον).

Τὸ σχοινίον τύλιε,
 Τοὺς τροχοὺς τῶν χύλιε,
 Τέντωνε τὸν ὤμόν σου,
 Κύτταζε τὸν δρόμον σου.

(Οἱ ὄλμοι πιονῶσι διὰ τῆς σκητῆς).

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

(Φαίνεται περίβολος ωραίων κλαίων, πορτοκαλειών και δαφνίων
πληρίαν των δύο στρατοπέδων παρά τὰς Ἀθήνας).

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Ὁ Γεώργιος Σισίνης, πρόεδρος τῆς ἐν Τροιζῆνι Ἐθν. Συνελεύσεως,
ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Ἰωάν-
νης Κωλέτης, ὁ Ἀναγνώστης Κοπανίτσας, ὁ Δρόσος Μανσώ-
σολας, ὁ Ρήγας Παλομίδης, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ Ἐμ-
μανουὴλ Ἀντωνιάδης, ὁ Γεώργιος Αἰνιάν και ὁ Ἀναστάσιος
Δοιδωρίκης καὶ ἄλλοι πληρεξούσιοι ἐν τελετῇ λαὸς ἐν παρα-
τάξει.

(Ὁ πρόεδρος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΣΙΝΗΣ

Τὸ ἔθνος εἰς συνέλευσιν ἐκ τρίτου συνηγμένον,
διὰ πληρεξουσίων του νομίμως ἐκλεγμένων.
Καὶ δι' ἐμοῦ ἐμπρὸς Θεοῦ κηρύττει καὶ ἀνθρώπων
εἰς τοὺς αἰῶνας ἅπαντας καὶ κατὰ πάντα τόπον.
Τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ τὴν ἐλευθερίαν
εἰς ταύτην τὴν δ' ἀγραφτῆς συνθήκης πολιτείαν

(Ὁ λαὸς ἀποκαλύπτει τὴν κεφαλὴν του καὶ ἀκούει
μετὰ προσοχῆς)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΛΕΤΤΗΣ

Γνωρίζον θεμελιωτὴν τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον
Εἰν' ἐν καὶ ἀδιαίρετον τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων.
Ἑλλάς δὲ εἶναι οἱ νομοὶ τῆς Νέας Ρώμης, ὅτοι
μὲ ταύτην συνενώθηται, ἥ καὶ θά ἐνωθῶσι.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Οἱ Ἕλληνες κηρύττονται αὐτόνομοι πολῖται
καὶ εἰς τὸ νέον κράτος των ὡς Ἕλλην θεωρεῖται.
Πᾶς ἔχων τὸ βυζαντινὸν βασίλειον πατρίδα
θρησκείαν του τὴν τοῦ Χριστοῦ, φωνὴν τὴν Ἑλληνίδα.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΚΟΠΑΝΙΤΣΑΣ

Τοῦ ἔθνους τοῦ ἑλληνικοῦ ἐλευθερά τὰ μέλη
θρησκείαν των πρετβεύουσιν ὅποιαν καθεὶς θέλει
Κ' ἐξεταστήν ἔχει καθεὶς τῆς συειδήσεώς του
τὸν μόνον ὀρθὸν ἄλμὸν ἐνὸς Θεοῦ καρδιόγνωστος.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐκπαλαι γῆν τῆς ἰσονομίας
Οἱ τίτλοι καταλύονται ἀπάσης εὐγενείας
καὶ σβύνονται ὡς στίγματα βυρβαρικῶν αἰώνων
τὰ γοτθικά ἐπώνυμα πριγκήπων καὶ βαρῶνων.
Ἰδὺ ἐγὼ ἀποσοῶ ἀπ' ἐμαυτοῦ τὸν μῶμον,
Καὶ ἴσοι πάντες εἵμεθα ἐνώπιον τῶν νόμων.

ΔΡΟΣΟΣ ΜΑΝΣΩΛΑΣ

Αἱ βάσανοι καὶ βάρβαροι κολάσεις καταργοῦνται·
οἱ δοῦλοι καὶ πωλούμενοι εὐθὺς ἐλευθεροῦνται.
Εὐθὺς ὡς εἰς ἑλληνικά πατήσῃσιν ἐδάφη

ΡΗΙΑΣ ΠΑΛΑΜΙΔΗΣ

Χωρίς προεισιτάτως διὰ τοῦ τύπου γράφει
 Ὁ Ἕλλην τὰς ιδέας του καὶ τὰς δημοσιεύει.
 ἢ ἐξουσία κτήματ' αὐτοῦ πολίτου δὲν δημεύει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Ὁ νόμος παραδέχεται ὑπὸ τὰς πτέρυγας τοῦ
 ζωῆν, τιμῆν, ἀσφάλειαν καὶ κτήματα ἐλάστου.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Τῆς ψήφου τὸ δικαίωμα καθεὶς πολίτης χαίρει
 ποινὴν ὁ μόνος ὀρκωτὸς καθ' Ἕλληνας προφέρει.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΛΟΙΔΟΡΙΚΗΣ

Κάνεις δὲν φυλακίζεται χωρὶς ἐκδεδομένην
 ἀπόρρασιν δικαστικὴν
 οὐδὲ στερεῖται κτήματος, χωρὶς προηγουμένην,
 ἀπότισιν χρηματικὴν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΙΝΙΑΝ

Τὸ ἔθνος πᾶσαν εἰσπραξίν ρητῶς ἀπαγορεύει
 Ἄν γεγραμμένος νόμος του αὐτὴν δὲν συνοδιῇ
 (Φεύγουσιν ὅλοι βαδίζοντες ἐν τάξει καὶ βραδέως).

(Πολῖται νῆς Ἑλλάδος δεικνύοντες τοὺς Πληρεξουσίους τοῦ ἔθνους
 λέγουσιν εἰς ξένους περιηγητὰς)

ὑπὸ τὴν θριαμβευτικὴν οἱ γέροντες ἀψίδα
 καθήμενοι προικίζουσι μὲ νόμους τὴν πατρίδα.

Ἐνῷ τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν ὁ Καραϊσκάκης τρέπει,
 αὐτοὺς ἢ τῶν πτερύγων του ἐπισκιάζει σκέπ.

(Οἱ ξένοι)

Ἐδῶ ἀπὸ τὴν Ἐφεσον ἐχθὲς λιμενισμένοι,
 τῶν ὄλων εἰλεθὰ ἡμεῖς ἀνίδεοι καὶ ξένοι.
 Τὸν Καραϊσκάκον εἶδομεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του
 Ἐρχόμενον μὲ δώδεκα τῶν πρώτων στρατηγῶν του.
 Μὲ ταύτην δὲ τὴν γενικὴν φωνὴν ἐπευφημεῖτο
 «Ἐπέστρεψεν ὁ νικητὴς τῆς Ἀραχόβης» ζήτω!
 Πλὴν σεῖς αὐτὰ γνωρίζετε, σεῖς εἰς τὸ μέγα δράμα,
 Σεῖς εἰσθε καὶ δραματοῦργοι καὶ ποιηταὶ συνάμα.

(Οἱ πολῖται).

Ἀφ' οὗ καὶ εἰς τὸ Δίστομον ὁ τροπαιοῦχος Ἕλληνας
 Βαρβάρων πολυάριθμον κατέστρεψεν ἀγέλην,
 Πρὸς τὰς Ἀθήνας δὲ γῶν τὸ ἄλθος τῆς Ἑλλάδος
 Τὸν Κιουταχτὴν ἐκύκλωσεν ἐντὸς τῆς πεδιάδος.
 Ὁ λόφος, ὅπου ἔσπευκεν ὁ Εἰρῆνης ὁ ὕψιφων
 Καθήμενος μὲ γραμματεῖς εἰς τὸ χρυσοῦν του δίφρον,
 Κ' ἐπώπτε' ἐ τὸν στόλον του καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι
 Παράταξιν, τὴν σήμερον καλεῖται Κερατσίνι.

(Δεικνύουσι τὴν Κερατσίνην).

Τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὀπλαρχηγούς καλεῖ χθὲς αἰφνιδίως,
 Ὁ Καραϊσκάκης κ' ἐρωτᾷ τῶν στρατηγῶν τοῦ ποῖος
 τὴν Κερατσίνην δέχεται στρατάρχαι, στρατιῶται,
 σιγῶσιν «ἐγὼ», ἔκραξεν ὁ Γαβρικιώτης τότε.
 Καὶ μὲ καρδίαν ἄτρομην, μ' ἐνθουσιῶσαν ζέσιν

εἰς τὴν ἐπίπεδον αὐτὴν στρατοπεδεύει θέσιν.

Ὡς δέκα τάγματα κινεῖ ὁ Κιουταχῆς ἱππέων
καὶ ὡς τριάκοντα πεζῶν

ἀλλὰ εἰς χεῖρας ἰχθυϊκὰς δὲν πίπτει ζῶν ὁ λέων
οὐδὲ ὁ Γρίβας πίπτει ζῶν.

Ἐνῷ δὲ πῦρ ἀένναον ἀπὸ τὸν προμαχῶνα
ὁ Γρίβας χύει, συγκροτῶν ἑπτὰ ὥρων ἀγῶνα.

Ὁ Καραϊσχος ὀπισθεν τὴν μάχην διατάπτων
κατὰ τῶν Τούρκων ἐφορμᾷ καὶ θραύει τὰ πλευρά των.

Δισχιλίοι φονεύονται πληθύνονται δις τόσοι.

καὶ φεύγοντες τὰς τάξεις των εἰ ἄλλοι διασπῶσι.

Τὸν Πειραιᾶ ἐκάλυπτεν ὁ στόλος τῆς Γαλλίας
οἱ Γάλλοι ἀναβαίνουν εἰς τὰ κατάρτια των

μετὰ φαιδρῶν αἱμάτων

καὶ βλέποντες τὰς νίκας μας, τὰ τῆς Δημοκρατίας

Τραγουδιὰ των ψάλλουσιν· ὁ δὲ Καραϊσκάκης

τὸν Γαρδικιώτην ὡς υἱὸν ἀτπάζεται πολλάκις.

(Οἱ ξένοι)

Εἰς θαυμαστὰς τῶν ἔργων σας, εἰς περιέργους ξένους,
παρακαλοῦμεν, δείξατε τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Γένους.

Τίς εἶναι ὁ τεχύτερος αὐτὸς καὶ τῆς ἐλάφου;

Τὴν γῆν περνᾷ, καὶ διὰ γῆς νομίζει ἀνεπάφου

Ἐπέρασεν.

(Οἱ Πολῖται).

Ὁ Βεῖκος.

(Οἱ ξένοι).

Ὁ ἀπληστοῦς πολέμων

Τὴν κόμην του εἰς τὰς πνοὰς ἀφίνει τῶν ἀνέμων.

(Οἱ Πολῖται δεικνύοντες εἰς τοὺς ξένους).

Αὐτὸς ὁ ὑψηλὸς ἀνὴρ καὶ ὁ γλυκὺς τὸ ἦθος,
ὁ ἔχων βρέφους γέλωτα καὶ λέοντος τὸ στήθος,
Εἰν' ὁ Νικήτας· μ' ἑκατὸν ζευγηλατῶν δικέλας
ἐνώπιον τῶν Δολιανῶν

ἐστάθη, ἐπολέμησε, καὶ τὰς πυκνὰς ἀγέλας
ἐσκόρπισε τῶν Ἀλβανῶν.

Αὐτὸς, τὸ σῶμα μὲν μικρὸς, πλήν μέγας τὴν καρδίαν,
εἰν' ὁ Δζαβέλας· εἰς ὁρμὴν, εἰς τάχος, εἰς ἀνδρείαν
δὲν τὸν ὑπερτερεῖ κανεὶς
ὁ νικητὴς τῆς Ἀμπλανῆς.

Μ' ὀλίγους εἰς τὴν Κλείσσαν τοῦ Κραβδαρίτου ἀνδρας,
ἀπὸ μικροῦ προχώματος καὶ ἀδυνάτου μάνδρας
παλαίσας μὲ τὸν Κιουταχὴν καὶ μὲ τὸν Ἰβραήμην,
ἀρίστευσε, τὸν Κιουταχὴν πληγώσας εἰς τὴν κνήμην.
Καὶ χιλιάδες τέσσαρες ὑψώθησαν πτωμάτων
Χαλδοῦπαι, Γκέκαι, Ἀραβες, ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων.

Ἐκεῖνος δεκαῆξ ἑτῶν τὸν πόλεμον ἠτπάσθη
καὶ συλλαβὼν αἰχμάλωτον ἔχθρὸν ὁ νεανίας
ὡς γέρας εὐτολμίας

ἀπ' ὅλον τὸ στρατόπεδον Γενναῖος ὠνομάσθη·
Εἰς τὴν Δαδιάν ἀρίστευσεν· αὐτίς μὲ τὸν Ζαίμην
καὶ μὲ τὸν Λόντον ἔθραυτε τὸν μέγαν Ἰβραήμην.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ὁ Τσοῦτσας Βόιζαρης καὶ οἱ ἀνωτέρω.

ΤΣΟΥΤΣΑΣ ΒΟΤΣΑΡΗΣ

Τὴν φωνὴν τὴν δυνατὴν
Δὲν ἀκούετε αὐτὴν,

Τὴν θρηνώδη φωνὴν, ἥτις μέχρι τῶν συννέφων φθάνει;
δεκαπέντε χιλιάδες Τοῦρκαί, Γκέκαί, Ἀλβανοί,

Κ' οἱ Δερβίσαι των οἱ πλάνοι,

Ἀνυφώνουν ὅλοι χεῖρας, γωνατίζουν ταπεινοί

Καὶ τὴν προσευχὴν των κάμουν μὲ τὸν Κιουταχὴν ὁμοῦ,

Μὴν ἡ μάχαιρα τοῦ δρέφη τοῦ πολέμου καὶ λιμοῦ.

(Ἀκούεται πυροβολισμὸς μέγας)

(Οἱ Πολῖται)

Εἰς τοιαύτην λοιπὸν ἦλθεν ἀλγεινὴν ἀπελπισίαν

ὁ αὐθάδης Κιουταχὴς

ὥστε ὁ στρατὸς προτρεῦγει ὅλος εἰς γονυκλισίαν

καὶ εἰς ὕμνους προσευχῆς;

ΤΟΥΤΣΑΣ ΒΟΤΣΑΡΗΣ

Ἐντὸς βράχων, ἐντὸς βάλτων, ἐντὸς λόγγων, ἐντὸς βέτων

κλείσθησαν καὶ δεξιόθεν, κλείσθησαν καὶ ἐξ εὐωνύμων

αἱ τριάκοντά του ἔλαι χιλιάδες τῶν μαχίμων

καὶ λαμπρῶν του στρατευμάτων.

(Εἰς πολίτης πρὸς τὸν Τούτσαν Βόιζαρη).

Ἀκούεις τὸν χρεμετισμὸν τῶν ἀναριθμῶν ἵππων;

Ἀκούεις τοῦ τυμπανισμοῦ τὸν μανιώδη κτύπον;

Αἱ σπάθαι συγκρουόμεναι,

Αἱ φάλαγγες βρυχώμεναι!

Αἱ κόκκινοι ἀλογουραὶ τῶν σημαίων κυμαίνουσι,

Καὶ οἱ πυκνοὶ κονιορτοὶ ὡς νέφη ἀναβαίνουσι.

(Ἀκούονται βρονταὶ μεγάλαι).

(Ἄλλος πολίτης).

Φρικῶδες τὸ ἀπάντημα τῶν δύο στρατευμάτων!

Φρικῶδη τὰ ὁμόχρονα ὀλμοβολίσματά των!

(Ἄλλος πολίτης).

Ὅποῖος κρότος! Ὁ Θεὸς τὴν γῆν εἰς δύο σχίζει;

Ἐσείσθη τὸ στερέωμα; ἡ θάλασσα γογγύζει;

(Ἄλλος πολίτης).

Μακρόθεν ποῖος προχωρεῖ πρὸς τὰ ἐδῶ δρομαῖος;

Ὁ Δράκος ὁ δρακόκαρδος, ὁ Δράκος ὁ γενναῖος.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Ὁ Γεώργιος Δράκος καὶ οἱ ἀνωτέροι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΑΚΟΣ

Ὁ Καραϊσκος, ὦ φρικτή! ὦ ἀπεφράς ἡμέρα!
Θανατηφόρον ἔλαβε πληγὴν εἰς τὴν γαστέρα!

ΤΟΥΤΣΑΣ ΒΟΥΣΑΡΗΣ

Τί... λέ... γεις...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΑΚΟΣ

Ὁ στρατάρχης μας, ὡς ἤξευρες, ἠτθένει·
Ἐξαίφνης ἀπὸ ἄκαιρην ἀνδρείαν ἐμπνευσμένοι,
Ὅλιγοι Κρήτες πολμηροὶ συνάπτουσι τὴν μάχην·
Τὸ πῦρ δὲ τότε ἀφ' ἐνὸς εἰς ἄλλου βουνοῦ ράχιν,
Ὁ Τουρκοράγος, καὶ αὐτὸς ἐμβὰς εἰς τὸν ἀγῶνα,
Λαμβάνει ἐλαφρὰν πληγὴν ὑπὸ τὴν σιαγόνα·
Ὁ Καραϊσκος τὸν λαιμὸν αἰμόφυρτον κυττάζων

Τεῦ πρώτου τῶν ἡρώων,

Εἰς τὰς θερμὰς ἀγκάλας του τὸν θάλλπει καὶ φωνάζων
«Τὸ πρόβατόν μου ἤθελαν νὰ σφάξουν τὸ ἀθῶον»
Ἐπὶ τοῦ ἵππου του πηδᾷ κ' εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἐμβαίνει·
οἱ Ἀλβανοὶ τὸν δέχονται πυκνοὶ καὶ τεταγμένοι.
Ἡ σάλπιγξ, ὡς νὰ τὴν φυσᾷ ὁ χάρος εἰς τὸν Ἄδην,
Ἡχεῖ, καὶ πόλεμον κροτεῖ εὐθὺς ἐκ τοῦ συστάδην.

Ὁ Κακλαμανὸς προχωρεῖ
κανονόβολος σφαῖρα
τὴν δεξιὰν του ἀφαιρεῖ,
τὴν ρίπτει εἰς τὸν ἀέρα

Αὐτὸς χωρὶς δειλίαν
λαμβάν' εἰς τὴν ἀριστερὰν
τὴν σπάθην τὴν ἰδίαν,
ὀρθὸς κ' εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν.

Οἱ Τούρκοι ὀπισθοδρομεῦν, ἀλλὰ τὸν Καραϊτκὸν
ἐπλήγωσαν... με πρόσωπον τὸν εἶδον ἐγὼ θνήσκον.

ΤΟΥΤΣΑΣ ΒΟΥΣΑΡΗΣ

Καὶ τώρα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΑΚΟΣ

Νὰ καλέσωμεν συμβούλιον γερόντων
καὶ συστρατῆγών μας λευκὸν τὸ γένειον ἐχόντων

(Φεύγουσιν ὅλοι).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

*Στρατιῶταί τινες φέρουσι τὸν Καραϊσκάκην
λειπόθυμον καὶ ἀκίνητον.*

Οἱ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ θέτοντες αὐτὸν κατὰ γῆς.

Ἴδου εἰς τόπον ἀσφαλῆ κ' εἰς ἐδικόν μας χῶμα
ἐθέσαμεν τοῦ Στρατηγοῦ τὸ νεκρωμένον σῶμα.

Πηγαίνομεν τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ σπρώξωμεν ἐδῶθεν
ὥς ὄρνεα τριγύρω συνῆλθον πανταχόθεν.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

*(Ὁ Κιουταχῆς, Ὁ Ἄγος Βασάρης, Ὁ Ἐλμάζης Σέβραλης,
Σούλιζας Κόριζας).*

Ο ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ ΠΑΣΑΣ πλησιάζει πρὸς τὸν Καραϊσκάκη
κείμενον ἀναίσθητον, καὶ τὸν κυττάζει
μετὰ σιωπῆς καὶ θέρους.

ΑΓΟΣ ΒΑΣΑΡΗΣ

Ὁ Καραϊσκάκης εἶναι! καὶ αὐτὸ τὸ νεκρὸν σῶμα
ἔφερε τὸν τόπον τρόμον κ' εἰς τὰ τέκνα μας ἀκόμα.

(Ὁ Κιουταχῆς μένει σιωπηλός).

Ο ΕΛΜΑΖΗΣ ΣΕΒΡΑΛΗΣ, ἐγγίζω τὴν σπάθην τοῦ Καραϊσκάκη.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἀπλὴν σπάθην, ἥτις χήρα τῶρα μένει,
ἐκρέματο Ἐθνῶν δύο, στρατῶν δύο εἰμαρμένης.

Ο ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ ΠΑΣΑΣ βλέπων ἀκόμη τὸν Καραϊσκάκη

Κεῖτεται εἰς τὴν γῆν ταύτην ὁ νεκρὸς ἐξάτλωμένος
ὥς ἐπάνω τῆς ἀσπίδος στρατιώτης φονευμένος.

Καὶ τὴν γῆν αὐτὴν κτεπάζει καὶ τὴν θάλλει ὥς νὰ θέλῃ
νὰ τὴν προστατεύσῃ ἔτι μὲ τὰ ἴδιά του μέλη.

(Περιπαιῶν περὶ τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκου)

Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν μεγάλην πάλιν τῆς τῶν ἐπτὰ χρόνων,
Ἡρῶας πολυαρίθμους ἔδειξεν, ἀλλ' αὐτὸν μόνον

Ἐδείξε τὸν στρατηγόν.

Ἐζησεν ὀλιγωτέρας δέκ' ἀνατολᾶς, ἀλλέως

Ἦθελε τὸ στράτευμά μου εἰς τὰς Θερμοπύλας ἕως
κατακόπτει κυνηγῶν.

Ἐγὼ ἔγινα ὁ μόνος τοῦ προσκόμματός του λίθος·

εἶδέ με ἐνόων ὅλον τὸ μαχαιροφόρον πλῆθος,

ἤθιλεν ἀναβιδάσει τοὺς θρασεῖς τοῦ ἀποστάτας.

κ' εἰς τὰς ἄκρας τοῦ Βοσπόρου τὰς μακρὰς καὶ ἀπωτάτας.

(Στένει πάλιν καὶ τὸν βλέπει σιωπηλός).

Ἦ ἐσχάτη κρίσις τόπον
φοδερὰ καὶ ἀπευκταία

Εἰς ἐμὲ δὲν ἦτον, ὅσον

Ἦ φρικτὴ του ἦτο θέα

Ἄϋπνα τὰ ὄμματά μου ἔμειναν ἐνέα μῆνας,
Τρέμοντα τῶν ἰδικῶν του εἰς τὸ σκότος τὰς ἀκτῖνας.

ΣΟΥΛΤΖΑΣ ΚΟΡΤΖΑΣ

Δὲν ἐσῆκωτε ποτέ του χεῖρα δίχως νὰ μᾶς τρώσῃ·
Εἰς τὸν ἄσπονδον ἐχθρόν μας ἡ συμπάθειά σου τότε!

Ο ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ πρὸς τοὺς στρατηγούς του.

Δι' αὐτοὺς μου τοὺς ἐπαίνους μὴν ἐμὲ κάνεις μεμφθῆ·

Τὴν ἀνδρείαν κ' εἰς αὐτόν μου τὸν πολέμιον ὕμνω.

Χαμηλότερα λαλεῖτε, τρέμετε μὴ σηκωθῇ

Μὲ τὸ ξιρὸς του γυμνό.

(Φεύγει τὸν ἀκολουθοῦν ὅλοι).

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

(Ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν παίδων).

(Ὁ ἡμιονος χορὸς πλησιάζων πρὸς τὸν Καραϊσκάκη).

Σιγᾶτε! σιγᾶτε!

Ὁ ἥρως κοιμᾶται...

Σιγᾶτε! σιγᾶτε!

Ὁ ὕπνός πλανᾶται

Ἵπνος θανάτου

Στὰ ὄμματά του.

(Ὁ ἄλλος ἡμιονος χορὸς πλησιάζων ὁμοίως).

Αὔρα, μὴν πνεύσης!

Κῶμα, μὴν ρεύσης!

Καὶ ἄλσους βρύσις

Μὴν ψιθυρίσης!

Σιγᾶτε! σιγᾶτε!

Ὁ ἥρως κοιμᾶται...

(Ὁ ὅλος ὁ χορὸς).

Σιγᾶτε! σιγᾶτε!

Ὁ ὕπνος πλανᾶται,

Ἵπνος θανάτου

Στὰ ὄμματά του.

Ο ΚΑΡΑ-ΓΙΑΚΑΚΗΣ με ὄμματα ἡμικλειομένα
καὶ φωνὴν δυνατὴν.

Περιωρίσθη, κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν κλεισμένος . . .
Κτυπᾷτέ τον . . . ἀναχωρεῖ ὁ πολιορκημένος . . .
Κτυπᾷτέ τον . . .

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ

Εὐρίσκεται εἰς τῆς θανῆς τὴν ζάλην.

Ο ΚΑΡΑ-ΓΙΑΚΑΚΗΣ ἀνοίγων τοὺς ὀρθκλμούς.
Ποῦ εἶμαι;

ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ

Ἐξω τοῦ στρατοῦ εἰς φίλων σου ἀγκάλην.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

Ὁ Χρ. Χατζῆ Πέτρος, Γρίβας Γαροδικιώτης καὶ οἱ ἀνωτέρω.

Ο ΚΑΡΑ-ΓΙΑΚΑΚΗΣ βλέπων τοὺς στρατηγούς του.
Νικῶμεν;

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΧΑΤΖΗ ΠΕΤΡΟΣ

Ἐνικήσαμεν.

ΚΑΡΑ-ΓΙΑΚΑΚΗΣ

Πρὶν μ' ἓνα μόνον βῆμα
Κατέβω εἰς τὸ ἔτοιμον νὰ μὲ ἀρπάσῃ μνηῆμα
Ἀρμόζει νὰ καταρασθῶ σὲ τὴν Ἐλευθερίαν,
Σὲ ἥτις μ' ἐθυσίασες εἰς νέαν ἡλικίαν;
Μὴ γένοιτο! Τὸν θάνατον γλυκύτατον εὐρίσκω,
Καὶ μάρτυς τῆς πατρίδος μου, εὐδαίμων ἀποθνήσκω . . .
Ἡ ἄωρές μου εὐχομαι θάψῃ νὰ ὠρελήσῃ! . . .
Κανεὶς Ἑλλήνων ἔκγονος δὲν θέλει θεωρήτῃ
Τὸ τόσον αἷμά μας χυθὲν ἀπὸ τσοαύτας φλέβας,
Πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν του χωρὶς νὰ φέρῃ σέβας,
Καὶ θέλουσιν εἰ Ἑλληνες φυλάττει μὲ λατρείαν
Τὴν ὅσπην τοὺς ἐδώκαμεν ἡμεῖς κληρονομίαν.

(Πρὸς τοὺς Γρίβαν Γαροδικιώτην καὶ Χ. Χατζῆ Πέτρον,
δεικνύων τὸ πυροβόλον του).

Εἰς τὸν υἱόν μου τὸ ἀπλοῦν αὐτό μου πυροβόλον
Ἀφίνω μόνον πλοῦτόν μου καὶ θηταυρόν μου ὅλον.
Κενώσας τὰς πλουσίας μου πολυταλάντους ζώνας
Εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πατρίδος μόνας,
Ὡς προῖκα εἰς τὰς κόρας μου ἀφίνω τ' ὄνομά μου.

(Πρὸς τὸν ἀρχιερεᾶ).

Εἰς ἐκκλησίαν θάψετε πλητίον τὰ ὀστᾶ μου.

Ο Χ. ΧΑΤΖΗ ΠΕΤΡΟΣ

Μὴν ἀναφέρῃς θάνατον ἀκόμη χρόνους ἔχεις.

(Πρὸς τὸν Γαρδικιώτην κλαίοντα).

Τὰς χεῖράς μου μὲ χεῖμαρρον δακρύων καταβρέχεις . . .
 Υἱέ μου Γρίβη, ψηλαφεῖς καὶ θίγεις τὰς πληγὰς μου ; . . .

(Συρρέουσι καὶ ἄλλοι στρατηγοί).

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ πρὸς αὐτούς.

Τί διὰ σᾶς, τί νὰ εἰπῶ τοὺς συναγωνιστάς μου ;
 Νὰ ἔχω ἤθελα ἐμπρὸς τὸ ἔθνος μου, καὶ τότε
 Ν' ἀκούετε τί ἔλεγα πρὸς σᾶς, συστρατιῶται!

(Ἀσπαζόμενος τὸν Γαρδικιώτην καὶ τὸν Χαιζῆ Πέτρον).

Ἐκ μέρους μου φιλήτατε τὸν ἥρωα στρατὸν μου . . .
 Ἐκδικηθῆτε, φίλοι μου πιστοί, τὸν θάνατόν μου . . .

(Οἱ στρατηγοὶ μένουσιν ἀπολιθωμένοι ἀπὸ τὴν λύπην).

ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ

Ἀκουμβὼν στεφανωμένην κεφαλὴν ἀπὸ τὴν νίκην
 Εἰς τοὺς κόλπους συστρατῆγων,
 Μὲ φωνὴν ἐπιταφίαν, σθυνομένην κατ' ὀλίγον,
 Εἰς ἡμᾶς ἀναγινώσκει τὴν ἀπλὴν του διαθήκην.
 Ἀφωνη ἀπὸ τὴν λύπην ἡ Ἑλλάς θρηνεῖ καὶ πᾶλλει,
 Καὶ ὁ γίγας τῆς ἀκόμῃ ἂν ἐτρώθῃ ἀμφιβάλλει.

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ

(Ὁ λαὸς συρρέων καὶ οἱ ἀνωτέρω).

(Μία γυνὴ ἐκ τοῦ λαοῦ).

Τὰς χεῖρας ν' ἀσπασθῶ κ' ἐγὼ ἀφῆτέ με τὰς κρύας
 Τοῦ μάρτυρος τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐλευθερίας.

(Πρὸς τὸ τέκνον της).

Σὺ πέσε, ὄρφανό.

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ πρὸς τὸ βρέφος.

Εἰκὼν ἀθώα καὶ γλυκεῖα ! . . .

(Ἡ γυνὴ πρὸς τὸν Καραϊσκάκη).

Εὐλόγησέ το, στρατιγέ !

(Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθέσκει τὰς αἵματωμένας χεῖράς του
 εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ βρέφους).

Θεὸς κ' Ἐλευθερία ! . . .

(Μία νέα ἐκ τοῦ λαοῦ).

Νὰ πλύνω μὲ δακρύων μου πηγὴν τὸ ἔνδυμά του,
 τὸ ἔνδυμα τὸ κόκκινον ἀπὸ τὰ αἵματά του . . .

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ κλαίων

Γλυχύνουσι τὸν θάνατον τοιοῦτοι γλυκεῖς λόγοι,
 καὶ ἡ χαρά μου τὴν μικρὰν ζωὴν μου ἀποτρώγει . . .

(*Ὁρθούμενος*).

Τοὺς τελευταίους λόγους μου ἀκούσατε...

(*Ὁ λαός*).

Ὁρθώθη!...

ΚΑΡΑΪ ΣΚΑΚΗΣ

Πληροῦνται ὅλοι σήμερον οἱ φλογεροί μου πόθοι,
ἐκπνέω εἰς τοὺς κόλπους σας, συναθληταὶ καὶ φίλοι!
ἐν μέτω τῶν εὐλογιῶν λαοῦ σφαλῶ τὰ χεῖλη...

(*Μετ' ὀλίγην ἀνάπαυσιν*).

Λαέ! εἰ ἔξω ἔμειναν ἐχθροὶ σου νικημένοι
Πλὴν εἰς ἐχθρὸς ἀνίκητος ἐντός σου διαμένει,
Ἡ φοβερὰ διχόνοια
ἢ [δόλερὴ σκῆπτρον κρατεῖ καὶ εἰς τὸν καθένα λέγει
τὸ ἔχω μόνον διὰ σέ καὶ πᾶσαν ψυχὴν φλέγει

ὦ! ἀδελφοί! ἐμόνοια!

Τὸ αἷμα ὅλων σας χυθὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας
ἐμίχθη καὶ μετ' ἄλυσσον σᾶς δένει συγγειεῖας·
σᾶς ἔχει ὅλους σήμερον ἢ γέννησις τοῦ γένους,
εἰς κολυμβήθραν τῶν αὐτῶν δακρύων βαπτισμένους.
Ὁμόνοια, λαέ, καὶ ἐντὸς ὀλίγου αἱ Ἀθῆναι
ἀπὸ στρατοῦς ἄλλοδαπεύς ἀμίαντοι θὰ εἶναι·
ὦ τὰς Ἀθήνας σώζετε· λυτρεῦτε τὰς Ἀθήνας!...

(*Πίπτει*).

ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ

Λειποθυμεῖ καὶ σιωπᾷ τὴν κεφαλὴν τοῦ κλίνας.

(*Ὁ Γρίβας Γαρδικιώτης καὶ ὁ Χ. Χατζῆ Πέτρος γονατίζοντες
καὶ θίγοντες τὴν χεῖρα τοῦ Καραϊσκάκη*).

Εἰς τοῦτον τὸν βραχίονα τὸν ἱερὸν καὶ κρῦον,
καὶ τὸν ὅποσον βρέχομεν μετ' αἵμαρρον δακρύων
εἰς ταύτην σου τὴν μάχαιραν τὴν κατὰ γῆς κειμένην
πλὴν μετ' αἷμα εἴκοσι στρατῶν ἐχθροῦ βρεγμένην,
δυνύομεν ν' ἀλλάξωμεν πᾶν δάκρυ μετ' αἷμα μετ' αἷμα
εὐλόγει μας σὺ καὶ νεκρὸς μετ' αἷμα τοῦ βλέμμα.

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ δεικνύων τὸν Καραϊσκάκην πρὸς τὸν λαόν.

Ἴδέτε τον . . . οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ περιχρυσοῦνται.
Αἱ τρίχες τῆς ὀφρύος του προφητικῶς κινοῦνται.

Ο ΚΑΡΑΪ ΣΚΑΚΗΣ μετ' ἀποφασιστικὸν τόνον.

Ἀνέβα εἰς τὸν θρόνον σου τὴν δόξαν σου ἐνδύσου
Καὶ ἀποτίναξε τὸν χοῦν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς σου
Ἡ κόρη ἢ αἰχμάλωτος! . . . ἰδοὺ ἐλευθερίαν
Ἐλλὰς σ' εὐαγγελίζομαι καὶ δόξαν καὶ εὐνομίαν!
Τοῦ Νεοκάστρου διατί, ὦ κόλπε, φέγγεις ὅλε;
Σὺ θάλασσα πυροῦται;
Σὺ οὐρανὸς σκοτιζέται καὶ σὺ εὐρύ του θόλε
Ἀπὸ καπνὸν πληροῦσαι;

Σὲ ἀναγγέλλει, ὦ Ἑλλάς, τριῶν μεγάλων στόλων
Τὸ στόμα τὸ βροντόφωνον χιλίων πυροβόλων

Καθ' ὅλην τὴν ὑψηλίον

Ἐλευθέρον βασιλείον !

Λαοί ! χειροκροτεῖτέ τὴν ἀρχαῖε κόσμη σκίρτα !
Καὶ σὺ Εὐρώπη στέφε τὴν μὲ ρόδα καὶ μὲ μύρτα.

Ο ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ μετὰ τοῦ χοροῦ ψάλλον.

Ἑλλάς ! Ἡ νέα μου Σιών εὐφραίνου καὶ ἀγαλλου·

Ἴδου διὰ σέ, χαίροντες

Καὶ δῶρα εἰς σέ φέροντες

Λαοὶ ἐξ ἑνὸς ἔρχονται ὠκεανοῦ καὶ ἄλλου.

Μὲ σάππειρον, μὲ σμάραγδον ἰδοὺ οἰκοδομοῦνται

Αἱ ρύμαι καὶ πλατεῖαί σου,

Καὶ αἱ ἀκαδημαῖαι σου

Μὲ ἄνθρακα, μὲ βήριλλον ἰδοὺ ψηφολογοῦνται.

Τὸ βλέμμα στρέψε καὶ ἰδὲ ἀπὸ τοὺς δύο πόλους

Τὰ τέκνα σου ἐρχόμενα

Ἡ ὄρνις ἢ συνάζουσα τοὺς νεοσσούς σου ὄλους

Καὶ ὄλα τὰ πλανώμενα

Πορφύρα, σμύρνα καὶ χρυσὸς στολίζουσι τὰς πόλεις

Τὰς χθὲς ἐρημωμένας σου

Καὶ ῥέει τὸ ἀργύριον τῆς Μεσογείου ὅλης

Εἰς τοὺς εὐρεῖς λιμένας σου.

Καμήλων ἀσιατικῶν συρρέουσιν ἀγέλαι

Εἰς σέ μὲ τὰ φορτία των

Καὶ πλοῖα τῶν ὠκεανῶν ὡς αἱ λευκαὶ νεφέλαι

Μὲ τὰ λευκὰ ἱστία των.

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ἀποσβυννέμενος.

Παιδείας φάρος καὶ λαμπρὸς ἀστὴρ τῆς Μεσογείου

Φῶς αἱ Ἀθῆναι χύνουσι, φῶς μέχρι Βυζαντίου . . .

Ἀλλὰ τί γίνομαι ; πτερὰ οὐράνια λαμβάνω,

Καὶ ἵπταμαι εἰς σύννεφα περίχρυσα ἐπάνω . . .

(Ἐκπνέει).

(Ἀρχίζει μουσικὴ πολεμική).

(Ὁ χορὸς φέρων ἔξω τῆς σκηνῆς τὸν νεκρὸν καὶ ψάλλον).

Εἰς τὴν κλίνην τοῦ θανάτου ἄϋπνος ἐκ τῶν ἀγώνων

Τὸ προσκέφαλον τοῦ ὕπνου τῶρα ἤϋρε, τῶρα μόνον.

Ἑλληνες ! ἀπὸ τῆς νίκης ἐστεμμένον τὰς ἀκτῖνας

Φέρετέ τον εἰς τὴν πόλιν τῆς σποργῆς του, τὰς Ἀθήνας,

Εἰς τὴν Πνύκα, εἰς τὸ μέσον τῶν Μεγάλων προφυλαίων

Θέλετε τὸν νεκρὸν στήτει,

Διὰ νὰ ἰδῇ ὁ Μέγας, διὰ ν' ἀποχαιρετήσῃ

Τοὺς ὁμοίους του μεγάλους τῶν αἰώνων τῶν ἀρχαίων.

Εἰς τὰ σύνορα ὡς πέτραν ἀναγείρατε ὀρίων

Τοῦ στρατάρχου τὸ μνημεῖον

Φάντασμα γιγαντιαῖον μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας

Τῆς Ἑλλάδος αὐτὸς θέλει καὶ νεκρὸς φρουρεῖ τὰς θύρας.

Θέλει ὅλας φυγαδεύει τῶν βαρβάρων τὰς ἀγέλας
 Ἡ αἵματωμένη ἄκρη τῆς λευκῆς του φουστανέλλας,
 Ἦτις μὲ τῆς Ἀραχίδης, τοῦ Διστόμου τοὺς ἀέρας
 Ἐπαιξεν εἰς τῆς πατρίδος τὰς περικλεεῖς ἡμέρας.

Τ Ε Λ Ο Σ

Τὸ παρὸν ἔργον εἶναι ἀπόρροια τῆς δαιμονίου πέννας τοῦ πρώ-
 του καὶ ἐπιφανεστέρου τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν, Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟ-
 ΠΟΥΛΟΥ ἀρχαίου καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου θὰ προστεθῇ ἑμμετρον δραμάτων
 τοῦ Ἐθνικοῦ ποιητοῦ Π. ΣΟΥΤΣΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ καὶ ΚΙΟΥΤΑ-
 ΧΗΣ. Τὰ ὀνόματα τοῦ ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ καὶ ΣΟΥΤΣΟΥ εἶναι ἀρ-
 κετὰ, νομίζομεν, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην σύστασιν τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἔργου.

Ἀπαραίτητον ὁμῶς κρίνομεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἕνεκεν τοῦ με-
 γάλου ἀριθμοῦ τῶν ἀντιτύπων ἅτινα ἐκδίδομεν καὶ γίνονται κυριο-
 λεκτικῶς ἀνάρπαστα, ἐπῆλθεν ἀνωμαλία τις εἰς τὴν καθημερινὴν
 μας ἐκδοσιν ὀφειλομένην εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν καὶ μόνον, τῶν ἐνταῦ-
 θα τυπογραφείων, ἥδη ὁμῶς χάριν τῶν πολυπληθῶν ἀναγνωστῶν
 μας καὶ τῆς τακτικῆς ἐκδόσεως τῶν φυλλαδίων μας συνεβλήθημεν
 μὲ τέλειον Τυπογραφεῖον μὲ ἀτμοκίνητα πρεστήρια, καὶ ἡ ἐκδοσις
 τοῦ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ θὰ ἐξακολουθήσῃ ἀπροσκόπτως καὶ καθημερι-
 νῶς πλὴν τῆς ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Οἱ ἐπιθυμοῦντες τέλος νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν σειρὰν τῶν ἔργων
 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης δεόν νὰ ἀγοράζωσιν αὐτὰ κατὰ φυλλάδια
 καθ' ὅσον μετὰ τὸ πέρας ἐκάστου ἔργου, τὰ ὀλίγα ἐναπομένοντα ἀν-
 τίτυπα θὰ ἀποστέλλωνται εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ὅν θὰ ὑπάρχωσιν
 ἐνταῦθα.

Πώλησις διὰ τοῦ Πρακτορείου τοῦ Τύπου,

ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ Π. ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ἐν Γαλατᾷ, Καρακάσογλου Χάνιον ἀρ. 2 καὶ 3.

MANOGILIO